This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

B 1,364,526

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN · LIBRARIES ·
THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
ARTES · SCIENTIA · VERITAS
1817

C. CORNELII

TACITI

OPERA OMNIA.

TOMUS TERTIUS.

SUMPTIBUS EDITORIS EXCUDEBANT

LONDINI

M. RITCHIE & J. SAMMELLS

M. DCC. XC.

878
T
H77
v.3

John S. Lawrence Estate
gt
4-18-1925

BREVIARIUM

LIBRI PRIMI.

I. *HISTORIARUM præfatio, rerumque ſumma.* IV. *Status Urbis, mens exercituum.* VI. *Galbæ & ejus aulæ vitia.* VIII. *Hiſpaniæ, Galliæ, utriuſque Germaniæ, Orientis, Ægypti, ceterarumque provinciarum habitus.* XII. *Legionum Germaniæ ſuperioris defectio. Galba de adoptando Cæſare cogitat.* XIII. *Hac de re diſcordes T. Vinius & Cornelius Laco. Othonis ſpes.* XIV. *Piſo adoptatur.* XV. *Galbæ oratio.* XVII. *Moderatio Piſonis.* XVIII. *Intempeſtiva Galbæ ſeveritas.* XIX. *Legati ad defectores mittuntur.* XX. *Neronis prodigæ donationes reſciſſæ.* XXI. *Otho res novas molitur; animoſus militum corruptor.* XXIV. *Laconis, præfecti prætorianorum, ſocordia.* XXV. *Suſcipiunt duo manipulares, Proculus & Veturius, imperium populi Romani transferendum, & transferunt.* XXVII. *Otho, conſalutatus Imperator, caſtris*

inſertur. XXIX. *Interim ſenex Galba, ſacris intentus, alieni imperii fatigat deos. Piſo cohortem, quæ in palatio ſtationem agebat, hortatur ad fidem.* XXXI. *Illa parat ſigna: reliquæ copiæ deſciſcunt.* XXXII. *Plebis adulatio & levitas. Cunctatur Galba, incertus manendum, an occurrendum diſcrimini.* XXXIV. *Vanus rumor occiſum in caſtris Othonem.* XXXV. *Inde in Galbam populi, equitum, ſenatorum, immodica ſtudia.* XXXVI. *At caſtra tenet Otho, flagranteſque militum animos oratione accendit.* XXXVIII. *Arma militi dividit.* XXXIX. *Piſo, crebreſcentis ſeditionis fremitu exterritus, egreſſum Galbam & foro appropinquantem adſequitur. Trepidæ plebis languent ſtudia: proximorum diffugia.* XL. *Othoniani milites, disjectâ plebe, proculcato ſenatu, forum inrumpunt.* XLI. *Galba juxta Curtium lacum occiditur.* XLII. *Vinii cædes.* XLIII. *Sempronii Denſi fides egregia. Piſo trucidatur.* XLV. *Alius ſtatim ſenatus, alius populus. Ruunt cuncti in Othonis venerationem.* XLVI. *Omnia militum arbitrio aguntur. Variæ cædes.* XLVII. *Corpora Piſonis, Vinii, Galbæ, ſepulturæ conceſſa. Eorum inge-*

nia & mores. L. *Otho & Vitellius vitiis inviſi: ambigua de Veſpaſiano fama.* LI. *Initia cauſæque motûs Vitelliani. A Germanici exercitibus Vitellius Imperator conſalutatur. Ejus iter in Italiam inerti luxu & prodigis epulis fædum. Belli duces Alienus Cæcina & Fabius Valens.* LXIII. *Galli, partim formidine, partim gaudio, Vitellii ſacramentum accipiunt.* LXVII. *Helvetiorum ſtrages.* LXXI. *Otho imperii munia, quædam ex dignitate reipublicæ, pleraque contra decus, obit.* LXXII. *Tigellini exitium.* LXXIII. *Criſpinilla, magiſtra libidinum Neronis, periculo exempta.* LXXIV. *Mutuis epiſtolis Otho ac Vitellius concordiam tentant. Sed, diſtractis inter utrumque exercitibus ac provinciis, bello opus.* LXXVII. *Largitionibus voluptatibuſque animos Otho adgreditur.* LXXIX. *Inter civilis belli motus, Rhoxolani, Sarmatica gens, Mœſiam inrumpunt: primùm victores, mox victi.* LXXX. *Ortam in Urbe ſeditionem Otho ægrè componit.* LXXXIII. *Ejus oratio.* LXXXVI. *Prodigia imminentium cladium prænuntia.* LXXXVII. *Belli conſilia; Othoniſque duces.* LXXXVIII. *Cornelius Dolabella in coloniam Aquinatem*

ſepoſitus. LXXXIX. *Otho proficiſcitur, quiete Urbis curiſque imperii Salvio Titiano fratri permiſſis.*

Hæc geſta paucis menſibus,

A. U. C.	J. C.		
DCCCXXII.	69.	Coſſ.	SER. SULPICIO Galbâ Aug. II. T. VINIO Rufino.

C. CORNELII
TACITI
HISTORIÆ.

LIBER PRIMUS.

INITIUM mihi operis Ser. Galba iterum, T. Vinius, conſules erunt. Nam poſt conditam Urbem octingentos & viginti prioris ævi annos multi auctores retulerunt: dum res populi Romani memorabantur, pari eloquentiâ ac libertate; poſtquam bellatum apud Actium, atque omnem poteſtatem ad unum conferri pacis interfuit, magna illa ingenia ceſsêre. Simul veritas pluribus modis infracta; primùm inſcitiâ reipublicæ, ut alienæ, mox libidine aſſentandi, aut rurſus odio adversùs dominantes. Ita neutris cura poſteritatis, inter infenſos, vel obnoxios. Sed ambitionem ſcriptoris facilè adverſeris: obtrectatio & livor pronis auribus accipiuntur. Quippe adulationi fœdum crimen ſervitutis, malignitati falſa ſpecies libertatis ineſt. Mihi Galba, Otho, Vitellius, nec beneficio, nec injuriâ cogniti. Dignitatem noſtram

a Veſpaſiano inchoatam, a Tito auctam, a Domitiano longiùs provectam non abnuerim: ſed incorruptam fidem profeſſis, nec amore quiſquam, & ſine odio dicendus eſt. Quòd ſi vita ſuppeditet, principatum divi Nervæ, & imperium Trajani, uberiorem ſecurioremque materiam ſenectuti ſepoſui: rarâ temporum felicitate, ubi ſentire quæ velis, & quæ ſentias dicere licet.

II. OPUS adgredior opimum caſibus, atrox prœliis, diſcors ſeditionibus, ipsâ etiam pace ſævum. Quatuor Principes ferro interempti. Tria bella civilia, plura externa, ac plerumque permixta. Proſperæ, in Oriente; adverſæ, in Occidente res. Turbatum Illyricum: Galliæ nutantes: perdomita Britannia, & ſtatim miſſa; coortæ in nos Sarmatarum ac Suevorum gentes: nobilitatus cladibus mutuis Dacus: mota etiam propè Parthorum arma falſi Neronis ludibrio. Jam verò Italia novis cladibus, vel poſt longam ſæculorum ſeriem repetitis, adflicta. Hauſtæ aut obrutæ urbes fecundiſſimâ Campaniæ orâ: & Urbs incendiis vaſtata, conſumptis antiquiſſimis delubris, ipſo Capitolio civium manibus incenſo: pollutæ cærimoniæ: magna adulteria: plenum exſiliis mare: infecti cædibus ſcopuli: atrociùs in Urbe ſævitum. Nobilitas, opes, omiſſi geſtique honores pro crimine; & ob virtutes, certiſſimum exitium. Nec minùs præmia delatorum invisa, quàm ſcelera: cùm

alii ſacerdotia & conſulatus, ut ſpolia, adepti, procurationes alii, & interiorem potentiam, agerent, ferrent cuncta. Odio & terrore corrupti in dominos ſervi, in patronos liberti: & quibus deerat inimicus, per amicos oppreſſi. Non tamen adeò virtutum ſterile ſæculum, ut non & bona exempla prodiderit.

III. COMITATÆ profugos liberos matres: ſecutæ maritos in exſilia conjuges: propinqui audentes: conſtantes generi: contumax, etiam adversùs tormenta, ſervorum fides: ſupremæ clarorum virorum neceſſitates: ipſa neceſſitas fortiter tolerata: & laudatis antiquorum mortibus pares exitus. Præter multiplices rerum humanarum caſus, cælo terrâque prodigia, & fulminum monitus, & futurorum præſagia, læta, triſtia, ambigua, manifeſta. Nec enim umquam atrocioribus populi Romani cladibus, magiſve juſtis indiciis adprobatum eſt, non eſſe curæ deis ſecuritatem noſtram, eſſe ultionem.

IV. CETERUM antequam deſtinata componam, repetendum videtur, qualis ſtatus Urbis, quæ mens exercituum, quis habitus provinciarum, quid in toto terrarum orbe validum, quid ægrum fuerit: ut non modò caſus eventuſque rerum, qui plerumque fortuiti ſunt, ſed ratio etiam cauſæque noſcantur. Finis Nerónis ut lætus primo gaudentium impetu fuerat, ita varios motus animorum,

non modò in Urbe apud patres, aut populum, aut Urbanum militem, ſed ómnes legiones duceſque conciverat, evulgato imperii arcano, poſſe Principem alibi, quàm Romæ fieri. Sed patres læti, uſurpatâ ſtatim libertate, licentiùs, ut erga Principem novum & abſentem: primores equitum proximi gaudio patrum: pars populi integra, & magnis domibus adnexa, clientes libertique damnatorum & exſulum, in ſpem erecti: plebs ſordida, & circo ac theatris ſueta, ſimul deterrimi ſervorum, aut qui, adeſis bonis, per dedecus Neronis alebantur, mæſti & rumorum avidi.

V. Miles Urbanus, longo Cæſarum ſacramento imbutus, & ad deſtituendum Neronem arte magis & impulſu, quàm ſuo ingenio traductus, poſtquam neque dari donativum, ſub nomine Galbæ promiſſum, neque magnis meritis ac præmiis eumdem in pace, quem in bello, locum, præventamque gratiam, intelligit, apud Principem a legionibus factum, pronus ad novas res, ſcelere inſuper Nymphidii Sabini, Præfecti, imperium ſibi molientis, agitatur. Et Nymphidius quidem in ipſo conatu oppreſſus. Sed, quamvis capite defectionis ablato, manebat pleriſque militum conſcientia: nec deerant ſermones "ſenium atque avaritiam Gal-"bæ" increpantium. Laudata olim, & militari famâ celebrata ſeveritas ejus, angebat aſpernantes veterem diſciplinam, atque ita quatuordecim an-

nis a Nerone adſuefactos, ut haud minùs vitia Principum amarent, quàm olim virtutes verebantur. Acceſſit Galbæ vox pro republicâ honeſta, ipſi anceps, " legi a ſe militem, non emi." Nec enim ad hanc formam cetera erant.

VI. INVALIDUM ſenem T. Vinius, & Cornelius Laco, alter deterrimus mortalium, alter ignaviſſimus, odio flagitiorum onerabant, contemptu inertiæ deſtruebant. Tardum Galbæ iter, & cruentum, interfectis Cingonio Varrone, conſule deſignato, & Petronio Turpiliano, conſulari: ille ut Nymphidii ſocius, hic ut dux Neronis, inauditi atque indefenſi, tamquam innocentes perierant. Introitus in Urbem, trucidatis tot millibus inermium militum, infauſtus omine, atque ipſis etiam, qui occiderant, formidoloſus. Inductâ legione Hiſpanâ, remanente eâ, quam e claſſe Nero conſcripſerat, plena Urbs exercitu inſolito: multi ad hoc numeri e Germaniâ ac Britanniâ, & Illyrico, quos idem Nero electos præmiſſoſque ad clauſtra Caſpiarum, & bellum, quod in Albanos parabat, opprimendis Vindicis cœptis revocaverat: ingens novis rebus materia, ut non in unum aliquem prono favore, ita audenti parata.

VII. FORTE congruerat, ut Clodii Macri, & Fonteii Capitonis cædes nuntiarentur. Macrum in Africâ haud dubiè turbantem, Trebonius Garucianus, procurator, juſſu Galbæ; Capitonem in

Germaniâ, cùm ſimilia cœptaret, Cornelius Aquinus, & Fabius Valens, legati legionum interfecerant, antequam juberentur. Fuêre qui crederent, Capitonem ut avaritiâ & libidine fœdum, ac maculoſum, ita cogitatione rerum novarum abſtinuiſſe: ſed a legatis, bellum ſuadentibus, poſtquam impellere nequiverint, crimen ac dolum compoſitum ultro: & Galbam mobilitate ingenii, an, ne altiùs ſcrutaretur, quoquo modo acta, quia mutari non poterant, comprobaſſe. Ceterùm utraque cædes ſiniſtrè accepta: & inviſo ſemel Principe, ſeu bene, ſeu malè facta premunt. Jam afferebant venalia cuncta præpotentes liberti: ſervorum manus ſubitis avidæ, & tamquam apud ſenem feſtinantes: eademque novæ aulæ mala, æquè gravia, non æquè excuſata. Ipſa ætas Galbæ & inriſui, ac faſtidio erat, adſuetis juventæ Neronis, & Imperatores formâ ac decore corporis (ut eſt mos vulgi) comparantibus.

VIII. ET hic quidem Romæ, tamquam in tantâ multitudine habitus animorum fuit. E provinciis, Hiſpaniæ præerat Cluvius Rufus, vir facundus, & pacis artibus, bellis inexpertus. Galliæ, ſuper memoriam Vindicis, obligatæ recenti dono Romanæ civitatis, & in poſterum tributi levamento. Proximæ tamen Germanis exercitibus Galliarum civitates, non eodem honore habitæ, quædam etiam finibus ademptis, pari dolore commoda aliena,

ac ſuas injurias metiebantur. Germani exercitus, quod periculoſiſſimum in tantis viribus, ſolliciti & irati ſuperbiâ recentis victoriæ, & metu, tamquam alias partes foviſſent. Tardè a Nerone deſciverant: nec ſtatim pro Galbâ Verginius: an imperare voluiſſet dubium: delatum ei a milite imperium conveniebat. Fonteium Capitonem occiſum, etiam qui queri non poterant, tamen indignabantur. Dux deerat, abducto Verginio per ſimulationem amicitiæ: quem non remitti, atque etiam reum eſſe, tamquam ſuum crimen accipiebant.

IX. SUPERIOR exercitus legatum, Hordeonium Flaccum, ſpernebat, ſenectâ ac debilitate pedum invalidum, ſine conſtantiâ, ſine auctoritate: ne quieto quidem milite, regimen; adeò furentes infirmitate retinentis ultro accendebantur. Inferioris Germaniæ legiones diutiùs ſine conſulari fuêre: donec, miſſu Galbæ, A. Vitellius aderat, cenſoris Vitellii, ac ter conſulis, filius. Id ſatis videbatur. In Britannico exercitu nihil irarum. Non ſanè aliæ legiones, per omnes civilium bellorum motus, innocentiùs egerûnt: ſeu quia procul, & Oceano diviſæ; ſeu, crebris expeditionibus, doctæ hoſtem potiùs odiſſe. Quies & Illyrico: quamquam excitæ a Nerone legiones, dum in Italiâ cunctantur, Verginium legationibus adiſſent. Sed longis ſpatiis diſcreti exercitus, quod ſaluber-

rimum eſt ad continendam militarem fidem, nec vitiis, nec viribus miſcebantur.

X. ORIENS adhuc immotus. Syriam & quatuor legiones obtinebat Licinius Mucianus, vir ſecundis adverſiſque juxtà famoſus. Inſignes amicitias juvenis ambitiosè coluerat: mox, attritis opibus, lubrico ſtatu, ſuſpectâ etiam Claudii iracundiâ, in ſecretum Aſiæ repoſitus, tam propè ab exſule fuit, quàm poſtea a Principe. Luxuriâ, induſtriâ, comitate, adrogantiâ, malis boniſque artibus mixtus: nimiæ voluptates, cùm vacaret: quotiens expedierat, magnæ virtutes. Palam laudares, ſecreta malè audiebant. Sed apud ſubjectos, apud proximos, apud collegas, variis inlecebris potens: & cui expeditius fuerit tradere imperium, quàm obtinere. Bellum Judaicum Flavius Veſpaſianus (ducem eum Nero delegerat) tribus legionibus adminiſtrabat. Nec Veſpaſiano adversùs Galbam votum, aut animus. Quippe Titum filium, ad venerationem cultumque ejus miſerat, ut ſuo loco memorabimus. Occultâ lege fati, & oſtentis, ac reſponſis, deſtinatum Veſpaſiano liberiſque ejus imperium, poſt fortunam credidimus.

XI. ÆGYPTUM copiaſque, quibus coërceretur, jam inde a divo Auguſto, equites Romani obtinent, loco regum. Ita viſum expedire, provinciam aditu difficilem, annonæ fecundam, ſuper-

ſtitione, ac laſciviâ diſcordem & mobilem, inſciam legum, ignaram magiſtratuum domi retinere. Regebat tum Tiberius Alexander ejuſdem nationis. Africa, ac legiones in eâ, interfecto Clodio Macro, contentæ qualicumque Principe, poſt experimentum domini minoris. Duæ Mauretaniæ, Rætia, Noricum, Thracia, & quæ aliæ procuratoribus cohibentur, ut cuique exercitui vicinæ, ita in favorem, aut odium, contactu valentiorum agebantur. Inermes provinciæ, atque ipſa in primis Italia, cuicumque ſervitio expoſita, in pretium belli ceſſuræ erant. Hic fuit rerum Romanarum ſtatus, cùm Ser. Galba iterum, Titus Vinius conſules, inchoavêre annum ſibi ultimum, reipublicæ propè ſupremum.

XII. PAUCIS poſt Kalendas Januarias diebus Pompeii Propinqui, procuratoris, e Belgicâ literæ afferuntur, "ſuperioris Germaniæ legiones, ruptâ "ſacramenti reverentiâ, Imperatorem alium flagi- "tare, & ſenatui ac populo Romano arbitrium "eligendi permittere," quò ſeditio molliùs acciperetur. Maturavit ea res conſilium Galbæ, jam pridem de adoptione ſecum & cum proximis agitantis. Non ſanè crebrior totâ civitate ſermo per illos menſes fuerat : primùm licentiâ, ac libidine talia loquendi, dein feſsâ jam ætate Galbæ. Paucis judicium, aut reipublicæ amor : multi occultâ ſpe, prout quis amicus vel cliens, hunc vel illum am-

bitioſis rumoribus deſtinabant, etiam in T. Vinii odium diverterant, qui in dies quantò potentior, eodem actu inviſior erat. Quippe hiantes, in magnâ fortunâ, amicorum cupiditates, ipſa Galbæ facilitas intendebat: cùm apud infirmum & credulum, minore metu, & majore præmio peccaretur.

XIII. POTENTIA principatûs diviſa in T. Vinium, conſulem, & Cornelium Laconem, prætorii præfectum. Nec minor gratia Icelo, Galbæ liberto, quem anulis donatum, equeſtri nomine *Martianum* vocitabant. Hi diſcordes, & rebus minoribus ſibi quiſque tendentes, circa conſilium eligendi ſucceſſoris in duas factiones ſcindebantur. Vinius pro M. Othone: Laco atque Icelus conſenſu non tam unum aliquem fovebant, quàm alium. Neque erat Galbæ ignota Othonis ac T. Vinii amicitia; & rumoribus nihil ſilentio tranſmittentium (quia vidua Vinio filia, cælebs Otho) gener ac ſocer deſtinabantur. Credo & reipublicæ curam ſubiſſe, fruſtra a Nerone tranſlatæ, ſi apud Othonem relinqueretur. Namque Otho pueritiam incuriosè, adoleſcentiam petulanter egerat; gratus Neroni æmulatione luxûs: eóque jam Poppæam Sabinam, Principale ſcortum, ut apud conſcium libidinum, depoſuerat, donec Octaviam uxorem amoliretur: mox ſuſpectum in eâdem Poppæâ, in provinciam Luſitaniam, ſpecie

legationis, ſepoſuit. Otho, comiter adminiſtratâ provinciâ, primus in partes tranſgreſſus, nec ſegnis, & donec bellum fuit, inter præſentes ſplendidiſſimus, ſpem adoptionis, ſtatim conceptam, acriùs in dies rapiebat: faventibus pleriſque militum; pronâ in eum aulâ Neronis, ut ſimilem.

XIV. SED Galba, poſt nuntios Germanicæ ſeditionis, quamquam nihil adhuc de Vitellio certum, anxius, quónam exercituum vis erumperet, ne Urbano quidem militi confiſus, quod remedium unicum rebatur, comitia imperii tranſigit. Adhibitoque, ſuper Vinium, ac Laconem, Mario Celſo, conſule deſignato, ac Ducennio Gemino, præfecto Urbis, pauca præfatus "de ſuâ ſenectute, Piſonem Licinianum arceſſi" jubet: ſeu propriâ electione, ſive, ut quidam tradiderunt, Lacone inſtante, cui, apud Rubellium Plautum, exercita cum Piſone amicitia: ſed callidè, ut ignotum, fovebat, & proſpera de Piſone fama conſilio ejus fidem addiderat. Piſo, M. Craſſo & Scriboniâ genitus, nobilis utrimque, vultu habituque moris antiqui, & æſtimatione rectâ ſeverus, deteriùs interpretantibus triſtior habebatur: ea pars morum ejus, quò ſuſpectior ſollicitis, adoptanti placebat.

XV. IGITUR Galba, adprehensâ Piſonis manu, in hunc modum locutus fertur: "Si te privatus, "lege curiatâ, apud pontifices, ut moris eſt, adop-

" tarem : & mihi egregium erat Cn. Pompeii & " M. Craſſi ſubolem in penates meos adſciſcere ; " & tibi inſigne, Sulpiciæ ac Lutatiæ decora, no- " bilitati tuæ adjeciſſe. Nunc me, deorum ho- " minumque conſenſu ad imperium vocatum, " præclara indoles tua, & amor patriæ impulit, " ut Principatum, de quo majores noſtri armis " certabant, bello adeptus, quieſcenti offeram, " exemplo divi Auguſti, qui ſororis filium Mar- " cellum, dein generum Agrippam, mox nepo- " tes ſuos, poſtremò Tiberium Neronem, privig- " num, in proximo ſibi faſtigio conlocavit. Sed " Auguſtus in domo ſucceſſorem quæſivit : ego, " in republicâ: non, quia propinquos, aut ſocios " belli non habeam: ſed neque ipſe imperium " ambitione accepi, & judicii mei documentum " ſint, non meæ tantùm neceſſitudines, quas tibi " poſtpoſui, ſed & tuæ. Eſt tibi frater pari nobi- " litate, natu major, dignus hac fortunâ, niſi tu " potior eſſes. Ea ætas tua, quæ cupiditates ado- " leſcentiæ jam effugerit : ea vita, in quâ nihil " præteritum excuſandum habeas. Fortunam " adhuc tantùm adverſam tuliſti. Secundæ res " acrioribus ſtimulis animos explorant : quia mi- " ſeriæ tolerantur, felicitate corrumpimur. Fi- " dem, libertatem, amicitiam, præcipua humani " animi bona, tu quidem eâdem conſtantiâ reti- " nebis : ſed alii per obſequium imminuent. In-

" rumpet adulatio, blanditiæ, peſſimum veri af-
" fectûs venenum, ſua cuique utilitas. Etiam
" ego, ac tu, ſimpliciſſimè inter nos hodie loqui-
" mur: ceteri, libentiùs cum fortunâ noſtrâ, quàm
" nobiſcum. Nam ſuadere Principi, quod opor-
" teat, multi laboris: aſſentatio erga Principem
" quemcumque, ſine affectu peragitur."

XVI. " SI immenſum imperii corpus ſtare, ac
" librari, ſine rectore poſſet, dignus eram, a quo
" reſpublica inciperet. Nunc eò neceſſitatis jam-
" pridem ventum eſt, ut nec mea ſenectus con-
" ferre plus populo Romano poſſit, quàm bonum
" ſucceſſorem; nec tua plus juventa, quàm bo-
" num Principem. Sub Tiberio, & Caio, &
" Claudio, unius familiæ quaſi hereditas fuimus:
" loco libertatis erit, quod eligi cœpimus. Et
" finitâ Juliorum Claudiorumque domo, optimum
" quemque adoptio inveniet. Nam generari, &
" naſci a Principibus, fortuitum, nec ultrà æſti-
" matur; adoptandi judicium integrum; &, ſi
" velis eligere, conſenſu monſtratur. Sit ante
" oculos Nero, quem, longâ Cæſarum ſerie tu-
" mentem, non Vindex, cum inermi provinciâ,
" aut ego, cum unâ legione, ſed ſua immanitas,
" ſua luxuria cervicibus publicis depulêre: neque
" erat adhuc damnati Principis exemplum. Nos
" bello, & ab æſtimantibus adſciti, cum invidiâ,
" quamvis egregii, erimus. Ne tamen territus

"fueris, ſi duæ legiones, in hoc concuſſi orbis "motu, nondum quieſcunt. Ne ipſe quidem ad "ſecuras res acceſſi: & auditâ adoptione, deſi- "nam videri ſenex, quod nunc mihi unum ob- "jicitur. Nero a peſſimo quoque ſemper deſide- "rabitur: mihi ac tibi providendum eſt, ne "etiam a bonis deſideretur. Monere diutiùs, ne- "que temporis hujus; & impletum eſt omne "conſilium, ſi te bene elegi. Utiliſſimus idem, "ac breviſſimus bonarum malarumque rerum de- "lectus, cogitare, quid aut volueris ſub alio Prin- "cipe, aut nolueris. Neque enim hìc, ut in ce- "teris gentibus, quæ regnantur, certa domino- "rum domus, & ceteri ſervi: ſed imperaturus es "hominibus, qui nec totam ſervitutem pati poſ- "ſunt, nec totam libertatem." Et Galba qui- dem, hæc ac talia, tamquam Principem faceret; ceteri, tamquam cum facto loquebantur.

XVII. PISONEM ferunt ſtatim intuentibus, & mox conjectis in eum omnium oculis, nullum turbati, aut exſultantis, animi motum prodidiſſe. Sermo erga patrem Imperatoremque reverens, de ſe moderatus, nihil in vultu habituque mutatum: quaſi imperare poſſet magis, quàm vellet. Con- ſultatum inde, "pro roſtris, an in ſenatu, an in "caſtris adoptio nuncuparetur." "Iri in caſtra" placuit: "honorificum id militibus fore, quorum "favorem, ut largitione & ambitu malè adquiri,

"ita per bonas artes haud ſpernendum." Circumſteterat interim palatium publica exſpectatio, magni ſecreti impatiens, & malè coërcitam famam ſupprimentes augebant.

XVIII. QUARTUM Idus Januarias, fœdum imbribus diem, tonitrua, & fulgura, & cæleſtes minæ ultra ſolitum, turbaverant. Obſervatum id antiquitus comitiis dirimendis, non terruit Galbam quominus in caſtra pergeret, contemptorem talium, ut fortuitorum; ſeu, quæ fato manent, quamvis ſignificata, non vitarentur. Apud frequentem militum concionem, Imperatoriâ brevitate, "adoptari a ſe Piſonem, more divi Au-"guſti, & exemplo militari, quo vir virum lege-"ret," pronuntiat. Ac ne diſſimulata ſeditio in majus crederetur, ultrò adſeverat, "quartam & "duoetviceſimam legiones, paucis ſeditionis auc-"toribus, non ultra verba ac voces erraſſe, & "brevì in officio fore." Nec ullum orationi aut lenocinium addit, aut pretium. Tribuni tamen centurioneſque, & proximi militum, grata auditu reſpondent: per ceteros mæſtitia ac ſilentium, tamquam uſurpatam etiam in pace donativi neceſſitatem, bello perdidiſſent. Conſtat potuiſſe conciliari animos quantulâcumque parci ſenis liberalitate. Nocuit antiquus rigor, & nimia ſeveritas; cui jam pares non ſumus.

XIX. Inde apud ſenatum non comptior Galbæ, non longior, quàm apud militem, ſermo: Piſonis comis oratio: & patrum favor aderat: multi voluntate; effuſiùs, qui noluerant; medìè, at plurimi, obvio obſequio privatas ſpes agitantes, ſine publicâ curâ. Nec aliud ſequenti quatriduo (quod medium inter adoptionem & cædem fuit) dictum a Piſone in publico, factumve. Crebrioribus in dies Germanicæ defectionis nuntiis, & facili civitate ad accipienda credendaque omnia nova, cùm triſtia ſunt, cenſuerant patres mittendos ad Germanicum exercitum legatos: agitatum ſecretò, num & Piſo proficiſceretur; majore prætextu: illi auctoritatem ſenatûs, hic dignationem Cæſaris laturus. Placebat & Laconem, prætorii præfectum, ſimul mitti. Is conſilio interceſſit. Legati quoque (nam ſenatus electionem Galbæ permiſerat) fœdâ inconſtantiâ nominati, excuſati, ſubſtituti, ambitu remanendi, aut eundi, ut quemque metus, vel ſpes, impulerat.

XX. Proxima pecuniæ cura: & cuncta ſcrutantibus juſtiſſimum viſum eſt, inde repeti, unde inopiæ cauſa erat. Bis & vicies millies ſeſtertiûm donationibus Nero effuderat. Appellari ſingulos juſſit, decumâ parte liberalitatis apud quemque eorum relictâ. At illis vix decumæ ſuper portiones erant, iiſdem erga aliena ſumptibus, quibus ſua prodegerant; cùm rapaciſſimo cuique, ac

perditiſſimo, non agri, aut fenus, ſed ſola inſtrumenta vitiorum manerent. Exactioni triginta equites Romani præpoſiti; novum officii genus, & ambitu ac numero oneroſum: ubique haſta, & ſector; & inquieta urbs auctionibus. Attamen grande gaudium, quòd tam pauperes forent, quibus donaſſet Nero, quàm quibus abſtuliſſet. Exauctorati per eos dies tribuni, e prætorio Antonius Taurus, & Antonius Naſo: ex Urbanis cohortibus, Æmilius Pacenſis: e vigiliis, Julius Fronto. Nec remedium in ceteros fuit, ſed metûs initium: tamquam per artem & formidinem ſinguli pellerentur, omnibus ſuſpectis.

XXI. INTEREA Othonem, cui, compoſitis rebus, nulla ſpes, omne in turbido conſilium, multa ſimul exſtimulabant: luxuria etiam Principi oneroſa, inopia vix privato toleranda, in Galbam ira, in Piſonem invidia. Fingebat & metum, quo magis concupiſceret. "Prægravem ſe Neroni " fuiſſe: nec Luſitaniam rurſus, & alterius exſilii " honorem exſpectandum: ſuſpectum ſemper in- " viſumque dominantibus, qui proximus deſti- " naretur. Nocuiſſe id ſibi apud ſenem Princi- " pem: magis nociturum apud juvenem, ingenio " trucem, & longo exſilio efferatum. Occidi " Othonem poſſe: proinde agendum audendum- " que, dum Galbæ auctoritas fluxa, Piſonis non- " dum coaluiſſet. Opportunos magnis conatibus

"tranſitus rerum: nec cunctatione opus, ubi "pernicioſior ſit quies, quàm temeritas. Mortem "omnibus ex naturâ æqualem, oblivione apud "poſteros, vel gloriâ diſtingui. Ac ſi nocentem "innocentemque idem exitus maneat, acrioris "viri eſſe, meritò perire."

XXII. NON erat Othonis mollis, & corpori ſimilis animus. Et intimi libertorum ſervorumque corruptiùs, quàm in privatâ domo, habiti, aulam Neronis, & luxus, adulteria, matrimonia, ceteraſque regnorum libidines, avido talium, ſi auderet, ut ſua oſtentantes; quieſcenti, ut aliena exprobrabant: urgentibus etiam mathematicis, dum "novos motus, & clarum Othoni annum, "obſervatione ſiderum," affirmant: genus hominum, potentibus infidum, ſperantibus fallax, quod in civitate noſtrâ & vetabitur ſemper, & retinebitur. Multos ſecreta Poppææ mathematicos, peſſimum Principalis matrimonii inſtrumentum, habuerant: e quibus, Ptolemæus, Othoni in Hiſpaniâ comes, cùm "ſuperfuturum eum "Neroni" promiſiſſet, poſtquam ex eventu fides, conjecturâ jam, & rumore, ſenium Galbæ, & juventam Othonis computantium, perſuaſerat, "fore, "ut in imperium adſciſceretur." Sed Otho, tamquam peritiâ & monitu fatorum prædicta, accipiebat, cupidine ingenii humani libentiùs obſcura credentis. Nec deerat Ptolemæus, jam & ſcele-

ris inſtinctor, ad quod facillimè ab ejuſmodi voto tranſitur.

XXIII. SED ſceleris cogitatio, incertum an repens: ſtudia militum jam pridem, ſpe ſucceſſionis, aut paratu facinoris, adfectaverat: in itinere, in agmine, in ſtationibus, vetuſtiſſimum quemque militum nomine vocans, ac memoriâ Neroniani comitatûs, *contubernales* appellando: alios agnoſcere, quoſdam requirere, & pecuniâ, aut gratiâ, juvare: inſerendo ſæpius querelas, & ambiguos de Galbâ ſermones, quæque alia turbamenta vulgi. Labores itinerum, inopia commeatuum, duritia imperii, atrociùs accipiebantur: cùm Campaniæ lacus & Achaiæ urbes claſſibus adire ſoliti, Pirenæum, & Alpes, & immenſa viarum ſpatia, ægrè ſub armis eniterentur.

XXIV. FLAGRANTIBUS jam militum animis, velut faces addiderat Mævius Pudens, e proximis Tigellini: is mobiliſſimum quemque ingenio, aut pecuniæ indigum, & in novas cupiditates præcipitem alliciendo, eò paullatim progreſſus eſt, ut, per ſpeciem convivii, quotiens Galba apud Othonem epularetur, cohorti, excubias agenti, viritim centenos nummos divideret: quam velut publicam largitionem, Otho, ſecretioribus apud ſingulos præmiis, intendebat: adeò animoſus corruptor, ut Cocceio Proculo, ſpeculatori, de parte finium cum vicino ambigenti, univerſum vicini

agrum, ſuâ pecuniâ emptum, dono dederit: per ſocordiam præfecti, quem nota pariter & occulta fallebant.

XXV. SED tum e libertis Onomaſtum futuro ſceleri præfecit, a quo Barbium Proculum, teſſerarium ſpeculatorum, & Veturium, optionem eorumdem, perductos, poſtquam vario ſermone callidos audaceſque cognovit, pretio, & promiſſis onerat, datâ pecuniâ ad pertentandos plurium animos. Suſcepêre duo manipulares imperium populi Romani transferendum, & tranſtulerunt. In conſcientiam facinoris pauci adſciti: ſuſpenſos ceterorum animos diverſis artibus ſtimulant: primores militum, "per beneficia Nymphidii ut ſuſ-"pectos:" vulgus & ceteros, irâ & deſperatione "dilati totiens donativi:" erant quos memoria Neronis, ac deſiderium prioris licentiæ accenderet: in commune omnes metu mutandæ militiæ terrebantur.

XXVI. INFECIT ea tabes legionum quoque, & auxiliorum motas jam mentes, poſtquam vulgatum erat "labare Germanici exercitûs fidem." Adeóque parata apud malos ſeditio, etiam apud integros diſſimulatio fuit, ut poſtero Iduum die, redeuntem a cænâ Othonem rapturi fuerint, niſi incerta noctis, & totâ Urbe ſparſa militum caſtra, nec facilem inter temulentos conſenſum timuiſſent: non reipublicæ curâ, quam fœdare Princi-

pis ſui ſanguine ſobrii parabant, ſed ne per tenebras, ut quiſque Pannonici, vel Germanici exercitûs militibus oblatus eſſet, ignorantibus pleriſque, pro Othone deſtinaretur. Multa erumpentis ſeditionis indicia, per conſcios oppreſſa: quædam apud Galbæ aures præfectus Laco eluſit, ignarus militarium animorum, conſiliique, quamvis egregii, quod non ipſe afferret, inimicus, & adversùs peritos pervicax.

XXVII. Octavodecimo Kalendas Februarii ſacrificanti pro æde Apollinis Galbæ, haruſpex Umbricius "triſtia exta, & inſtantes inſidias, ac domeſticum hoſtem" prædicit: audiente Othone (nam proximus adſtiterat) idque, ut lætum e contrario, & ſuis cogitationibus proſperum, interpretante. Nec multò pòſt libertus Onomaſtus nuntiat, "exſpectari eum ab architecto, & redemptoribus:" quæ ſignificatio coëuntium jam militum, & paratæ conjurationis convenerat. Otho, "cauſam digreſsûs" requirentibus, cùm "emi ſibi prædia vetuſtate ſuſpecta, eóque priùs exploranda," finxiſſet, innixus liberto, per Tiberianam domum, in Velabrum, inde ad Milliarium aureum, ſub ædem Saturni pergit. Ibi tres & viginti ſpeculatores conſalutatum *Imperatorem*, ac paucitate ſalutantium trepidum, & ſellæ feſtinanter impoſitum, ſtrictis mucronibus, rapiunt. Totidem ferme milites in itinere aggregantur; alii

conſcientiâ, plerique miraculo: pars clamore & gladiis, pars ſilentio, animos ex eventu ſumpturi.

XXVIII. STATIONEM in caſtris agebat Julius Martialis, tribunus. Is, magnitudine ſubiti ſceleris, an corrupta latiùs caſtra, ac ſi contrà tenderet, exitium metuens, præbuit pleriſque ſuſpicionem conſcientiæ. Antepoſuêre ceteri quoque tribuni, centurioneſque, præſentia dubiis, & honeſtis. Iſque habitus animorum fuit, ut peſſimum facinus auderent pauci, plures vellent, omnes paterentur.

XXIX. IGNARUS interim Galba, & ſacris intentus, fatigabat alieni jam imperii deos: cùm affertur rumor "rapi in caſtra, incertum quem "ſenatorem:" mox, "Othonem eſſe, qui rape-"retur." Simul ex totâ Urbe, ut quiſque obvius fuerat, alii formidinem augentes, quidam minora vero, ne tum quidem obliti adulationis. Igitur conſultantibus placuit, "tentari animum cohortis, "quæ in palatio ſtationem agebat; nec per ipſum "Galbam, cujus integra auctoritas majoribus reme-"diis ſervabatur." Piſo pro gradibus domûs vocatos, in hunc modum adlocutus eſt: "Sextus dies "agitur, commilitones, ex quo, ignarus futuri, & "ſive optandum hoc nomen, ſive timendum erat, "Cæſar adſcitus ſum: quo domûs noſtræ, aut "reipublicæ fato, in veſtrâ manu poſitum eſt: non "quia, meo nomine, triſtiorem caſum paveam,

"ut qui adverſas res expertus, cùm maximè diſ-
"cam, ne ſecundas quidem minus diſcriminis
"habere: patris, & ſenatûs, & ipſius imperii, vi-
"cem doleo, ſi nobis, aut perire hodie neceſſe eſt,
"aut, quod æquè apud bonos miſerum eſt, occi-
"dere. Solatium proximi motûs habebamus, in-
"cruentam Urbem, & res ſine diſcordiâ tranſla-
"tas. Proviſum adoptione videbatur, ut ne poſt
"Galbam quidem bello locus eſſet."

XXX. "Nihil adrogabo mihi nobilitatis, aut
"modeſtiæ: neque enim relatu virtutum, in
"comparatione Othonis, opus eſt. Vitia, quibus
"ſolis gloriatur, evertêre imperium, etiam cùm
"amicum Imperatoris ageret. Habitune & in-
"ceſſu, an illo muliebri ornatu, mereretur im-
"perium? Falluntur, quibus luxuria ſpecie li-
"beralitatis imponit. Perdere iſte ſciet, donare
"neſciet. Stupra nunc, & comeſſationes, & fe-
"minarum cœtus, volvit animo: hæc Princi-
"patûs præmia putat; quorum libido ac volup-
"tas penes ipſum ſit, rubor ac dedecus penes
"omnes. Nemo enim umquam imperium, fla-
"gitio quæſitum, bonis artibus exercuit. Gal-
"bam conſenſus generis humani, me Galba, con-
"ſentientibus vobis, Cæſarem dixit. Si reſpublica,
"& ſenatus, & populus, vana nomina ſunt: veſ-
"trâ, commilitones, intereſt, ne Imperatorem peſ-
"ſimi faciant. Legionum ſeditio adversùm duces

" ſuos audita eſt aliquando: veſtra, fides, fama-
" que, inlæſa ad hunc diem manſit: & Nero quo-
" que vos deſtituit, non vos Neronem. Minùs
" triginta transfugæ, & deſertores, quos centurio-
" nem, aut tribunum, ſibi eligentes nemo ferret,
" imperium adſignabunt? Admittitis exemplum?
" & quieſcendo commune crimen facitis? Tranſ-
" cendet hæc licentia in provincias: & ad nos ſce-
" lerum exitus, bellorum ad vos pertinebunt.
" Nec eſt plus, quod pro cæde Principis, quàm
" quod innocentibus datur: ſed perinde a nobis
" donativum ob fidem, quàm ab aliis pro faci-
" nore accipietis."

XXXI. DILAPSIS ſpeculatoribus, certa cohors, non aſpernata concionantem, ut turbidis rebus evenit, forte magis, & nullo adhuc conſilio, parat ſigna, quàm quod poſtea creditum eſt, inſidiis & ſimulatione. Miſſus & Celſus Marius ad electos Illyrici exercitûs, Vipſaniâ in porticu tendentes. Præceptum Amulio Sereno & Domitio Sabino, primipilaribus, " ut Germanicos milites e Liber-
" tatis atrio arceſſerent." Legioni claſſicæ diffidebatur, infeſtæ ob cædem commilitonum, quos primo ſtatim introitu trucidaverat Galba. Pergunt etiam in caſtra Prætorianorum tribuni, Cetrius Severus, Subrius Dexter, Pompeius Longinus; ſi incipiens adhuc, & necdum adulta, ſeditio melioribus conſiliis flecteretur. Tribunorum

Subrium & Cetrium milites adorti minis, Longinum manibus coërcent, exarmantque: quia non ordine militiæ, ſed e Galbæ amicis, fidus Principi ſuo, & deſciſcentibus ſuſpectior erat. Legio claſſica, nihil cunctata, prætorianis adjungitur. Illyrici exercitûs electi, Celſum infeſtis pilis proturbant. Germanica vexilla diu nutavêre; invalidis adhuc corporibus, & placatis animis, quòd eos, a Nerone Alexandriam præmiſſos, atque inde rurſus longâ navigatione ægros, impenſiore curâ Galba refovebat.

XXXII. UNIVERSA jam plebs palatium implebat, mixtis ſervitiis, & diſſono clamore, "cædem "Othonis, & conjuratorum exitium poſcentium, "ut ſi in circo, ac theatro, ludicrum aliquod poſ"tularent." Neque illis judicium, aut veritas: quippe eodem die diverſa pari certamine poſtulaturis: ſed tradito more, quemcumque Principem adulandi, licentiâ adclamationum, & ſtudiis inanibus. Interim Galbam duæ ſententiæ diſtinebant. Titus Vinius "manendum intra domum, "opponenda ſervitia, firmandos aditus, non eun"dum ad iratos" cenſebat: "daret malorum pæ"nitentiæ, daret bonorum conſenſui ſpatium: ſce"lera impetu, bona conſilia morâ valeſcere. De"nique eundi ultro, ſi ratio ſit, eamdem mox fa"cultatem: regreſſus, ſi pæniteat, in alienâ po"teſtate."

XXXIII. "FESTINANDUM" ceteris videbatur, "antequam creſceret invalida adhuc conjuratio "paucorum. Trepidaturum etiam Othonem, qui "furtim digreſſus, ad ignaros inlatus, cunctatione "nunc, & ſegnitiâ terentium tempus, imitari Prin"cipem diſcat. Non exſpectandum, ut, compo"ſitis caſtris, forum invadat, & proſpectante Galbâ, "Capitolium adeat: dum egregius Imperator, cum "fortibus amicis, januâ ac limine tenus domum "cludit, obſidionem nimirum toleraturus. Et "præclarum in ſervis auxilium, ſi conſenſus tantæ "multitudinis, & quæ plurimùm valet, prima in"dignatio langueſcat. Proinde intuta, quæ in"decora: vel, ſi cadere neceſſe ſit, occurrendum "diſcrimini. Id Othoni invidioſius, & ipſis ho"neſtum." Repugnantem huic ſententiæ Vinium, Laco minaciter invaſit, ſtimulante Icelo, privati odii pertinaciâ, in publicum exitium.

XXXIV. NEC diutiùs Galba cunctatus, ſpecioſiora ſuadentibus acceſſit. Præmiſſus tamen in caſtra Piſo, ut juvenis magno nomine, recenti favore, & infenſus T. Vinio; ſeu quia erat, ſeu quia irati ita volebant: & faciliùs de odio creditur. Vix dum egreſſo Piſone, "occiſum in caſ"tris Othonem," vagus primùm & incertus rumor, mox, ut in magnis mendaciis, "interfuiſſe "ſe" quidam, "& vidiſſe" affirmabant, credulâ famâ, inter gaudentes, & incurioſos. Multi arbi-

trabantur compoſitum auctumque rumorem, mixtis jam Othonianis, qui ad evocandum Galbam, læta falsò vulgaverint.

XXXV. Tum verò non populus tantùm, & imperita plebs in plauſus, & immodica ſtudia, ſed equitum plerique, ac ſenatorum, poſito metu incauti, refractis palatii foribus, ruere intus, ac ſe Galbæ oſtentare, "præreptam ſibi ultionem" querentes. Ignaviſſimus quiſque, &, ut res docuit, in periculo non auſurus, nimii verbis, linguæ feroces: nemo ſcire, & omnes affirmare: donec inopiâ veri, & conſenſu errantium victus, ſumpto thorace, Galba, inruenti turbæ, neque ætate, neque corpore ſiſtens, ſellâ levaretur. Obvius, in palatio Julius Atticus ſpeculator, cruentum gladium oſtentans, "occiſum a ſe Othonem" exclamavit. Et Galba, "Commilito," inquit, "quis "juſſit?" inſigni animo ad coërcendam militarem licentiam, minantibus intrepidus, adversùs blandientes incorruptus.

XXXVI. Haud dubiæ jam in caſtris omnium mentes; tantuſque ardor, ut non contenti agmine, & corporibus, in ſuggeſtu, in quo paullo antè aurea Galbæ ſtatua fuerat, medium inter ſigna Othonem vexillis circumdarent. Nec tribunis, aut centurionibus, adeundi locus: gregarius miles "caveri" inſuper "præpoſitos" jubebat. Strepere cuncta clamoribus, & tumultu, &

exhortatione mutuâ, non tamquam in populo, ac plebe, variis ſegni adulatione vocibus, ſed, ut quemque affluentium militum aſpexerant, prenſare manibus, complecti armis, conlocare juxtà, præire ſacramentum, modò Imperatorem militibus, modò Imperatori milites commendare. Nec deerat Otho protendens manus, adorare vulgum, jacere oſcula, & omnia ſerviliter pro dominatione. Poſtquam univerſa claſſicorum legio ſacramentum ejus accepit, fidens viribus, & quos adhuc ſingulos exſtimulaverat, accendendos in commune ratus, pro vallo caſtrorum ita cœpit.

XXXVII. "QUIS ad vos proceſſerim, commilitones, dicere non poſſum: quia nec privatum me vocare ſuſtineo, Princeps a vobis nominatus: nec Principem, alio imperante. Veſtrum quoque nomen in incerto erit, donec dubitabitur Imperatorem populi Romani in caſtris, an hoſtem habeatis. Auditiſne, ut pœna mea, & ſupplicium veſtrum ſimul poſtulentur? adeò manifeſtum eſt, neque perire nos, neque ſalvos eſſe, niſi unà, poſſe. Et, cujus lenitatis eſt Galba, jam fortaſſe promiſit: ut qui, nullo expoſcente, tot millia innocentiſſimorum militum trucidaverit. Horror animum ſubit, quotiens recordor feralem introitum, & hanc ſolam Galbæ victoriam, cùm in oculis Urbis decumari deditos juberet, quos deprecantes in fidem acceperat.

“ His auſpiciis Urbem ingreſſus, quam gloriam “ ad Principatum attulit, niſi occiſi Obultronii “ Sabini, & Cornelii Marcelli in Hiſpaniâ, Betui “ Chilonis in Galliâ, Fonteii Capitonis in Germa-“ niâ, Clodii Macri in Africâ, Cingonii in viâ, “ Turpiliani in Urbe, Nymphidii in caſtris? Quæ “ uſquam provincia, quæ caſtra ſunt, niſi cruenta “ & maculata? aut, ut ipſe prædicat, emendata “ & correcta? Nam quæ alii ſcelera, hic reme-“ dia vocat: dum falſis nominibus, ſeveritatem “ pro ſævitiâ, parſimoniam pro avaritiâ, ſupplicia “ & contumelias veſtras, diſciplinam appellat. “ Septem a Neronis fine menſes ſunt, & jam plus “ rapuit Icelus, quàm quod Polycleti, & Vatinii, “ & Helii, & Haloti paraverunt. Minore ava-“ ritiâ ac licentiâ graſſatus eſſet T. Vinius, ſi ipſe “ imperaſſet: nunc & ſubjectos nos habuit, tam-“ quam ſuos: & viles, ut alienos. Una illa do-“ mus ſufficit donativo, quod vobis numquam “ datur, & quotidie exprobratur.”

XXXVIII. “ Ac ne qua ſaltem in ſucceſſore “ Galbæ ſpes eſſet, arceſſit ab exſilio, quem triſti-“ tiâ & avaritiâ ſui ſimillimum judicabat. Vidiſ-“ tis, commilitones, notabili tempeſtate, etiam “ deos infauſtam adoptionem averſantes. Idem “ ſenatûs, idem populi Romani animus eſt. Veſ-“ tra virtus exſpectatur, apud quos omne honeſ-“ tis conſiliis robur, & ſine quibus, quamvis egre-

" gia, invalida ſunt. Non ad bellum vos, nec ad " periculum voco: omnium militum arma nobiſ- " cum ſunt. Nec una cohors togata defendit nunc " Galbam, ſed detinet. Cùm vos aſpexerit, cùm " ſignum meum acceperit, hoc ſolum erit certa- " men, quis mihi plurimum imputet. Nullus " cunctationi locus eſt in eo conſilio, quod non " poteſt laudari, niſi peractum." Aperire deinde armamentarium juſſit: rapta ſtatim arma, ſine more & ordine militiæ, ut prætorianus, aut legionarius inſignibus ſuis diſtingueretur. Miſcentur auxiliaribus, galeis ſcutiſque. Nullo tribunorum centurionumve adhortante, ſibi quiſque dux, & inſtigator: & præcipuum peſſimorum incitamentum, quòd boni mærebant.

XXXIX. JAM exterritus Piſo fremitu crebreſcentis ſeditionis, & vocibus in Urbem uſque reſonantibus, egreſſum interim Galbam, & foro appropinquantem, aſſecutus erat: jam Marius Celſus, haud læta retulerat: cùm alii, " in palatium " redire," alii " Capitolium petere," plerique " roſtra occupanda" cenſerent, plures tantùm ſententiis aliorum contradicerent, utque evenit in conſiliis infelicibus, optima viderentur, quorum tempus effugerat. Agitaſſe Laco, ignaro Galbâ, de occidendo T. Vinio dicitur, ſive ut pœnâ ejus animos militum mulceret, ſeu conſcium Othonis credebat, ad poſtremum vel odio. Hæſitationem

attulit tempus ac locus, quia, initio cædis orto, difficilis modus: & turbavêre conſilium trepidi nuntii, ac proximorum diffugia, languentibus omnium ſtudiis, qui primò alacres fidem atque animum oſtentaverant.

XL. AGEBATUR huc illuc Galba, vario turbæ fluctuantis impulſu; completis undique baſilicis ac templis, lugubri proſpectu: neque populi, aut plebis ulla vox. ſed attoniti vultus, & converſæ ad omnia aures: non tumultus, non quies: quale magni metûs & magnæ iræ ſilentium eſt. Othoni tamen "armari plebem" nuntiabatur. Ire præcipites, & occupare pericula jubet. Igitur milites Romani, quaſi Vologeſen, aut Pacorum, avito Arſacidarum ſolio depulſuri, ac non Imperatorem ſuum, inermem & ſenem, trucidare pergerent, disjectâ plebe, proculcato ſenatu, truces armis, rapidis equis forum inrumpunt: nec illos Capitolii aſpectus, & imminentium templorum religio, & priores & futuri Principes terruêre, quominus facerent ſcelus, cujus ultor eſt quiſquis ſucceſſit.

XLI. VISO cominus armatorum agmine, vexillarius comitantis Galbam cohortis ("Atilium "Vergilionem fuiſſe" tradunt) dereptam Galbæ imaginem ſolo adflixit. Eo ſigno manifeſta in Othonem omnium militum ſtudia, deſertum fugâ populi forum, deſtricta adversùs dubitantes tela.

Juxta Curtii lacum, trepidatione ferentium Galba projectus e ſellâ, ac provolutus eſt. Extremam ejus vocem, ut cuique odium, aut admiratio fuit, variè prodidêre. Alii ſuppliciter interrogaſſe, "quid mali meruiſſet?" "paucos dies exſolvendo donativo" deprecatum. Plures obtuliſſe ultro percuſſoribus jugulum, "agerent ac ferirent, ſi ita e republicâ videretur." Non interfuit occidentium quid diceret. De percuſſore non ſatis conſtat: quidam "Terentium, evocatum:" alii "Lecanium:" crebrior fama tradidit "Camurium, quintædecimæ legionis militem, impreſſo gladio, jugulum ejus hauſiſſe." Ceteri crura brachiaque (nam pectus tegebatur) fœdè laniavêre: pleraque vulnera, feritate & ſævitiâ, trunco jam corpori adjecta.

XLII. Titum inde Vinium invasêre: de quo & ipſo ambigitur, conſumpſerit ne vocem ejus inſtans metus, an proclamaverit, "non eſſe ab Othone mandatum, ut occideretur." Quod ſeu finxit formidine, ſeu conſcientiâ conjurationis confeſſus eſt: huc potiùs ejus vita famaque inclinat, ut conſcius ſceleris fuerit, cujus cauſa erat. Ante ædem divi Julii jacuit, primo ictu in poplitem, mox ab Julio Caro, legionario milite, in utrumque latus tranſverberatus.

XLIII. Insignem illâ die virum Sempronium Denſum ætas noſtra vidit. Centurio is prætoriæ

cohortis, a Galbâ cuſtodiæ Piſonis additus, ſtricto pugione, occurrens armatis, & ſcelus exprobrans, ac modò manu, modò voce, vertendo in ſe percuſſores, quamquam vulnerato Piſoni effugium dedit. Piſo in ædem Veſtæ pervaſit, exceptuſque miſericordiâ publici ſervi, & contubernio ejus abditus, non religione, nec cærimoniis, ſed latebrâ imminens exitium differebat: cùm advenêre, miſſu Othonis, nominatim in cædem ejus ardentes, Sulpicius Florus, e Britannicis cohortibus, nuper a Galbâ civitate donatus, & Statius Murcus, ſpeculator: a quibus protractus Piſo, in foribus templi trucidatur.

XLIV. NULLAM cædem Otho majore lætitiâ excepiſſe, nullum caput tam inſatiabilibus oculis perluſtraſſe dicitur: ſeu tum primùm levata omni ſollicitudine mens, vacare gaudio cœperat: ſeu recordatio majeſtatis in Galbâ, amicitiæ in T. Vinio, quamvis immitem animum imagine triſti confuderat. Piſonis, ut inimici & æmuli, cæde lætari, jus faſque credebat. Præfixa contis capita geſtabantur, inter ſigna cohortium, juxta Aquilam legionis, certatim oſtentantibus cruentas manus, qui occiderant, qui interfuerant, qui verè, qui falsò, ut pulchrum & memorabile facinus, jactabant. Plures quàm centum & viginti libellos præmia expoſcentium, ob aliquam notabilem illâ die operam, Vitellius poſtea invenit: omneſque con-

quiri & interfici juſſit; non honore Galbæ, ſed tradito Principibus more, munimentum ad præſens, in poſterum ultionem.

XLV. ALIUM crederes ſenatum, alium populum: ruere cuncti in caſtra, anteire proximos, certare cum præcurrentibus, increpare Galbam, laudare militum judicium, exoſculari Othonis manum: quantóque magis falſa erant, quæ fiebant, tantò plura facere. Nec aſpernabatur ſingulos Otho, avidum & minacem militum animum, voce vultuque temperans. Marium Celſum, conſulem deſignatum, & Galbæ uſque in extremas res amicum fidumque, ad ſupplicium expoſtulabant, induſtriæ ejus innocentiæque, quaſi malis artibus, infenſi. Cædis & prædarum initium, & optimo cuique perniciem quæri apparebat: ſed Othoni nondum auctoritas inerat ad prohibendum ſcelus; jubere jam poterat. Ita, ſimulatione iræ, "vinciri" juſſum, & "majores "pœnas daturum" affirmans, præſenti exitio ſubtraxit.

XLVI. OMNIA deinde arbitrio militum acta, Prætorii præfectos ſibi ipſi legêre; Plotium Firmum, e manipularibus quondam, tum vigilibus præpoſitum, &, incolumi adhuc Galbâ, partes Othonis ſecutum. Adjungitur Licinius Proculus, intimâ familiaritate Othonis, ſuſpectus conſilia ejus foviſſe. Urbi Flavium Sabinum præfecêre,

judicium Neronis ſecuti, ſub quo eamdem curam obtinuerat, pleriſque Veſpaſianum fratrem in eo reſpicientibus. Flagitatum, "ut vacationes, præ-"ſtari centurionibus ſolitæ, remitterentur." Namque gregarius miles, ut tributum annuum, pendebat. Quarta pars manipuli, ſparſa per commeatus, aut in ipſis caſtris vaga, dum mercedem centurioni exſolveret; neque modum oneris quiſquam, neque genus quæſtûs penſi habebat: per latrocinia & raptus, aut ſervilibus miniſteriis, militare otium redimebant. Tum locupletiſſimus quiſque miles, labore ac ſævitiâ fatigari, donec vacationem emeret: ubi ſumptibus exhauſtus, ſocordiâ inſuper elanguerat, inops pro locuplete, & iners pro ſtrenuo, in manipulum redibat: ac rurſus alius atque alius, eâdem egeſtate ac licentiâ corrupti, ad ſeditiones & diſcordias, & ad extremum, bella civilia ruebant. Sed Otho, ne vulgi largitione, centurionum animos averteret, "fiſcum ſuum vacationes annuas exſoluturum" promiſit: rem haud dubiè utilem, & a bonis poſtea Principibus, perpetuitate diſciplinæ, firmatam. Laco præfectus, tamquam in inſulam ſeponeretur, ab evocato, quem ad cædem ejus Otho præmiſerat, confoſſus. In Martianum Icelum, ut in libertum, palam animadverſum.

XLVII. Exacto per ſcelera die, noviſſimum malorum fuit lætitia. Vocat ſenatum prætor Ur-

banus: certant adulationibus ceteri magiſtratus. Adcurrunt patres: decernitur Othoni "tribunicia "poteſtas, & nomen Auguſti, & omnes Princi- "pum honores," adnitentibus cunctis abolere convicia ac probra, quæ promiſcuè jacta, hæſiſſe animo ejus nemo ſenſit: omiſiſſet offenſas, an diſtuliſſet, brevitate imperii in incerto fuit. Otho, cruento adhuc foro, per ſtragem jacentium, in Capitolium, atque inde in palatium vectus, "con- "cedi corpora ſepulturæ, cremarique" permiſit. Piſonem Verania uxor, ac frater Scribonianus, T. Vinium Criſpina filia compoſuêre, quæſitis redemptiſque capitibus, quæ venalia interfectores ſervaverant.

XLVIII. PISO unum & triceſimum ætatis annum explebat, famâ meliore, quàm fortunâ. Fratres ejus Magnum Claudius, Craſſum Nero interfecerant. Ipſe diu exſul, quatriduo Cæſar, properatâ adoptione, ad hoc tàntum majori fratri prælatus eſt, ut prior occideretur. T. Vinius quinquaginta ſeptem annos variis moribus egit. Pater illi e prætoriâ familiâ, maternus avus e proſcriptis. Primâ militiâ infamis, legatum Calviſium Sabinum habuerat: cujus uxor, malâ cupidine viſendi ſitum caſtrorum, per noctem militari habitu ingreſſà, cùm vigilias & cetera militiæ munia eâdem laſciviâ temeraſſet, in ipſis principiis ſtuprum auſa: & criminis hujus reus T. Vinius argueba-

tur. Igitur juſſu C. Cæſaris oneratus catenis: mox, mutatione temporum, dimiſſus, curſu honorum inoffenſo, legioni poſt præturam præpoſitus, probatuſque, ſervili deinceps probro reſperſus eſt, tamquam ſcyphum aureum in convivio Claudii furatus; & Claudius poſterâ die ſoli omnium Vinio fictilibus miniſtrari juſſit. Sed Vinius proconſulatu Galliam Narbonenſem ſeverè integréque rexit: mox Galbæ amicitiâ in abruptum tractus, audax, callidus, promptus, &, prout animum intendiſſet, pravus, aut induſtrius, eâdem vi. Teſtamentum T. Vinii magnitudine opum irritum: Piſonis ſupremam voluntatem paupertas firmavit.

XLIX. GALBÆ corpus diu neglectum, & licentiâ tenebrarum plurimis ludibriis vexatum, diſpenſator Argius, e prioribus ſervis, humili ſepulturâ, in privatis ejus hortis contexit. Caput per lixas calonesque ſuffixum, laceratumque ante Patrobii tumulum (libertus is Neronis punitus a Galbâ fuerat) poſterâ demum die repertum, & cremato jam corpori admixtum eſt. Hunc exitum habuit Ser. Galba, tribus & ſeptuaginta annis, quinque Principes proſperâ fortunâ emenſus, & alieno imperio felicior, quàm ſuo. Vetus in familiâ nobilitas, magnæ opes: ipſi medium ingenium, magis extra vitia, quàm cum virtutibus. Famæ nec incurioſus, nec venditator. Pecuniæ alienæ non adpetens, ſuæ parcus, publicæ avarus.

Amicorum libertorumque, ubi in bonos incidiſſet, ſine reprehenſione patiens: ſi mali forent, uſque ad culpam ignarus. Sed claritas natalium, & metus temporum obtentui, ut, quod ſegnitia erat, ſapientia vocaretur. Dum vigebat ætas, militari laude apud Germanias floruit: proconſul Africam moderatè: jam ſenior, citeriorem Hiſpaniam pari juſtitiâ continuit: major privato viſus, dum privatus fuit, & omnium conſenſu capax imperii, niſi imperaſſet.

L. TREPIDAM Urbem, ac ſimul atrocitatem recentis ſceleris, ſimul veteres Othonis mores paventem, novus inſuper "de Vitellio," nuntius exterruit, ante cædem Galbæ ſuppreſſus, ut tantùm ſuperioris Germaniæ exercitum deſciviſſe crederetur. Tum "duos, omnium mortalium impudicitiâ, ignaviâ, luxuriâ, deterrimos, velut ad perdendum imperium fataliter electos," non ſenatus modò & eques, quîs aliqua pars & cura reipublicæ, ſed vulgus quoque palam mærere. Nec jam recentia ſævæ pacis exempla, ſed repetitâ bellorum civilium memoriâ, "captam totiens ſuis exercitibus Urbem, vaſtitatem Italiæ, direptiones provinciarum, Pharſaliam, Philippos, & Peruſiam ac Mutinam," nota publicarum cladium nomina, loquebantur, "Propè everſum orbem etiam cùm de principatu inter bonos certaretur: ſed manſiſſe C. Julio, manſiſſe Cæ-

"ſare Auguſto victore, imperium; manſuram "fuiſſe, ſub Pompeio Brutoque, rempublicam. "Nunc pro Othone, an pro Vitellio, in templa "ituros? Utraſque impias preces, utraque deteſ"tanda vota, inter duos, quorum bello ſolum id "ſcires, deteriorem fore, qui viciſſet." Erant, qui Veſpaſianum, & arma Orientis augurarentur; &, ut potior utroque Veſpaſianus, ita bellum aliud, atque alias clades horrebant. Et ambigua de Veſpaſiano fama: ſoluſque omnium ante ſe Principum, in melius mutatus eſt.

LI. NUNC initia cauſaſque motûs Vitelliani expediam. Cæſo cum omnibus copiis Julio Vindice, ferox prædâ gloriâque exercitus, ut cui, ſine labore ac periculo, ditiſſimi belli victoria eveniſſet, expeditionem & aciem, præmia quàm ſtipendia malebat: diuque infructuoſam & aſperam militiam toleraverat, ingenio loci cælique, & ſeveritate diſciplinæ; quam in pace inexorabilem diſcordiæ civium reſolvunt, paratis utrimque corruptoribus, & perfidiâ impunitâ. Viri, arma, equi, ad uſum, & ad decus, ſupererant. Sed ante bellum, centurias tantùm ſuas turmaſque noverant: exercitus finibus provinciarum diſcernebantur. Tum adversùs Vindicem contractæ legiones, ſeque & Gallias expertæ, quærere rurſus arma, novaſque diſcordias: nec "ſocios," ut olim, ſed "hoſtes & victos" vocabant. Nec

deerat pars Galliarum, quæ Rhenum accolit, eaſdem partes ſecuta, ac tum acerrima inſtigatrix adversùs *Galbianos*: hoc enim nomen, faſtidito Vindice, indiderant. Igitur Sequanis Æduiſque, ac deinde, prout opulentia civitatibus erat, infenſi, expugnationes urbium, populationes agrorum, raptus penatium hauſerunt animo: ſuper avaritiam & adrogantiam, præcipua validiorum vitia, contumaciâ Gallorum inritati, qui "remiſſam ſibi a "Galbâ quartam tributorum partem, & publicè "donatos, in ignominiam exercitûs" jactabant. Acceſſit callidè vulgatum, temere creditum, "de"cumari legiones, & promptiſſimum quemque "centurionum dimitti:" undique atroces nuntii, ſiniſtra ex Urbe fama; infensa Lugdunenſis colonia, & pertinaci pro Nerone fide fecunda rumoribus. Sed plurima ad fingendum credendumque materies in ipſis caſtris, odio, metu, &, ubi vires ſuas reſpexerant, ſecuritate.

LII. SUB ipſas ſuperioris anni Kalendas Decembres Aulus Vitellius, inferiorem Germaniam ingreſſus, hiberna legionum cum curâ adierat: redditi pleriſque ordines, remiſſa ignominia, allevatæ notæ: plura ambitione, quædam judicio: in quibus ſordem & avaritiam Fonteii Capitonis, adimendis adſignandiſve militiæ ordinibus, integrè mutaverat. Nec conſularis legati menſurâ, ſed in majus omnia accipiebantur. Et Vitellius

apud ſeveros humilis. Ita comitatem bonitatemque faventes vocabant, quòd ſine modo, ſine judicio, donaret ſua, largiretur aliena: ſimul, aviditate imperandi, ipſa vitia pro virtutibus interpretabantur. Multi in utroque exercitu ſicut modeſti quietique, ita mali & ſtrenui: ſed profusâ cupidine, & inſigni temeritate, legati legionum, Alienus Cæcina, & Fabius Valens: e quibus Valens, infenſus Galbæ, tamquam detectam a ſe Verginii cunctationem, oppreſſa Capitonis conſilia, ingratè tuliſſet, inſtigare Vitellium, "ardorem militum" oſtentans. "Ipſum celebri ubique famâ: nullam in Flacco Hordeonio moram: adfore Britanniam: ſecutura Germanorum auxilia: malè fidas provincias: precarium ſeni imperium, & brevi tranſiturum: panderet modò ſinum, & venienti fortunæ occurreret. Meritò dubitaſſe Verginium, equeſtri familiâ, ignoto patre: imparem, ſi recepiſſet imperium: tutum, ſi recuſaſſet. Vitellio tres patris conſulatus, cenſuram, collegium Cæſaris, & imponere jampridem Imperatoris dignationem, & auferre privati ſecuritatem." Quatiebatur his ſegne ingenium, ut concupiſceret magis, quàm ut ſperaret.

LIII. At in ſuperiore Germaniâ, Cæcina, decorâ juventâ, corpore ingens, animi immodicus, ſcito ſermone, erecto inceſſu, ſtudia militum in-

lexerat. Hunc juvenem Galba, quæſtorem in Bæticâ, impigrè in partes ſuas tranſgreſſum, legioni præpoſuit: mox compertum publicam pecuniam avertiſſe, ut peculatorem flagitari juſſit. Cæcina ægrè paſſus, miſcere cuncta, & privata vulnera reipublicæ malis operire ſtatuit. Nec deerant in exercitu ſemina diſcordiæ, quòd & bello adversùs Vindicem univerſus adfuerat, nec, niſi occiſo Nerone, tranſlatus in Galbam, atque in eo ipſo ſacramento vexillis inferioris Germaniæ præventus erat. Et Treveri ac Lingones, quaſque alias civitates atrocibus edictis, aut damno finium Galba perculerat, hibernis legionum propiùs miſcentur. Unde ſeditioſa conloquia, & inter paganos corruptior miles, & in Verginium favor, cuicumque alii profuturus.

LIV. MISERAT civitas Lingonum, vetere inſtituto, dona legionibus, dextras, hoſpitii inſigne. Legati eorum, in ſqualorem mæſtitiamque compoſiti, per principia, per contubernia, modò "ſuas injurias," modò "civitatum vicinarum "præmia," &, ubi pronis militum auribus accipiebantur "ipſius exercitûs pericula & contume-"lias" conquerentes, accendebant animos. Nec procul ſeditione aberant, cùm Hordeonius Flaccus "abire legatos," utque occultior digreſſus eſſet, "nocte caſtris excedere" jubet. Inde atrox rumor, affirmantibus pleriſque, "interfectos, ac

"niſi ipſi conſulerent, fore, ut acerrimi militum, "& præſentia conqueſti, per tenebras, & inſci-"tiam ceterorum, occiderentur." Obſtringuntur inter ſe tacito fœdere legiones. Adſciſcitur auxiliorum miles, primò ſuſpectus, tamquam, circumdatis cohortibus aliſque, impetus in legiones pararetur, mox eadem acriùs volvens; faciliore inter malos conſenſu ad bellum, quàm in pace ad concordiam.

LV. INFERIORIS tamen Germaniæ legiones, ſollemni Kalendarum Januariarum ſacramento pro Galbâ adactæ, multâ cunctatione, & raris primorum ordinum vocibus: ceteri ſilentio, proximi cujuſque audaciam exſpectantes; inſitâ mortalibus naturâ, properè ſequi, quæ piget inchoare. Sed ipſis legionibus inerat diverſitas animorum. Primani, quintanique turbidi adeò, ut quidam ſaxa in Galbæ imagines jecerint: quintadecima ac ſextadecima legiones, nihil, ultra fremitum & minas, auſæ, initium erumpendi circumſpectabant. At in ſuperiori exercitu, quarta ac duoetviceſima legiones, iiſdem hibernis tendentes, ipſo Kalendarum Januariarum die dirumpunt imagines Galbæ: quarta legio promptiùs, duoetviceſima cunctanter, mox conſenſu, ac ne reverentiam imperii exuere viderentur, *ſenatûs populique Romani* obliterata jam nomina, ſacramento advocabant: nullo legatorum tribunorumve pro Galbâ nitente; qui-

buſdam, ut in tumultu, notabiliùs turbantibus. Non tamen quiſquam in modum concionis, aut ſuggeſtu locutus: neque enim erat adhuc, cui imputaretur.

LVI. SPECTATOR flagitii Hordeonius Flaccus, conſularis legatus, aderat, non compeſcere ruentes, non retinere dubios, non cohortari bonos auſus; ſed ſegnis, pavidus, & ſocordiâ innocens. Quatuor centuriones duoetviceſimæ legionis, Nonius Receptus, Donatius Valens, Romilius Marcellus, Calpurnius Repentinus, cùm protegerent Galbæ imagines, impetu militum abrepti, vinctique. Nec cuiquam ultrà fides, aut memoria prioris ſacramenti: ſed, quod in ſeditionibus accidit, unde plures erant, omnes fuêre. Nocte, quæ Kalendas Januarias ſecuta eſt, in coloniam Agrippinenſem aquilifer quartæ legionis epulanti Vitellio nuntiat, "quartam & duoetviceſimam legiones, projectis "Galbæ imaginibus, in ſenatûs & populi Ro"mani verba juraſſe." Id ſacramentum inane viſum: "occupari nutantem fortunam, & offerri "Principem" placuit. Miſſi a Vitellio ad legiones legatoſque, qui "deſciviſſe a Galbâ ſu"periorem exercitum" nuntiarent: "proinde aut "bellandum adversùs deſciſcentes, aut ſi concor"dia & pax placeat, faciendum Imperatorem: "& minore diſcrimine ſumi Principem, quàm "quæri."

LVII. PROXIMA legionis primæ hiberna erant, & promptiſſimus e legatis Fabius Valens. Is die poſtero coloniam Agrippinenſem cum equitibus legionis, auxiliariorumque ingreſſus, *Imperatorem* Vitellium conſalutavit. Secutæ ingenti certamine ejuſdem provinciæ legiones: & ſuperior exercitus, ſpecioſis ſenatûs populique Romani nominibus relictis, tertium Nonas Januarias Vitellio acceſſit: ſcires illum priore biduo non penes rempublicam fuiſſe. Ardorem exercituum Agrippinenſes, Treveri, Lingones æquabant, "auxilia, equos, arma, pecunias" offerentes, ut quiſque corpore, opibus, ingenio validus. Nec Principes modò coloniarum, aut caſtrorum, quibus præſentia ex affluenti, & partâ victoriâ magnæ ſpes: ſed manipuli quoque, & gregarius miles, viatica ſua, & balteos, phalerasſque, inſignia armorum argento decora, loco pecuniæ tradebant: inſtinctu, & impetu, & avaritiâ.

LVIII. IGITUR, laudatâ militum alacritate, Vitellius, miniſteria principatûs, per libertos agi ſolita, in equites Romanos diſponit: vacationes centurionibus ex fiſco numerat: ſævitiam militum, pleroſque ad pœnam expoſcentium, ſæpius adprobat, partim ſimulatione vinculorum fruſtratur. Pompeius Propinquus, procurator Belgicæ, ſtatim interfectus. Julium Burdonem, Germanicæ claſſis præfectum, aſtu ſubtraxit. Exarſerat

in eum iracundia exercitûs, tamquam crimen, ac mox inſidias, Fonteio Capitoni ſtruxiſſet. Grata erat memoria Capitonis: & apud ſævientes occidere palam, ignoſcere non niſi fallendo licebat. Ita cuſtodiâ habitus: & poſt victoriam demum, ſtratis jam militum odiis, dimiſſus eſt. Interim, ut piaculum, objicitur centurio Criſpinus, qui ſe ſanguine Capitonis cruentaverat: eoque & poſtulantibus manifeſtior, & punienti vilior fuit.

LIX. JULIUS deinde Civilis periculo exemptus, præpotens inter Batavos, ne ſupplicio ejus ferox gens alienaretur. Et erant in civitate Lingonum octo Batavorum cohortes, quartædecimæ legionis auxilia, tum diſcordiâ temporum a legione digreſſæ: prout inclinaſſent, grande momentum, ſociæ aut adverſæ. Nonium, Donatium, Romilium, Calpurnium, centuriones, de quibus ſuprà retulimus, occidi juſſit, damnatos fidei crimine, graviſſimo inter deſciſcentes. Acceſsêre partibus Valerius Aſiaticus, Belgicæ provinciæ legatus, quem mox Vitellius generum adſcivit: & Junius Blæſus, Lugdunenſis Galliæ rector, cum Italicâ legione, & alâ Taurinâ, Lugduni tendentibus. Nec in Ræticis copiis mora, quominus ſtatim adjungerentur. Ne in Britanniâ quidem dubitatum.

LX. PRÆERAT Trebellius Maximus, per avaritiam & ſordes contemptus exercitui inviſuſque.

Accendebat odium ejus Roſcius Cælius, legatus viceſimæ legionis, olim diſcors, ſed occaſione civilium armorum atrociùs proruperat. Trebellius "ſeditionem & confuſum ordinem diſciplinæ" Cælio; "ſpoliatas & inopes legiones" Cælius Trebellio objectabat: cùm interim, fœdis legatorum certaminibus, modeſtia exercitûs corrupta, eóque diſcordiæ ventum, ut auxiliarium quoque militum conviciis proturbatus, & aggregantibus ſe Cælio cohortibus aliſque, deſertus Trebellius ad Vitellium perfugerit: quies provinciæ, quamquam remoto conſulari, manſit: rexêre legati legionum, pares jure, Cælius audendo potentior.

LXI. ADJUNCTO Britannico exercitu, ingens viribus opibuſque Vitellius, duos duces, duo itinera bello deſtinavit. Fabius Valens "allicere, "vel ſi abnuerent, vaſtare Gallias, & Cottianis "Alpibus Italiam inrumpere;" Cæcina "propiore "tranſitu, Peninis jugis degredi" juſſus. Valenti inferioris exercitûs electi, cum aquilâ quintæ legionis & cohortibus aliſque, ad quadraginta millia armatorum data: triginta millia Cæcina e ſuperiore Germaniâ ducebat, quorum robur legio unaetviceſima fuit: addita utrique Germanorum auxilia, e quibus Vitellius ſuas quoque copias ſupplevit, totâ mole belli ſecuturus.

LXII. MIRA inter exercitum Imperatoremque diverſitas. Inſtare miles, "arma" poſcere, "dum

" Galliæ trepident, dum Hiſpaniæ cunctentur:
" non obſtare hiemem, neque ignavæ pacis mo-
" ras: invadendam Italiam, occupandam Urbem:
" nihil in diſcordiis civilibus feſtinatione tutius,
" ubi facto magis, quàm conſulto, opus eſſet."
Torpebat Vitellius, & fortunam principatûs inerti luxu ac prodigis epulis præſumebat, medio diei temulentus, & ſaginâ gravis: cùm tamen ardor & vis militum ultro ducis munia implebat, ut ſi adeſſet Imperator, & ſtrenuis, vel ignavis, ſpem metumque adderet. Inſtructi intentique " ſignum " profectionis" expoſcunt. Nomen *Germanici* Vitellio ſtatim additum: *Cæſarem* ſe appellari, etiam victor prohibuit. Lætum augurium Fabio Valenti, exercituique, quem in bellum agebat, ipſo profectionis die, aquila leni meatu, prout agmen incederet, velut dux viæ, prævolavit: longumque per ſpatium, is gaudentium militum clamor, ea quies interritæ alitis fuit, ut haud dubium magnæ & proſperæ rei omen acciperetur.

LXIII. ET Treveros quidem, ut ſocios, ſecuri adiêre. Divoduri (Mediomatricorum id oppidum eſt) quamquam omni comitate exceptos, ſubitus pavor exterruit, raptis repentè armis, ad cædem innoxiæ civitatis; non ob prædam, aut ſpoliandi cupidine, ſed furore & rabie, & cauſis incertis, eóque difficilioribus remediis; donec precibus ducis mitigati, ab excidio civitatis temperavêre; cæſa

tamen ad quatuor millia hominum. Iſque terror Gallias invaſit, ut venienti mox agmini univerſæ civitates, cum magiſtratibus & precibus, occurrerent, ſtratis per vias pueris feminiſque; quæque alia placamenta hoſtilis iræ, non quidem in bello, ſed pro pace tendebantur.

LXIV. NUNTIUM de cæde Galbæ, & imperio Othonis, Fabius Valens in civitate Leucorum accepit. Nec militum animus in gaudium, aut formidinem permotus: bellum volvebat. Gallis cunctatio exempta, & in Othonem ac Vitellium odium par, ex Vitellio & metus. Proxima Lingonum civitas erat, fida partibus: benignè excepti, modeſtiâ certavêre: ſed brevis lætitia fuit, cohortium intemperie, quas a legione quartadecimâ, ut ſuprà memoravimus, digreſſas, exercitui ſuo Fabius Valens adjunxerat. Jurgia primùm: mox rixa inter Batavos & legionarios. Dum his, aut illis, ſtudia militum aggregantur, propè in prœlium exarsêre; ni Valens, animadverſione paucorum, oblitos jam Batavos imperii admonuiſſet. Fruſtra adversùs Æduos quæſita belli cauſa. Juſſi "pecuniam atque arma deferre," gratuitos inſuper commeatus præbuêre: quod Ædui formidine, Lugdunenſes gaudio fecêre. Sed legio Italica & ala Taurina abductæ. Cohortem duodeviceſimam Lugduni, ſolitis ſibi hibernis, relinqui placuit. Manlius Valens, legatus Italicæ legionis, quam-

quam bene de partibus meritus, nullo apud Vitellium honore fuit: ſecretis eum criminationibus infamaverat Fabius ignarum, & quò incautior deciperetur, palam laudatum.

LXV. VETEREM inter Lugdunenſes Viennenſeſque diſcordiam proximum bellum accenderat: multæ invicem clades, crebriùs infeſtiúſque, quàm ut tantùm propter Neronem Galbamque pugnaretur. Et Galba reditus Lugdunenſium, occaſione iræ, in fiſcum verterat. Multus contrà in Viennenſes honor: unde æmulatio, & invidia, & uno amne diſcretis connexum odium. Igitur Lugdunenſes exſtimulare ſingulos militum, & in everſionem Viennenſium impellere, "obſeſſam ab illis coloniam ſuam, adjutos Vindicis conatus, "conſcriptas nuper legiones in præſidium Gal-"bæ" referendo. Et ubi cauſas odiorum prætenderant, magnitudinem prædæ oſtendebant. Nec jam ſecreta exhortatio, ſed publicæ preces: "Irent ultores, exſcinderent ſedem Gallici belli; "cuncta illic externa & hoſtilia: ſe coloniam Ro-"manam, & partem exercitûs, & proſperarum "adverſarumque rerum ſocios: ſi fortuna contrà "daret, iratis ne relinquerentur."

LXVI. HIS & pluribus in eumdem modum perpulerant, ut ne legati quidem, ac duces partium, reſtingui poſſe iracundiam exercitûs arbitrarentur: cùm haud ignari diſcriminis ſui Vien-

nenſes, velamenta & infulas præferentes, ubi agmen inceſſerat, arma, genua, veſtigia prenſando, flexêre militum animos. Addidit Valens trecenos ſingulis militibus ſeſtertios: tum vetuſtas dignitaſque coloniæ valuit, & verba Fabii, ſalutem incolumitatemque Viennenſium commendantis, æquis auribus accepta: publicè tamen armis multati, privatis & promiſcuis copiis, juvêre militem. Sed fama conſtans fuit, "ipſum Valentem magnâ pecuniâ emptum." Is diu ſordidus, repentè dives, mutationem fortunæ malè tegebat, accenſis egeſtate longâ cupidinibus, immoderatus, & inopi juventâ, ſenex prodigus. Lento deinde agmine, per fines Allobrogum & Vocontiorum ductus exercitus: ipſa itinerum ſpatia, & ſtativorum mutationes venditante duce, fœdis pactionibus adversùs poſſeſſores agrorum, & magiſtratus civitatum, adeò minaciter, ut Luco (municipium id Vocontiorum eſt) faces admoverit, donec pecuniâ mitigaretur: quotiens pecuniæ materia deeſſet, ſtupris & adulteriis exorabatur. Sic ad Alpes perventum.

LXVII. Plus prædæ ac ſanguinis Cæcina hauſit. Inritaverant turbidum ingenium Helvetii, Gallica gens, olim armis viriſque, mox memoriâ nominis clara, de cæde Galbæ ignari, & Vitellii imperium abnuentes. Initium bello fuit avaritia ac feſtinatio unaetviceſimæ legionis: rapuerant

pecuniam miſſam in ſtipendium caſtelli, quod olim Helvetii ſuis militibus ac ſtipendiis tuebantur: ægrè id paſſi Helvetii, interceptis epiſtolis, quæ nomine Germanici exercitûs ad Pannonicas legiones ferebantur, centurionem & quoſdam militum in cuſtodiâ retinebant. Cæcina, belli avidus, proximam quamque culpam, antequam pæniteret, ultum ibat. Mota properè caſtra: vaſtati agri: direptus, longâ pace in modum municipii exſtructus, locus, amœno ſalubrium aquarum uſu frequens: miſſi ad Rætica auxilia nuntii, ut verſos in legionem Helvetios a tergo adgrederentur.

LXVIII. Illi, ante diſcrimen feroces, in periculo pavidi, quamquam primo tumultu Claudium Severum ducem legerant, non arma noſcere, non ordines ſequi, non in unum conſulere: exitioſum adversùs veteranos prœlium, intuta obſidio, dilapſis vetuſtate mœnibus: hinc Cæcina cum valido exercitu, inde Ræticæ alæ cohorteſque, & ipſorum Rætorum juventus, ſueta armis, & more militiæ exercita: undique populatio & cædes; ipſi in medio vagi, abjectis armis, magna pars ſaucii, aut palantes, in montem Vocetium perfugêre. Ac ſtatim, immiſsâ cohorte Thracum, depulſi, &, conſectantibus Germanis Rætiſque, per ſilvas atque in ipſis latebris trucidati. Multa hominum millia cæſa, multa ſub coronâ venumdata. Cúmque, dirutis omnibus, Aventicum, gentis caput, juſto ag-

mine peteretur, miſſi qui dederent civitatem, & deditio accepta. In Julium Alpinum e principibus, ut concitorem belli, Cæcina animadvertit: ceteros veniæ, vel ſævitiæ Vitellii reliquit.

LXIX. HAUD facile dictu eſt, legati Helvetiorum minùs placabilem Imperatorem, an militem invenerint: " civitatis excidium" poſcunt; tela ac manus in ora legatorum intentant. Ne Vitellius quidem minis ac verbis temperabat: cùm Claudius Coſſus, unus ex legatis, notæ facundiæ, ſed dicendi artem aptâ trepidatione occultans, atque eò validior, militis animum mitigavit: ut eſt mos vulgo; mutabile ſubitis, & tam pronum in miſericordiam, quàm immodicum ſævitiâ fuerat: effuſis lacrimis, & meliora conſtantiùs poſtulando, impunitatem ſalutemque civitati impetravêre.

LXX. CÆCINA paucos in Helvetiis moratus dies, dum ſententiæ Vitellii certior fieret, ſimul tranſitum Alpium parans, lætum ex Italiâ nuntium accipit, " alam Syllanam circa Padum agen- " tem, ſacramento Vitellii acceſſiſſe." Proconſulem Vitellium Syllani in Africâ habuerant: mox a Nerone, ut in Ægyptum præmitterentur, exciti, & ob bellum Vindicis revocati, ac tum in Italiâ manentes, inſtinctu decurionum, qui Othonis ignari, Vitellio obſtricti, robur adventantium legionum & famam Germanici exercitûs attollebant, tranſiêre in partes: & ut donum aliquod novo

Principi, firmiſſima Tranſpadanæ regionis municipia, Mediolanum, ac Novariam, & Eporediam, ac Vercellas, adjunxêre. Id Cæcinæ per ipſos compertum. Et quia præſidio alæ unius latiſſima pars Italiæ defendi nequibat, præmiſſis Gallorum, Luſitanorum, Britannorumque cohortibus, & Germanorum vexillis, cum alâ Petrinâ, ipſe paullulum cunctatus, num Ræticis jugis in Noricum flecteret, adversùs Petronium ibi procuratorem, qui concitis auxiliis, & interruptis fluminum pontibus, fidus Othoni putabatur. Sed metu, ne amitteret præmiſſas jam cohortes alaſque, ſimul reputans plus gloriæ retentâ Italiâ, & ubicumque certatum foret, Noricos in cetera victoriæ præmia ceſſuros, Penino ſubſignanum militem itinere, & grave legionum agmen, hibernis adhuc Alpibus traduxit.

LXXI. OTHO interim, contra ſpem omnium, non deliciis, neque deſidiâ torpeſcere: dilatæ voluptates, diſſimulata luxuria, & cuncta ad decorem imperii compoſita. Eóque plus formidinis afferebant falſæ virtutes, & vitia reditura. Marium Celſum, conſulem deſignatum, per ſpeciem vinculorum, ſævitiæ militum ſubtractum, acciri in Capitolium jubet: clementiæ titulus, e viro claro, & partibus inviſo, petebatur. Celſus, conſtanter ſervatæ erga Galbam fidei crimen confeſſus, exemplum ultro imputavit. Nec Otho, quaſi ignoſ-

ceret, ſed, ne hoſtis metum reconciliationis adhiberet, ſtatim inter intimos amicos habuit, & mox bello inter duces delegit: manſitque Celſo, velut fataliter, etiam pro Othone fides integra, & infelix. Læta primoribus civitatis, celebrata in vulgus Celſi ſalus, ne militibus quidem ingrata fuit, eamdem virtutem admirantibus, cui iraſcebantur.

LXXII. PAR inde exſultatio, diſparibus cauſis conſecuta, impetrato Tigellini exitio. Sophonius Tigellinus, obſcuris parentibus, fœdâ pueritiâ, impudicâ ſenectâ, præfecturam vigilum & prætorii, & alia præmia virtutum, quia velociùs erat vitiis adeptus, crudelitatem mox, deinde avaritiam, & virilia ſcelera exercuit: corrupto ad omne facinus Nerone, quædam ignaro auſus, ac poſtremò ejuſdem deſertor ac proditor. Unde non alium pertinaciùs ad pœnam flagitavêre, diverſo affectu, quibus odium Neronis inerat, & quibus deſiderium. Apud Galbam T. Vinii potentiâ defenſus, prætexentis "ſervatam ab eo filiam:" & haud dubiè ſervaverat, non clementiâ (quippe tot interfectis) ſed effugio in futurum: quia peſſimus quiſque, diffidentiâ præſentium mutationem pavens, adversùs publicum odium privatam gratiam præparat; unde nulla innocentiæ cura, ſed vices impunitatis. Eò infenſior populus, additâ ad vetus Tigellini odium recenti T. Vinii invidiâ, concurrere e totâ Urbe in palatium ac fora, &, ubi plu-

rima vulgi licentia, in circum ac theatra effuſi, ſeditioſis vocibus obſtrepere: donec Tigellinus, accepto apud Sinueſſanas aquas ſupremæ neceſſitatis nuntio, inter ſtupra concubinarum, & oſcula, & deformes moras, ſectis novaculâ faucibus, infamem vitam fœdavit etiam exitu ſero & inhoneſto.

LXXIII. Per idem tempus expoſtulata ad ſupplicium Calvia Criſpinilla, variis fruſtrationibus, & adversâ diſſimulantis Principis famâ, periculo exempta eſt: magiſtra libidinum Neronis, tranſgreſſa in Africam ad inſtigandum in arma Clodium Macrum, famem populo Romano haud obſcurè molita, totius poſtea civitatis gratiam obtinuit, conſulari matrimonio ſubnixa, & apud Galbam, Othonem, Vitellium inlæſa: mox potens pecuniâ, & orbitate, quæ bonis maliſque temporibus juxtà valent.

LXXIV. CREBRÆ interim, & muliebribus blandimentis infectæ, ab Othone ad Vitellium epiſtolæ, offerebant "pecuniam & gratiam, & quem-"cumque quietis locum prodigæ vitæ legiſſet." Paria Vitellius oſtentabat, primò molliùs, ſtultâ utrimque & indecorâ ſimulatione: mox, quaſi rixantes, ſtupra & flagitia invicem objectavêre; neuter falsò. Otho, revocatis, quos Galba miſerat, legatis, rurſus alios ad utrumque Germanicum exercitum, & ad legionem Italicam, eaſque, quæ Lugduni agebant, copias, ſpecie ſenatûs mi-

ſit. Legati apud Vitellium remansêre, promptiùs, quàm ut retenti viderentur. Prætoriani, quos, per ſimulationem officii, legatis Otho adjunxerat, remiſſi, antequam legionibus miſcerentur. Addidit epiſtolas Fabius Valens, nomine Germanici exercitûs, ad prætorias & Urbanas cohortes, de viribus partium magnificas, & concordiam offerentes. Increpabat ultro, " quòd " tantò antè traditum Vitellio imperium ad " Othonem vertiſſent." Ita promiſſis ſimul, ac minis tentabantur; " ut bello impares, in pace " nihil amiſſuri:" neque ideo prætorianorum fides mutata.

LXXV. SED inſidiatores ab Othone in Germaniam, a Vitellio in Urbem miſſi: utriſque fruſtra fuit; Vitellianis impunè, per tantam hominum multitudinem, mutuâ ignorantiâ fallentibus: Othoniani, novitate vultûs, omnibus invicem ignaris, prodebantur. Vitellius literas ad Titianum, fratrem Othonis, compoſuit, " exitium ipſi filioque " ejus" minitans, " ni incolumes ſibi mater ac " liberi ſervarentur." Et ſtetit domus utraque: ſub Othone, incertum an metu; Vitellius victor, clementiæ gloriam tulit.

LXXVI. PRIMUS Othoni fiduciam addidit ex Illyrico nuntius, juraſſe in eum Dalmatiæ, ac Pannoniæ, & Mœſiæ legiones. Idem ex Hiſpaniâ adlatum: laudatuſque per edictum Cluvius Rufus:

& ſtatim cognitum eſt, converſam ad Vitellium Hiſpaniam. Ne Aquitania quidem, quamquam a Julio Cordo in verba Othonis obſtricta, diu manſit. Nuſquam fides, aut amor: metu ac neceſſitate huc illuc mutabantur. Eadem formido provinciam Narbonenſem ad Vitellium vertit, facili tranſitu ad proximos & validiores. Longinquæ provinciæ, & quidquid armorum mari dirimitur, penes Othonem manebant, non partium ſtudio; ſed erat grande momentum in nomine Urbis, ac prætextu ſenatûs: & occupaverat animos prior auditus. Judaicum exercitum Veſpaſianus, Syriæ legiones Mucianus ſacramento Othonis adegêre. Simul Ægyptus, omneſque verſæ in Orientem provinciæ, nomine ejus tenebantur. Idem Africæ obſequium, initio a Carthagine orto. Neque exſpectatâ Vipſtani Aproniani, proconſulis, auctoritate, Creſcens, Neronis libertus (nam & hi malis temporibus partem ſe reipublicæ faciunt) epulum plebi, ob lætitiam recentis imperii, obtulerat: & populus pleraque ſine modo feſtinavit. Carthaginem ceteræ civitates ſecutæ. Sic diſtractis exercitibus ac provinciis, Vitellio quidem ad capeſſendam principatûs fortunam bello opus erat.

LXXVII. OTHO, ut in multâ pace, munia imperii obibat: quædam ex dignitate reipublicæ, pleraque contra decus, ex præſenti uſu properando.

Conſul, cum Titiano fratre, in Kalendas Martias ipſe; proximos menſes Verginio deſtinat, ut aliquod exercitui Germanico delinimentum. Jungitur Verginio Pompeius Vopiſcus, prætextu veteris amicitiæ; plerique Viennenſium honori datum interpretabantur. Ceteri conſulatus ex deſtinatione Neronis, aut Galbæ, mansêre. Cælio ac Flavio Sabinis, in Julias; Arrio Antonino & Mario Celſo, in Septembres: quorum honori ne Vitellius quidem victor interceſſit. Sed Otho, pontificatus auguratuſque honoratis jam ſenibus, cumulum dignitatis, addidit; & recèns ab exſilio reverſos nobiles adoleſcentulos, avitis ac paternis ſacerdotiis in ſolatium recoluit. Redditus Cadio Rufo, Pedio Blæſo, Sevino Pomptino ſenatorius locus, qui repetundarum criminibus, ſub Claudio ac Nerone, ceciderant. Placuit ignoſcentibus, verſo nomine, quod avaritia fuerat, videri majeſtatem: cujus tum odio, etiam bonæ leges peribant.

LXXVIII. EADEM largitione civitatum quoque ac provinciarum animos adgreſſus, Hiſpalienſibus & Emeritenſibus familiarum adjectiones, Lingonibus univerſis civitatem Romanam, provinciæ Bæticæ Maurorum civitates dono dedit: nova jura Cappadociæ, nova Africæ, oſtentui magis, quàm manſura. Inter quæ, neceſſitate præſentium rerum & inſtantibus curis excuſata, ne tum quidem immemor amorum, ſtatuas Poppææ

per ſenatuſconſultum repoſuit. Creditus eſt etiam de celebrandâ Neronis memoriâ agitaviſſe, ſpe vulgum alliciendi : & fuêre, qui imagines Neronis proponerent : atque etiam Othoni, quibuſdam diebus populus & miles, tamquam nobilitatem ac decus adſtruerent, NERONI OTHONI adclamavit. Ipſe in ſuſpenſo tenuit, vetandi metu, vel agnoſcendi pudore.

LXXIX. Conversis ad civile bellum animis, externa ſine curâ habebantur. Eò audentiùs Rhoxolani, Sarmatica gens, priore hieme cæſis duabus cohortibus, magnâ ſpe ad Mœſiam inruperant : novem millia equitum, ex ferociâ & ſucceſſu, prædæ magis, quàm pugnæ intenta. Igitur vagos & incurioſos, tertia legio, adjunctis auxiliis, repentè invaſit : apud Romanos omnia prœlio apta : Sarmatæ diſperſi cupidine prædæ, aut graves onere ſarcinarum, & lubrico itinerum ademptâ equorum pernicitate, velut vincti cædebantur. Namque mirum dictu, ut ſit omnis Sarmatarum virtus, velut extra ipſos : nihil ad pedeſtrem pugnam tam ignavum ; ubi per turmas advenêre, vix ulla acies obſtiterit. Sed tum humido die, & ſoluto gelu, neque conti, neque gladii, quos prælongos utrâque manu regunt, uſui, lapſantibus equis, & cataphractarum pondere. Id principibus & nobiliſſimo cuique tegmen, ferreis laminis, aut præduro corio conſertum ; ut adver-

tûs ictus impenetrabile, ita impetu hoſtium provolutis inhabile ad reſurgendum: ſimul altitudine, & mollitiâ nivis, hauriebantur. Romanus miles facili loricâ, & miſſili pilo, aut lanceis adſultans, ubi res poſceret, levi gladio inermem Sarmatam, (neque enim defendi ſcuto mos eſt) cominus fodiebat: donec pauci, qui prœlio ſuperfuerant, paludibus abderentur. Ibi ſævitiâ hiemis, & vi vulnerum abſumpti. Poſtquam id Romæ compertum, M. Aponius Mœſiam obtinens, triumphali ſtatuâ, Fulvius Aurelius, & Julianus Tertius, ac Numiſius Lupus, legati legionum, conſularibus ornamentis donantur: læto Othone, & gloriam in ſe trahente, "tamquam & ipſe felix "bello, & ſuis ducibus ſuiſque exercitibus rem- "publicam auxiſſet."

LXXX. PARVO interim initio, unde nihil timebatur, orta ſeditio, propè Urbi excidio fuit. Septimamdecimam cohortem, e coloniâ Oſtienſi, in Urbem acciri Otho juſſerat: armandæ ejus cura Vario Criſpino, tribuno e prætorianis, data. Is, quò magis vacuus, quietis caſtris, juſſa exſequeretur, vehicula cohortis, incipiente nocte, onerari, aperto armamentario, jubet. Tempus, in ſuſpicionem; cauſa, in crimen; affectatio quietis, in tumultum evaluit: & viſa inter temulentos arma, cupidinem ſuî movêre. Fremit miles, & tribunos centurioneſque "proditionis" arguit, "tam-

" quam familiæ ſenatorum ad perniciem Othonis " armarentur:" pars ignari, & vino graves: peſſimus quiſque in occaſionem prædarum: vulgus, ut mos eſt, cujuſcumque motûs novi cupidum: & obſequia meliorum nox abſtulerat. Reſiſtentem ſeditioni tribunum, & ſeveriſſimos centurionum obtruncant: rapta arma, nudati gladii, inſidentes equis Urbem ac palatium petunt.

LXXXI. ERAT Othoni celebre convivium, primoribus feminis viriſque; qui trepidi, fortuituſne militum furor, an dolus Imperatoris, manere ac deprehendi, an fugere & diſpergi, periculoſius foret; modò conſtantiam ſimulare, modò formidine detegi, ſimul Othonis vultum intueri: utque evenit, inclinatis ad ſuſpicionem mentibus, cùm timeret Otho, timebatur. Sed haud ſecus diſcrimine ſenatûs, quàm ſuo territus, & præfectos prætorii, ad mitigandas militum iras, ſtatim miſerat, & " abire properè omnes e convivio" juſſit. Tum verò paſſim magiſtratus, projectis inſignibus, vitatâ comitum & ſervorum frequentiâ, ſenes feminæque, per tenebras, diverſa Urbis itinera, rari domos, plurimi amicorum tecta, &, ut cuique humillimus cliens, incertas latebras petivêre.

LXXXII. MILITUM impetus ne foribus quidem palatii coërcitus, quominus convivium inrumperent, " oſtendi ſibi Othonem" expoſtulantes;

vulnerato Julio Martiale, tribuno, & Vitellio Saturnino, præfecto legionis, dum ruentibus obſiſtunt. Undique arma & minæ, modò in centuriones tribunoſque, modò in ſenatum univerſum: lymphatis cæco pavore animis, & quia neminem unum deſtinare iræ poterant, licentiam in omnes poſcentibus: donec Otho, contra decus imperii, thoro inſiſtens, precibus & lacrimis ægrè cohibuit: redieruntque in caſtra inviti, neque innocentes. Poſterâ die, velut captâ Urbe, clauſæ domus, rarus per vias populus; mæſta plebs; dejecti in terram militum vultus, ac plus triſtitiæ, quàm pænitentiæ. Manipulatim adlocuti ſunt Licinius Proculus, & Plotius Firmus, præfecti: ex ſuo quiſque ingenio, mitiùs aut horridiùs. Finis ſermonis in eo, ut quina millia nummûm ſingulis militibus numerarentur. Tum Otho ingredi caſtra auſus: atque illum tribuni centurioneſque circumſiſtunt, abjectis militiæ inſignibus, "otium & ſalutem" flagitantes. Senſit invidiam miles, & compoſitus in obſequium "auctores ſeditionis ad ſupplicium" ultro poſtulabat.

LXXXIII. OTHO, quamquam turbidis rebus, & diverſis militum animis, cùm optimus quiſque "remedium præſentis licentiæ" poſceret; vulgus, & plures, ſeditionibus & ambitioſo imperio læti, per turbas & raptus faciliùs ad civile bellum impellerentur: ſimul reputans non poſſe principatum,

ſcelere quæſitum, ſubitâ modeſtiâ, & priſcâ gravitate retineri: ſed diſcrimine Urbis & periculo ſenatûs anxius, poſtremò ita diſſeruit. "Neque ut "affectus veſtros in amorem meî accenderem, "commilitones, neque ut animum ad virtutem "cohortarer: utraque enim egregiè ſuperſunt: "ſed veni poſtulaturus a vobis temperamentum "veſtræ fortitudinis, & erga me modum caritatis. "Tumultûs proximi initium, non cupiditate, vel "odio, quæ multos exercitus in diſcordiam egêre, "ac ne detrectatione quidem, aut formidine peri"culorum: nimia pietas veſtra, acriùs quàm "conſideratiùs, excitavit. Nam ſæpe honeſtas "rerum cauſas, ni judicium adhibeas, pernicioſi "exitus conſequuntur. Imus ad bellum: num "omnes nuntios palam audiri, omnia conſilia "cunctis præſentibus tractari, ratio rerum, aut "occaſionum velocitas patitur? Tam neſcire "quædam milites, quàm ſcire oportet. Ita ſe "ducum auctoritas, ſic rigor diſciplinæ habet, "ut multa etiam centuriones tribunoſque tantùm "juberi expediat. Si, ubi jubeantur, quærere ſin"gulis liceat; pereunte obſequio, etiam imperium "intercidit. An & illic nocte intempeſtâ rapi"entur arma? Unus alterve perditus ac temu"lentus (neque enim plures conſternatione prox"imâ inſaniſſe crediderim) centurionis ac tribuni

" ſanguine manus imbuet? Imperatoris ſui tento-
" rium inrumpet?"

LXXXIV. " Vos quidem iſtud pro me: ſed " in diſcurſu ac tenebris, & rerum omnium con- " fuſione, patefieri occaſio etiam adversùs me " poteſt. Si Vitellio & ſatellitibus ejus eligendi " facultas detur, quem nobis animum, quas men- " tes imprecentur? quid aliud, quàm ſeditionem " & diſcordiam, optabunt? ne miles centurioni, " ne centurio tribuno obſequatur: hinc confuſi " pedites equiteſque, in exitium ruamus. Pa- " rendo potiùs, commilitones, quàm imperia du- " cum ſciſcitando, res militares continentur: & " fortiſſimus in ipſo diſcrimine exercitus eſt, qui " ante diſcrimen quietiſſimus. Vobis arma & " animus ſit: mihi conſilium, & virtutis veſtræ " regimen relinquite. Paucorum culpa fuit, du- " orum pœna erit. Ceteri abolete memoriam fœ- " diſſimæ noctis: nec illas adversùs ſenatum vo- " ces ullus umquam exercitus audiat. Caput im- " perii, & decora omnium provinciarum, ad pœ- " nam vocare, non hercle illi, quos cùm maximè " Vitellius in nos ciet, Germani audeant. Ulline " Italiæ alumni, & Romana verè juventus, ad ſan- " guinem & cædem depoſcerent ordinem, cujus " ſplendore & gloriâ, ſordes & obſcuritatem Vi- " tellianarum partium perſtringimus? Nationes " aliquas occupavit Vitellius, imaginem quamdam

" exercitûs habet: ſenatus nobiſcum eſt. Sic fit, " ut hinc reſpublica, inde hoſtes reipublicæ con" ſtiterint. Quid? vos pulcherrimam hanc Ur" bem, domibus & tectis, & congeſtu lapidum, " ſtare creditis? Muta iſta & inanima interci" dere, ac reparari promiſcua ſunt: æternitas re" rum, & pax gentium, & mea cum veſtrâ ſalus, " incolumitate ſenatûs firmatur. Hunc auſpi" catò a parente & conditore Urbis noſtræ inſti" tutum, & a regibus uſque ad Principes conti" nuum, & immortalem, ſicut a majoribus acce" pimus, ſic poſteris tradamus. Nam ut ex vo" bis ſenatores, ita ex ſenatoribus Principes naſ" cuntur."

LXXXV. EA oratio ad perſtringendos mulcendoſque militum animos, & ſeveritatis modus (neque enim in plures, quàm in duos animadverti juſſerat) gratè accepta, compoſitique ad præſens, qui coërceri non poterant. Non tamen quies Urbis redierat: ſtrepitus telorum, & facies belli erat: militibus, ut nihil in commune turbantibus, ita ſparſis per domos, occulto habitu, & malignâ curâ in omnes, quos nobilitas, aut opes, aut aliqua inſignis claritudo rumoribus objecerat. Vitellianos quoque milites veniſſe in Urbem, ad ſtudia partium noſcenda, plerique credebant. Unde plena omnia ſuſpicionum, & vix ſecreta domuum ſine formidine: ſed plurimum trepidationis in

publico. Ut quemque nuntium fama attuliſſet, animum vultumque converſi, ne diffidere dubiis, ac parum gaudere proſperis viderentur. Coacto verò in curiam ſenatu, arduus rerum omnium modus, ne contumax ſilentium, ne ſuſpecta libertas. Et privato Othoni nuper, atque eadem dicenti, nota adulatio. Igitur verſare ſententias, & huc atque illuc torquere, "hoſtem & parricidam" Vitellium vocantes. Providentiſſimus quiſque, vulgaribus conviciis; quidam, vera probra jacere, in clamore tamen, & ubi plurimæ voces, aut tumultu verborum ſibi ipſi obſtrepentes.

LXXXVI. PRODIGIA inſuper terrebant, diverſis auctoribus vulgata. "In veſtibulo Capitolii, omiſſas habenas bigæ, cui Victoria inſtiterat: erupiſſe cellâ Junonis, majorem humanâ ſpeciem: ſtatuam divi Julii, in inſulâ Tiberini amnis, ſereno & immoto die, ab Occidente in Orientem converſam: prolocutum in Etruriâ bovem: inſolitos animalium partus:" & plura alia, rudibus ſæculis, etiam in pace obſervata, quæ nunc tantùm in metu audiuntur. Sed præcipuus, & cum præſenti exitio, etiam futuri pavor, ſubitâ inundatione Tiberis: qui immenſo auctu, proruto ponte Sublicio, ac ſtrage obſtantis molis refuſus, non modò jacentia & plana Urbis loca, ſed ſecura hujuſmodi caſuum implevit. Rapti e publico plerique, plures in tabernis & cubilibus inter-

cepti. Fames in vulgus, inopiâ quæſtûs, & penuriâ alimentorum: corrupta ſtagnantibus aquis inſularum fundamenta, dein, remeante flumine, dilapſa. Utque primùm vacuus a periculo animus fuit, id ipſum, quod paranti expeditionem Othoni, campus Martius, & via Flaminia, iter belli eſſet obſtructum, a fortuitis vel naturalibus cauſis, in prodigium & omen imminentium cladium vertebatur.

LXXXVII. OTHO, luſtratâ Urbe, & expenſis belli conſiliis, quando Peninæ Cottiæque Alpes, & ceteri Galliarum aditus Vitellianis exercitibus claudebantur, Narbonenſem Galliam adgredi ſtatuit, claſſe validâ & partibus fidâ, quòd reliquos cæſorum ad pontem Milvium, & ſævitiâ Galbæ in cuſtodiam habitos, in numeros legionis compoſuerat: facta & ceteris ſpes honoratioris in poſterum militiæ. Addidit claſſi Urbanas cohortes, & pleroſque e prætorianis, vires & robur exercitûs, atque ipſis ducibus conſilium & cuſtodes. Summa expeditionis Antonio Novello, Suedio Clementi, primipilaribus, Æmilio Pacenſi, cui ademptum a Galbâ tribunatum reddiderat, permiſſa. Curam navium Oſcus libertus retinebat, ad obſervandam honeſtiorum fidem invitatus. Peditum equitumque copiis Suetonius Paullinus, Marius Celſus, Annius Gallus, rectores deſtinati. Sed plurima fides Licinio Proculo, prætorii præfecto:

is Urbanæ militiæ impiger, bellorum inſolens, auctoritatem Paullini, vigorem Celſi, maturitatem Galli, ut cuique erat criminando, quod facillimum factu eſt, pravus & callidus, bonos & modeſtos anteibat.

LXXXVIII. SEPOSITUS per eos dies Cornelius Dolabella in coloniam Aquinatem, neque arctâ cuſtodiâ, neque obſcurâ: nullum ob crimen, ſed vetuſto nomine, & propinquitate Galbæ monſtratus. Multos e magiſtratibus, magnam conſularium partem, Otho, non participes aut miniſtros bello, ſed comitum ſpecie, ſecum expedire jubet. In quîs & L. Vitellium, eodem quo ceteros cultu, nec ut Imperatoris fratrem, nec ut hoſtis. Igitur motæ Urbis curæ: nullus ordo metu, aut periculo vacuus: primores ſenatûs ætate invalidi, & longâ pace deſides; ſegnis, & oblita bellorum, nobilitas; ignarus militiæ eques; quantò magis occultare & abdere pavorem nitebantur, manifeſtiùs pavidi. Nec deerant e contrario, qui ambitione ſtolidâ, conſpicua arma, inſignes equos, quidam luxurioſos apparatus conviviorum, & irritamenta libidinum, ut inſtrumenta belli, mercarentur. Sapientibus quietis & reipublicæ cura, leviſſimus quiſque, & futuri improvidus, ſpe vanâ tumens. Multi adflictâ fide in pace, ac turbatis rebus alacres, & per incerta tutiſſimi.

LXXXIX. SED vulgus, & magnitudine nimiâ communium curarum expers populus, ſentire paullatim belli mala, conversâ in militum uſum omni pecuniâ, intentis alimentorum pretiis: quæ, motu Vindicis, haud perinde plebem attriverant, ſecurâ tum Urbe, & provinciali bello, quod inter legiones Galliaſque velut externum fuit. Nam, ex quo divus Auguſtus res Cæſarum compoſuit, procul & in unius ſollicitudinem, aut decus, populus Romanus bellaverat. Sub Tiberio, & Caio, tantùm pacis adverſa pertimuêre: Scriboniani contra Claudium incepta, ſimul audita, & coërcita: Nero nuntiis magis & rumoribus, quàm armis depulſus. Tum legiones claſſeſque, & quod raro aliàs, prætorianus Urbanuſque miles, in aciem deducti. Oriens Occidenſque, & quidquid utrimque virium eſt a tergo: ſi ducibus aliis bellatum foret, longo bello materia. Fuêre, qui proficiſcenti Othoni moras, "religionemque nondum "conditorum ancilium" afferrent. Aſpernatus eſt omnem cunctationem, ut Neroni quoque exitioſam: & Cæcina, jam Alpes tranſgreſſus, exſtimulabat.

XC. PRIDIE Idus Martias, commendatâ patribus republicâ, reliquias Neronianarum ſectionum nondum in fiſcum converſas, revocatis ab exſilio conceſſit: juſtiſſimum donum, & in ſpeciem magnificum, ſed feſtinatâ jam pridem exactione, uſu

ſterile. Mox vocatâ concione, " majeſtatem Ur-" bis, & conſenſum populi ac ſenatûs" pro ſe attollens, adversùm Vitellianas partes modeſtè diſſeruit: " inſcitiam potiùs legionum, quàm auda-" ciam" increpans, nullâ Vitellii mentione: ſive ipſius ea moderatio; ſeu ſcriptor orationis, ſibi metuens, contumeliis in Vitellium abſtinuit: quando, ut in conſiliis militiæ Suetonio Paullino & Mario Celſo, ita in rebus Urbanis Galerii Trachali ingenio Othonem uti credebatur: & erant, qui genus ipſum orandi noſcerent, crebro fori uſu celebre, & ad implendas aures, latum & ſonans. Clamor voceſque vulgi, ex more adulandi, nimiæ & falſæ: quaſi dictatorem Cæſarem, aut Imperatorem Auguſtum proſequerentur, ita ſtudiis votiſque certabant: nec metu, aut amore, ſed ex libidine ſervitii, ut in familiis, privata cuique ſtimulatio, & vile jam decus publicum. Profectus Otho, quietem Urbis curaſque imperii, Salvio Titiano, fratri, permiſit.

BREVIARIUM

LIBRI SECUNDI.

I. T*ITUS, ad Galbam miſſus, acceptis de ejus interitu nuntiis, vertit iter.* II. *Paphiæ Veneris templum adit.* IV. *Ibi futura edoctus, & ſpe ingens, ad patrem, qui bellum Judaicum profligaverat, redit.* V. *Veſpaſiani ingenium & mores. Mores quoque Muciani. Ii, poſitis odiis, inter ſe conſentiunt. Inde nova civilium bellorum initia, intumeſcentibus Orientis legionibus.* VIII. *Falſi Neronis ludibrium, ab Aſprenate compreſſum.* X. *In Urbe parvæ res magnis motibus aguntur. Vibius Criſpus Annium Fauſtum, delatorem, accuſat; ipſe accuſandus.* XI. *Interim belli principia Othoni læta.* XII. *At licentiùs agit ejus miles: in Alpinos, municipiumque Albium Intemelium ſævit. Egregia matris pietas.* XIV. *Provinciæ Narbonenſi imminet Othoniana claſſis. Prælia Vitellianis improſpera.* XVI. *Pacarius, res Corſicæ inſulæ ad Vitellium trahens, a Corſis interficitur.*

XVII. *Arma Vitellianorum in Italiâ.* XVIII. *Ibi inconſulta Othonianorum temeritas.* XIX. *Spurinna Placentiam munit; quam oppugnat Cæcina: at, irrito conatu, obſidionem ſolvit, Cremonamque petit.* XXIII. *Proſpera Othonianis ad Cremonam pugna.* XXIV. *Cæcina inſidias ſtruit, quas in ipſum vertit Suetonius Paullinus. Rex Epiphanes, pro Othone pugnans, vulneratur.* XXVI. *In urgendo hoſte haud ſatis acer Paullinus.* XXVII. *Valens in Italiam venit. Gravis in ejus exercitu Batavorum ſeditio, Alpheni Vari conſilio compoſita. Junctis armis, Valens & Cæcina Vitellium fovent, probraque Othoni objectant.* XXXI. *Vitellii atque Othonis comparatio. Otho de genere belli conſultat. Moras alii, alii feſtinationem ſtultè ſuadent, & prævalent.* XXXIII. *Funeſtiore adhuc conſilio, Otho cum validâ copiarum manu Brixellum concedit.* XXXIV. *Vitelliani tranſitum Padi ſimulant.* XXXV. *Leve prælium Othonianis adverſum.* XXXVII. *Vanus rumor, pavore belli, faſtidiove Principum, pacis conſilia inter exercitus fuiſſe agitata.* XXXIX. *Titianus & Proculus ad quartum a Bebriaco caſtra imperitè promovent, &*

de prælio dubitant. XL. *Otho, morâ æger, ſpei impatiens, rem in diſcrimen mitti jubet.* XLI. *Bebriacenſis pugna.* XLIV. *Othonianorum fuga, & adversùs duces ſuos ira.* XLV. *Vitelliani victa caſtra intrant: victi victoreſque, in lacrimas effuſi, civilia bella deteſtantur.* XLVI. *Accepto cladis nuntio, Otho, conſilii certus, milites amicoſque ſolatia tentantes adloquitur; graſſantem ſeditionem coërcet: dein mortem ſibi ipſe conſciſcit. Juxta ejus rogum quidam militum ſe interficiunt.* L. *Othonis ætas, origo, fama.* LI. *Novata luctu ac dolore militum ſeditio.* LII. *Magna pars ſenatûs, Othonem ſecuta, extremum diſcrimen adit.* LV. *In tanto rerum motu, nihil Romæ trepidationis: ſpectantur ludi: auditâ Othonis morte, omnes Vitellio plauſêre.* LVI. *Gravis tamen Italiæ victor exercitus.* LVII. *Vitellio victoria ſua nuntiatur, ſimulque tranſgreſſa in partes utraque Mauretania.* LX. *Is centuriones promptiſſimos Othonianorum interficit: duces abſolvit.* LXI. *Marici, inſerere ſeſe fortunæ auſi, ſupplicium.* LXII. *Vitellii gula, & leges.* LXIII. *Dolabellæ cædes. Triariæ licentia: Galeriæ & Sextiæ modeſtia.* LXV. *Cluvius*

abſolvitur. LXVI. *Victæ legiones ferociunt. Quartadecimanorum & Batavorum jurgia.* LXVII. *Prætorianorum honeſta miſſio: ſparguntur legiones.* LXVIII. *Ticini tumultus alio tumultu ſedatus. Verginii periculum.* LXIX. *Batavorum cohortes in Germaniam remiſſæ; amputati legionum auxiliorumque numeri: reliquum militiæ luxu corrumpitur.* LXX. *Vitellius Cremonam adventat, luſtratque avidè Bebriacenſes campos; nec tot millia inſepultorum civium exhorret.* LXXI. *Neronis libidines æmulatur: conſulatus dividit.* LXXII. *Falſus Scribonianus mendaciam cruce luit.* LXXIII. *Superbia ſocordiaque Vitellii, ob adactum in verba ejus Orientem.* LXXIV. *At Veſpaſianus bellum armaque parat.* LXXVI. *Quem nutantem firmat incenditque Mucianus.* LXXVII. *Incitant quoque vatum reſponſa. Carmeli, montis deique, ara & reverentia.* LXXIX. *In Ægypto, mox in Syriâ, Imperator ſalutatur Veſpaſianus.* LXXXI. *Ad ejus partes accedunt reges Sohemus, Antiochus, Agrippa, & regina Berenice.* LXXXII. *Belli conſilia. Veſpaſianus occupat Ægyptum: Titus Judææ inſtat: Mucianus ad bellum pro-*

ſciſcitur ; pecuniaſque, belli civilis nervos, conquirit. LXXXV. *Mœſicæ ac Pannonicæ legiones, in partes tranſgreſſæ, Dalmaticum militem trahunt. Belli faces Antonius Primus & Cornelius Fuſcus.* LXXXVII. *Vitellius, in dies ſegnior corruptiorque, gravi ac luxuriante agmine Romæ propinquat.* LXXXVIII. *Poſt militum plebiſque cædes, Urbem, ut captam, ingreditur.* XC. *Magnificam de ſemetipſo orationem habet.* XCI. *Humani divinique juris expers, quædam tamen popularia uſurpat.* XCII. *Munia imperii Cæcina & Valens obeunt.* XCIII. *Militis in Urbe otium, libidines, morbi ac mortes. Sexdecim prætoriæ cohórtes, quatuor Urbanæ ſcribuntur.* XCIV. *Inſolentia militis, & paucitas. Inopia ſimul & prodigentia Vitellii. Aſiatici, liberti, opes. Urbis miſeria.* XCV. *Ingenti tamen paratu Vitellii dies natalis celebratur: ipſe Neroni inferias facit.* XCVI. *Nuntiatæ defectionis Flavianæ rumores malè coërcet.* XCVII. *Excita tamen auxilia, ſed neceſſitas diſſimulata.* XCIX. *Inrumpentibus hoſtibus, Cæcina ad bellum præmittitur.* C. *At is cum Lucilio*

Baſſo, Ravennati Miſenenſique claſſibus præ-poſito, proditionem componit.

Hæc, conſulibus Galbâ Aug. II. & T. Vinio cæſis, geſta paucis menſibus.

	Suff. Coſſ.	M. SALVIO Othone Aug. L. SALVIO Othone Titiano.
A. U. C. DCCCXXII.	Suff. Coſſ.	L. VERGINIO Rufo II, POMPEIO Vopiſco.
J. C. 69.	Suff. Coſſ.	CÆLIO Sabino, T. FLAVIO Sabino.
	Suff. Coſſ.	T. ARRIO Antonino, P. MARIO Celſo.

C. CORNELII
TACITI
HISTORIÆ.

LIBER SECUNDUS.

STRUEBAT jam fortuna, in diverſâ parte terrarum, initia cauſaſque imperio: quod variâ ſorte, lætum reipublicæ, aut atrox, ipſis Principibus proſperum, aut exitio fuit. Titus Veſpaſianus e Judæâ, incolumi adhuc Galbâ, miſſus a patre, cauſam profectionis "officium erga Principem, & "maturam petendis honoribus juventam" ferebat. Sed vulgus fingendi avidum, diſperſerat, "acci"tum in adoptionem:" materia ſermonibus, ſenium & orbitas Principis, & intemperantia civitatis, donec unus eligatur, multos deſtinandi. Augebat famam, ipſius Titi ingenium quantæcumque fortunæ capax, decor oris cum quadam majeſtate, proſperæ Veſpaſiani res, præſaga reſponſa, & inclinatis ad credendum animis, loco ominum etiam fortuita. Ubi Corinthi, Achaiæ urbe, certos nuntios accepit de interitu Galbæ, &

aderant, qui arma Vitellii bellumque affirmarent; anxius animo, paucis amicorum adhibitis, cuncta utrimque perluſtrat. " Si pergeret in Urbem, " nullam officii gratiam, in alterius honorem ſuſ- " cepti: ac ſe Vitellio, ſive Othoni, obſidem fore. " Sin rediret, offenſam haud dubiam victoris: ſed " incertâ adhuc victoriâ, & concedente in partes " patre, filium excuſatum. Sin Veſpaſianus rem- " publicam ſuſciperet, obliviſcendum offenſarum, " de bello agitantibus."

II. HIS ac talibus inter ſpem metumque jactatum, ſpes vicit. Fuêre qui " accenſum deſide- " rio Berenices reginæ, vertiſſe iter" crederent. Neque abhorrebat a Berenice juvenilis animus: ſed gerendis rebus nullum ex eo impedimentum; lætam voluptatibus adoleſcentiam egit, ſuo quàm patris imperio modeſtior. Igitur oram Achaiæ, & Aſiæ, ac læva maris prævectus, Rhodum & Cyprum inſulas, inde Syriam audentioribus ſpatiis petebat. Atque illum cupido inceſſit, adeundi viſendique templum Paphiæ Veneris, inclitum per indigenas advenaſque. Haud fuerit longum initia religionis, templi ſitum, formam deæ, neque enim alibi ſic habetur, paucis diſſerere.

III. " CONDITOREM templi" regem Aeriam vetus memoria, quidam " ipſius deæ nomen id" perhibent. Fama recentior tradit, " a Cinyrâ " ſacratum templum, deamque ipſam conceptam

" mari, huc adpulſam. Sed ſcientiam artemque " haruſpicum accitam, & Cilicem Thamiram in" tuliſſe. Atque ita pactum, ut familiæ utriuſque " poſteri cærimoniis præſiderent." Mox, ne honore nullo regium genus peregrinam ſtirpem antecelleret, ipsâ, quam intulerant, ſcientiâ hoſpites ceſsêre: tantùm Cinyrades ſacerdos conſulitur. Hoſtiæ, ut quiſque vovit; ſed mares deliguntur. Certiſſima fides hædorum fibris. Sanguinem aræ obfundere vetitum: precibus & igne puro altaria adolentur, nec ullis imbribus, quamquam in aperto, madeſcunt. Simulacrum deæ non effigie humanâ: continuus orbis latiore initio tenuem in ambitum, metæ modo, exſurgens: & ratio in obſcuro.

IV. TITUS, ſpectatâ opulentiâ doniſque regum, quæque alia lætum antiquitatibus Græcorum genus incertæ vetuſtati adfingit, " de navigatione " primùm" conſuluit. Poſtquam " pandi viam, " & mare proſperum" accepit, de ſe per ambages interrogat, cæſis compluribus hoſtiis. Soſtratus, ſacerdotis id nomen erat, ubi læta & congruentia exta, magniſque conſultis annuere deam videt, pauca in præſens & ſolita reſpondens, petito ſecreto, futura aperit. Titus, aucto animo, ad patrem pervectus, ſuſpenſis provinciarum & exercituum mentibus, ingens rerum fiduciâ acceſſit. Profligaverat bellum Judaicum Veſpaſianus, oppugnatione

Hieroſolymorum reliquâ; duro magis & arduo opere ob ingenium montis & pervicaciam ſuperſtitionis, quàm quò ſatis virium obſeſſis ad tolerandas neceſſitates ſupereſſet. Tres, ut ſuprà memoravimus, ipſi Veſpaſiano legiones erant, exercitæ bello: quatuor Mucianus obtinebat in pace: ſed æmulatio, & proximi exercitûs gloria repulerat ſegnitiam: quantùmque illis roboris diſcrimina & labor, tantùm his vigoris addiderat integra quies, & inexpertus belli labor: auxilia utrique cohortium alarumque, & claſſes regeſque, ac nomen diſpari famâ celebre.

V. VESPASIANUS, acer militiæ, anteire agmen, locum caſtris capere, noctu diuque conſilio, ac, ſi res poſceret, manu hoſtibus obniti, cibo fortuito, veſte habituque vix a gregario milite diſcrepans: prorſus, ſi avaritia abeſſet, antiquis ducibus par. Mucianum e contrario magnificentia, & opes, & cuncta privatum modum ſupergreſſa extollebant: aptior ſermone, diſpoſitu proviſuque, civilium rerum peritus: egregium principatûs temperamentum, ſi demptis utriuſque vitiis, ſolæ virtutes miſcerentur. Ceterùm hic Syriæ, ille Judææ præpoſitus, vicinis provinciarum adminiſtrationibus, invidiâ diſcordes, exitu demum Neronis, poſitis odiis, in medium conſuluêre: primùm per amicos; dein præcipua concordiæ fides Titus, prava certamina communi utilitate aboleverat: naturâ

atque arte compoſitus alliciendis etiam Muciani moribus. Tribuni centurioneſque, & vulgus militum, induſtriâ, licentiâ, per virtutes, per voluptates, ut cuique ingenium, adſciſcebantur.

VI. ANTEQUAM Titus adventaret, ſacramentum Othonis acceperat uterque exercitus, præcipitibus, ut aſſolet, nuntiis, & tardâ mole civilis belli, quod longâ concordiâ quietus Oriens, tunc primùm parabat. Namque olim validiſſima inter ſe civium arma, in Italiâ, Galliâve, viribus Occidentis cœpta. Et Pompeio, Caſſio, Bruto, Antonio, quos omnes trans mare ſecutum eſt civile bellum, haud proſperi exitus fuerant. Auditique ſæpius in Syriâ Judæâque Cæſares, quàm inſpecti. Nulla ſeditio legionum : tantùm adversùs Parthos minæ, vario eventu. Et proximo civili bello, turbatis aliis, inconcuſſa ibi pax : dein fides erga Galbam. Mox, ut "Othonem ac Vitellium ſceleſtis armis res Romanas raptum ire," vulgatum eſt, ne penes ceteros imperii præmia, penes ipſos tantùm ſervitii neceſſitas eſſet, fremere miles, & vires ſuas circumſpicere. Septem legiones ſtatim, & cum ingentibus auxiliis Syria Judæaque : inde continua Ægyptus, duæque legiones : hinc Cappadocia Pontuſque, & quidquid caſtrorum Armeniis prætenditur. Aſia, & ceteræ provinciæ, nec virorum inopes, & pecuniæ opulentæ : quantum inſularum

mari cingitur, & parando interim bello ſecundum tutumque ipſum mare.

VII. NON fallebat duces impetus militum. Sed, bellantibus aliis, placuit exſpectari bellum: "victores victoſque numquam ſolidâ fide coaleſcere: "nec referre Vitellium, an Othonem, ſuperſtitem "fortuna faceret. Rebus ſecundis etiam egregios "duces inſoleſcere: diſcordiam his, ignaviam, "luxuriem: & ſuiſmet vitiis, alterum bello, alte"rum victoriâ periturum." Igitur arma in occaſionem diſtulêre, Veſpaſianus Mucianuſque nuper, ceteri olim mixtis conſiliis: optimus quiſque amore reipublicæ: multos dulcedo prædarum ſtimulabat: alios ambiguæ domi res. Ita boni malique, cauſis diverſis, ſtudio pari, bellum omnes cupiebant.

VIII. SUB idem tempus Achaia atque Aſia falsò exterritæ, velut Nero adventaret: vario ſuper exitu ejus rumore, eóque pluribus vivere eum fingentibus, credentibuſque. Ceterorum caſus conatuſque in contextu operis dicemus. Tunc ſervus e Ponto, ſive, ut alii tradidêre, libertinus ex Italiâ, citharæ & cantûs peritus (unde illi, ſuper ſimilitudinem óris, propior ad fallendum fides) adjunctis deſertoribus, quos inopiâ vagos ingentibus promiſſis corruperat, mare ingreditur: ac vi tempeſtatum Cythnum inſulam detruſus, & militum quoſdam ex Oriente commeantium adſcivit, vel abnuentes interfici juſſit, & ſpoliatis negotiatoribus,

mancipiorum valentiſſimum quemque armavit. Centurionemque Siſennam, dextras, concordiæ inſignia, Syriaci exercitûs nomine ad prætorianos ferentem, variis artibus adgreſſus eſt: donec Siſenna, clam relictâ inſulâ, trepidus & vim metuens aufugeret: inde latè terror, multis ad celebritatem nominis erectis, rerum novarum cupidine, & odio præſentium.

IX. GLISCENTEM in dies famam fors diſcuſſit. Galatiam ac Pamphyliam provincias, Calpurnio Aſprenati regendas Galba permiſerat: datæ e claſſe Miſenenſi duæ triremes ad proſequendum, cum quibus Cythnum inſulam tenuit. Nec defuêre, qui trierarchos nomine Neronis accirent: is in mæſtitiam compoſitus, & "fidem ſuorum quondam militum" invocans, "ut eum in Syriâ, aut Ægypto ſiſterent" orabat. Trierarchi nutantes, ſeu dolo, "adloquendos ſibi milites, & paratis omnium animis reverſuros" firmaverunt. Sed Aſprenati cuncta ex fide nuntiata: cujus cohortatione expugnata navis, & interfectus quiſquis ille erat. Corpus inſigne oculis, comâque & torvitate vultûs, in Aſiam, atque inde Romam perfectum eſt.

X. IN civitate diſcordi, &, ob crebras Principum mutationes, inter libertatem ac licentiam incertâ, parvæ quoque res magnis motibus agebantur. Vibius Criſpus, pecuniâ, potentiâ, inge-

corruptus, ita prœliorum avidus. Non Italia adiri, nec loca ſedeſque patriæ videbantur: tamquam externa litora, & urbes hoſtium, urere, vaſtare, rapere: eò atrociùs, quòd nihil uſquam proviſum adversùm metus: pleni agri, apertæ domus: occurſantes domini juxta conjuges & liberos, ſecuritate pacis, & belli malo circumveniebantur. Maritimas tum Alpes tenebat procurator Marius Maturus. Is concitâ gente, (nec deeſt juventus) arcere provinciæ finibus Othonianos intendit. Sed primo impetu cæſi disjectique montani, ut quibus, temere collectis, non caſtra, non ducem noſcitantibus, neque in victoriâ decus eſſet, neque in fugâ flagitium.

XIII. INRITATUS eo prœlio Othonis miles, vertit iras in municipium Albium Intemelium: quippe in acie nihil prædæ: inopes agreſtes, & vilia arma: nec capi poterant, pernix genus, & gnari locorum: ſed calamitatibus inſontium expleta avaritia. Auxit invidiam præclaro exemplo femina Ligus, quæ filio abdito, cùm ſimul pecuniam occultari milites crediđiſſent, eóque per cruciatus interrogarent "ubi filium occuleret," uterum oſtendens, "latêre" reſpondit. Nec ullis deinde terroribus, aut morte, conſtantiam vocis egregiæ mutavit.

XIV. "IMMINERE provinciæ Narbonenſi, "in verba Vitellii adactæ, claſſem Othonis,"

Fabio Valenti trepidi nuntii attulêre. Aderant legati coloniarum, auxilium orantes. Duas Tungrorum cohortes, quatuor equitum turmas, univerſam Treverorum alam, cum Julio claſſico, præfecto, miſit: e quibus pars in coloniâ Forojulienſi retenta, ne, omnibus copiis in terreſtre iter verſis, vacuo mari claſſis adceleraret. Duodecim equitum turmæ, & lecti e cohortibus, adversùs hoſtem iêre: quibus adjuncta Ligurum cohors, vetus loci auxilium, & quingenti Pannonii nondum ſub ſignis. Nec mora prœlio: ſed acie ita inſtructâ, ut pars claſſicorum, mixtis paganis, in colles mari propinquos exſurgeret, quantum inter colles ac litus æqui loci, prætorianus miles expleret, in ipſo mari ut adnexa claſſis & pugnæ parata, converſâ, & minaci fronte prætenderetur. Vitelliani, quibus minor peditum vis, in equite robur, Alpinos proximis jugis, cohortes denſis ordinibus poſt equitem locant. Treverorùm turmæ obtulêre ſe hoſti incautè, cùm exciperet contrà veteranus miles, ſimul a latere ſaxis urgeret apta ad jaciendum etiam paganorum manus: qui ſparſi inter milites, ſtrenui ignavique in victoriâ idem audebant. Additus perculſis terror, invectâ in terga pugnantium claſſe. Ita undique clauſi: deletæque omnes copiæ forent, ni victorem exercitum attinuiſſet obſcurum noctis, obtentui fugientibus,

XV. NEC Vitelliani, quamquam victi, quievêre: accitis auxiliis, ſecurum hoſtem, ac ſucceſſu rerum ſocordiùs agentem invadunt: cæſi vigiles, perrupta caſtra, trepidatum apud naves: donec, ſidente paullatim metu, occupato juxtà colle defenſi, mox inrupêre. Atrox ibi cædes, & Tungrarum cohortium præfecti, ſuſtentatâ diu acie, telis obruuntur. Ne Othonianis quidem incruenta victoria fuit, quorum improvidè ſecutos, converſi equites circumvenerunt. Ac velut pactis induciis, ne hinc claſſis, inde eques ſubitam formidinem inferrent, Vitelliani retro Antipolim, Narbonenſis Galliæ municipium, Othoniani Albingaunum, interioris Liguriæ, revertêre.

XVI. CORSICAM ac Sardiniam, ceteraſque proximi maris inſulas, fama victricis claſſis in partibus Othonis tenuit. Sed Corſicam propè adflixit Decumi Pacarii procuratoris temeritas, tantâ mole belli, nihil in ſummam profutura, ipſi exitioſa. Namque, Othonis Odio, juvare Vitellium Corſorum viribus ſtatuit, inani auxilio, etiamſi proveniſſet. Vocatis principibus inſulæ, conſilium aperit: & contradicere auſos, Claudium Phirricum, trierarchum liburnicarum ibi navium, Quinctium Certum, equitem Romanum, interfici jubet: quorum morte exterriti, qui aderant, ſimul ignara, & alieni metûs ſocia imperitorum turba, in verba Vitellii juravêre. Sed ubi delectum agere Paca-

rius, & inconditos homines fatigare militiæ muneribus occœpit, laborem inſolitum peroſi, infirmitatem ſuam reputabant: "inſulam eſſe quam "incolerent, & longè Germaniam, vireſque "legionum: direptos vaſtatoſque claſſe, etiam "quos cohortes alæque protegerent." Et averſi repentè animi; nec tamen apertâ vi: aptum tempus inſidiis legêre. Digreſſis, qui Pacarium frequentabant, nudus & auxilii inops, balineis interficitur: trucidati & comites. Capita, ut hoſtium, ipſi interfectores ad Othonem tulêre. Neque eos aut Otho præmio adfecit, aut punivit Vitellius, in multâ colluvie rerum majoribus flagitiis permixtos.

XVII. APERUERAT jam Italiam, bellumque tranſmiſerat, ut ſuprà memoravimus, ala Syllana, nullo apud quemquam Othonis favore, nec quia Vitellium mallent; ſed longa pax ad omne ſervitium fregerat, faciles occupantibus, & melioribus incurioſos. Florentiſſimum Italiæ latus, quantum inter Padum Alpeſque camporum & urbium; armis Vitellii (namque & præmiſſæ a Cæcinâ cohortes advenerant) tenebatur. Capta Pannoniorum cohors apud Cremonam. Intercepti centum equites, ac mille claſſici, inter Placentiam Ticinumque: quo ſucceſſu Vitellianus miles, non jam flumine aut ripis arcebatur. Inritabat quin etiam Batavos Tranſrhenanoſque Padus ipſe: quem re-

pentè contra Placentiam tranſgreſſi, raptis quibuſdam exploratoribus, ita ceteros terruêre, ut "adeſſe omnem Cæcinæ exercitum" trepidi ac falſi nuntiarent.

XVIII. CERTUM erat Spurinnæ (is enim Placentiam obtinebat) necdum veniſſe Cæcinam, &, ſi propinquaret, coërcere intra munimenta militem, nec tris prætorias cohortes, & mille vexillarios, cum paucis equitibus, veterano exercitui objicere. Sed indomitus miles, & belli ignarus, correptis ſignis vexilliſque, ruere, & retinenti duci tela intentare, ſpretis centurionibus tribuniſque, qui "proditionem, & accitum Cæcinam" clamitabant. Fit temeritatis alienæ comes Spurinna, primò coactus, mox velle ſimulans, quò plus auctoritatis ineſſet conſiliis, ſi ſeditio miteſceret.

XIX. POSTQUAM in conſpectu Padus, & nox adpetebat, vallari caſtra placuit. Is labor Urbano militi inſolitus contudit animos. Tum vetuſtiſſimus quiſque caſtigare "credulitatem ſuam, metum ac "diſcrimen" oſtendere, "ſi cum exercitu Cæ"cina, patentibus campis, tam paucas cohortes "circumfudiſſet." Jamque totis caſtris modeſti ſermones, &, inſerentibus ſe centurionibus tribuniſque, laudare "providentiam ducis, quòd colo"niam, virium & opum validam, robur ac ſedem "bello legiſſet." Ipſe poſtremò Spurinna, non tam culpam exprobrans, quàm ratione oſtendens,

relictis exploratoribus, ceteros Placentiam reduxit, minùs turbidos, & imperia accipientes. Solidati muri, propugnacula addita, auctæ turres, proviſa parataque non arma modò, ſed obſequium & parendi amor, quod ſolum illis partibus defuit, cùm virtutis haud pæniteret.

XX. AT Cæcina, velut relictâ poſt Alpes ſævitiâ ac licentiâ, modeſto agmine per Italiam inceſſit. Ornatum ipſius, municipia & coloniæ in ſuperbiam trahebant: quòd verſicolore ſagulo, braccas, tegmen barbarum, indutus, togatos adloqueretur. Uxorem quoque ejus, Saloninam, quamquam in nullius injuriam, inſignis equo oſtroque veheretur, tamquam læſi gravabantur. Inſitâ mortalibus naturâ, recentem aliorum felicitatem ægris oculis introſpicere, modumque fortunæ a nullis magis exigere, quàm quos in æquo vidêre. Cæcina, Padum tranſgreſſus, tentatâ Othonianorum fide per conloquium & promiſſa, iiſdem petitus, poſtquam pax & concordia ſpecioſis & irritis nominibus jactata ſunt, conſilia curaſque in oppugnationem Placentiæ magno terrore vertit: gnarus, ut initia belli proveniſſent, famam in cetera fore.

XXI. SED primus dies, impetu magis, quàm veterani exercitûs artibus, tranſactus: aperti incautique muros ſubiêre, cibo vinoque prægraves. In eo certamine, pulcherrimum amphitheatri opus, ſitum extra muros, conflagravit: ſive ab oppug-

natoribus incenſum, dum faces, & glandes, ac miſſilem ignem in obſeſſos jaculantur; ſive ab obſeſſis, dum regerunt. Municipale vulgus, pronum ad ſuſpiciones, fraude inlata ignis alimenta credidit, a quibuſdam e vicinis coloniis, invidiâ & æmulatione, quòd nulla in Italiâ moles tam capax foret: quocumque caſu accidit, dum atrociora metuebantur, in levi habitum: redditâ ſecuritate, tamquam nihil gravius pati potuiſſent, mærebant. Ceterùm, multo ſuorum cruore, pulſus Cæcina; & nox parandis operibus abſumpta. Vitelliani pluteos, crateſque, & vineas ſuffodiendis muris, protegendiſque oppugnatoribus; Othoniani ſudes & immenſas lapidum ac plumbi æriſque moles, perfringendis obruendiſque hoſtibus, expediunt. Utrimque pudor, utrimque gloria, & diverſæ exhortationes, hinc "legionum & Germanici exercitûs robur," inde "Urbanæ militiæ, & prætoriarum cohortium decus attollentium." Illi, "ut ſegnem ac deſidem, & circo ac theatris corruptum militem;" hi, "peregrinum & externum" increpabant: ſimul Othonem, ac Vitellium, celebrantes culpanteſque, uberioribus inter ſe probris, quàm laudibus ſtimulabantur.

XXII. VIX dum orto die, plena propugnatoribus mœnia, fulgentes armis viriſque campi, denſum legionum agmen, ſparſa auxiliorum manus, altiora murorum ſagittis aut ſaxis inceſsêre; neg-

lectâ aut ævo fluxa cominus adgredi: ingerunt deſuper Othoniani pila, librato magis & certo ictu, adversùs temere ſubeuntes cohortes Germanorum, cantu truci, & more patrio, nudis corporibus, ſuper humeros ſcuta quatientium. Legionarius, pluteis & cratibus tectus, ſubruit muros, inſtruit aggerem, molitur portas. Contrà prætoriani diſpoſitos ad id ipſum molares, ingenti pondere ac fragore, provolvunt: pars ſubeuntium obruti: pars confixi, & exſangues, aut laceri, cùm augeret ſtragem trepidatio, eóque acriùs e mœnibus vulnerarentur, rediêre, infractâ partium famâ. Et Cæcina, pudore cœptæ temere oppugnationis, ne inriſus ac vanus iiſdem caſtris adſideret, trajecto rurſus Pado, Cremonam petere intendit. Tradidêre ſeſe abeunti Turullius Cerialis, cum compluribus claſſicis, & Julius Briganticus, cum paucis equitum: hic præfectus alæ, in Batavis genitus; ille primipilaris, & Cæcinæ haud alienus, quòd ordines in Germaniâ duxerat.

XXIII. SPURINNA, comperto itinere hoſtium, defenſam Placentiam, quæque acta, & quid Cæcina pararet, Annium Gallum per literas docet. Gallus legionem primam in auxilium Placentiæ ducebat, diffiſus paucitate cohortium, ne longius obſidium, & vim Germanici exercitûs parum tolerarent: ubi pulſum Cæcinam pergere Cremonam accepit, ægrè coërcitam legionem, & pug-

nandi ardore uſque ad ſeditionem progreſſam, Bebriaci ſiſtit. Inter Veronam Cremonamque ſitus eſt vicus, duabus jam Romanis cladibus notus, infauſtuſque. Iiſdem diebus, a Martio Macro, haud procul Cremonâ, proſperè pugnatum: namque promptus animi Martius, tranſvectos navibus gladiatores, in adverſam Padi ripam, repentè effudit. Turbata ibi Vitellianorum auxilia, & ceteris Cremonam fugientibus, cæſi qui reſtiterant. Sed repreſſus vincentium impetus, ne novis ſubſidiis firmati hoſtes, fortunam prœlii mutarent. Suſpectum id Othonianis fuit, omnia quæcumque facta pravè æſtimantibus. Certatim, ut quiſque animo ignavus, procax ore, Annium Gallum, & Suetonium Paullinum, & Marium Celſum (nam eos Otho quoque præfecerat) variis criminibus inceſſebant. Acerrima ſeditionum ac diſcordiæ incitamenta, interfectores Galbæ: ſcelere & metu vecordes, miſcere cuncta, modò palam turbidis vocibus, modò occultis ad Othonem literis: qui humillimo cuique credulus, bonos metuens, trepidabat; rebus proſperis incertus, & inter adverſa melior. Igitur Titianum fratrem accitum, bello præpoſuit. Interea, Paullini & Celſi ductu, res egregiæ geſtæ.

XXIV. ANGEBANT Cæcinam, ne quidquam omnia cœpta, & ſeneſcens exercitûs ſui fama: pulſus Placentiâ, cæſis nuper auxiliis, etiam per

concurſum exploratorum, crebra magis quàm digna memoratu prœlia, inferior, propinquante Fabio Valente, ne omne belli decus illuc concederet, reciperare gloriam, avidiùs quàm conſultiùs, properabat. Ad duodecimum a Cremonâ (locus Caſtorum vocatur) ferociſſimos auxiliarium imminentibus viæ lucis occultos componit: equites "procedere longiùs" juſſi, "& inritato prœlio "ſpontè refugi, feſtinationem ſequentium elicere, "donec inſidiæ coorirentur." Proditum id Othonianis ducibus: & curam peditum Paullinus, equitum Celſus, ſumpsêre. Tertiædecimæ legionis vexillum, quatuor auxiliorum cohortes, & quingenti equites in ſiniſtro locantur: aggerem viæ tres prætoriæ cohortes, altis ordinibus obtinuêre: dextrâ fronte prima legio inceſſit, cum duabus auxiliaribus cohortibus, & quingentis equitibus. Super hos e prætorio auxiliiſque mille equites, cumulus proſperis, aut ſubſidium laborantibus, ducebantur.

XXV. ANTEQUAM miſcerentur acies, terga vertentibus Vitellianis, Celſus doli prudens, repreſſit ſuos. Vitelliani temere exſurgentes, cedente ſenſim Celſo, longiùs ſecuti, ultro in inſidias præcipitantur: nam a lateribus cohortes, legionum adverſa frons, & ſubito diſcurſu terga cinxerant equites. Signum pugnæ non ſtatim a Suetonio Paullino pediti datum: cunctator naturâ, & cui

cauta potiùs conſilia cum ratione, quàm proſpera ex caſu placerent, "compleri foſſas, aperiri cam-" pum, pandi aciem" jubebat; "ſatis citò incipi" victoriam, ubi proviſum foret ne vincerentur." Eâ cunctatione, ſpatium Vitellianis datum, in vineas, nexu traducum impeditas, refugiendi. Et modica ſilva adhærebat, unde rurſus auſi, promptiſſimos prætorianorum equitum interfecêre: vulneratur rex Epiphanes, impigrè pro Othone pugnam ciens.

XXVI. TUM Othonianus pedes erupit: protritâ hoſtium acie, verſi in fugam, etiam qui ſubveniebant; nam Cæcina non ſimul cohortes, ſed ſingulas acciverat: quæ res in prœlio trepidationem auxit, cùm diſperſos, nec uſquam validos, pavor fugientium abriperet. Orta & in caſtris ſeditio, quòd non univerſi ducerentur. Vinctus præfectus caſtrorum Julius Gratus, "tamquam fratri apud" Othonem militanti proditionem ageret:" cùm fratrem ejus Julium Frontonem, tribunum, Othoniani ſub eodem crimine vinxiſſent. Ceterùm ea ubique formido fuit, apud fugientes, occurſantes, in acie, pro vallo, ut "deleri cum univerſo ex-" ercitu Cæcinam potuiſſe, ni Suetonius Paullinus" receptui ceciniſſet," utriſque in partibus percrebuerit. "Timuiſſe ſe" Paullinus ferebat, "tan-" tum inſuper laboris atque itineris, ne Vitellianus" miles, recens e caſtris, feſſos adgrederetur, &

" perculſis nullum retro ſubſidium foret :" apud paucos ea ducis ratio probata, in vulgus adverſo rùmore fuit.

XXVII. HAUD perinde id damnum Vitellianos in metum compulit, quàm ad modeſtiam compoſuit : nec ſolùm apud Cæcinam, qui " culpam " in militem" conferebat, " ſeditioni magis quàm " prœlio paratum :" Fabii quoque Valentis copiæ (jam enim Ticinum venerat) poſito hoſtium contemptu, & recuperandi decoris cupidine, reverentiùs & æqualiùs duci parebant. Gravis alioquin ſeditio exarſerat, quam altiore initio (neque enim rerum a Cæcinâ geſtarum ordinem interrumpi oportuerat) repetam. Cohortes Batavorum, quas bello Neronis a quartadecimâ legione digreſſas, cùm Britanniam peterent, audito Vitellii motu, in civitate Lingonum Fabio Valenti adjunctas retulimus, ſuperbè agebant, ut cujuſque legionis tentoria acceſſiſſent, " coërcitos a ſe quartadecima" nos, ablatam Neroni Italiam, atque omnem belli " fortunam in ipſorum manu ſitam," jactantes. Contumelioſum id militibus, acerbum duci : corrupta jurgiis aut rixis diſciplina : ad poſtremum Valens e petulantiâ etiam perfidiam ſuſpectabat.

XXVIII. IGITUR nuntio adlato, " pulſam Tre" verorum alam Tungroſque a claſſe Othonis, & " Narbonenſem Galliam circumiri ;" ſimul curâ ſocios tuendi, & militari aſtu, cohortes turbidas,

ac, ſi unà forent, prævalidas, diſpergendi, partem Batavorum "ire in ſubſidium" jubet. Quod ubi auditum, vulgatumque, mærere ſocii, fremere legiones, "orbari ſe fortiſſimorum virorum auxilio: "veteres illos & tot bellorum victores, poſtquam "in conſpectu ſit hoſtis, velut ex acie abduci: ſi "provincia Urbe & ſalute imperii potior ſit, om"nes illuc ſequerentur: ſin victoriæ ſanitas, ſuſ"tentaculum, columen in Italiâ verteretur, non "abrumpendos, ut corpori, validiſſimos artus."

XXIX. HÆC170 ferociter jactando, poſtquam, immiſſis lictoribus, Valens coërcere ſeditionem cœptabat, ipſum invadunt, ſaxa jaciunt, fugientem ſequuntur. "Spolia Galliarum, & Viennenſium "aurum, & pretia laborum ſuorum occultare" clamitantes, direptis ſarcinis, tabernacula ducis, ipſamque humum pilis & lanceis rimabantur: nam Valens, ſervili veſte, apud decurionem equitum tegebatur. Tum Alphenus Varus, præfectus caſtrorum, deflagrante paullatim ſeditione, addit conſilium, vetitis obire vigilias centurionibus, omiſſo tubæ ſono, quo miles ad belli munia cietur. Igitur torpere cuncti, circumſpectare inter ſe attoniti: & id ipſum, quòd nemo regeret, paventes; ſilentio, patientiâ, poſtremò precibus ac lacrimis veniam quærebant. Ut verò deformis & flens, & præter ſpem incolumis Valens proceſſit, gaudium, miſeratio, favor: verſi in lætitiam (ut eſt vulgus

utroque immodicum) laudantes gratanteſque, circumdatum aquilis ſigniſque, in tribunal ferunt. Ille, utili moderatione, non ſupplicium cujuſquam popoſcit: ac ne diſſimulans ſuſpectior foret, paucos incuſavit: gnarus civilibus bellis plus militibus, quàm ducibus, licere.

XXX. MUNIENTIBUS caſtra apud Ticinum, de adversâ Cæcinæ pugnâ adlatum, & propè renovata ſeditio, "tamquam fraude & cunctationibus Valentis prœlio defuiſſent." Nolle requiem, non exſpectare ducem, anteire ſigna, urgere ſigniferos: rapido agmine Cæcinæ junguntur. Improſpera Valentis fama apud exercitum Cæcinæ erat: "expoſitos ſe tantò pauciores integris hoſtium viribus" querebantur, ſimul in ſuam excuſationem, & adventantium robur per adulationem attollentes, ne ut victi & ignavi deſpectarentur. Et quamquam plus virium, propè duplicatus legionum auxiliorumque numerus erat Valenti, ſtudia tamen militum in Cæcinam inclinabant; ſuper benignitatem animi, quâ promptior habebatur, etiam vigore ætatis, proceritate corporis, & quodam inani favore. Hinc æmulatio ducibus. Cæcina, "ut fœdum & maculoſum:" ille, "ut vanum ac tumidum," inridebant. Sed condito odio, eamdem utilitatem fovere, crebris epiſtolis, ſine reſpectu veniæ, probra Othoni objectantes:

cùm duces partium Othonis, quamvis uberrimâ conviciorum in Vitellium materiâ, abſtinerent.

XXXI. SANE ante utriuſque exitum, quo egregiam Otho famam, Vitellius flagitioſiſſimam, meruêre, minùs Vitellii ignavæ voluptates, quàm Othonis flagrantiſſimæ libidines timebantur. Addiderat huic terrorem atque odium cædes Galbæ; contrà, illi initium belli nemo imputabat. Vitellius, ventre & gulâ ſibi ipſi hoſtis; Otho, luxu, ſævitiâ, audaciâ, reipublicæ exitioſior ducebatur. Conjunctis Cæcinæ ac Valentis copiis, nulla ultrà penes Vitellianos mora, quin totis viribus certarent. Otho conſultavit, "trahi bellum, an fortunam experiri placeret." Tum Suetonius Paullinus, dignum famâ ſuâ ratus, quâ nemo illâ tempeſtate militaris rei callidior habebatur, de toto genere belli cenſere; "feſtinationem hoſtibus, moram ipſis utilem" diſſeruit.

XXXII. "EXERCITUM Vitellii univerſum advenisse, nec multum virium a tergo, quoniam Galliæ tumeant, & deſerere Rheni ripam, inrupturis tam infeſtis nationibus, non conducat: Britannicum militem hoſte & mari diſtineri: Hiſpanias armis non ita redundare: provinciam Narbonenſem incurſu claſſis & adverſo prœlio contremuiſſe: clauſam Alpibus, & nullo maris ſubſidio, Tranſpadanam Italiam, atque ipſo tranſitu exercitûs vaſtam: non frumentum uſquam

" exercitui: nec exercitum ſine copiis retineri " poſſe. Jam Germanos, quod genus militum " apud hoſtes atrociſſimum ſit, tracto in æſtatem " bello, fluxis corporibus, mutationem ſoli cæli- " que haud toleraturos. Multa bella impetu va- " lida, per tædia & moras evanuiſſe. Contrà, " ipſis omnia opulenta, & fida: Pannoniam, Mœ- " ſiam, Dalmatiam, Orientem, cum integris exer- " citibus; Italiam, & caput rerum Urbem; ſena- " tumque & populum, numquam obſcura no- " mina, etſi aliquando obumbrentur: publicas " privataſque opes, & immenſam pecuniam, in- " ter civiles diſcordias ferro validiorem: corpora " militum aut Italiæ ſueta, aut æſtibus. Obja- " cere flumen Padum, tutas viris muriſque urbes; " e quibus nullam hoſti ceſſuram, Placentiæ de- " fenſione exploratum. Proinde duceret bellum: " paucis diebus quartamdecimam legionem, mag- " nâ ipſam famâ, cum Mœſiacis copiis adfore: " tum rurſus deliberaturum, &, ſi prœlium pla- " cuiſſet, auctis viribus certaturos."

XXXIII. ACCEDEBAT ſententiæ Paullini Marius Celſus: " idem placere Annio Gallo," paucos ante dies lapſu equi adflicto, miſſi, qui conſilium ejus ſciſcitarentur, retulerant. Otho pronus ad decertandum: frater ejus Titianus, & præfectus prætorii Proculus, imperitiâ properantes, " fortunam, & deos, & numen Othonis adeſſe

" conſiliis, adfore conatibus," teſtabantur: neu quis obviàm ire ſententiæ auderet, in adulationem conceſſerant. Poſtquam pugnari placitum, " intereſſe pugnæ Imperatorem, an ſeponi melius " foret," dubitavêre. Paullino & Celſo jam non adverſantibus, ne Principem objectare periculis viderentur, iidem illi deterioris conſilii auctores perpulêre, " ut Brixellum concederet, ac dubiis " prœliorum exemptus, ſummæ rerum & imperii " ſe ipſum reſervaret." Is primus dies Othonianas partes adflixit: namque & cum ipſo prætoriarum cohortium, & ſpeculatorum, equitumque, valida manus diſceſſit; & remanentium fractus animus: quando ſuſpecti duces, & Otho, cui uni apud militem fides, dum & ipſe non niſi militibus credit, imperia ducum in incerto reliquerat.

XXXIV. Nihil eorum Vitellianos fallebat, crebris, ut in civili bello, transfugiis; & exploratores curâ diverſa ſciſcitandi, ſua non occultabant. Quieti intentique Cæcina ac Valens, quando hoſtis imprudentiâ rueret, quod loco ſapientiæ eſt, alienam ſtultitiam opperiebantur, inchoato ponte tranſitum Padi ſimulantes, adversùs oppoſitam gladiatorum manum, ac ne ipſorum miles ſegne otium tereret. Naves, pari inter ſe ſpatio, validis utrimque trabibus connexæ, adverſum in flumen dirigebantur, jactis ſuper ancoris, quæ firmitatem

pontis continerent. Sed ancorarum funes non extenti fluitabant, ut, augeſcente flumine, inoffenſus ordo navium attolleretur. Claudebat pontem impoſita turris, & in extremam navem educta: unde tormentis ac machinis hoſtes propulſarentur.

XXXV. OTHONIANI in ripâ turrim ſtruxerant, ſaxaque & faces jaculabantur. Et erat inſula amne medio, in quam gladiatores navibus molientes, Germani nando prælabebantur. Ac fortè plures tranſgreſſos, completis liburnicis, per promptiſſimos gladiatorum Macer adgreditur. Sed neque ea conſtantia gladiatoribus ad prœlia, quæ militibus; nec perinde nutantes e navibus, quàm ſtabili gradu e ripâ, vulnera dirigebant. Et cùm variis trepidantium inclinationibus, mixti remiges propugnatoreſque turbarentur, deſilire in vada ultro Germani, retentare puppes, ſcandere foros, aut cominus mergere: quæ cuncta in oculis utriuſque exercitûs, quantò lætiora Vitellianis, tantò acriùs Othoniani cauſam auctoremque cladis deteſtabantur.

XXXVI. ET prœlium quidem, abruptis quæ ſupererant navibus, fugâ diremptum: Macer ad exitium poſcebatur. Jamque vulneratum eminus lanceâ, ſtrictis gladiis invaſerant, cùm intercurſu tribunorum centurionumque protegitur. Nec multò pòſt, Veſtricius Spurinna, juſſu Othonis,

relicto Placentiæ modico præſidio, cum cohortibus ſubvenit. Dein Flavium Sabinum, conſulem deſignatum, Otho rectorem copiis miſit, quibus Macer præfuerat; læto milite ad mutationem ducum, & ducibus, ob crebras ſeditiones, tam infeſtam militiam aſpernantibus.

XXXVII. INVENIO apud quoſdam auctores, "pavore belli, ſeu faſtidio utriuſque Principis, "quorum flagitia ac dedecus apertiore in dies "famâ noſcebantur, dubitaſſe exercitus, num, "poſito certamine, vel ipſi in medium conſultarent, vel ſenatui permitterent legere Impera"torem. Atque eò duces Othonianos ſpatium ac "moras ſuaſiſſe, præcipuè Paullinum; quòd ve"tuſtiſſimus conſularium, & militiâ clarus, glo"riam nomenque Britannicis expeditionibus me"ruiſſet." Ego ut conceſſerim, apud paucos, tacito voto, quietem pro diſcordiâ, bonum & innocentem Principem, pro peſſimis ac flagitioſiſſimis expetitum: ita neque Paullinum, quâ prudentiâ fuit, ſperaſſe, corruptiſſimo ſæculo, tantam vulgi moderationem, reor, ut, qui pacem belli amore turbaverant, bellum pacis caritate deponerent: neque aut exercitus linguis moribuſque diſſonos, in hunc conſenſum potuiſſe coaleſcere, aut legatos ac duces, magnâ ex parte luxûs, egeſtatis, ſcelerum ſibi conſcios, niſi pollutum obſtrictumque meritis ſuis Principem paſſuros.

XXXVIII. VETUS, ac jam pridem inſita mortalibus potentiæ cupido, cum imperii magnitudine adolevit, erupitque. Nam rebus modicis, æqualitas facilè habebatur: ſed ubi ſubacto orbe, & æmulis urbibus regibuſve excisis, ſecuras opes concupiſcere vacuum fuit, prima inter patres plebemque certamina exàrsêre. Modò turbulenti tribuni, modò conſules prævalidi, & in Urbe ac foro tentamenta civilium bellorum. Mox e plebe infimâ, C. Marius, & nobilium ſæviſſimus L. Sulla, victam armis libertatem in dominationem verterunt. Poſt quos Cn. Pompeius occultior, non melior. Et numquam poſtea, niſi de principatu quæſitum. Non diſceſsêre ab armis in Pharſaliâ ac Philippis civium legiones; nedum Othonis ac Vitellii exercitus ſponte poſituri bellum fuerint. Eadem illos deûm ira, eadem hominum rabies, eædem ſcelerum cauſæ in diſcordiam egêre. Quòd ſingulis velut ictibus tranſacta ſunt bella, ignaviâ Principum factum eſt. Sed me veterum novorumque morum reputatio longiùs tulit: nunc ad rerum ordinem venio.

XXXIX. PROFECTO Brixellum Othone, honor imperii penes Titianum fratrem, vis ac poteſtas penes Proculum, præfectum. Celſus & Paullinus, cùm prudentiâ eorum nemo uteretur, inani nomine ducum, alienæ culpæ prætendebantur: tribuni centurioneſque ambigui, quòd, ſpretis me-

lioribus, deterrimi valebant: miles alacer, qui tamen juſſa ducum interpretari, quàm exſequi, mallet. Promoveri ad quartum a Bebriaco caſtra placuit, adeò imperitè, ut quamquam verno tempore anni, & tot circùm amnibus, penuriâ aquæ fatigarentur. Ibi de prœlio dubitatum, Othone per literas flagitante, ut maturarent; militibus, ut Imperator pugnæ adeſſet, poſcentibus: plerique copias trans Padum agentes acciri poſtulabant. Nec perinde dijudicari poteſt, quid optimum factu fuerit, quàm peſſimum fuiſſe, quod factum eſt.

XL. NON ut ad pugnam, ſed ad bellandum profecti, confluentes Padi & Adduæ fluminum, ſexdecim inde millium ſpatio diſtantes, petebant. Celſo & Paullino abnuentibus, "militem itinere "feſſum, ſarcinis gravem, objicere hoſti, non "admiſſuro, quominus expeditus, & vix quatuor "millia paſſuum progreſſus, aut incompoſitos in "agmine, aut diſperſos, & vallum molientes ad"grederetur." Titianus & Proculus, ubi conſiliis vincerentur, ad jus imperii tranſibant. Aderat ſanè citus equo Numida, cum atrocibus mandatis, quibus Otho, increpitâ "ducum ſegnitiâ, "rem in diſcrimen mitti" jubebat; æger morâ, & ſpei impatiens.

XLI. EADEM die, ad Cæcinam, operi pontis intentum, duo prætoriarum cohortium tribuni, conloquium ejus poſtulantes, venerunt. Audire

conditiones, ac reddere parabat, cùm præcipites exploratores adeſſe hoſtem nuntiavêre. Interruptus tribunorum ſermo: eóque incertum fuit, inſidias, an proditionem, vel aliquod honeſtum conſilium cœptaverint. Cæcina, dimiſſis tribunis, revectus in caſtra, datum, juſſu Fabii Valentis, pugnæ ſignum, & militem in armis invenit. Dum legiones de ordine agminis ſortiuntur, equites prorupêre: &, mirum dictu, a paucioribus Othonianis, quominus in vallum impingerentur, Italicæ legionis virtute deterriti ſunt: ea ſtrictis mucronibus, redire pulſos, & pugnam reſumere coëgit. Diſpoſita Vitellianarum legionum acies, ſine trepidatione: etenim, quamquam vicino hoſte, aſpectus armorum denſis arbuſtis prohibebatur: apud Othonianos, pavidi duces, miles ducibus infenſus, mixta vehicula & lixæ, & præruptis utrimque foſſis, via quieto quoque agmini anguſta. Circumſiſtere alii ſigna ſua, quærere alii: incertus undique clamor, adcurrentium, vocitantium: &, ut cuique audacia, vel formido, in primam poſtremamve aciem prorumpebant, vel revehebantur.

XLII. ATTONITAS ſubito terrore mentes, falſum gaudium in languorem vertit, repertis, qui "deſciviſſe a Vitellio exercitum" ementirentur. Is rumor, ab exploratoribus Vitellii diſperſus, an in ipsâ Othonis parte, ſeu dolo, ſeu fortè ſurrexerit,

parum compertum. Omiſſo pugnæ ardore, Othoniani ultro ſalutavêre: & hoſtili murmure excepti, pleriſque ſuorum ignaris, quæ cauſa ſalutandi, metum proditionis fecêre. Tum incubuit hoſtium acies, integris ordinibus, robore & numero præſtantior. Othoniani, quamquam diſperſi, pauciores, feſſi, prœlium tamen acriter ſumpsêre: & per locos, arboribus ac vineis impeditos, non una pugnæ facies: cominus, eminuſque, catervis & cuneis, concurrebant: in aggere viæ, conlato gradu, corporibus & umbonibus niti, omiſſo pilorum jactu, gladiis & ſecuribus galeas loricaſque perrumpere: noſcentes inter ſe, ceteris conſpicui, in eventum totius belli certabant.

XLIII. FORTE inter Padum viamque, patenti campo, duæ legiones congreſſæ ſunt: pro Vitellio unaetviceſima, cui cognomen *Rapaci*, vetere gloriâ inſignis: e parte Othonis, prima Adjutrix, non antè in aciem deducta, ſed ferox, & novi decoris avida. Primani, ſtratis unaetviceſimanorum principiis, aquilam abſtulêre: quo dolore accenſa legio, & impulit rurſus primanos, interfecto Orphidio Benigno legato, & plurima ſigna vexillaque ex hoſtibus rapuit. A parte aliâ, propulſa quintanorum impetu tertiadecima legio: circumventi plurium adcurſu quartadecimani. Et ducibus Othonis jam pridem profugis, Cæcina ac Valens ſubſidiis ſuos firmabant. Acceſſit recens auxilium,

Varus Alphenus cum Batavis, fusâ gladiatorum manu, quam navibus tranſvectam, oppoſitæ cohortes in ipſo flumine trucidaverant. Ita victores latus hoſtium invecti.

XLIV. Et mediâ acie perruptâ, fugêre paſſim Othoniani, Bebriacum petentes. Immenſum id ſpatium: obſtructæ ſtrage corporum viæ: quò plus cædis fuit: neque enim civilibus bellis, capti in prædam vertuntur. Suetonius Paullinus, & Licinius Proculus, diverſis itineribus, caſtra vitavêre. Vedium Aquilam, tertiædecimæ legionis legatum, iræ militum inconſultus pavor obtulit. Multo adhuc die vallum ingreſſus, clamore ſeditioſorum & fugacium circumſtrepitur: non probris, non manibus abſtinent: "deſertorem proditoremque" increpant; nullo proprio crimine ejus, ſed, more vulgi, ſuum quiſque flagitium aliis objectantes. Titianum & Celſum nox juvit, diſpoſitis jam excubiis, compreſſiſque militibus, quos Annius Gallus precibus, conſilio, auctoritate flexerat, "ne ſuper cladem adverſæ pugnæ, ſuiſmet "ipſi cædibus ſævirent: ſive finis bello veniſſet, "ſeu reſumere arma mallent, unicum victis in "conſenſu levamentum." Ceteris fractus animus. Prætorianus miles, "non virtute ſe, ſed proditione "victum" fremebat. "Ne Vitellianis quidem "incruentam fuiſſe victoriam, pulſo equite, raptâ "legionis aquilâ: ſupereſſe cum ipſo Othone

" militum quod trans Padum fuerit: venire Mœ- " ſicas legiones: magnam exercitûs partem Be- " briaci remanſiſſe: hos certè nondum victos; " &, ſi ita ferret, honeſtiùs in acie perituros." His cogitationibus truces aut pavidi, extremâ deſperatione ad iram ſæpius, quàm in formidinem, ſtimulabantur.

XLV. AT Vitellianus exercitus, ad quintum a Bebriaco lapidem conſedit, non auſis ducibus eâdem die oppugnationem caſtrorum: ſimul voluntaria deditio ſperabatur. Sed expeditis, & tantùm ad prœlium egreſſis, munimentum fuêre arma & victoria. Poſterâ die, haud ambiguâ Othoniani exercitûs voluntate, & qui ferociores fuerant ad pænitentiam inclinantibus, miſſa legatio, nec apud duces Vitellianos dubitatum, quominus pacem concederent. Legati paullíſper retenti: ea res hæſitationem attulit, ignaris adhuc an impetraſſent. Mox remiſsâ legatione, patuit vallum. Tum victi victoreſque in lacrimas effuſi, ſortem civilium armorum miſerâ lætitiâ deteſtantes. Iiſdem tentoriis, alii fratrum, alii propinquorum vulnera fovebant. Spes & præmia in ambiguo; certa funera & luctus. Nec quiſquam adeò mali expers, ut non aliquam mortem mæreret. Requiſitum Orphidii legati corpus, honore ſolito crematur. Paucos neceſſarii ipſorum ſepelivêre: ceterum vulgus, ſuper humum relictum.

XLVI. OPPERIEBATUR Otho nuntium pugnæ, nequaquam trepidus, & conſilii certus: mæſtâ primùm fama, dein profugi e prœlio perditas res patefaciunt. Non exſpectavit militum ardor vocem Imperatoris: "bonum habere animum" jubebant: "ſupereſſe adhuc novas vires, & ipſos "extrema paſſuros, auſuroſque:" neque erat adulatio. Ire in aciem, excitare partium fortunam, furore quodam & inſtinctu flagrabant: qui procul adſtiterant, tendere manus, & proximi prenſare genua; promptiſſimo Plotio Firmo. Is prætorii præfectus, idemtidem orabat, "ne fidiſſimum "exercitum, ne optimè meritos milites deſereret: "majore animo tolerari adverſa, quàm relinqui. "Fortes & ſtrenuos, etiam contra fortunam, in- "ſiſtere ſpei; timidos & ignavos ad deſperationem "formidine properare." Quas inter voces, ut flexerat vultum, aut induraverat Otho, clamor & gemitus. Nec prætoriani tantùm, proprius Othonis miles, ſed præmiſſi e Mœſiâ, "eamdem ob- "ſtinationem adventantis exercitûs, legiones "Aquileiam ingreſſas," nuntiabant: ut nemo dubitet potuiſſe renovari bellum atrox, lugubre, incertum victis, & victoribus.

XLVII. IPSE averſus a conſiliis belli, "Hunc" inquit, "animum, hanc virtutem veſtram ultrà "periculis objicere, nimis grande vitæ meæ pre- "tium puto. Quantò plus ſpei oſtenditis, ſi vi-

" vere placeret, tantò pulchrior mors erit. Ex-
" perti invicem ſumus, ego ac fortuna: nec tem-
" pus computaveritis: difficilius eſt temperare fe-
" licitati, quâ te non putes diu uſurum. Civile
" bellum a Vitellio cœpit: & ut de principatu cer-
" taremus armis, initium illic fuit: ne pluſquàm
" ſemel certemus, penes me exemplum erit: hinc
" Othonem poſteritas æſtimet. Fruetur Vitellius
" fratre, conjuge, liberis: mihi non ultione, ne-
" que ſolatiis opus eſt. Alii diutius imperium
" tenuerint; nemo tam fortiter reliquerit. An
" ego tantum Romanæ pubis, tot egregios exer-
" citus, ſterni rurſus, & reipublicæ eripi patiar?
" Eat hic mecum animus, tamquam perituri pro
" me fueritis; ſed eſte ſuperſtites: nec diu mo-
" remur, ego incolumitatem veſtram, vos con-
" ſtantiam meam. Plura de extremis loqui, pars
" ignaviæ eſt: præcipuum deſtinationis meæ do-
" cumentum habete, quòd de nemine queror;
" nam incuſare deos, vel homines, ejus eſt, qui
" vivere velit."

XLVIII. TALIA locutus, ut cuique ætas aut dignitas, comiter appellatos, " irent properè, neu " remanendo iram victoris aſperarent" juvenes auctoritate, ſenes precibus movebat; placidus ore, intrepidus verbis, intempeſtivas ſuorum lacrimas coërcens. " Dari naves ac vehicula" abeuntibus jubet: libellos epiſtolaſque, ſtudio erga ſe, aut

in Vitellium contumeliis inſignes, abolet: pecunias diſtribuit, parcè, nec ut periturus. Mox Salvium Cocceianum, fratris filium, primâ juventâ, trepidum & mærentem, ultro ſolatus eſt, laudando "pietatem" ejus, caſtigando "formidinem:" "an Vitellium tam immitis animi fore, ut pro incolumi totâ domo, ne hanc quidem ſibi gratiam "redderet? mereri ſe feſtinato exitu clementiam "victoris. Non enim ultimâ deſperatione, ſed "poſcente prœlium exercitu, remiſiſſe reipublicæ "noviſſimum caſum. Satis ſibi nominis, ſatis "poſteris ſuis nobilitatis quæſitum: poſt Julios, "Claudios, Servios, ſe primum in familiam novam "imperium intuliſſe; proinde erecto animo ca-"peſſeret vitam, neu patruum ſibi Othonem "fuiſſe, aut oblivisceretur umquam, aut nimiùm "meminiſſet."

XLIX. POST quæ, dimotis omnibus, paullum requievit: atque illum, ſupremas jam curas animo volutantem, repens tumultus avertit, nuntiatâ conſternatione ac licentiâ militum: namque abeuntibus exitium minitabantur; atrociſſimâ in Verginium vi, quem clausâ domo obſidebant: increpitis ſeditionis auctoribus regreſſus, vacavit abeuntium adloquiis, donec omnes inviolati digrederentur. Veſperaſcente die, ſitim hauſtu gelidæ aquæ ſedavit: tum adlatis pugionibus duobus, cùm utrumque pertentaſſet, alterum capiti ſub-

didit: & explorato jam profectos amicos, noctem quietam, utque affirmatur, non inſomnem egit. Luce primâ, in ferrum pectore incubuit: ad gemitum morientis, ingreſſi liberti, ſervique, & Plotius Firmus, prætorii præfectus, unum vulnus invenêre. Funus maturatum: ambitioſis id precibus petierat, "ne amputaretur caput, ludibrio "futurum." Tulêre corpus prætoriæ cohortes, cum laudibus & lacrimis, vulnus manuſque ejus exoſculantes. Quidam militum, juxta rogum interfecêre ſe; non noxâ, neque ob metum, ſed æmulatione decoris, & caritate Principis: ac poſtea, promiſcuè Bebriaci, Placentiæ, aliiſque in caſtris, celebratum id genus mortis. Othoni ſepulchrum exſtructum eſt, modicum, & manſurum.

L. HUNC vitæ finem habuit ſeptimo & tricesimo ætatis anno. Origo illi e municipio Ferentino. Pater conſularis; avus prætorius: maternum genus impar, nec tamen indecorum: pueritiâ ac juventâ, qualem monſtravimus: duobus facinoribus, altero flagitioſiſſimo, altero egregio, tantumdem apud poſteros meruit bonæ famæ, quantum malæ. Ut conquirere fabuloſa, & fictis oblectare legentium animos, procul gravitate cœpti operis crediderim; ita vulgatis traditiſque demere fidem non auſim. "Die, quo Bebriaci certabatur, avem inviſitatâ ſpecie, apud Regium Lepidum celebri vico conſediſſe," incolæ memo-

rant; “ nec deinde cœtu hominum, aut circum-
“ volitantium alitum, territam pulſamve, donec
“ Otho ſe ipſe interficeret: tum ablatam ex ocu-
“ lis: & tempora reputantibus, initium finemque
“ miraculi, cum Othonis exitu competiſſe.”

LI. In funere ejus, novata luctu ac dolore militum ſeditio: nec erat, qui coërceret. Ad Verginium verſi, modò “ ut reciperet imperium,” nunc “ ut legatione apud Cæcinam ac Valentem “ fungeretur,” minitantes orabant. Verginius per averſam domûs partem furtim degreſſus, inrumpentes fruſtratus eſt. Earum, quæ Brixelli egerant, cohortium preces Rubrius Gallus tulit. Et venia ſtatim impetrata, concedentibus ad victorem, per Flavium Sabinum, iis copiis, quibus præfuerat.

LII. Posito ubique bello, magna pars ſenatûs extremum diſcrimen adiit, profecta cum Othone ab Urbe, dein Mutinæ relicta. Illuc adverſo de prœlio adlatum: ſed milites, ut falſum rumorem aſpernantes, quòd infenſum Othoni ſenatum arbitrabantur, cuſtodire ſermones, vultum habitumque trahere in deterius: conviciis poſtremò ac probris cauſam & initium cædis quærebant: cùm alius inſuper metus ſenatoribus inſtaret, ne prævalidis jam Vitellii partibus, cunctanter excepiſſe victoriam crederentur: ita trepidi & utrimque anxii coëunt; nemo privatim expedito conſilio,

inter multos ſocietate culpæ tutior. Onerabat paventium curas ordo Mutinenſis, "arma & pe- "cuniam" offerendo, appellabatque "Patres Con- "ſcriptos" intempeſtivo honore.

LIII. NOTABILE inde jurgium fuit, quo Licinius Cæcina Marcellum Eprium, "ut ambigua "differentem," invaſit. Nec ceteri ſententias aperiebant: ſed inviſum memoriâ delationum, expoſitumque ad invidiam Marcelli nomen, inritaverat Cæcinam, ut novus adhuc, & in ſenatum nuper adſcitus, magnis inimicitiis clareſceret. Moderatione meliorum dirempti. Et redière omnes Bononiam, rurſus conſiliaturi: ſimul, medio temporis, plures nuntii ſperabantur. Bononiæ, diviſis per itinera, qui recentiſſimum quemque percunctarentur, interrogatus Othonis libertus "cauſam digreſsûs, habere ſe ſuprema ejus man- "data" reſpondit: "ipſum viventem quidem "relictum, ſed ſolâ poſteritatis curâ, & abruptis "vitæ blandimentis." Hinc admiratio, & plura interrogandi pudor. Atque omnium animi in Vitellium inclinavêre.

LIV. INTERERAT conſiliis frater ejus, L. Vitellius, ſeque jam adulantibus offerebat, cùm repentè Cœnus, libertus Neronis, atroci mendacio univerſos perculit, affirmans, "ſuperventu "quartædecimæ legionis, junctis a Brixello viri- "bus, cæſos victores, verſam partium fortunam,"

Cauſa fingendi fuit, ut diplomata Othonis, quæ negligebantur, lætiore nuntio revaleſcerent. Et Cœnus quidem rapidè in Urbem vectus, paucos poſt dies, juſſu Vitellii pœnas luit. Senatorum periculum auctum, credentibus Othonianis militibus vera eſſe, quæ adferebantur. Intendebat formidinem, quòd publici conſilii facie, diſceſſum Mutinâ, deſertæque partes forent. Nec ultrà in commune congreſſi, ſibi quiſque conſuluêre: donec miſſæ a Fabio Valente epiſtolæ, demerent metum. Et mors Othonis, quò laudabilior, eò velociùs audita.

LV. AT Romæ nihil trepidationis: Cereales ludi ex more ſpectabantur. Ut "ceſſiſſe vitâ "Othonem, & a Flavio Sabino, præfecto Urbis, "quod erat in Urbe militum ſacramento Vitellii "adactum," certi auctores in theatrum attulerunt, Vitellio plausêre: populus, cum lauru ac floribus, Galbæ imagines circum templa tulit, congeſtis in modum tumuli coronis, juxta lacum Curtii, quem locum Galba moriens ſanguine infecerat. In ſenatu, cuncta longis aliorum principatibus compoſita ſtatim decernuntur. Additæ "erga Germa"nicos exercitus laudes, grateſque:" & miſſa legatio, quæ gaudio fungeretur. Recitatæ Fabii Valentis epiſtolæ, ad conſules ſcriptæ haud immoderatè: gratior Cæcinæ modeſtia fuit, quòd non ſcripſiſſet.

LVI. CETERUM Italia graviùs atque atrociùs, quàm bello adflictabatur: diſperſi per municipia & colonias Vitelliani, ſpoliare, rapere, vi & ſtupris polluere: in omne fas nefaſque avidi, aut venales, non ſacro, non profano abſtinebant. Et fuêre, qui inimicos ſuos ſpecie militum interficerent: ipſique milites, regionum gnari, refertos agros, dites dominos in prædam, aut ſi repugnatum foret, ad excidium deſtinabant, obnoxiis ducibus, & prohibere non auſis: minus avaritiæ in Cæcinâ, plus ambitionis: Valens, ob lucra & quæſtus infamis, eóque alienæ etiam culpæ diſſimulator. Jam pridem attritis Italiæ rebus, tantum peditum equitumque, vis, damnaque, & injuriæ, ægrè tolerabantur.

LVII. INTERIM Vitellius, victoriæ ſuæ neſcius, ut ad integrum bellum, reliquas Germanici exercitûs vires trahebat. Pauci veterum militum in hibernis relicti, feſtinatis per Gallias delectibus, ut remanentium legionum nomina ſupplerentur. Cura ripæ Hordeonio Flacco permiſſa: ipſe e Britannico delectu octo millia ſibi adjunxit: & paucorum dierum iter progreſſus, "proſperas apud "Bebriacum res, ac morte Othonis concidiſſe "bellum" accepit. Vocatâ concione, virtutem militum laudibus cumulat. Poſtulante exercitu, "ut libertum ſuum, Aſiaticum, equeſtri dignitate "donaret," inhoneſtam adulationem compeſcit.

Dein, mobilitate ingenii, quod palam abnuerat, inter ſecreta convivii largitur: honoravitque Aſiaticum anulis, fœdum mancipium, & malis artibus ambitioſum.

LVIII. IISDEM diebus, "acceſſiſſe partibus "utramque Mauretaniam, interfecto procuratore "Albino," nuntii venêre. Luceius Albinus, a Nerone Mauretaniæ Cæſarienſi præpoſitus, additâ per Galbam Tingitanæ provinciæ adminiſtratione, haud ſpernendis viribus agebat: novemdecim cohortes, quinque alæ, ingens Maurorum numerus aderat, per latrocinia & raptus apta bello manus. Cæſo Galbâ, in Othonem pronus, nec Africâ contentus, Hiſpaniæ, anguſto freto diremptæ, imminebat. Inde Cluvio Rufo metus; "& "decimam legionem propinquare litori," ut tranſmiſſurus, juſſit: præmiſſi centuriones, qui Maurorum animos Vitellio conciliarent: neque arduum fuit, magnâ per provincias Germanici exercitûs famâ. Spargebatur inſuper, "ſpreto procura- "toris vocabulo, Albinum inſigne regis, & Jubæ "nomen uſurpare."

LIX. ITA mutatis animis, Aſinius pollio, alæ præfectus, e fidiſſimis Albino, & Feſtus ac Scipio, cohortium præfecti, opprimuntur. Ipſe Albinus, dum e Tingitanâ provinciâ Cæſarienſem Mauretaniam petit, adpulſus litori, trucidatur: uxor ejus, cùm ſe percuſſoribus obtuliſſet, ſimul interfecta

eſt; nihil eorum, quæ fierent, Vitellio anquirente: brevi auditu, quamvis magna tranſibat, impar curis gravioribus. "Exercitum itinere terreſtri" pergere jubet: ipſe Arare flumine devehitur, nullo Principali paratu, ſed vetere egeſtate conſpicuus: donec Junius Blæſus, Lugdunenſis Galliæ rector, genere inluſtri, largus animo, & par opibus, circumdaret Principis miniſteria, comitaretur liberaliter, eo ipſo ingratus, quamvis odium Vitellius vernilibus blanditiis velaret. Preſtò fuêre Lugduni victricium victarumque partium duces. Valentem & Cæcinam pro concione laudatos, curuli ſuæ circumpoſuit. Mox "univerſum exercitum "occurrere infanti filio" jubet: perlatumque, & paludamento opertum, ſinu retinens, *Germanicum* appellavit, cinxitque cunctis fortunæ Principalis inſignibus: nimius honos inter ſecunda, rebus adverſis in ſolatium ceſſit.

LX. TUM interfecti centuriones promptiſſimi Othonianorum: unde præcipua in Vitellium alienatio, per Illyricos exercitus. Simul ceteræ legiones contactu, & adversùs Germanicos milites invidiâ, bellum meditabantur. Suetonium Paullinum, ac Licinium Proculum, triſti morâ ſqualidos tenuit: donec auditi, neceſſariis magis defenſionibus, quàm honeſtis uterentur. Proditionem ultro imputabant: "ſpatium longi ante "prœlium itineris, fatigationem Othonianorum,

" permixtum vehiculis agmen, ac pleraque for-" tuita, fraudi ſuæ" adſignantes: & Vitellius credidit de perfidiâ, & fidem abſolvit. Salvius Titianus, Othonis frater, nullum diſcrimen adiit, pietate & ignaviâ excuſatus. Mario Celſo conſulatus ſervatur: ſed creditum famâ, objectumque mox in ſenatu Cæcilio Simplici, " quòd eum " honorem pecuniâ mercari, nec ſine exitio Celſi " voluiſſet:" reſtitit Vitellius, deditque poſtea conſulatum Simplici, innoxium & inemptum. Trachalum adversùs criminantes Galeria, uxor Vitellii, protexit.

LXI. INTER magnorum virorum diſcrimina (pudendum dictu) Mariccus quidam, e plebe Boiorum, inſerere ſeſe fortunæ, & provocare arma Romana, ſimulatione numinum auſus eſt. Jamque " adſertor Galliarum, & deus" (nomen id ſibi indiderat) concitis octo millibus hominum, proximos Æduorum pagos trahebat; cùm graviſſima civitas, electâ juventute, adjectis a Vitellio cohortibus, fanaticam multitudinem disjecit. Captus in eo prœlio Mariccus, ac mox feris objectus, quia non laniabatur, ſtolidum vulgus inviolabilem credebat, donec, ſpectante Vitellio, interfectus eſt.

LXII. NEC ultrà in defectores, aut bona cujuſquam, ſævitum. Rata fuêre eorum, qui acie Othonianâ ceciderant, teſtamenta, aut lex inteſtatis. Prorſus, ſi luxuriæ temperaret, avaritiam

non timeres. Epularum fœda & inexplebilis libido: ex Urbe atque Italiâ, inritamenta gulæ geſtabantur, ſtrepentibus ab utroque mari itineribus: exhauſti conviviorum apparatibus principes civitatum: vaſtabantur ipſæ civitates: degenerabat a labore ac virtute miles, adſuetudine voluptatum, & contemptu ducis. Præmiſit in Urbem edictum, quo vocabulum *Auguſti* differret, *Cæſaris* non reciperet, cùm de poteſtate nihil detraheret. Pulſi Italiâ mathematici. Cautum ſeverè, "ne equites Romani ludo & arenâ polluerentur." Priores id Principes pecuniâ, & ſæpius vi, perpulerant: ac pleraque municipia, & coloniæ, æmulabantur corruptiſſimum quemque adoleſcentium, pretio inlicere.

LXIII. SED Vitellius, adventu fratris, & inrepentibus dominationis magiſtris, ſuperbior & atrocior, occidi Dolabellam juſſit, quem in coloniam Aquinatem ſepoſitum ab Othone retulimus. Dolabella, auditâ morte Othonis, Urbem introierat. Id ei Plancius Varus, præturâ functus, ex intimis Dolabellæ amicis, apud Flavium Sabinum, præfectum Urbis, objecit, "tamquam ruptâ cuſtodiâ, "ducem ſe victis partibus oſtentaſſet: addidit "tentatam cohortem, quæ Oſtiæ ageret:" nec ullis tantorum criminum probationibus, in pænitentiam verſus, ſeram veniam poſt ſcelus quærebat. Cunctantem ſuper tantâ re Flavium Sabi-

num, Triaria, L. Vitellii uxor, ultra feminam ferox, terruit ne "periculo Principis famam clementiæ adfectaret." Sabinus, ſuopte ingenio mitis, ubi formido inceſſiſſet, facilis mutatu, & in alieno diſcrimine ſibi pavens, ne adlevaſſe videretur, impulit ruentem.

LXIV. Igitur Vitellius, metu & odio, quòd Petroniam, uxorem ejus, mox Dolabella in matrimonium accepiſſet, "vocatum per epiſtolas, vitatâ Flaminiæ viæ celebritate, devertere Interamnium, atque ibi interfici" juſſit. Longum interfectori viſum: in itinere ac tabernâ projectum humi jugulavit: magnâ cum invidiâ novi principatûs, cujus hoc primum ſpecimen noſcebatur. Et Triariæ licentiam, modeſtum e proximo exemplum onerabat, Galeria Imperatoris uxor, non immixta triſtibus: & pari probitate, mater Vitelliorum, Sextilia, antiqui moris. Dixiſſe quin etiam, ad primas filii ſui epiſtolas, ferebatur, "non Germanicum a ſe, ſed Vitellium genitum." Nec ullis, poſtea fortunæ inlecebris, aut ambitu civitatis, in gaudium evicta, domûs ſuæ tantùm adverſa ſenſit.

LXV. Digressum a Lugduno Vitellium, M. Cluvius Rufus adſequitur, omiſsâ Hiſpaniâ; lætitiam & gratulationem vultu ferens, animo anxius, & petitum ſe criminationibus gnarus. Hilarius, Cæſaris libertus, detulerat, "tamquam, au-

" dito Vitellii & Othonis principatu, propriam " ipſe potentiam, & poſſeſſionem Hiſpaniarum " tentaſſet: eóque diplomatibus nullum Princi- " pem præſcripſiſſet." Interpretabatur quædam ex orationibus ejus, contumelioſa in Vitellium, & pro ſe ipſo popularia. Auctoritas Cluvii prævaluit, ut puniri ultro libertum ſuum Vitellius juberet. Cluvius comitatui Principis adjectus, non ademptâ Hiſpaniâ, quam rexit abſens, exemplo L. Arruntii: eum Tiberius Cæſar ob metum, Vitellius Cluvium nullâ formidine retinebat. Non idem Trebellio Maximo honos: profugerat Britanniâ, ob iracundiam militum: miſſus eſt in locum ejus, Vettius Bolanus e præſentibus.

LXVI. ANGEBAT Vitellium victarum legionum haudquaquam fractus animus: ſparſæ per Italiam, & victoribus permixtæ, hoſtilia loquebantur: præcipua quartadecimanorum ferocia, qui, " ſe victos" abnuebant: " quippe Bebria- " cenſi acie, vexillariis tantùm pulſis, vires legio- " nis non adfuiſſe." Remitti eos in Britanniam, unde a Nerone exciti erant, placuit; atque interim Batavorum cohortes unà tendere, ob veterem adversùs quartadecimanos diſcordiam: nec diu in tantis armatorum odiis quies fuit. Auguſtæ Taurinorum, dum opificem quemdam Batavus, ut fraudatorem, inſectatur, legionarius, ut hoſpitem, tuetur, ſui cuique commilitones aggregati, a con-

viciis ad cædem tranſiêre: & prœlium atrox arſiſſet, ni duæ prætoriæ cohortes, cauſam quartadecimanorum ſecutæ, his fiduciam, & metum Batavis feciſſent: "quos" Vitellius "agmini ſuo "jungi," ut fidos; "legionem, Graiis Alpibus "traductam, eo flexu itineris ire" jubet, "quo "Viennam vitarent:" namque & Viennenſes timebantur. Nocte, quâ proficiſcebatur legio, relictis paſſim ignibus, pars Taurinæ coloniæ ambuſta: quod damnum, ut pleraque belli mala, majoribus aliarum urbium cladibus obliteratum. Quartadecimani, poſtquam Alpibus degreſſi ſunt, ſeditioſiſſimus quiſque ſigna Viennam ferebant: conſenſu meliorum compreſſi; & legio in Britanniam tranſvecta.

LXVII. PROXIMUS Vitellio e prætoriis cohortibus metus erat: ſeparati primùm, deinde, addito honeſtæ miſſionis lenimento, arma ad tribunos ſuos deferebant: donec motum a Veſpaſiano bellum crebreſceret: tum, reſumptâ militiâ, robur Flavianarum partium fuêre. Prima claſſicorum legio in Hiſpaniam miſſa, ut pace & otio miteſceret: undecima ac ſeptima, ſuis hibernis redditæ: tertiadecimani ſtruere amphitheatra juſſi: nam Cæcina Cremonæ, Valens Bononiæ, ſpectaculum gladiatorum edere parabant: numquam ita ad curas intento Vitellio, ut voluptatum oblivisceretur.

LXVIII. Et quidem partes modeſtè diſtraxerat: apud victores orta ſeditio, ludicro initio, niſi numerus cæſorum invidiam bello auxiſſet. Diſcubuerat Vitellius Ticini, adhibito ad epulas Verginio. Legati tribunique, ex moribus imperatorum, ſeveritatem æmulantur, vel tempeſtivis conviviis gaudent: perinde miles intentus, aut licenter agit. Apud Vitellium omnia indiſpoſita, temulenta, pervigiliis ac Bacchanalibus, quàm diſciplinæ & caſtris propiora. Igitur duobus militibus, altero legionis quintæ, altero e Gallis auxiliaribus, per laſciviam ad certamen luctandi accenſis, poſtquam legionarius prociderat, inſultante Gallo, & iis, qui ad ſpectandum convenerant, in ſtudia diductis; erupêre legionarii in perniciem auxiliorum, ac duæ cohortes interfectæ. Remedium tumultûs fuit alius tumultus: pulvis procul, & arma aſpiciebantur: conclamatum repentè "quartamdecimam legionem, verſo itinere, "ad prœlium venire:" ſed erant agminis coactores: agniti, dempsêre ſollicitudinem. Interim Verginii ſervus fortè obvius, ut "percuſſor Vitel-"lii" inſimulatur: & ruebat ad convivium miles, "mortem Verginii" expoſcens. Ne Vitellius quidem, quamquam ad omnes ſuſpiciones pavidus, de innocentiâ ejus dubitavit: ægrè tamen cohibiti, qui exitium viri conſularis, & quondam ducis ſui flagitabant. Nec quemquam ſæpius, quàm Ver-

ginium, omnis ſeditio infeſtavit: manebat admiratio viri, & fama; ſed oderant, ut faſtiditi.

LXIX. POSTERO die, Vitellius, ſenatûs legatione, quam ibi opperiri juſſerat, auditâ, tranſgreſſus in caſtra, ultro "pietatem militum" collaudavit: frementibus auxiliis, "tantum impunitatis atque adrogantiæ legionariis acceſſiſſe." Cohortes Batavorum, ne quid truculentius auderent, in Germaniam remiſſæ; principium interno ſimul externoque bello parantibus fatis. Reddita civitatibus Gallorum auxilia, ingens numerus, & primâ ſtatim defectione, inter inania belli adſumptus. Ceterùm, ut largitionibus adfectæ jam imperii opes ſufficerent, "amputari legionum auxiliorumque numeros" jubet, vetitis ſupplementis: & promiſcuæ miſſiones offerebantur: exitiabile id reipublicæ, ingratum militi, cui eadem munia inter paucos, periculaque ac labor crebriùs redibant: & vires luxu corrumpebantur, contra veterem diſciplinam, & inſtituta majorum, apud quos virtute, quàm pecuniâ, res Romana meliùs ſtetit.

LXX. INDE Vitellius Cremonam flexit, & ſpectato munere Cæcinæ, inſiſtere Bebriacenſibus campis, ac veſtigia recentis victoriæ luſtrare oculis, concupivit. Fœdum atque atrox ſpectaculum: intra quadrageſimum pugnæ diem, lacera corpora, trunci artus, putres virorum equorumque formæ, infecta tabo humus, protritis arboribus ac frugi-

bus, dira vaſtitas: nec minùs inhumana pars viæ, quam Cremonenſes lauru roſiſque conſtraverant, exſtructis altaribus, cæſiſque victimis, regium in morem: quæ læta in præſens, mox perniciem ipſis fecêre. Aderant Valens & Cæcina, monſtrabantque pugnæ locos: "hinc erupiſſe legionum ag-"men, hinc equites coortos: inde circumfuſas "auxiliorum manus." Jam tribuni præfectique, ſua quiſque facta extollentes, falſa, vera, aut majora vero miſcebant. Vulgus quoque militum, clamore & gaudio, deflectere viâ, ſpatia certaminum recognoſcere, aggerem armorum, ſtrues corporum intueri, mirari. Et erant, quos varia ſors rerum, lacrimæque & miſericordia ſubiret: at non Vitellius flexit occulos, nec tot millia inſepultorum civium exhorruit: lætus ultro, & tam propinquæ ſortis ignarus, inſtaurabat ſacrum diis loci.

LXXI. Exin Bononiæ a Fabio Valente gladiatorum ſpectaculum editur, advecto ex Urbe cultu. Quantóque magis propinquabat, tantò corruptius iter, immixtis hiſtrionibus & ſpadonum gregibus, & cetero Neronianæ aulæ ingenio: namque & Neronem ipſum Vitellius admiratione celebrabat, ſectari cantantem ſolitus, non neceſſitate, quâ honeſtiſſimus quiſque, ſed luxu, & ſaginæ mancipatus emptuſque. Ut Valenti & Cæcinæ vacuos honoris menſes aperiret, coarctati aliorum conſula-

tus, diſſimulatus Martii Macri, tamquam Othonianarum partium ducis: & Valerium Marinum, deſtinatum a Galbâ conſulem, diſtulit, nullâ offenſâ, ſed mitem, & injuriam ſegniter laturum. Pedanius Coſta omittitur, ingratus Principi, ut adversùs Neronem auſus, & Verginii exſtimulator. Sed alias protulit cauſas: actæque inſuper Vitellio gratiæ, conſuetudine ſervitii.

LXXII. Non ultra paucos dies, quamquam acribus initiis cœptum, mendacium valuit. Exſtiterat quidam, "Scribonianum ſe Camerinum" ferens, "Neronianorum temporum metu in Iſtriâ oc-"cultatum, quòd illic clientelæ & agri veterum "Craſſorum, ac nominis favor manebat." Igitur deterrimo quoque in argumentum fabulæ adſumpto, vulgus credulum, & quidam militum, errore veri, ſeu turbarum ſtudio, certatim aggregabantur: cùm pertractus ad Vitellium, interrogatuſque "quiſnam mortalium eſſet," poſtquam nulla dictis fides, & a domino noſcebatur, conditione fugitivus, nomine *Geta*, ſumptum de eo ſupplicium in ſervilem modum.

LXXIII. Vix credibile memoratu eſt, quantum ſuperbiæ ſocordiæque Vitellio adoleverit, poſtquam ſpeculatores e Syriâ Judæâque, "adactum "in verba ejus Orientem" nuntiavêre. Nam etſi vagis adhuc & incertis auctoribus, erat tamen in ore famâque Veſpaſianus, ac plerumque ad nomen

ejus Vitellius excitabatur. Tum ipſe, exercituſque, ut nullo æmulo, ſævitiâ, libidine, raptu, in externos mores proruperunt.

LXXIV. At Veſpaſianus bellum armaque, procul vel juxta ſitas vires, circumſpectabat. Miles ipſi adeò paratus, ut præeuntem ſacramentum, & fauſta Vitellio omnia precantem, per ſilentium audierint. Muciani animus, nec Veſpaſiano alienus, & in Titum pronior: præfectus Ægypti, Alexander, conſilia ſociaverat. Tertiam legionem, quòd e Syriâ in Mœſiam tranſiſſet, ſuam numerabat: ceteræ Illyrici legiones, ſecuturæ ſperabantur. Namque omnes exercitus flammaverat adrogantia venientium a Vitellio militum; quòd truces corpore, horridi ſermone, ceteros, ut impares, inridebant. Sed in tantâ mole belli plerumque cunctatio; & Veſpaſianus, modò in ſpem erectus, aliquando adverſa reputabat: "Quis ille dies foret, "quo ſexaginta ætatis annos, & duos filios juvenes "bello permitteret? Eſſe privatis cogitationibus "regreſſum: &, prout velint, plus minúſve ſumi "ex fortunâ: imperium cupientibus, nihil me-"dium inter ſumma & præcipitia."

LXXV. Versabatur ante oculos Germanici exercitûs robur, notum viro militari: "Suas legi-"ones, civili bello inexpertas; Vitellii, victrices: "& apud victos, plus querimoniarum, quàm vi-"rium; fluxam per diſcordias militum fidem,

" & periculum ex ſingulis. Quid enim profuturas " cohortes alaſque, ſi unus alterque, præſenti fa- " cinore paratum ex diverſo præmium petat? Sic " Scribonianum ſub Claudio interfectum: ſic per- " cuſſorem ejus Volaginium, e gregario ad ſum- " ma militiæ provectum. Faciliùs univerſos im- " pelli, quàm ſingulos vitari."

LXXVI. His pavoribus nutantem, & alii legati amicique firmabant, & Mucianus poſt multos ſecretoſque ſermones, jam & coram ita locutus: " Omnes, qui magnarum rerum conſilia ſuſcipi- " unt, æſtimare debent, an, quod inchoatur, rei- " publicæ utile, ipſis glorioſum, aut promptum " effectu, aut certè non arduum ſit. Simul ipſe, " qui ſuadet, conſiderandus eſt, adjiciatne con- " ſilio periculum ſuum: &, ſi fortuna cœptis ad- " fuerit, cui ſummum decus adquiratur. Ego " te, Veſpaſiane, ad imperium voco, tam ſalutare " reipublicæ, quàm tibi magnificum. Juxta deos, " in tuâ manu poſitum eſt. Nec ſpeciem adulan- " tis expaveris: a contumeliâ, quàm a laude " propius fuerit, poſt Vitellium eligi. Non ad- " versùs divi Auguſti acerrimam mentem, nec " adversùs cautiſſimam Tiberii ſenectutem, ne " contra Caii quidem, aut Claudii, vel Neronis, " fundatam longo imperio domum, exſurgimus: " ceſſiſti etiam Galbæ imaginibus. Torpere ultrà, " & polluendam perdendamque rempublicam re-

" linquere, ſopor & ignavia videretur, etiam ſi
" tibi, quàm inhoneſta, tam tuta ſervitus eſſet.
" Abiit jam, & tranſvectum eſt tempus, quo poſ-
" ſes videri concupiſſe : confugiendum eſt ad im-
" perium. An excidit trucidatus Corbulo ? ſplen-
" didior origine, quàm nos ſumus, fateor : ſed
" & Nero, nobilitate natalium, Vitellium anteibat.
" Satis clarus eſt apud timentem, quiſquis timetur.
" Et poſſe ab exercitu Principem fieri, ſibi ipſe
" Vitellius documento, nullis ſtipendiis, nullâ mi-
" litari famâ, Galbæ odio provectus. Ne Otho-
" nem quidem, ducis arte, aut exercitûs vi, ſed
" præproperâ ipſius deſperatione victum, jam de-
" ſiderabilem & magnum Principem fecit. Cùm
" interim ſpargit legiones, exarmat cohortes, nova
" quotidie bello ſemina miniſtrat : ſi quid ardoris
" ac ferociæ miles habuit, popinis, & comeſſatio-
" nibus, & Principis imitatione, deteritur. Tibi
" e Judæâ & Syriâ & Ægypto novem legiones in-
" tegræ, nullâ acie exhauſtæ, non diſcordiâ cor-
" ruptæ : ſed firmatus uſu miles, & belli domitor
" externi. Claſſium, alarum, cohortium robora ;
" & fidiſſimi reges ; & tua ante omnes experi-
" entia."

LXXVII. " NOBIS nihil ultrà adrogabo, quàm
" ne poſt Valentem ac Cæcinam numeremur. Ne
" tamen Mucianum ſocium ſpreveris, quia æmu-
" lum non experiris : me Vitellio antepono, te

"mihi. Tuæ domui triumphale nomen, duo juvenes, capax jam imperii alter, & primis militiæ annis apud Germanicos quoque exercitus clarus. Abſurdum fuerit, non cedere imperio ei, cujus filium adoptaturus eſſem, ſi ipſe imperarem. Ceterùm inter nos non idem proſperarum adverſarumque rerum òrdo erit. Nam ſi vincimus, honorem, quem dederis, habebo: diſcrimen ac pericula ex æquo patiemur: immo, ut melius eſt, tu hos exercitus rege, mihi bellum, & prœliorum incerta trade. Acriore hodie diſciplinâ victi, quàm victores agunt: hos ira, odium, ultionis cupiditas ad virtutem accendit: illi per faſtidium & contumaciam hebeſcunt. Aperiet & recludet contecta & tumeſcentia victricium partium vulnera bellum ipſum. Nec mihi major in tuâ vigilantiâ, parcimoniâ, ſapientiâ, fiducia eſt, quàm in Vitellii torpore, inſcitiâ, ſævitiâ. Sed & meliorem in bello cauſam, quàm in pace habemus: nam qui deliberant, deſciverunt.

LXXVIII. Post Muciani orationem ceteri audentiùs circumſiſtere, "reſponſa vatum, & ſiderum motus" referre. Nec erat intactus tali ſuperſtitione, ut qui mox, rerum dominus, Seleucum quemdam, mathematicum, rectorem & præſcium palam habuerit. Recurſabant animo vetera omina: cupreſſus arbor in agris ejus, conſpicuâ alti-

tudine, repentè prociderat; ac poſterâ die, eodem veſtigio reſurgens, procera & latior virebat; grande id, proſperumque, conſenſu haruſpicum: & ſumma claritudo juveni admodum Veſpaſiano promiſſa. Sed primò triumphalia, & conſulatus, & Judaicæ victoriæ decus, impleſſe fidem ominis videbantur: ut hæc adeptus eſt, portendi ſibi imperium credebat. Eſt Judæam inter Syriamque Carmelus, ita vocant montem, deumque: nec ſimulacrum deo, aut templum, ſic tradidêre majores: ara tantùm & reverentia. Illic ſacrificanti Veſpaſiano, cùm ſpes occultas verſaret animo, Baſilides ſacerdos, inſpectis idemtidem extis, "Quidquid eſt," inquit, "Veſpaſiane, quod paras, "ſeu domum exſtruere, ſeu prolatare agros, ſive "ampliare ſervitia; datur tibi magna ſedes, in"gentes termini, multum hominum." Has ambages & ſtatim exceperat fama, & tunc aperiebat; nec quidquam magis in ore vulgi: crebriores apud ipſum ſermones, quantò ſperantibus plura dicuntur.

LXXIX. HAUD dubiâ deſtinatione diſceſsêre, Mucianus Antiochiam, Veſpaſianus Cæſaream: illa Syriæ, hæc Judææ caput eſt. Initium ferendi ad Veſpaſianum imperii Alexandriæ cœptum, feſtinante Tiberio Alexandro, qui Kalendis Juliis ſacramento ejus legiones adegit. Iſque primus principatûs dies in poſterum celebratus, quamvis

Judaicus exercitus quinto Nonas Julias apud ipſum juraſſet, eo ardore, ut ne Titus quidem filius exſpectaretur, Syriâ remeans, & conſiliorum inter Mucianum ac patrem nuntius: cuncta impetu militum acta: non paratâ concione, non conjunctis legionibus.

LXXX. DUM quæritur tempus locuſque, quodque in re tali difficillimum eſt, prima vox; dum animo ſpes, timor, ratio, caſus obverſantur; egreſſum cubiculo Veſpaſianum, pauci milites ſolito adſiſtentes ordine, ut legatum ſalutaturi, *Imperatorem* ſalutavêre. Tum ceteri, adcurrere, *Cæſarem*, & *Auguſtum*, & omnia principatûs vocabula cumulare: mens a metu ad fortunam tranſierat. In ipſo nihil tumidum, adrogans, aut in rebus novis novum fuit; ut primùm tantæ multitudinis obfuſam oculis caliginem disjecit, militariter locutus, læta omnia, & adfluentia excepit: jamque id ipſum opperiens Mucianus, alacrem militem in verba Veſpaſiani adegit. Tum Antiochenſium theatrum ingreſſus, ubi illis conſultare mos eſt, concurrentes, & in adulationem effuſos adloquitur: ſatis decorus etiam Græcâ facundiâ, omniumque quæ diceret, atque ageret, arte quâdam oſtentator. Nihil æquè provinciam exercitumque accendit, quàm quòd adſeverabat Mucianus, "ſtatuiſſe Vitellium, "ut Germanicas legiones in Syriam, ad militiam "opulentam quietamque, transferret: contrà Sy-

" riacis legionibus Germanica hiberna, cælo ac " laboribus dura, mutarentur." Quippe & provinciales ſueto militum contubernio gaudebant, plerique neceſſitudinibus & propinquitatibus mixti; & militibus, vetuſtate ſtipendiorum, nota & familiaria caſtra, in modum penatium diligebantur.

LXXXI. ANTE Idus Julii Syria omnis in eodem ſacramento fuit. Acceſsêre cum regno, Sohemus, haud ſpernendis viribus, Antiochus, vetuſtis opibus ingens, & inſervientium regum ditiſſimus: mox per occultos ſuorum nuntios excitus ab Urbe Agrippa, ignaro adhuc Vitellio, celeri navigatione properaverat; nec minore animo, regina Berenice partes juvabat, florens ætate formâque, & ſeni quoque Veſpaſiano magnificentiâ munerum grata. Quidquid provinciarum adluitur mari, Aſiâ atque Achaiâ tenus, quantumque introrſus in Pontum & Armenios pateſcit, juravêre: ſed inermes legati regebant, nondum additis Cappadociæ legionibus. Conſilium de ſummâ rerum, Beryti habitum: illuc Mucianus, cum legatis tribuniſque, & ſplendidiſſimo quoque centurionum ac militum, venit; & e Judaico exercitu, lecta decora. Tantum ſimul peditum equitumque, & æmulantium inter ſe regum paratus, ſpeciem fortunæ Principalis effecerant.

LXXXII. Prima belli cura, agere delectus; revocare veteranos: deſtinantur validæ civitates exercendis armorum officinis: apud Antiochenſes, aurum argentumque ſignatur: eaque cuncta per idoneos miniſtros, ſuis quæque locis, feſtinabantur. Ipſe Veſpaſianus, adire, hortari; bonos laude, ſegnes exemplo, incitare ſæpius, quàm coërcere: vitia magis amicorum, quàm virtutes diſſimulans. Multos præfecturis & procurationibus, pleroſque ſenatorii ordinis honore percoluit, egregios viros, & mox ſumma adeptos: quibuſdam, fortuna pro virtutibus fuit. Donativum militi, neque Mucianus primâ concione, niſi modicè oſtenderat; ne Veſpaſianus quidem, plus civili bello obtulit, quàm alii in pace, egregiè firmus adversùs militarem largitionem, eóque exercitu meliore. Miſſi ad Parthum Armeniumque legati, proviſumque, ne verſis ad civile bellum legionibus, terga nudarentur. Titum inſtare Judææ, Veſpaſianum obtinere clauſtra Ægypti placuit: ſufficere videbantur adversùs Vitellium, pars copiarum, & dux Mucianus, & Veſpaſiani nomen, ac nihil arduum fatis. Ad omnes exercitus legatoſque ſcriptæ epiſtolæ, præceptumque, "ut prætorianos, Vitellio infenſos, "reciperandæ militiæ præmio invitarent."

LXXXIII. Mucianus cum expeditâ manu, ſocium magis imperii, quàm miniſtrum agens, non lento itinere, ne cunctari videretur, neque tamen

properans, gliſcere famam ipſo ſpatio ſinebat: gnarus modicas vires ſibi, & majora credi de abſentibus. Sed legio ſexta, & tredecim vexillariorum millia, ingenti agmine ſequebantur. Claſſem e Ponto, Byzantium adigi juſſerat: ambiguus conſilii, num omiſsâ Mœſiâ, Dyrrachium pedite atque equite, ſimul longis navibus verſum in Italiam mare clauderet, tutâ pone tergum Achaiâ Aſiâque: quas inermes exponi Vitellio, ni præſidiis firmarentur: atque ipſum Vitellium in incerto fore, quam partem Italiæ protegeret, ſi ſibi Brundiſium Tarentumque, & Lucaniæ Calabriæque litora, infeſtis claſſibus peterentur.

LXXXIV. IGITUR navium, militum, armorum paratu ſtrepere provinciæ. Sed nihil æquè fatigabat, quàm pecuniarum conquiſitio: "eos eſſe "belli civilis nervos" dictitans Mucianus, non jus aut verum in cognitionibus, ſed ſolam magnitudinem opum ſpectabat: paſſim delationes; & locupletiſſimus quiſque in prædam correpti: quæ gravia atque intoleranda, ſed neceſſitate armorum excuſata, etiam in pace manſêre; ipſo Veſpaſiano, inter initia imperii, ad obtinendas iniquitates haud perinde obſtinante: donec, indulgentiâ fortunæ, & pravis magiſtris, didicit, auſuſque eſt. Propriis quoque opibus Mucianus bellum juvit, largus privatim, quòd avidiùs de republicâ ſumeret. Ceteri conferendarum pecuniarum exemplum ſe-

cuti; rariſſimus quiſque eamdem in reciperando licentiam habuerunt.

LXXXV. ADCELERATA interim Veſpaſiani cœpta, Illyrici exercitûs ſtudio, tranſgreſſi in partes. Tertia legio exemplum ceteris Mœſiæ legionibus præbuit. Octava erat ac ſeptima Claudiana, imbutæ favore Othonis, quamvis prœlio non interfuiſſent: Aquileiam progreſſæ, proturbatis, qui de Othone nuntiabant, laceratiſque vexillis, nomen *Vitellii* præferentibus, raptâ poſtremò pecuniâ, & inter ſe divisâ, hoſtiliter egerant. Unde metus, & ex metu conſilium: "poſſe impu-" tari Veſpaſiano, quæ apud Vitellium excuſanda " erant." Ita tres Mœſicæ legiones per epiſtolas alliciebant Pannonicum exercitum, aut abnuenti vim parabant. In eo motu Aponius Saturninus, Mœſiæ rector, peſſimum facinus audet, miſſo centurione ad interficiendum Tertium Julianum, ſeptimæ legionis legatum, ob ſimultates, quibus cauſam partium prætendebat. Julianus, comperto diſcrimine, & gnaris locorum adſcitis, per avia Mœſiæ, ultra montem Hæmum profugit: nec deinde civili bello interfuit, per varias moras ſuſceptum ad Veſpaſianum iter trahens, & ex nuntiis cunctabundus, aut properans.

LXXXVI. AT in Pannoniâ tertiadecima legio, ac ſeptima Galbiana, dolorem iramque Bebriacenſis pugnæ retinentes, haud cunctanter Veſ-

paſiano acceſsêre, vi præcipuâ Primi Antonii. Is legibus nocens, & tempore Neronis falſi damnatus, inter alia belli mala, ſenatorium ordinem reciperaverat. Præpoſitus a Galbâ ſeptimæ legioni, ſcriptitaſſe Othoni credebatur, ducem ſe partibus offerens; a quo neglectus, in nullo Othoniani belli uſu fuit: labantibus Vitellii rebus, Veſpaſianum ſecutus, grande momentum addidit, ſtrenuus manu, ſermone promptus, ſerendæ in alios invidiæ artifex, diſcordiis & ſeditionibus potens, raptor, largitor, pace peſſimus, bello non ſpernendus. Juncti inde Mœſici ac Pannonici exercitus, Dalmaticum militem traxêre, quamquam conſularibus legatis nihil turbantibus. Titus Ampius Flavianus Pannoniam, Pompeius Silvanus Dalmatiam tenebant, divites ſenes. Sed procurator aderat Cornelius Fuſcus, vigens ætate, claris natalibus: primâ juventâ, quietis cupidine, ſenatorium ordinem exuerat: idem pro Galbâ dux coloniæ ſuæ, eâque operâ procurationem adeptus, ſuſceptis Veſpaſiani partibus, acerrimam bello facem prætulit; non tam præmiis periculorum, quàm ipſis periculis lætus: pro certis & olim partis, nova, ambigua & ancipitia malebat. Igitur movere & quatere, quidquid uſquam ægrum foret, adgrediuntur. Scriptæ in Britanniam ad quartadecimanos, in Hiſpaniam ad primanos epiſtolæ; quòd utraque legio pro Othone, adverſa Vitellio fuerat:

ſparguntur per Gallias literæ; momentoque temporis flagrabat ingens bellum, Illyricis exercitibus palam deſciſcentibus, ceteris fortunam ſecuturis.

LXXXVII. Dum hæc, per provincias, a Veſpaſiano ducibuſque partium geruntur; Vitellius contemptior in dies ſegniorque, ad omnes municipiorum villarumque amœnitates reſiſtens, gravi Urbem agmine petebat. Sexaginta millia armatorum ſequebantur, licentiâ corrupta. Calonum numerus amplior; procaciſſimis etiam inter ſervos lixarum ingeniis: tot legatorum amicorumque comitatus inhabilis ad parendum, etiam ſi ſummâ modeſtiâ regeretur. Onerabant multitudinem obvii ex Urbe ſenatores equiteſque: quidam metu, multi per adulationem, ceteri, ac paullatim omnes, ne, aliis proficiſcentibus, ipſi remanerent. Aggregabantur e plebe, flagitioſa per obſequia Vitellio cogniti, ſcurræ, hiſtriones, aurigæ, quibus ille amicitiarum dehoneſtamentis mirè gaudebat. Nec coloniæ modò, aut municipia, congeſtu copiarum, ſed ipſi cultores, arvaque, maturis jam frugibus, ut hoſtile ſolum, vaſtabantur.

LXXXVIII. Multæ & atroces inter ſe militum cædes, poſt ſeditionem Ticini cœptam; manente legionum auxiliorumque diſcordiâ; ubi adversùs paganos certandum foret, conſenſu. Sed plurima ſtrages, ad ſeptimum ab Urbe lapidem: ſingulis ibi militibus Vitellius paratos cibos, ut gla-

diatoriam ſaginam, dividebat. Et effuſa plebes, totis ſe caſtris miſcuerat. Incurioſos milites, vernaculâ, ut rebantur, urbanitate, quidam ſpoliavêre, abſciſis furtim balteis, " an accincti forent" rogitantes. Non tulit ludibrium inſolens contumeliæ animus: inermem populum gladiis invaſêre: cæſus inter alios pater militis, cùm filium comitaretur, deinde agnitus; & vulgatâ cæde, temperatum ab innoxiis. In Urbe tamen trepidatum, præcurrentibus paſſim militibus. Forum maximè petebant, cupidine viſendi locum, in quo Galba jacuiſſet. Nec minus ſævum ſpectaculum erant ipſi, tergis ferarum & ingentibus telis horrentes, cùm turbam populi per inſcitiam parum vitarent, aut ubi lubrico viæ, vel occurſu alicujus procidiſſent, ad jurgium, mox ad manus & ferrum tranſirent. Quin & tribuni præfectique, cum terrore & armatorum catervis volitabant.

LXXXIX. IPSE Vitellius, a Ponte Milvio, inſigni equo, paludatus accinctuſque, ſenatum & populum ante ſe agens, quominus, ut captam, Urbem ingrederetur, amicorum conſilio deterritus, ſumptâ prætextâ & compoſito agmine, inceſſit. Quatuor legionum aquilæ per frontem, totidemque circà e legionibus aliis vexilla, mox duodecim alarum ſigna, & poſt peditum ordines, eques: dein quatuor & triginta cohortes, ut nomina gentium, aut ſpecies armorum forent, diſcretæ. Antè

aquilam præfecti caſtrorum tribunique, & primi centurionum, candidâ veſte: ceteri, juxta ſuam quiſque centuriam, armis doniſque fulgentes. Et militum phaleræ torqueſque ſplendebant: decora facies, & non Vitellio Principe dignus exercitus. Sic Capitolium ingreſſus, atque ibi matrem complexus, *Auguſtæ* nomine honoravit.

XC. POSTERA die, tamquam apud alterius civitatis ſenatum populumque, magnificam orationem de ſemetipſo prompſit, induſtriam temperantiamque ſuam laudibus attollens; conſciis flagitiorum ipſis, qui aderant, omnique Italiâ, per quam ſomno & luxu pudendus inceſſerat. Vulgus tamen, vacuum curis, & ſine falſi verique diſcrimine ſolitas adulationes edoctum, clamore & vocibus adſtrepebat: abnuentique nomen *Auguſti*, expreſsêre ut adſumeret, tam fruſtra, quàm recuſaverat.

XCI. APUD civitatem cuncta interpretantem, funeſti ominis loco acceptum eſt, quòd maximum pontificatum adeptus Vitellius, de cærimoniis publicis quintodecimo Kalendas Auguſti edixiſſet, antiquitus infauſto die Cremerenſi Allienſique cladibus: adeò omnis humani divinique juris expers, pari libertorum amicorumque ſocordiâ, velut inter temulentos agebat. Sed comitia conſulum cum candidatis civiliter celebrans, omnem infimæ plebis rumorem, in theatro ut ſpectator, in circo ut fautor, adfectavit. Quæ, grata ſanè & popularia,

ſi a virtutibus proficiſcerentur; memoriâ vitæ prioris, indecora & vilia accipiebantur. Ventitabat in ſenatum, etiam cùm parvis de rebus patres conſulerentur. Ac fortè Priſcus Helvidius, prætor deſignatus, contra ſtudium ejus cenſuerat. Commotus primò Vitellius, non tamen ultrà, quàm "tribunos plebis in auxilium ſpretæ poteſtatis" advocavit. Mox mitigantibus amicis, qui altiorem ejus iracundiam verebantur, "nihil novi accidiſſe" reſpondit, "quòd duo ſenatores in republicâ diſſentirent: ſolitum ſe etiam Thraſeæ contradicere." Inriſêre plerique impudentiam æmulationis: aliis id ipſum placebat, quòd neminem ex præpotentibus, ſed Thraſeam ad exemplar veræ gloriæ legiſſet.

XCII. PRÆPOSUERAT prætorianis P. Sabinum, a præfecturâ cohortis, Julium Priſcum, tum centurionem: Priſcus, Valentis; Sabinus, Cæcinæ gratiâ pollebant. Inter diſcordes, Vitellio nihil auctoritatis: munia imperii Cæcina ac Valens obibant; olim anxii odiis, quæ, bello & caſtris malè diſſimulata, pravitas amicorum, & fecunda gignendis inimicitiis civitas auxerat, dum ambitu, comitatu, & immenſis ſalutantium agminibus contendunt, comparanturque; variis in hunc aut illum Vitellii inclinationibus. Nec umquam ſatis fida potentia, ubi nimia eſt. Simul ipſum Vitellium, ſubitis offenſis aut intempeſtivis blanditiis mutabilem, contemnebant metuebantque. Nec eò ſegniùs in-

vaſerant domos, hortos, opeſque imperii: cùm flebilis & egens nobilium turba, quos ipſos liberoſque patriæ Galba reddiderat, nullâ Principis miſericordiâ juvarentur. Gratum primoribus civitatis, etiam plebes adprobavit, quòd reverſis ab exſilio jura libertorum conceſſiſſet: quamquam id omni modo ſervilia ingenia corrumpebant, abditis pecuniis per occultos, aut ambitioſos ſinus: & quidam in domum Cæſaris tranſgreſſi, atque ipſis dominis potentiores.

XCIII. SED miles, plenis caſtris, & redundante multitudine, in porticibus, aut delubris, & Urbe totâ vagus, non principia noſcere, non ſervare vigilias, neque labore firmari: per inlecebras Urbis, & inhoneſta dictu, corpus otio, animum libidinibus imminuebant. Poſtremò, ne ſalutis quidem cura: infamibus Vaticani locis magna pars tetendit; unde crebræ in vulgus mortes. Et, adjacente Tiberi, Germanorum Gallorumque obnoxia morbis corpora fluminis aviditas, & æſtûs impatientia labefecit. Inſuper confuſus, pravitate vel ambitu, ordo militiæ. Sexdecim prætoriæ, quatuor Urbanæ cohortes ſcribebantur, quîs ſingula millia ineſſent. Plus in eo delectu Valens audebat, tamquam ipſum Cæcinam periculo exemiſſet: ſanè adventu ejus partes convaluerant, & ſiniſtrum lenti itineris rumorem proſpero prœlio verterat: omniſque inferioris Germaniæ miles Va-

lentem adſectabatur: unde primùm creditur Cæcinæ fides fluitaſſe.

XCIV. CETERUM non ita ducibus indulſit Vitellius, ut non plus militi liceret: ſibi quiſque militiam ſumpsêre: quamvis indignus, ſi ita maluerat, Urbanæ militiæ adſcribebatur: rurſus bonis, remanere inter legionarios, aut alares volentibus, permiſſum: nec deerant qui vellent, feſſi morbis, & intemperiem cæli incuſantes. Robora tamen legionibus aliſque ſubtracta: convulſum caſtrorum decus, viginti millibus e toto exercitu permixtis magis, quàm electis. Concionante Vitellio, poſtulantur "ad ſupplicium Aſiaticus, & "Flavius, & Rufinus, duces Galliarum, quòd "pro Vindice bellaſſent." Nec coërcebat ejuſmodi voces Vitellius; ſuper inſitam animo ignaviam, conſcius ſibi inſtare donativum, & deeſſe pecuniam, omnia alia militi largiebatur. Liberti Principum, "conferre pro numero mancipiorum," ut tributum, juſſi. Ipſe, ſolâ perdendi curâ, ſtabula aurigis exſtruere: circum gladiatorum ferarumque ſpectaculis opplere: tamquam in ſummâ abundantiâ, pecuniæ inludere.

XCV. QUIN & natalem Vitellii diem, Cæcina ac Valens, editis totâ Urbe vicatim gladiatoribus, celebravêre, ingenti paratu, & ante illum diem inſolito. Lætum fœdiſſimo cuique, apud bonos invidiæ fuit, quòd, exſtructis in campo Martio

aris, inferias Neroni feciſſet: cæſæ publicè victimæ crematæque: facem Auguſtales ſubdidêre: quod ſacerdotium, ut Romulus Tatio regi, ita Cæſar Tiberius Juliæ genti ſacravit. Nondum quartus a victoriâ menſis, & libertus Vitellii Aſiaticus, Polycletos, Patrobios, & vetera odiorum nomina æquabat. Nemo in illâ aulâ, probitate aut induſtriâ certavit: unum ad potentiam iter, prodigis epulis, & ſumptu ganeâque ſatiare inexplebiles Vitellii libidines. Ipſe abundè ratus, ſi præſentibus frueretur, nec in longius conſultans, novies millies ſeſtertiûm pauciſſimis menſibus interventiſſe creditur. Magna & miſera civitas, eodem anno Othonem Vitelliumque paſſa, inter Vinios, Fabios, Icelos, Aſiaticos, variâ & pudendâ ſorte agebat; donec ſucceſsêre Mucianus & Marcellus, & magis alii homines, quàm alii mores.

XCVI. PRIMA Vitellio "tertiæ legionis defec-"tio" nuntiatur, miſſis ab Aponio Saturnino epiſtolis, antequam is quoque Veſpaſiani partibus aggregaretur. Sed neque Aponius cuncta, ut trepidans re ſubitâ, perſcripſerat; & amici adulantes, molliùs interpretabantur: "unius legionis eam "ſeditionem; ceteris exercitibus conſtare fidem." In hunc modum etiam Vitellius apud milites diſſeruit, prætorianos nuper exauctoratos inſectatus, "a quibus falſos rumores diſpergi; nec ullum "civilis belli metum" adſeverabat, ſuppreſſo Veſ-

paſiani nomine, & vagis per Urbem militibus, qui ſermones populi coërcerent: id præcipuum alimentum famæ erat.

XCVII. AUXILIA tamen e Germaniâ, Britanniâque, & Hiſpaniis excivit, ſegniter, & neceſſitatem diſſimulans. Perinde legati, provinciæque cunctabantur. Hordeonius Flaccus, ſuſpectis jam Batavis, anxius proprio bello, Vettius Bolanus, numquam ſatis quietâ Britanniâ; & uterque ambigui: neque ex Hiſpaniis properabatur, nullo tum ibi conſulari: trium legionum legati, pares jure, &, proſperis Vitellii rebus, certaturi ad obſequium, adverſam ejus fortunam ex æquo detrectabant. In Africâ legio cohorteſque, delectæ a Clodio Macro, mox a Galbâ dimiſſæ, rurſus juſſu Vitellii militiam cepêre: ſimul cetera juventus dabat impigrè nomina: quippe integrum illic ac favorabilem proconſulatum Vitellius, famoſum inviſumque Veſpaſianus egerat: perinde ſocii de imperio utriuſque conjectabant: ſed experimentum contrà fuit.

XCVIII. Ac primò Valerius Feſtus, legatus, ſtudia provincialium cum fide juvit: mox nutabat, palam epiſtolis edictiſque Vitellium, occultis nuntiis Veſpaſianum fovens, & hæc illave defenſurus, prout invaluiſſent. Deprehenſi cum literis edictiſque Veſpaſiani, per Rætiam & Gallias, militum & centurionum quidam, ad Vitellium miſſi, necantur: plures fefellêre, fide amicorum, aut ſuo-

met aſtu occultati. Ita Vitellii paratus noſcebantur: Veſpaſiani conſiliorum pleraque ignota, primùm ſocordiâ Vitellii; deinde Pannonicæ Alpes, præſidiis infeſſæ, nuntios retinebant: mare quoque Eteſiarum flatu in Orientem navigantibus ſecundum, inde adverſum erat.

XCIX. TANDEM, inruptione hoſtium, atrocibus undique nuntiis exterritus, Cæcinam & Valentem expediri ad bellum jubet: præmiſſus Cæcina: Valentem, e gravi corporis morbo tum primùm adſurgentem, infirmitas tardabat. Longè alia proficiſcentis ex Urbe Germanici exercitûs ſpecies: non vigor corporibus, non ardor animis: lentum & rarum agmen, fluxa arma, ſegnes equi: impatiens ſolis, pulveris, tempeſtatum: quantúmque hebes ad ſuſtinendum laborem miles, tantò ad diſcordias promptior. Accedebat huc Cæcinæ ambitiò vetus, torpor recens, nimiâ fortunæ indulgentiâ ſoluti in luxum: ſeu perfidiam meditato, infringere exercitûs virtutem, inter artes erat. Credidêre plerique, Flavii Sabini conſiliis concuſſam Cæcinæ mentem, miniſtro ſermonum Rubrio Gallo, "rata apud Veſpaſianum fore pacta "tranſitionis:" ſimul odiorum invidiæque erga Fabium Valentem admonebatur, "ut impar apud "Vitellium, gratiam vireſque apud novum Prin"cipem pararet."

C. Cæcina, complexu Vitellii multo cum honore digreſſus, partem equitum ad occupandam Cremonam præmiſit. Mox vexillarii quartædecimæ & ſextædecimæ legionum; dein quinta & duoetviceſima ſecutæ: poſtremo agmine unaetviceſima Rapax & prima Italica inceſsêre, cum vexillariis trium Britannicarum legionum, & electis auxiliis. Profecto Cæcinâ, ſcripſit Fabius Valens exercitui, quem ipſe ductaverat, "ut in itinere op-"periretur; ſic ſibi cum Cæcinâ conveniſſe:" qui præſens, eóque validior, "immutatum id con-"ſilium" finxit, "ut ingruenti bello, totâ mole "occurreretur." "Ita adcelerare" legiones "Cre-"monam," pars "Hoſtiliam petere" juſſæ: ipſe Ravennam devertit, prætexto claſſem adloquendi: mox Patavii ſecretum componendæ proditionis quæſitum. Namque Lucilius Baſſus, poſt præfecturam alæ, Ravennati ſimul ac Miſenenſi claſſibus a Vitellio præpoſitus, quòd non ſtatim præfecturam prætorii adeptus foret, iniquam iracundiam flagitioſâ perfidiâ ulciſcebatur: nec ſciri poteſt, traxeritne Cæcinam, an (quod evenit inter malos, ut & ſimiles ſint) eadem illos pravitas impulerit.

CI. Scriptores temporum, qui, potiente rerum Flaviâ domo, monumenta hujuſce belli compoſuerunt, "curam pacis & amorem reipublicæ" corruptas in adulationem "cauſas," tradidêre.

Nobis, ſuper inſitam levitatem, & prodito Galbâ, vilem mox fidem, æmulatione etiam invidiâque, ne ab aliis apud Vitellium anteiretur, pervertiſſe ipſum Vitellium videtur. Cæcina, legiones adſecutus, centurionum militumque animos obſtinatos pro Vitellio, variis artibus ſubruebat: Baſſo eadem molienti minor difficultas erat, lubricâ ad mutandam fidem claſſe, ob memoriam recentis pro Othone militiæ.

BREVIARIUM

LIBRI TERTII.

I. *D*ELIBERANTIBUS *Flavianarum partium ducibus, feſtinationem ſuadet Antonius Primus, acerrimus belli concitator.* IV. *Proxima Cornelii Fuſci auctoritas.* V. *Trahuntur in partes Sido atque Italicus, reges Suevorum.* VI. *Antonio Italiam invadenti comes Arrius Varus. Urbes multas occupant; Veronamque bello ſedem legunt: moras fruſtra, aut ſerò, molientibus Veſpaſiano ac Muciano.* IX. *Hoſtiles Vitellianorum & Flavianorum epiſtolæ.* X. *Seditiones in Flavianorum caſtris ab Antonio compoſitæ.* XII. *Lucilius Baſſus & Cæcina Vitellium produnt; & a militibus vinciuntur.* XIV. *Antonius Bebriacum venit: diſcordes Vitellianos adgreditur. Dubium primò, mox Antonii arte, Flavianis proſperum prælium.* XIX. *Cremonam pergere volunt Flaviani.* XX. *Inconſultum eorum ardorem retinet Antonius.* XXI. *Vitelliani Cremonam conveniunt, in prælium*

accincti. Se quoque ad pugnam parant Flaviani. XXII. *Atrox pugna; partaque Antonii virtute & conſilio victoria. Filius patrem interficit.* XXVI. *Cremona obſeſſa, capta, & incenſa. Cæcina, vinculis exſolutus, ad Veſpaſianum dimittitur.* XXXV. *Victæ legiones diſperſæ.* XXXVI. *Interea luxu torpet Vitellius.* XXXVII. *Is tamen ſenatum habet. In Cæcinam ſententia. Eâdem die conſulatum init & ejurat Roſius Regulus.* XXXVIII. *Mors Junii Blæſi, L. Vitellii artibus præparata. Blæſi laus.* XL. *Valens libidine, cunctatione, Vitellianorum res ſubruit: in Gallias egredi fruſtra tentat.* XLII. *Flaviani Italiam occupant.* XLIII. *Interim Valens, adverſâ tempeſtate Stœchadas, Maſſilienſium inſulas, delatus, capitur.* XLIV. *Hiſpaniæ, Galliæ, Britannia, omnia ſtatim ad Flavianorum opes converſa.* XLV. *Turbat tamen in Britanniâ Venuſius; variâque ſorte pugnatum.* XLVI. *Turbata quoque Germania. Mota & Dacorum gens. Adeſt opportunè Mucianus, & tranquillitas reſtituta.* XLVII. *Aniceti ſervilia per Pontum arma, brevì oppreſſa.* XLVIII. *Veſpaſianus Alexandriam venit, ut Romam fame urgeat.*

XLIX. *Antonius, poſt Cremonam ſuperbior, copiarum partem Veronæ relinquit, partem in Vitellianos expedit.* LI. *Irreverentia militis, ob occiſum a ſe fratrem præmium petentis.* LII. *Feſtinationem Antonii apud Veſpaſianum criminatur Mucianus.* LIII. *Antonius ſuperbis ad Veſpaſianum literis id queritur. Inde graves Mucianum inter & Antonium ſimultates.* LIV. *Vitellius, ſtultâ diſſimulatione, fractarum apud Cremonam rerum nuntios occultat. Notabilis conſtantia centurionis.* LV. *Vitellius, ut e ſomno excitus, Apenninum obſideri jubet: honores largitur: tandem ipſe in caſtra venit.* LVI. *Prodigia. Præcipuum ipſe Vitellius oſtentum: ignarus militiæ, improvidus conſilii, Romam revertit.* LVII. *Puteolanorum in Veſpaſianum ſtudia. Contrà Capua Vitellio fida. Claudius Julianus Vitellium prodit, & Tarracinam occupat.* LVIII. *L. Vitellius ingruenti per Campaniam bello opponitur. Ex plebe & ſervitiis legitur in Urbe exercitus. At paullatim ſenatores & equites dilabuntur.* LIX. *Flaviani Apenninum tranſeunt: Petilium Cerialem, illic obvium, & Vitellii cuſtodias elapſum, inter duces adſumunt.* LX. *Iidem, pugnæ avidi,*

oratione Antonii mitigantur. LXI. *Unum tunc apud Vitellianos perfidiæ certamen. Priſcus & Alphenus caſtra deſerunt.* LXII. *Nullo jam proditionis pudore, cæſoque Valente, Vitellianus miles in Flavianas partes tranſit.* LXIII. *Agitur cum Vitellio, ut imperio cedat; nec reluctatur.* LXIV. *Ad arma incitatur Flavius Sabinus, Veſpaſiani frater: ſed invalidus ſenectâ, conditiones pacis cum Vitellio agitat.* LXVI. *Vitellius ad fortitudinem exſtimulatur.* LXVII. *At ignavus, concionem habet, & imperio cedit. Reclamantibus tamen, qui adſtiterant, in palatium redire cogitur.* LXIX. *Interim Sabinus rempublicam ſuſceperat; aderantque primores ſenatûs, plerique equeſtris ordinis, miles Urbanus & vigiles. Id ægrè ferunt Germanicæ cohortes. Leve prælium Vitellianis proſperum. Capitolium tamen occupat Sabinus.* LXXI. *Oppugnatur & incenditur Capitolium.* LXXII. *Super eo facinore querela; & Capitolii uſque ad Vitellium vices.* LXXIII. *Sabinus, & Atticus, conſul, capti.* LXXIV. *Domitianus, ſollertiâ liberti occultatus, deliteſcit. Sabinus ad Vitellium ductus, eoque invito confoſſus, in Gemonias trahitur.*

LXXV. *Sabini laus. Atticus, incendiſſe ſe Capitolium confeſſus, aut mentitus, ſervatur.* LXXVI. *Tarracinâ a L. Vitellio obſeſſâ, & captâ, jugulatur Julianus.* LXXVIII. *Flaviani, Antonii incertum an Muciani culpâ cunctantes, obſeſſi Capitolii famâ exciti, ad Urbem properant.* LXXIX. *Haud procul Urbe equeſtre prœlium iis adverſum.* LXXX. *Pro pace tamen aut induciis fruſtra a Vitellianis miſſi legati & virgines Veſtales.* LXXXI. *Flaviani, tripartito agmine, Urbi propinquant. Prœlia ante Urbem multa & varia, Flavianis ſæpius proſpera. Vitelliani in Urbe congregantur.* LXXXIII. *Recrudeſcunt prœlia. Fœda laſcivientis Urbis facies: pugnantes ſpectante populo, & plaudente.* LXXXIV. *Caſtra prætoria oppugnata.* LXXXV. *Vitellius, captâ Urbe, e pudendâ latebrâ protrahitur; cæſuſque, ad Gemonias propellitur.* LXXXVI. *Vita moreſque Vitellii. Domitianus conſalutatur Cæſar.*

Hæc geſta paucis menſibus,

Suff. Coſſ. { C. Fabio Valente, A. Alieno Cæcinâ.

A. U. C. DCCCXXII. *J. C.* 69. *Suff. Coſſ.* { Rosio Regulo. •

Suff. Coſſ. { Cn. Cæcilio Simplici, C. Quinctio Attico.

C. CORNELII *TACITI* HISTORIÆ.

LIBER TERTIUS.

MELIORE fato fideque partium Flavianarum duces conſilia belli tractabant. Pœtovionem in hiberna tertiædecimæ legionis convenerant: illic agitavêre, " placeretne obſtrui Pannoniæ Alpes, " donec a tergo vires univerſæ conſurgerent; an " ire cominus, & certare pro Italiâ conſtantius " foret." Quibus opperiri auxilia & trahere bellum videbatur, " Germanicarum legionum vim " famamque" extollebant " & adveniſſe mox cum " Vitellio Britannici exercitûs robora: ipſis nec " numerum parem pulſarum nuper legionum; " & quamquam atrociter loquerentur, minorem " eſſe apud victos animum. Sed inſeſſis interim " Alpibus, venturum cum copiis Orientis Muci- " anum. Supereſſe Veſpaſiano mare, claſſes, ſtu- " dia provinciarum, per quas velut alterius belli

" molem cieret. Ita ſalubri morâ, novas vires " adfore, & præſentibus nihil periturum."

II. Ad ea Antonius Primus (is acerrimus belli concitator) " feſtinationem ipſis utilem, Vitellio " exitioſam" diſſeruit: " plus ſocordiæ, quàm " fiduciæ, acceſſiſſe victoribus: neque enim in " procinctu & caſtris habitos: per omnia Italiæ " municipia deſides, tantùm hoſpitibus metuen- " dos: quantò ferociùs antè ſe egerint, tantò cu- " pidiùs inſolitas voluptates hauſiſſe: circo quo- " que, ac theatris, & amœnitate Urbis emollitos, " aut valetudinibus feſſos. Sed addito ſpatio, re- " diturum & his robur meditatione belli: nec pro- " cul Germaniam, unde vires: Britanniam freto " dirimi: juxtà Gallias, Hiſpaniaſque: utrimque " viros, equos, tributa: ipſamque Italiam, & opes " Urbis: ac ſi inferre arma ultrò velint, duas " claſſes, vacuumque Illyricum mare. Quid tum " clauſtra montium profutura? quid tractum in " æſtatem aliam bellum? unde interim pecuniam, " & commeatus? Quin potiùs eo ipſo uterentur, " quòd Pannonicæ legiones deceptæ magis, quàm " victæ, reſurgere in ultionem properent: Mœſici " exercitus integras vires attulerint. Si numerus " militum potiùs, quàm legionum putetur; plus " hinc roboris, nihil libidinum, & profuiſſe diſci- " plinæ ipſum pudorem. Equites verò, ne tum " quidem victos; ſed, quamquam rebus adverſis,

" disjectam Vitellii aciem. Duæ tunc Pannonicæ " ac Mœſicæ alæ perrupêre hoſtem. Nunc ſexde- " cim alarum conjuncta ſigna, pulſu ſonituque, " & nube ipſâ operient ac ſuperfundent oblitos " prœliorum equites equoſque. Niſi quis retinet, " idem ſuaſor auctorque conſilii ero. Vos, quibus " fortuna in integro eſt, legiones continete, mihi " expeditæ cohortes ſufficient. Jam reſeratam Ita- " liam, impulſas Vitellii res audietis: juvabit ſe- " qui, & veſtigiis vincentis inſiſtere."

III. HÆC & talia, flagrans oculis, truci voce, quò latiùs audiretur, (etenim ſe centuriones & quidam militum conſilio miſcuerant) ita effudit, ut cautos quoque ac providos permoveret; vulgus, & ceteri, " unum virum ducemque" ſpretâ " alio- " rum ſegnitiâ," laudibus ferrent. Hanc ſuî famam eâ ſtatim concione commoverat, quâ, recitatis Veſpaſiani epiſtolis, non, ut plerique, incerta diſſeruit, huc illuc tracturus interpretationem, prout conduxiſſet; apertè deſcendiſſe in cauſam videbatur: eóque gratior militibus erat, culpæ vel gloriæ ſocius.

IV. PROXIMA Cornelii Fuſci procuratoris auctoritas: is quoque inclementer in Vitellium invehi ſolitus, nihil ſpei ſibi inter adverſa reliquerat. T. Ampius Flavianus, naturâ ac ſenectâ cunctatior, ſuſpiciones militum inritabat, tamquam adfinitatis cum Vitellio meminiſſet: idemque, quòd, cœp-

tante legionum motu, profugus, dein ſponte remeaverat, perfidiæ locum quæſiſſe credebatur. Nam Flavianum, omiſsâ Pannoniâ, ingreſſum Italiam, & diſcrimini exemptum, rerum novarum cupido legati nomen reſumere, & miſceri civilibus armis impulerat, ſuadente Cornelio Fuſco; non quia induſtriâ Flaviani egebat, ſed ut conſulare nomen, ſurgentibus cùm maximè partibus, honeſtâ ſpecie prætenderetur.

V. CETERUM, ut tranſmittere in Italiam impune & uſui foret, ſcriptum Aponio Saturnino, "cum exercitu Mœſico celeraret." Ac ne inermes provinciæ, barbaris nationibus exponerentur, principes Sarmatarum Jazygum, penes quos civitatis regimen, in commilitium adſciti; "plebem" quoque, "& vim equitum," quâ ſolâ valent, offerebant: remiſſum id munus, ne inter diſcordias externa molirentur, aut majore ex diverſo mercede, jus faſque exuerent. Trahuntur in partes Sido atque Italicus, reges Suevorum, quîs vetus obſequium erga Romanos; & gens fidei commiſſæ patientior: poſita in latus auxilia, infeſtâ Rætiâ, cui Porcius Septiminus procurator erat, incorruptæ erga Vitellium fidei. Igitur Sextilius Felix cum alâ Aurianâ & octo cohortibus, ac Noricorum juventute, ad occupandam ripam Æni fluminis, quod Rætos Noricoſque interfluit,

miſſus: nec his, aut illis, prœlium tentantibus, fortuna partium alibi tranſacta.

VI. ANTONIO, vexillarios e cohortibus, & partem equitum ad invadendam Italiam rapienti, comes fuit Arrius Varus, ſtrenuus bello; quam gloriam & dux Corbulo, & proſperæ in Armeniâ res addiderant. Idem, "ſecretis apud Neronem "ſermonibus," ferebatur "Corbulonis virtutes "criminatus." Unde infami gratiâ primum pilum adepto, læta ad præſens malè parta, mox in perniciem vertêre. Sed Primus ac Varus, occupatâ Aquileiâ, in proxima quæque, & Opitergii & Altini lætis animis accipiuntur: relictum Altini præſidium, adversùs claſſem Ravennatem, nondum defectione ejus auditâ: inde Patavium & Ateſte partibus adjunxêre: illic cognitum, "tres Vitel-"lianas cohortes, & alam, cui Scribonianæ no-"men, ad Forum Allieni, ponte juncto, conſe-"diſſe." Placuit occaſio invadendi incurioſos; nam id quoque nuntiabatur: luce primâ, inermos pleroſque oppreſsêre. Prædictum, "ut, paucis "interfectis, ceteros pavore ad mutandam fidem "cogerent:" & fuêre, qui ſe ſtatim dederent: plures, abrupto ponte, inſtanti hoſti viam abſtulerunt.

VII. VULGATA victoriâ, poſt principia belli ſecundùm Flavianos, duæ legiones, ſeptima Galbiana, tertiadecima Gemina, cum Vedio Aquilâ, le-

gato, Patavium alacres veniunt: ibi pauci dies ad requiem ſumpti: & Minucius Juſtus, præfectus caſtrorum legionis ſeptimæ, quia adductiùs, quàm civili bello, imperitabat, ſubtractus militum iræ, ad Veſpaſianum miſſus eſt. Deſiderata diu res, interpretatione gloriæ, in majus accipitur, poſtquam "Galbæ imagines, diſcordiâ temporum ſub-" verſas, in omnibus municipiis recoli" juſſit Antonius: decorum pro causâ ratus, ſi placere Galbæ principatus, & partes revireſcere crederentur.

VIII. Quæsitum inde "quæ ſedes bello lege-" retur?" Verona potior viſa, "patentibus circùm " campis ad pugnam equeſtrem," quâ prævalebant: "ſimul coloniam copiis validam, auferre " Vitellio, in rem famamque" videbatur. Poſſeſſa ipſo tranſitu Vicetia: quod per ſe parum (etenim modicæ municipio vires) magni momenti locum obtinuit, reputantibus "illic Cæcinam genitum, " & patriam hoſtium duci ereptam." In Veronenſibus pretium fuit; exemplo opibuſque, partes juvêre. Et interjectus exercitus Rætiam Juliaſque Alpes, ne pervium illà Germanicis exercitibus foret, obſepſerat: quæ ignara Veſpaſiano, aut vetita: quippe "Aquileiæ ſiſti bellum, exſpecta-" rique Mucianum" jubebat; adjiciebatque imperio conſilium, "quando Ægyptus, clauſtra an-" nonæ, vectigalia opulentiſſimarum provinciarum " obtinerentur, poſſe Vitellii exercitum egeſtate

" ſtipendii frumentique ad deditionem ſubigi." Eadem Mucianus crebris epiſtolis monebat, " in-" cruentam & ſine luctu victoriam," & alia hujuſcemodi prætexendo; ſed gloriæ avidus, atque omne belli decus ſibi retinens. Ceterùm ex diſtantibus terrarum ſpatiis, conſilia poſt res afferebantur.

IX. IGITUR repentino incurſu Antonius ſtationes hoſtium inrumpit, tentatiſque levi prœlio animis, ex æquo diſceſſum. Mox Cæcina inter Hoſtiliam, vicum Veronenſium, & paludes Tartari fluminis, caſtra permuniit: tutus loco, cùm terga flumine, latera objectu paludis tegerentur: quòd ſi adfuiſſet fides, aut opprimi univerſis Vitellianorum viribus duæ legiones, nondum conjuncto Mœſico exercitu, potuêre, aut retro actæ, deſertâ Italiâ, turpem fugam conſciviſſent. Sed Cæcina, per varias moras, prima hoſtibus prodidit tempora belli, dum quos armis pellere promptum erat, epiſtolis increpat, donec per nuntios pacta perfidiæ firmaret. Interim Aponius Saturninus cum legione ſeptimâ Claudianâ advenit: legioni tribunus Vipſtanius Meſſala præerat, claris majoribus, egregius ipſe, & qui ſolus ad id bellum artes bonas attuliſſet. Has ad copias, nequaquam Vitellianis pares (quippe tres adhuc legiones erant) miſit epiſtolas Cæcina, " temeritatem victa arma " tractantium" incuſans: ſimul " virtus Germa-" nici exercitûs," laudibus attollebatur, Vitellii

modicâ & vulgari mentione, nullâ in Veſpaſianum contumeliâ: nihil prorſus, quod aut corrumperet hoſtem, aut terreret. Flavianarum partium duces, omiſsâ prioris fortunæ defenſione, pro Veſpaſiano magnificè, pro causâ fidenter, de exitu ſecuri, in Vitellium ut inimici, præſumpsêre; factâ tribunis centurionibuſque "retinendi, quæ Vitellius in-"dulſiſſet," ſpe: atque ipſum Cæcinam non obſcurè ad tranſitionem hortabantur. Recitatæ pro concione epiſtolæ addidêre fiduciam, quòd ſubmiſsè Cæcina, velut offendere Veſpaſianum timens, ipſorum duces contemptim, tamquam inſultantes Vitellio, ſcripſiſſent.

X. Adventu deinde duarum legionum, e quibus tertiam Dillius Aponianus, octavam Numiſius Lupus ducebant, oſtentare vires, & militari vallo Veronam circumdare placuit. Fortè Galbianæ legioni in adversâ fronte valli opus ceſſerat, & viſi procul ſociorum equites, vanam formidinem, ut hoſtes, fecêre. Rapiuntur arma, &, ut proditionis, ira militum in T. Ampium Flavianum incubuit, nullo criminis argumento, ſed jam pridem inviſus, turbine quodam ad exitium poſcebatur: "propinquum Vitellii, proditorem Othonis, in-"terceptorem donativi" clamitabant. Nec defenſioni locus, quamquam ſupplices manus tenderet, humi plerumque ſtratus, lacerâ veſte, pectus atque ora ſingultu quatiens: id ipſum apud in-

ſenſos incitamentum erat, tamquam nimius pavor conſcientiam argueret. Obturbabatur militum vocibus Aponius, cùm loqui cœptaret: fremitu & clamore ceteros aſpernantur: uni Antonio apertæ militum aures: Namque & facundia aderat, mulcendique vulgum artes, & auctoritas. Ubi crudeſcere ſeditio, & a conviciis ac probris, ad tela & manus tranſibant, "injici catenas Flaviano" jubet. Senſit ludibrium miles, disjectiſque, qui tribunal tuebantur, extrema vis parabatur. Oppoſuit ſinum Antonius, ſtricto ferro, "aut militum "ſe manibus, aut ſuis moriturum" obteſtans: ut quemque notum, & aliquo militari decore inſignem aſpexerat, ad ferendam opem nomine ciens: mox converſus ad ſigna & bellorum deos "hoſ-"tium potiùs exercitibus illum furorem, illam diſ-"cordiam injicerent," orabat; donec fatiſceret ſeditio, &, extremo jam die, ſua quiſque in tentoria dilaberentur. Profectus eâdem nocte Flavianus, obviis Veſpaſiani literis, diſcrimini exemptùs eſt.

XI. LEGIONES, veluti tabe infectæ, Aponium Saturninum, Mœſici exercitûs legatum, eò atrociùs adgrediuntur, quòd non, ut priùs, labore & opere feſſæ, ſed medio diei exarſerant; vulgatis epiſtolis, quas Saturninus ad Vitellium ſcripſiſſe credebatur. Ut olim virtutis modeſtiæque, tunc procacitatis & petulantiæ certamen erat, ne minus

violenter Aponium, quàm Flavianum, ad ſupplicium depoſcerent. Quippe Mœſicæ legiones, "adjutam a ſe Pannoniorum ultionem," referentes; & Pannonici, velut abſolverentur aliorum ſeditione, iterare culpam gaudebant. In hortos, in quibus devertebatur Saturninus, pergunt: nec tam Primus, Aponianus, & Meſſala (quamquam omni modo niſi) eripuêre Saturninum, quàm obſcuritas latebrarum, quibus occulebatur, vacantium fortè balnearum fornacibus abditus: mox, omiſſis lictoribus, Patavium conceſſit. Digreſſu conſularium, uni Antonio vis & poteſtas in utrumque exercitum fuit, cedentibus collegis, & obverſis militum ſtudiis: nec deerant qui crederent, utramque ſeditionem fraude Antonii cœptam, ut ſolus bello frueretur.

XII. NE in Vitellii quidem partibus quietæ mentes, exitioſiore diſcordiâ, non ſuſpicionibus vulgi, ſed perfidiâ ducum, turbabantur. Lucilius Baſſus, claſſis Ravennatis præfectus, ambiguos militum animos, quòd magna pars Dalmatæ Pannoniique erant, quæ provinciæ Veſpaſiano tenebantur, partibus ejus aggregaverat. Nox proditioni electa, ut, ceteris ignaris, ſoli in principia defectores coirent. Baſſus pudore, ſeu metu quiſnam exitus foret, intra domum opperiebatur. Trierarchi, magno tumultu, Vitellii imagines invadunt, & paucis reſiſtentium obtruncatis, ceterum

vulgus, rerum novarum ſtudio, in Veſpaſianum inclinabat. Tum progreſſus Lucilius auctorem ſe palam præbet: claſſis Cornelium Fuſcum præfectum ſibi deſtinat, qui properè adcucurrit. Baſſus, honoratâ cuſtodiâ, liburnicis navibus Atriam pervectus a præfecto alæ Mennio Rufino, præſidium illic agitante, vincitur. Sed exſoluta ſtatim vincula, interventu Hormi, Cæſaris liberti: is quoque inter duces habebatur.

XIII. At Cæcina, defectione claſſis vulgatâ, primores centurionum, & paucos militum, ceteris per militiæ munera diſperſis, ſecreta caſtrorum adfectans, in principia vocat. Ibi "Veſpaſiani virtutem, vireſque partium" extollit: "transfugiſſe claſſem, in arcto commeatum: adverſas Gallias Hiſpaniaſque: nihil in Urbe fidum:" atque omnia de Vitellio in deterius. Mox incipientibus, qui conſcii aderant, ceteros re novâ attonitos, in verba Veſpaſiani adigit: ſimul Vitellii imagines dereptæ, & miſſi qui Antonio nuntiarent. Sed ubi totis caſtris in famâ proditio, recurrens in principia miles, præſcriptum Veſpaſiani nomen, projectas Vitellii effigies aſpexit; vaſtum primò ſilentium, mox cuncta ſimul erumpunt: "Huc cecidiſſe Germanici exercitûs gloriam, "ut ſine prœlio, ſine vulnere, vinctas manus, & "capta traderent arma? Quas enim ex diverſo "legiones? Nempe victas, & abeſſe unicum

" Othoniani exercitûs robur, primanos, quarta-
" decimanoſque : quos tamen iiſdem illis campis
" fuderint ſtraverintque, ut tot armatorum millia,
" velut grex venalium, exſuli Antonio donum
" darentur. Octo nimirum legiones unius claſſis
" acceſſionem fore. Id Baſſo, id Cæcinæ viſum,
" poſtquam domos, hortos, opes, Principi abſtu-
" lerint, etiam militibus Principem auferre, licèt
" integros incruentoſque, Flavianis quoque parti-
" bus viles. Quid dicturos repoſcentibus aut
" proſpera, aut adverſa ?"

XIV. Hæc ſinguli, hæc univerſi, ut quemque dolor impulerat, vociferantes, initio a quintâ legione orto, repoſitis Vitellii imaginibus, vincla Cæcinæ injiciunt: Fabium Fabullum, quintæ legionis legatum, & Caſſium Longum, præfectum caſtrorum, duces deligunt: fortè oblatos trium liburnicarum milites, ignaros & inſontes trucidant: relictis caſtris, abrupto ponte, Hoſtiliam rurſus, inde Cremonam pergunt, ut legionibus primæ Italicæ & unietviceſimæ Rapaci jungerentur: quas Cæcina, ad obtinendam Cremonam, cum parte equitum præmiſerat.

XV. Ubi hæc comperta Antonio, diſcordes animis, diſcretos viribus hoſtium exercitus adgredi ſtatuit, antequam ducibus auctoritas, militi obſequium, & junctis legionibus fiducia rediret: namque Fabium Valentem, profectum ab Urbe,

adceleraturumque, cognitâ Cæcinæ proditione, conjectabat: & fidus Vitellio Fabius, nec militiæ ignarus. Simul ingens Germanorum vis, per Rætiam timebatur: & ex Britanniâ Galliâque & Hiſpaniâ auxilia Vitellius acciverat, immenſam belli luem, ni Antonius, id ipſum metuens, feſtinato prœlio victoriam præcepiſſet. Univerſo cum exercitu, ſecundis a Veronâ caſtris, Bebriacum venit: poſtero die, legionibus ad muniendum retentis, auxiliares cohortes in Cremonenſem agrum miſſæ, ut ſpecie parandarum copiarum, civili prædâ miles imbueretur. Ipſe, cum quatuor millibus equitum, ad octavum a Bebriaco progreſſus, quò licentiùs popularentur: exploratores (ut mos eſt) longiùs curabant.

XVI. QUINTA ferme hora diei erat, cùm citus eques, "adventare hoſtes, prægredi paucos, motum "fremitumque latè audiri," nuntiavit. Dum Antonius, "quidnam agendum," conſultat, aviditate navandæ operæ Arrius Varus cum promptiſſimis equitum prorupit, impulitque Vitellianos modicâ cæde; nam plurium adcurſu, verſa fortuna, & acerrimus quiſque ſequentium, fugæ ultimus erat: nec ſponte Antonii properatum, & fore, quæ acciderant, rebatur. Hortatus ſuos, "ut mâgno animo capeſſerent pugnam," diductis in latera turmis, vacuum medio reliquit iter, quo Varum equiteſque ejus reciperet. Juſſæ ar-

mari legiones: datum per agros ſignum, ut, quà cuique proximum, omiſsâ prædâ, prœlio occurrerent. Pavidus interim Varus, turbæ ſuorum miſcetur, intulitque formidinem: pulſi cum sauciis integri, ſuometipſi metu, & anguſtiis viarum conflictabantur.

XVII. Nullum in illâ trepidatione Antonius conſtantis ducis, aut fortiſſimi militis, officium omiſit: occurſare paventibus; retinere cedentes: ubi plurimus labor, unde aliqua ſpes, conſilio, manu, voce, inſignis hoſti, conſpicuus ſuis: eò poſtremò ardoris provectus eſt, ut vexillarium fugientem haſtâ tranſverberaret: mox raptum vexillum in hoſtem vertit: quo pudore, haud plures, quàm centum equites, reſtitêre. Juvit locus, arctiore illic viâ, & fracto interfluentis rivi ponte, qui incerto alveo, & præcipitibus ripis, fugam impediebat: ea neceſſitas, ſeu fortuna, lapſas jam partes reſtituit. Firmati inter ſe, denſis ordinibus, excipiunt Vitellianos temere effuſos: atque illi conſternantur. Antonius inſtare perculſis, ſternere obvios. Simul ceteri, ut cuique ingenium, ſpoliare, capere, arma, equoſque abripere: & exciti proſpero clamore, qui modò per agros fugâ palabantur, victoriæ ſe miſcebant.

XVIII. Ad quartum a Cremonâ lapidem, fulſêre legionum ſigna, Rapacis atque Italicæ, læto inter initia equitum ſuorum prœlio, illuc uſque

provecta. Sed ubi fortuna contrà fuit, non laxare ordines, non recipere turbatos, non obviàm ire, ultroque adgredi hoſtem, tantum per ſpatium curſu & pugnando feſſum: fortè victi, haud perinde rebus proſperis ducem deſideraverant, atque in adverſis deeſſe intelligebant. Nutantem aciem victor equitatus incurſat: & Vipſtanius Meſſala, tribunus, cum Mœſicis auxiliaribus adſequitur, quos militiæ gloriâ legionariis, quamquam raptim ductos, æquabat. Ita mixtus pedes equeſque, rupêre legionum agmen. Et propinqua Cremonenſium mœnia, quantò plus ſpei ad effugium, tantò minorem ad reſiſtendum animum dabant.

XIX. NEC Antonius ultrà inſtitit, memor laboris ac vulnerum, quibus tam anceps prœlii fortuna, quamvis proſpero fine, equites equoſque adflictaverat. Inumbrante veſperâ, univerſum Flaviani exercitûs robur advenit. Utque cumulos ſuper, & recentia cæde veſtigia inceſsêre, quaſi debellatum foret, "pergere Cremonam, & victos "in deditionem accipere, aut expugnare" depoſcunt. Hæc in medio, pulchra dictu. Illa ſibi quiſque: "Poſſe coloniam plano ſitam impetu "capi. Idem audaciæ per tenebras inrumpenti"bus, & majorem rapiendi licentiam: quòd ſi "lucem opperiantur, jam pacem, jam preces, "& pro labore ac vulneribus, clementiam & glo"riam, inania, laturos: ſed opes Cremonenſium,

" in ſinu præfectorum legatorumque fore. Ex-
" pugnatæ urbis prædam, ad militem; deditæ, ad
" duces pertinere." Spernuntur centuriones tribunique, ac ne vox cujuſquam audiatur, quatiunt arma, rupturi imperium, ni ducantur.

XX. TUM Antonius, inſerens ſe manipulis, ubi aſpectu & auctoritate ſilentium fecerat: " Non ſe
" decus neque pretium eripere tam bene meritis" affirmabat; " ſed diviſa inter exercitum duceſque
" munia: militibus pugnandi cupidinem conve-
" nire; duces providendo, conſultando, cuncta-
" tione ſæpius, quàm temeritate prodeſſe. Ut
" pro virili portione, armis ac manu victoriam
" juverit; ratione & conſilio, propriis ducis arti-
" bus, profuturum. Neque enim ambigua eſſe,
" quæ occurrant, noctem, & ignotæ ſitum urbis,
" intus hoſtes, & cuncta inſidiis opportuna: non,
" ſi pateant portæ, niſi exploratò, niſi die, intran-
" dum. An oppugnationem inchoaturos, ademp-
" to omni proſpectu, quis æquus locus, quanta
" altitudo mœnium ? tormentiſne & telis, an ope-
" ribus & vineis adgredienda urbs foret ?" Mox converſus ad ſingulos, " num ſecures, dolabras, &
" cetera expugnandis urbibus, ſecum attuliſſent ?" rogitabat. Et cùm abnuerent, " gladiis ne," inquit, " & pilis, perfringere ac ſubruere muros ullæ
" manus poſſunt ? Si aggerem ſtruere, ſi pluteis
" cratibuſve protegi neceſſe fuerit, ut vulgus im-

" providum irriti ſtabimus, altitudinem turrium, " & aliena munimenta mirantes? Quin potiùs " morâ noctis unius, advectis tormentis machinif- " que, vim victoriamque nobiſcum ferimus?" Simul lixas caloneſque, cum recentiſſimis equitum, Bebriacum mittit, copias, ceteraque uſui adlaturos.

XXI. ID verò ægrè tolerante milite, prope ſeditionem ventum, cùm progreſſi equites ſub ipſa mœnia, vagos ex Cremonenſibus corripiunt: quorum indicio noſcitur, " ſex Vitellianas legiones, " omnemque exercitum, qui Hoſtiliæ egerat, eo " ipſo die triginta millia paſſuum emenſum, com- " pertâ ſuorum clade, in prœlium accingi, ac jam " adfore." Is terror obſtructas mentes conſiliis ducis aperuit. Siſtere tertiamdecimam legionem in ipſo viæ Poſtumiæ aggere jubet, cui juncta a lævo ſeptima Galbiana, patenti campo ſtetit, dein ſeptima Claudiana, agreſti foſsâ (ita locus erat) præmunita; dextro, octava per apertum limitem, mox tertia, denſis arbuſtis interſepta: hic aquilarum ſignorumque ordo: milites mixti per tenebras, ut fors tulerat: prætorianum vexillum proximum tertianis; cohortes auxiliorum, in cornibus: latera ac terga, equite circumdata. Sido atque Italicus, Suevi, cum delectis popularium, primori in acie verſabantur.

XXII. AT Vitellianus exercitus, cui acquieſcere Cremonæ, & reciperatis cibo ſomnoque viribus, confectum algore atque inediâ hoſtem, poſterâ die profligare ac proruere ratio fuit; indigus rectoris, inops conſilii, tertiâ ferme noctis horâ, paratis jam diſpoſitiſque Flavianis impingitur. Ordinem agminis, disjecti per iram ac tenebras, adſeverare non auſim: quamquam alii tradiderunt, "quartam Macedonicam, dextro ſuorum "cornu; quintam, & quintamdecimam, cum vexillis nonæ, ſecundæque, & viceſimæ, Britannicarum legionum, mediam aciem; ſextadecimanos, duoetviceſimanoſque, & primanos, lævum cornu compleſſe." Rapaces atque Italici, omnibus ſe manipulis miſcuerant. Eques, auxiliaque, ſibi ipſi locum legêre. Prœlium totâ nocte varium, anceps, atrox; his, rurſum illis, exitiabile. Nihil animus, aut manus, ne oculi quidem proviſu juvabant: eadem utrâque acie arma: crebris interrogationibus notum pugnæ ſignum: permixta vexilla, ut quiſque globus, capta ex hoſtibus, huc vel illuc raptabat. Urgebatur maximè ſeptima legio, nuper a Galbâ conſcripta. Occiſi ſex primorum ordinum centuriones; abrepta quædam ſigna. Ipſam Aquilam Atilius Verus, primipili centurio, multâ cum hoſtium ſtrage, & ad extremum moriens, ſervaverat.

XXIII. SUSTINUIT labantem aciem Antonius, accitis prætorianis: qui ubi excepêre pugnam, pellunt hoſtem, dein pelluntur. Namque Vitelliani, tormenta in aggerem viæ contulerant, ut tela vacuo atque aperto excuterentur, diſperſa primò, & arbuſtis, ſine hoſtium noxâ, inliſa. Magnitudine eximiâ quintædecimæ legionis baliſta, ingentibus ſaxis hoſtilem aciem proruebat: latéque cladem intuliſſet, ni duo milites, præclarum facinus auſi, arreptis e ſtrage ſcutis ignorati, vincla ac libramenta tormentorum abſcidiſſent: ſtatim confoſſi ſunt, eóque intercidêre nomina: de facto haud ambigitur. Neutrò inclinaverat fortuna, donec, adultâ nocte, luna ſurgens oſtenderet acies, falleretque. Sed Flavianis æquior a tergo: hinc majores equorum virorumque umbræ, & falſo, ut in corpora, ictu, tela hoſtium citrà cadebant: Vitelliani, adverſo lumine collucentes, velut ex occulto jaculantibus, incauti offerebantur.

XXIV. IGITUR Antonius, ubi noſcere ſuos, noſcique poterat, alios pudore & probris, multos laude & hortatu, omnes ſpe promiſſiſque accendens, "cur rari ſumpſiſſent arma?" Pannonicas legiones interrogabat. "Illos eſſe campos, in "quibus abolere labem prioris ignominiæ, ubi "reciperare gloriam poſſent." Tum ad Mœſicos converſus, "principes auctoreſque belli" ciebat:

" fruſtra minis & verbis provocatos Vitellianos, ſi " manus eorum oculoſque non tolerent." Hæc ut quoſque acceſſerat: plura ad tertianos, veterum recentiumque admonens: ut " ſub M. Antonio " Parthos, ſub Corbulone Armenios, nuper Sar- " matas" pepuliſſent. Mox infenſus prætorianis: " Vos" inquit, " niſi vincitis, pagani, quis alius " Imperator, quæ caſtra alia excipient? Illic ſigna " armaque veſtra ſunt, & mors victis: nam igno- " miniam conſumpſiſtis." Undique clamor, & orientem ſolem (ita in Syriâ mos eſt) tertiani ſalutavêre.

XXV. VAGUS inde, an conſilio ducis ſubditus rumor, " adveniſſe Mucianum; exercitus invicem " ſalutaſſe:" gradum inferunt, quaſi recentibus auxiliis aucti, rariore jam Vitellianorum acie, ut quos, nullo rectore, ſuus quemque impetus vel pavor contraheret, diduceretve. Poſtquam perculſos ſenſit Antonius, denſo agmine obturbabat: laxati ordines abrumpuntur: nec reſtitui quivêre, impedientibus vehiculis tormentiſque. Per limitem viæ ſparguntur, conſectandi feſtinatione, victores. Eò notabilior cædes fuit, quia filius patrem interfecit. Rem nominaque, auctore Vipſtanio Meſſalâ, tradam. Julius Manſuetus, ex Hiſpaniâ, Rapaci legioni additus, impubem filium domi liquerat: is mox adultus, inter ſeptimanos a Galbâ conſcriptus, oblatum fortè patrem, & vulnere ſtratum, dum ſemianimem ſcrutatur, agnitus,

agnoſcenſque, & exſanguem amplexus, voce flebili precabatur "placatos patris manes, neve ſe "ut parricidam averſarentur: publicum id facinus; & unum militem quotam civilium armorum partem?" Simul attollere corpus, aperire humum, ſupremo erga parentem officio fungi. Advertêre proximi, deinde plures: hinc per omnem aciem miraculum, & queſtus, & ſæviſſimi belli exſecratio: nec eo ſegniùs propinquos, adfines, fratres trucidatos ſpoliant: factum eſſe ſcelus loquuntur, faciuntque.

XXVI. UT Cremonam venêre, novum immenſumque opus occurrit. Othoniano bello, Germánicus miles mœnibus Cremonenſium caſtra ſua, caſtris vallum circumjecerat; eaque munimenta rurſus auxerat: quorum aſpectu hæsêre victores, incertis ducibus, quid juberent. Incipere oppugnationem, feſſo per diem noctemque exercitu, arduum, &, nullo juxtà ſubſidio, anceps: ſin Bebriacum redirent, intolerandus tam longi itineris labor, & victoria ad irritum revolvebatur: munire caſtra; id quoque propinquis hoſtibus formidoloſum, ne diſperſos, & opus molientes ſubitâ eruptione turbarent. Quæ ſuper cuncta, terrebat ipſorum miles, periculi quàm moræ patientior: Quippe ingrata, quæ tuta; ex temeritate ſpes: omniſque cædes, & vulnera, & ſanguis, aviditate prædæ penſabantur.

XXVII. Huc inclinavit Antonius, "cingique "vallum coronâ" juſſit: primò ſagittis ſaxiſque eminus certabant, majore Flavianorum pernicie, in quos tela deſuper librabantur: mox vallum portaſque legionibus adtribuit, ut diſcrètus labor fortes ignavoſque diſtingueret, atque ipsâ contentione decoris accenderentur. Proxima Bebriacenſi viæ, tertiani ſeptimaniquè ſumpsêre; dexteriora valli, octava ac ſeptima Claudiana; tertiadecimanos, ad Brixianam portam impetus tulit. Paullum inde moræ, dum e proximis agris ligones, dolabras, & alii falces, ſcalaſque convectant: tum, elatis ſuper capita ſcutis, densâ teſtudine ſuccedunt. Romanæ utrimque artes: pondera ſaxorum Vitelliani provolvunt; disjectam fluitantemque teſtudinem lanceis contiſque ſcrutantur; donec, ſolutâ compage ſcutorum, exſangues aut laceros proſternerent, multâ cum ſtrage.

XXVIII. Incesserat cunctatio, ni duces feſſo militi, & velut irritas exhortationes abnuenti, Cremonam monſtraſſent. Hormi-ne id ingenium, ut Meſſala tradit, an potior auctor ſit C. Plinius, qui Antonium incuſat, haud facilè diſcreverim: niſi quòd neque Antonius, neque Hormus, a famâ vitâque ſuâ, quamvis peſſimo flagitio, degeneravêre. Non jam ſanguis, neque vulnera morabantur, quin ſubruerent vallum, quaterentque portas, innixi humeris, & ſuper iteratam teſtudinem ſcan-

dentes, prenſarent hoſtium tela brachiaque: integri cum ſauciis, ſemineces cum exſpirantibus volvuntur, variâ pereuntium formâ, & omni imagine mortium.

XXIX. Acerrimum, tertiæ ſeptimæque legionum, certamen: & dux Antonius, cum delectis auxiliaribus, eódem incubuerat. Obſtinatos inter ſe cùm ſuſtinere Vitelliani nequirent, & ſuperjecta tela teſtudine laberentur, ipſam poſtremò baliſtam in ſubeuntes propulêre: quæ ut ad præſens disjecit obruitque, quos inciderat; ita pinnas ac ſumma valli ruinâ ſuâ traxit: ſimul juncta turris, ictibus ſaxorum ceſſit: quâ ſeptimani dum nituntur cuneis, tertianus ſecuribus gladiiſque portam perfregit. Primum inrupiſſe C. Voluſium, tertiæ legionis militem, inter omnes auctores conſtat: is in vallum egreſſus, deturbatis qui reſtiterant, conſpicuus manu ac voce, "capta caſtra" conclamavit. Ceteri, trepidis jam Vitellianis, ſeque e vallo præcipitantibus, perrupêre: completur cæde, quantum inter caſtra muroſque vacui fuit.

XXX. At rurſus nova laborum facies; ardua urbis mœnia, ſaxeæ turres, ferrati portarum obices, vibrans tela miles, frequens obſtrictuſque Vitellianis partibus Cremonenſis populus, magna pars Italiæ, ſtato in eoſdem dies mercatu congregata: quod defenſoribus auxilium ob multitudinem, oppugnantibus incitamentum ob prædam erat.

“ Rapi ignes” Antonius, “ inferrique amœniſſi-
“ mis extra urbem ædificiis” jubet; ſi damno rerum ſuarum Cremonenſes ad mutandam fidem traherentur: propinqua muris tecta, & altitudinem mœnium egreſſa, fortiſſimo quoque militum complet: illi trabibus, teguliſque, & facibus propugnatores deturbant.

XXXI. JAM legiones in teſtudinem glomerabantur, & alii ſaxa telaque incutiebant, cùm langueſcere paullatim Vitellianorum animi. Ut quiſque ordine anteibat, cedere fortunæ: ne, Cremonâ quoque excisâ, nulla ultrà venia, omniſque ira victoris, non in vulgus inops, ſed in tribunos centurioneſque, ubi pretium cædis erat, reverteretur. Gregarius miles, futuri ſocors, & ignobilitate tutior, perſtabat: vagi per vias, in domibus abditi, pacem ne tum quidem orabant, cùm bellum poſuiſſent. Primores caſtrorum, nomen atque imagines Vitellii amoliuntur: catenas Cæcinæ (nam etiam tum vinctus erat) exſolvunt, orantque, “ ut
“ cauſæ ſuæ deprecator adſiſtat:” Aſpernantem tumentemque, lacrimis fatigant. Extremum malorum, tot fortiſſimi viri, proditoris opem invocantes: mox velamenta & infulas, pro muris oſtentant. Cùm Antonius “ inhiberi tela” juſſiſſet, ſigna aquilaſque extulêre: mæſtum inermium agmen, dejectis in terram oculis, ſequebatur. Circumſtiterant victores, & primò ingerebant probra,

intentabant ictus: mox ut præberi ora contumeliis, &, poſitâ omni ferociâ, cuncta victi patiebantur, ſubit recordatio, illos eſſe, qui nuper Bebriaci victoriæ temperaſſent. Sed ubi Cæcina, prætextâ lictoribuſque inſignis, dimotâ turbâ, conſul inceſſit, exarsêre victores: "ſuperbiam, ſævitiam-"que" (adeò inviſa ſcelera ſunt) etiam "perfidi-"am," objectabant. Obſtitit Antonius, datiſque defenſoribus, ad Veſpaſianum dimiſit.

XXXII. PLEBS interim Cremonenſium inter armatos conflictabatur: nec procul cæde aberant, cùm precibus ducum mitigatus eſt miles. Et vocatos ad concionem Antonius adloquitur, magnificè victores, victos, clementer: de Cremonâ in neutrum. Exercitus, præter inſitam prædandi cupidinem, vetere odio ad excidium Cremonenſium incubuit: juviſſe partes Vitellianas, Othonis quoque bello, credebantur: mox tertiadecimanos, ad exſtruendum amphitheatrum relictos, ut ſunt procacia urbanæ plebis ingenia, petulantibus jurgiis inluſerant. Auxit invidiam editum illic a Cæcinâ gladiatorum ſpectaculum, eademque rurſus belli ſedes; & præbiti in acie Vitellianis cibi; cæſæ quædam feminæ, ſtudio partium ad prœlium progreſſæ: tempus quoque mercatûs, ditem alioquin coloniam, majore opum ſpecie complebat. Ceteri duces in obſcuro: Antonium fortuna famaque omnium oculis expoſuerat: is balineas,

abluendo cruori, properè petit : excepta vox eſt, cùm teporem incuſaret ; " ſtatim futurum, ut in- " caleſcerent." Vernile dictum omnem invidiam in eum vertit, " tamquam ſignum incendendæ " Cremonæ dediſſet," qúæ jam flagrabat.

XXXIII. QUADRAGINTA armatorum millia inrupêre, calonum lixarumque amplior numerus, & in libidinem ac ſævitiam corruptior. Non dignitas, non ætas protegebat, quominus ſtupra cædibus, cædes ſtupris miſcerentur. Grandævos ſenes, exactâ ætate feminas, viles ad prædam, in ludibrium trahebant. Ubi adulta virgo, aut quis formâ conſpicuus incidiſſet, vi manibuſque rapientium divulſus, ipſos poſtremò direptores in mutuam perniciem agebat : dum pecuniam, vel gravia auro templorum dona, ſibi quiſque trahunt, majore aliorum vi truncabantur. Quidam obvia aſpernati, verberibus tormentiſque dominorum abdita ſcrutari, defoſſa eruere. Faces in manibus : quas, ubi prædam egeſſerant, in vacuas domos, & inania templa, per laſciviam jaculabantur : utque exercitu, vario linguis, moribus, cui cives, ſocii, externi intereſſent, diverſæ cupidines, & aliud cuique fas, nec quidquam inlicitum. Per quatriduum Cremona ſuffecit. Cùm omnia ſacra profanaque in igne conſiderent, ſolum Mephitis templum ſtetit ante mœnia, loco, ſeu numine, defenſum.

XXXIV. HIC exitus Cremonæ, anno CCLXXXVI. a primordio ſuî. Condita erat Ti. Sempronio & Cornelio conſulibus, ingruente in Italiam Hannibale, propugnaculum adversùs Gallos, trans Padum agentes, & ſi qua alia vis per Alpes rueret. Igitur numero colonorum, opportunitate fluminum, ubere agri, adnexu connubiiſque gentium, adolevit floruitque, bellis externis intacta, civilibus infelix. Antonius pudore flagitii, crebreſcente invidiâ, edixit, "ne quis Cremonenſes captivos "detineret:" irritamque prædam militibus effecerat conſenſus Italiæ, emptionem talium mancipiorum aſpernantis. Occidi cœpêre: quod ubi enotuit, a propinquis adfinibuſque occultè redemptabantur: mox rediit Cremonam reliquus populus: repoſita fora, templaque, munificentiâ municipum: & Veſpaſianus hortabatur.

XXXV. CETERUM adſidere ſepultæ urbis ruinis, noxia tabo humus haud diu permiſit: ad tertium lapidem progreſſi, vagos paventeſque Vitellianos, ſua quemque apud ſigna componunt. Et victæ legiones, ne, manente adhuc civili bello, ambiguè agerent, per Illyricum diſperſæ. In Britanniam inde, & Hiſpanias, nuntios famamque; in Galliam, Julium Calenum, tribunum; in Germaniam, Alpinum Montanum, præfectum cohortis, quòd hic Trevir, Calenus Æduus, uterque Vitelliani fuerant, oſtentui misêre. Simul tranſitus Alpium,

præſidiis occupati; ſuſpectâ Germaniâ, tamquam in auxilium Vitellii accingeretur.

XXXVI. AT Vitellius, profecto Cæcinâ, cùm Fabium Valentem, paucis pòſt diebus, ad bellum impuliſſet, curis luxum obtendebat: non parare arma, non adloquio exercitioque militem firmare; non in ore vulgi agere: ſed umbraculis hortorum abditus, ut ignava animalia, quibus ſi cibum ſuggeras, jacent torpentque, præterita, inſtantia, futura pari oblivione dimiſerat. Atque illum, in nemore Aricino deſidem & marcentem, proditio Lucilii Baſſi, ac defectio claſſis Ravennatis perculit. Nec multò pòſt de Cæcinâ affertur mixtus gaudio dolor "& deſciviſſe, & ab exercitu vinc- "tum:" plus apud ſocordem animum lætitia, quàm cura valuit. Multâ cum exſultatione in Urbem revectus, frequenti concione, "pietatem "militum" laudibus cumulat. "P. Sabinum, "prætorii præfectum, ob amicitiam Cæcinæ, vin- "ciri" jubet, ſubſtituto in locum ejus Alpheno Varo.

XXXVII. Mox ſenatum, compoſitâ in magnificentiam oratione, adlocutus, exquiſitis patrum adulationibus attollitur. Initium atrocis in Cæcinam ſententiæ a L. Vitellio factum: dein ceteri, compoſitâ indignatione "quòd conſul rempubli- "cam, dux Imperatorem, tantis opibus, tot ho- "noribus cumulatus, amicum, prodidiſſet," velut

pro Vitellio conquerentes, ſuum dolorem proferebant. Nulla, in oratione cujuſquam, erga Flavianos duces obtrectatio: "errorem imprudentiamque exercituum" culpantes, Veſpaſiani nomen ſuſpenſi & vitabundi circumibant. Nec defuit, qui unum conſulatûs diem (is enim, in locum Cæcinæ, ſupererat), magno cum inriſu tribuentis accipientiſque, eblandiretur. Pridie Kalendas Novembris Roſius Regulus iniit, ejuravitque. Adnotabant periti, "numquam antea, non abrogato magiſtratu, neque lege latâ, alium ſuffectum:" nam conſul uno die & antè fuerat Caninius Rebilus, C. Cæſare dictatore, cùm belli civilis præmia feſtinarentur.

XXXVIII. NOTA per eos dies Junii Blæſi mors, & famoſa fuit; de quâ ſic accepimus. Gravi corporis morbo æger Vitellius, Servilianis hortis, turrim, vicino ſitam, collucere per noctem crebris luminibus animadvertit. Sciſcitanti cauſam, "apud Cæcinam Tuſcum epulari multos, præcipuum honore Junium Blæſum" nuntiatur: cetera in majus, de "apparatu, & ſolutis in laſciviam animis:" nec defuêre, qui ipſum Tuſcum, & alios, ſed criminoſiùs Blæſum incuſarent, "quòd, ægro Principe, lætos dies ageret." Ubi aſperatum Vitellium, & poſſe Blæſum perverti, ſatis patuit iis, qui Principum offenſas acriter ſpeculantur, datæ L. Vitellio delationis partes. Ille, infenſus

Blæſo, æmulatione pravâ, quòd eum omni dedecore maculoſum, egregiâ famâ anteibat, cubiculum Imperatoris reſerat, filium ejus ſinu complexus, & genibus accidens: cauſam confuſionis quærenti: "non ſe proprio metu, nec ſuî anxi-"um, ſed pro fratre, pro liberis fratris, preces "lacrimaſque attuliſſe. Fruſtra Veſpaſianum ti-"meri, quem tot Germanicæ legiones, tot pro-"vinciæ virtute ac fide, tantum denique terrarum "ac maris immenſis ſpatiis arceat. In Urbe ac "ſinu cavendum hoſtem, Junios Antonioſque "avos jactantem, qui ſe ſtirpe imperatoriâ comem "ac magnificum militibus oſtentet. Verſas illuc "omnium mentes, dum Vitellius amicorum ini-"micorumque negligens, fovet æmulum, Prin-"cipis labores e convivio proſpectantem. Red-"dendam pro intempeſtivâ lætitiâ mæſtam & "funebrem noctem, quâ ſciat & ſentiat vivere "Vitellium, & imperare, & ſi quid fato accidat, "filium habere."

XXXIX. Trepidanti inter ſcelus metumque, ne dilata Blæſi mors maturam perniciem, palam juſſa atrocem invidiam ferret, placuit veneno graſſari. Addidit facinori fidem, nobili gaudio, Blæſum viſendo: quin & audita eſt ſæviſſima Vitellii vox, quâ "ſe" (ipſa enim verba referam) "paviſſe "oculos, ſpectatâ inimici morte," jactavit. Blæſo ſuper claritatem natalium, & elegantiam morum,

fidei obſtinatio fuit. Integris quoque rebus, a Cæcinâ, & primoribus partium, jam Vitellium aſpernantibus, ambitus, abnuere perſeveravit; ſanctus, inturbidus, nullius repentini honoris, adeò non principatûs adpetens: parum effugerat, ne dignus crederetur.

XL. FABIUS interim Valens, multo ac molli concubinarum ſpadonumque agmine, ſegniùs quàm ad bellum incedens, "proditam a Lucilio "Baſſo Ravennatem claſſem" pernicibus nuntiis accepit. Et, ſi cœptum iter properaſſet, nutantem Cæcinam prævenire, aut, ante diſcrimen pugnæ, adſequi legiones potuiſſet. Nec deerant, qui monerent, "ut cum fidiſſimis, per occultos tra-"mites, vitatâ Ravennâ, Hoſtiliam Cremonamve "pergeret." Aliis placebat, "accitis ex Urbe "prætoriis cohortibus, validâ manu perrumpere." Ipſe, inutili cunctatione, agendi tempora conſultando conſumpſit: mox utrumque conſilium aſpernatus, quod inter ancipitia deterrimum eſt, dum media ſequitur, nec auſus eſt ſatis, nec providit.

XLI. MISSIS ad Vitellium literis, "auxilium" poſtulat. Venêre tres cohortes, cum alâ Britannicâ, neque ad fallendum aptus numerus, neque ad penetrandum. Sed Valens, ne in tanto quidem diſcrimine, infamiâ caruit, quominus rapere inlicitas voluptates, adulteriiſque ac ſtupris polluere hoſpitum domus crederetur: aderant vis, &

pecunia, & ruentis fortunæ noviſſima libido. Adventu demum peditum equitumque pravitas conſilii patuit, quia nec vadere per hoſtes tam parvâ manu poterat, etiamſi fidiſſima foret, nec integram fidem attulerant. Pudor tamen, & præſentis ducis reverentia morabatur, haud diuturna vincula apud avidos periculorum, & dedecoris ſecuros. Eo metu, & paucis, quos adverſa non mutaverant, comitantibus, cohortes Ariminum præmittit: alam "tueri terga" jubet: ipſe flexit in Umbriam, atque inde Etruriam; ubi cognito pugnæ Cremonenſis eventu, non ignavum, &, ſi proveniſſet, atrox conſilium iniit, ut arreptis navibus, in quamcumque partem Narbonenſis provinciæ egreſſus, Gallias, & exercitus, & Germaniæ gentes, novumque bellum cieret.

XLII. DIGRESSO Valente, trepidos, qui Ariminum tenebant, Cornelius Fuſcus, admoto exercitu, & miſſis per proxima litorum liburnicis, terrâ marique circumvenit. Occupantur plana Umbriæ, & quà Picenus ager Adriâ adluitur: omniſque Italia inter Veſpaſianum ac Vitellium Apennini jugis dividebatur. Fabius Valens e ſinu Piſano, ſegnitiâ maris, aut adverſante vento, Portum Herculis Monœci depellitur: haud procul inde agebat Marius Maturus, Alpium maritimarum procurator, fidus Vitellio, cujus ſacramentum, cunctis circà hoſtilibus, nondum exuerat. Is Va-

lentem comiter exceptum, "ne Galliam Nar-"bonenſem temere ingrederetur" monendo terruit: ſimul ceterorum fides metu infracta: namque circumjectas civitates procurator Valerius Paullinus, ſtrenuus militiæ, & Veſpaſiano ante fortunam amicus, in verba ejus adegerat.

XLIII. CONCITISQUE omnibus, qui exauctorati a Vitellio bellum ſponte ſumebant, Forojulienſem coloniam, clauſtra maris, præſidio tuebatur; eò gravior auctor, quòd Paullino patria Forum Julii, & honos apud prætorianos, quorum quondam tribunus fuerat. Ipſique pagani, favore municipali, & futuræ potentiæ ſpe, juvare partes adnitebantur: quæ ubi paratu firma, & aucta rumore, apud varios Vitellianorum animos increbuêre; Fabius Valens cum quatuor ſpeculatoribus, & tribus amicis, totidem centurionibus, ad naves regreditur: Maturo, ceteriſque remanere, & in verba Veſpaſiani adigi volentibus fuit. Ceterùm ut mare tutius Valenti, quàm litora, aut urbes; ita futuri ambiguus, & magis quid vitaret, quàm cui fideret, certus, adverſâ tempeſtate Stœchadas, Maſſilienſium inſulas, affertur: ibi eum miſſæ a Paullino liburnicæ oppreſsêre.

XLIV. CAPTO Valente, cuncta ad victoris opes converſa, initio per Hiſpaniam a primâ Adjutrice legione orto, quæ memoriâ Othonis, infenſa Vitellio, decimam quoque ac ſextam traxit. Nec

Galliæ cunctabantur. Et Britanniam, inclitus erga Veſpaſianum favor, quòd illic ſecundæ legioni a Claudio præpoſitus, & bello clarus egerat, non ſine motu adjunxit ceterarum, in quibus plerique centuriones ac milites, a Vitellio provecti, expertum jam Principem anxii mutabant.

XLV. Ea diſcordiâ, & crebris belli civilis rumoribus, Britanni ſuſtulêre animos, auctore Venuſio: qui ſuper inſitam ferociam, & Romani nominis odium, propriis in Cartiſmanduam reginam ſtimulis accendebatur. Cartiſmandua Brigantibus imperitabat, pollens nobilitate: & auxerat potentiam, poſtquam, capto per dolum rege Caractaco, inſtruxiſſe triumphum Claudii Cæſaris videbatur. Inde opes, & rerum ſecundarum luxus: ſpreto Venuſio, is fuit maritus, armigerum ejus, Vellocatum, in matrimonium regnumque accepit. Concuſſa ſtatim flagitio domus. Pro marito, ſtudia civitatis; pro adultero, libido reginæ, & ſævitia. Igitur Venuſius, accitis auxiliis, ſimul ipſorum Brigantum defectione, in extremum diſcrimen Cartiſmanduam adduxit. Tum petita a Romanis præſidia: & cohortes alæque noſtræ, variis prœliis, exemêre tamen periculo reginam: regnum Venuſio, bellum nobis relictum.

XLVI. Turbata per eoſdem dies Germania, & ſocordiâ ducum, & ſeditione legionum. Externâ vi, perfidiâ ſociali, propè adflicta Romana

res. Id bellum, cum cauſis & eventibus (etenim longiùs provectum eſt) mox memorabimus. Mota & Dacorum gens, numquam fida, tunc ſine metu, abducto e Mœſiâ exercitu. Sed prima rerum quieti ſpeculabantur: ubi flagrare Italiam bello, cuncta invicem hoſtilia, accepêre; expugnatis cohortium alarumque hibernis, utrâque Danubii ripâ potiebantur. Jamque caſtra legionum exſcindere parabant, ni Mucianus ſextam legionem oppoſuiſſet, Cremonenſis victoriæ gnarus, ac ne externa moles utrimque ingrueret, ſi Dacus Germanuſque diverſi inrupiſſent. Adfuit, ut ſæpe aliàs, fortuna populi Romani, quæ Mucianum vireſque Orientis illuc tulit: & quòd Cremonæ interim tranſegimus. Fonteius Agrippa ex Aſiâ (proconſule eam provinciam annuo imperio tenuerat) Mœſiæ præpoſitus eſt: additis copiis e Vitelliano exercitu, quem ſpargi per provincias, & externo bello inligari, pars conſilii, paciſque erat.

XLVII. Nec ceteræ nationes ſilebant. Subita per Pontum arma barbarum mancipium, regiæ quondam claſſis præfectus, moverat: is fuit Anicetus, Polemonis libertus, præpotens olim, & poſtquam regnum in formam provinciæ verterat, mutationis impatiens. Igitur Vitellii nomine, adſcitis gentibus, quæ Pontum accolunt, corrupto in ſpem rapinarum egentiſſimo quoque, haud temnendæ manûs ductor, Trapezuntem, vetuſtam

Aſiæ civitatem, a Græcis in extremo Ponticæ oræ conditam, ſubitus inrupit. Cæſa ibi cohors, regium auxilium olim, mox donati civitate Romanâ, ſigna armaque in noſtrum modum, deſidiam licentiamque Græcorum retinebant. Claſſi quoque faces intulit, vacuo mari eludens, quia lectiſſimas liburnicarum, omnemque militem Mucianus Byzantium adegerat. Quin & barbari contemptim vagabantur, fabricatis repentè navibus (*camaras* vocant) arctis lateribus, latâ alvo, ſine vinculo æris aut ferri connexâ: & tumido mari, prout fluctus attollitur, ſumma navium tabulis augent donec in modum tecti claudantur. Sic inter undas volvuntur, pari utrimque prorâ, & mutabili remigio, quando hinc vel illinc adpellere indiſcretum & innoxium eſt.

XLVIII. ADVERTIT ea res Veſpaſiani animum, ut vexillarios e legionibus, ducemque Virdium Geminum, ſpectatæ militiæ, deligeret. Ille incompoſitum, & prædæ cupidine vagum, hoſtem adortus, coëgit in naves: effectiſque raptim liburnicis, adſequitur Anicetum in oſtio fluminis Cohibi, tutum ſub Sedochezorum regis auxilio, quem pecuniâ doniſque ad ſocietatem perpulerat. Ac primò rex minis armiſque ſupplicem tueri: poſtquam merces proditionis, aut bellum oſtendebatur, fluxâ, ut eſt barbaris, fide, pactus Aniceti exitium, perfugas tradidit, belloque ſervili finis im-

poſitus. Lætum eâ victoriâ Veſpaſianum, cunctis ſuper vota fluentibus, Cremonenſis prœlii nuntius in Ægypto adſequitur. Eò properantiùs Alexandriam pergit, ut, fracto Vitellii exercitu, Urbem quoque externæ opis indigam fame urgeret. Namque & Africam, eodem latere ſitam, terrâ marique invadere parabat, clauſis annonæ ſubſidiis, inopiam ac diſcordiam hoſti facturus.

XLIX. DUM hac totius orbis mutatione, fortuna imperii tranſit, Primus Antonius nequaquam pari innocentiâ poſt Cremonam agebat; ſatisfactum bello ratus, & cetera ex facili: ſeu felicitas in tali ingenio avaritiam, ſuperbiam, ceteraque occulta mala patefecit. Ut captam, Italiam perſultare; ut ſuas, legiones colere; omnibus dictis factiſque vim ſibi ad potentiam ſtruere: utque licentiâ militem imbueret, interfectorum centurionum ordines legionibus offerebat: eo ſuffragio turbidiſſimus quiſque delecti: nec miles in arbitrio ducum, ſed duces militari violentiâ trahebantur. Quæ ſeditioſa, & corrumpendæ diſciplinæ, mox in prædam vertebat, nihil adventantem Mucianum veritus, quod exitioſius erat, quàm Veſpaſianum ſpreviſſe.

L. CETERUM propinquâ hieme, & humentibus Pado campis, expeditum agmen incedere. Signa aquilæque victricium legionum, milites vulneribus aut ætate graves, plerique etiam integri, Ve-

ronæ relicti: ſufficere cohortes alæque, & e legionibus lecti, profligato jam bello, videbantur. Undecima legio ſeſe adjunxerat, initio cunctata; ſed, proſperis rebus, anxia, quòd defuiſſet. Sex millia Dalmatarum, recens delectus, comitabantur. Ducebat Pompeius Silvanus, conſularis: vis conſiliorum penes Annium Baſſum, legionis legatum: is Silvanum, ſocordem bello, & dies rerum verbis terentem, ſpecie obſequii regebat, ad omniaque, quæ agenda forent, quietâ cum induſtriâ aderat. Ad has copias, e claſſicis Ravennatibus legionariam militiam poſcentibus, optimus quiſque adſciti: Claſſem Dalmatæ ſupplevêre. Exercitus duceſque ad Fanum Fortunæ iter ſiſtunt, de ſummâ rerum cunctantes, quòd "motas ex Urbe "prætorias cohortes" audierant, & teneri præſidiis Apenninum rebantur: & ipſos, in regione bello attritâ, inopia & ſeditioſæ militum voces terrebant, *Clavarium* (donativi nomen eſt) flagitantium: nec pecuniam, aut frumentum providerant: & feſtinatio atque aviditas præpediebant, dum, quæ accipi poterant, rapiuntur.

LI. CELEBERRIMOS auctores habeo, tantam victoribus adversùs fas nefaſque irreverentiam fuiſſe, ut gregarius eques, occiſum a ſe proximâ acie fratrem profeſſus, præmium a ducibus petierit. Nec illis aut honorare eam cædem, jus hominum; aut ulciſci, ratio belli permittebat. Diſtulerant

tamquam majora meritum, quàm quæ ſtatim exſolverentur: nec quidquam ultrà traditur. Ceterùm, & prioribus civium bellis, par ſcelus inciderat: nam prœlio, quo apud Janiculum adversùs Cinnam pugnatum eſt, Pompeianus miles fratrem ſuum, dein, cognito facinore, ſeipſum interfecit, ut Siſenna memorat: tantò acrior apud majores, ſicut virtutibus gloria, ita flagitiis pænitentia fuit. Sed hæc aliaque ex veteri memoriâ petita, quotiens res locuſque exempla recti, aut ſolatia mali poſcet, haud abſurdè memorabimus.

LII. ANTONIO ducibuſque partium, "præ-"mitti equites, omnemque Umbriam explorari" placuit, "ſi quà Apennini juga clementiùs adi-"rentur: acciri aquilas ſignaque, & quidquid "Veronæ militum foret: Padumque & mare com-"meatibus compleri." Erant inter duces, qui necterent moras: quippe nimius jam Antonius, & certiora ex Muciano ſperabantur. Namque Mucianus, tam celeri victoriâ anxius, & ni præſens Urbe potiretur, expertem ſe belli gloriæque ratus, ad Primum & Varum media ſcriptitabat, "inſtandum cœptis," aut rurſus "cunctandi "utilitates" ediſſerens; atque ita compoſitus, ut ex eventu rerum adverſa abnueret, vel proſpera agnoſceret. Plotium Griphum, nuper ab Veſpaſiano in ſenatorium ordinem additum, ac legioni præpoſitum, ceteroſque ſibi fidos, apertiùs mo-

nuit. Iique omnes, de feſtinatione Primi ac Vari ſiniſtrè, & Muciano violentia reſcripsêre. Quibus epiſtolis Veſpaſiano miſſis, effecerat, ut non pro ſpe Antonii, conſilia factaque ejus æſtimarentur.

LIII. ÆGRE id pati Antonius, & culpam in Mucianum conferre, cujus criminationibus eviluiſſent pericula ſua: nec ſermonibus temperabat, immodicus linguâ, & obſequii inſolens: literas ad Veſpaſianum compoſuit, jactantiùs quàm ad Principem, nec ſine occultâ in Mucianum inſectatione: " Se Pannonicas legiones in arma egiſſe: " ſuis ſtimulis excitos Mœſiæ duces, ſuâ conſtan-" tiâ perruptas Alpes, occupatam Italiam, inter-" ſepta Germanorum Ræturumque auxilia. Quòd " diſcordes, diſperſaſque Vitellii legiones equeſtri " procellâ, mox peditum vi, per diem noctemque " fudiſſet, id pulcherrimum, & ſui operis: caſum " Cremonæ, bello imputandum: majore damno, " plurium urbium excidiis, veteres civium diſcor-" dias reipublicæ ſtetiſſe. Non ſe nuntiis, neque " epiſtolis, ſed manu & armis Imperatori ſuo " militare: neque officere gloriæ eorum, qui " Aſiam interim compoſuerint: illis Mœſiæ pa-" cem, ſibi ſalutem ſecuritatemque Italiæ, cordi " fuiſſe. Suis exhortationibus Gallias Hiſpaniaſ-" que, validiſſimam terrarum partem, ad Veſpa-" ſianum converſas. Sed cecidiſſe in irritum

"labores, ſi præmia periculorum ſoli adſequantur, "qui periculis non adfuerint." Nec fefellêre ea Mucianum: inde graves ſimultates; quas Antonius ſimpliciùs, Mucianus callidè, eóque implacabiliùs nutriebat.

LIV. AT Vitellius, fractis apud Cremonam rebus, nuntios cladis occultans, ſtultâ diſſimulatione, remedia potiùs malorum, quàm mala, differebat. Quippe confitenti conſultantique ſupererant ſpes viresque: cùm e contrario læta omnia fingeret, falſis ingraveſcebat. Mirum apud ipſum de bello ſilentium: prohibiti per civitatem ſermones, eóque plures: ac, ſi liceret, vera narraturi, quia vetabantur, atrociora vulgaverant. Nec duces hoſtium augendæ famæ deerant, captos Vitellii exploratores, circumductoſque, ut robora victoris exercitûs noſcerent, remittendo: quos omnes Vitellius ſecretò percunctatus, interfici juſſit. Notabili conſtantiâ centurio, Julius Agreſtis, poſt multos ſermones, quibus Vitellium ad virtutem fruſtra accendebat, perpulit ut ad vires hoſtium ſpectandas, quæque apud Cremonam acta forent, ipſe mitteretur. Nec exploratione occultâ fallere Antonium tentavit, ſed "mandata Imperatoris ſuumque ani-"mum" profeſſus, "ut cuncta viſeret," poſtulat. Miſſi, qui locum prœlii, Cremonæ veſtigia, captas legiones oſtenderent. Agreſtis ad Vitellium remeavit, abnuentique "vera eſſe quæ afferret," atque

ultro "corruptum" arguenti; "quandoquidem," inquit, "magno documento opus eſt, nec alius "jam tibi aut vitæ, aut mortis meæ uſus, dabo "cui credas:" atque ita digreſſus, voluntariâ morte dicta firmavit. Quidam "juſſu Vitellii interfectum;" de fide conſtantiâque eadem tradidêre.

LV. VITELLIUS, ut e ſomno excitus, "Julium "Priſcum, & Alphenum Varum, cum quatuordecim prætoriis cohortibus, & omnibus equitum "alis obſidere Apenninum" jubet. Secuta e claſſicis legio. Tot millia armatorum, lecta equis viriſque, ſi dux alius foret, inferendo quoque bello ſatis pollebant. Ceteræ cohortes, ad tuendam Urbem, L. Vitellio fratri datæ. Ipſe nihil e ſolito luxu remittens, & diffidentiâ properus, feſtinare comitia, quibus conſules in multos annos deſtinabat: fœdera ſociis, Latium externis dilargiri: his tributa dimittere: alios immunitatibus juvare: denique nullâ in poſterum curâ, lacerare imperium. Sed vulgus ad magnitudinem beneficiorum aderat: ſtultiſſimus quiſque pecuniis mercabatur: apud ſapientes caſſa habebantur, quæ neque dari, neque accipi, ſalvâ republicâ, poterant. Tandem, flagitante exercitu, qui Mevaniam inſederat, magno ſenatorum agmine, quorum multos ambitione, plures formidine trahebat, in caſtra venit, incertus animi, & infidis conſiliis obnoxius.

LVI. CONCIONANTI (prodigioſum dictu) tantum fœdarum volucrum ſupervolitavit, ut nube atrâ diem obtenderent. Acceſſit dirum omen, profugus altaribus taurus, disjecto ſacrificii apparatu, longè, nec ubi feriri hoſtias mos eſt, confoſſus. Sed præcipuum ipſe Vitellius oſtentum erat, ignarus militiæ, improvidus conſilii; "quis ordo "agminis, quæ cura explorandi, quantus urgendo "trahendove bello modus", alios rogitans, & ad omnes nuntios, vultu quoque & inceſſu trepidus, dein temulentus. Poſtremò tædio caſtrorum, & auditâ defectione Miſenenſis claſſis, Romam revertit, recentiſſimum quodque vulnus pavens, ſummi diſcriminis incurioſus. Nam cùm tranſgredi Apenninum, integro exercitûs ſui robore, & feſſos hieme atque inopiâ hoſtes adgredi, in aperto foret; dum diſpergit vires, acerrimum militem, & uſque in extrema obſtinatum, trucidandum, capiendumque tradidit, peritiſſimis centurionum diſſentientibus, &, ſi conſulerentur, vera dicturis. Arcuêre eos intimi amicorum Vitellii, ita formatis Principis auribus, ut aſpera, quæ utilia, nec quidquam, niſi jucundum & læſurum acciperet.

LVII. SED claſſem Miſenenſem (tantum civilibus diſcordiis etiam ſingulorum audacia valet) Claudius Faventinus, centurio, per ignominiam a Galbâ dimiſſus, ad defectionem traxit, fictis Veſpaſiani epiſtolis pretium proditionis oſtentans.

Præerat claſſi Claudius Apollinaris, neque fidei conſtans, neque ſtrenuus in perfidiâ: & Apinius Tiro, præturâ functus, ac tùm fortè Minturnis agens, ducem ſe defectoribus obtulit: a quibus municipia coloniæque impulſæ: præcipuo Puteolanorum in Veſpaſianum ſtudio, contrà Capuâ Vitellio fidâ, municipalem æmulationem bellis civilibus miſcebant. Vitellius, Claudium Julianum (is nuper claſſem Miſenenſem molli imperio rexerat) permulcendis militum animis delegit: data in auxilium Urbana cohors, & gladiatores, quibus Julianus præerat. Ut collata utrimque caſtra, haud magnâ cunctatione Juliano in partes Veſpaſiani tranſgreſſo, Tarracinam occupavêre, mœnibus ſituque magis, quàm ipſorum ingenio tutam.

LVIII. Quæ ubi Vitellio cognita, parte copiarum Narniæ cum præfectis prætorii relictâ, L. Vitellium fratrem, cum ſex cohortibus & quingentis equitibus, ingruenti per Campaniam bello oppoſuit. Ipſe æger animi, ſtudiis militum & clamoribus populi arma poſcentis refovebatur: dum vulgus ignavum & nihil ultra verba auſurum, falsâ ſpecie, "exercitum & legiones" appellat. Hortantibus libertis (nam amicorum ejus quantò quis clarior, minùs fidus) "vocari tribus" jubet; dantes nomina ſacramento adigit: ſuperfluente multitudine, curam delectûs in conſules partitur. Servorum numerum, & pondus argenti ſenatoribus

indicit. Equites Romani obtulêre “ operam pe-“ cuniaſque,” etiam libertinis idem munus ultro flagitantibus. Ea ſimulatio officii, a metu profecta, verterat in favorem. Et plerique haud perinde Vitellium, quàm caſum locumque principatûs miſerabantur : nec deerat ipſe, vultu, voce, lacrimis, miſericordiam elicere, largus promiſſis, &, quæ natura trepidantium eſt, immodicus. Quin & *Cæſarem* ſe dici voluit, aſpernatus antea : ſed tunc, ſuperſtitione nominis, & quia in metu conſilia prudentium, & vulgi rumor juxtà audiuntur. Ceterùm, ut omnia inconſulti impetûs cœpta, initiis valida, ſpatio langueſcunt, dilabi paullatim ſenatores, equiteſque, primò cunctanter, & ubi ipſe non aderat ; mox contemptim, & ſine diſcrimine, donec Vitellius pudore irriti conatûs, quæ non dabantur, remiſit.

LIX. Ut terrorem Italiæ poſſeſſa Mevania, ac velut renatum ex integro bellum, intulerat ; ita haud dubium erga Flavianas partes ſtudium, tam pavidus Vitellii diſceſſus addidit: erectus Samnis, Pelignuſque, & Marſi, æmulatione, quòd Campania præveniſſet, ut in novo obſequio ad cuncta belli munia acres erant. Sed fœdâ hieme per tranſitum Apennini conflictatus exercitus : & vix quieto agmine nives eluctantibus, patuit quantum diſcriminis adeundum foret, ni Vitellium retro fortuna vertiſſet ; quæ Flavianis ducibus non minùs

ſæpe, quàm ratio adfuit. Obvium illic Petilium Cerialem habuêre, agreſti cultu, & notitiâ locorum cuſtodias Vitellii elapſum. Propinqua adfinitas Ceriali cum Veſpaſiano, nec ipſe inglorius militiæ; eóque inter duces adſumptus eſt. "Flavio quoque Sabino, ac Domitiano patuiſſe effugium," multi tradidêre. Et miſſi ab Antonio nuntii, per varias fallendi artes penetrabant, "locum ac præſidium" monſtrantes. Sabinus "inhabilem labori & audaciæ valetudinem" cauſabatur: Domitiano aderat animus: ſed cuſtodes a Vitellio additi, quamquam "ſe ſocios fugæ" promitterent, tamquam inſidiantes timebantur. Atque ipſe Vitellius, reſpectu ſuarum neceſſitudinum, nihil in Domitianum atrox parabat.

LX. Duces partium ut Carſulas venêre, paucos ad requiem dies ſumunt, donec aquilæ, ſignaque legionum adſequerentur: & locus ipſe caſtrorum placebat, latè proſpectans, tuto copiarum aggeſtu, florentiſſimis pone tergum municipiis: ſimul conloquia cum Vitellianis, decem millium ſpatio diſtantibus, & proditio ſperabatur. Ægrè id pati miles, & victoriam malle, quàm pacem: ne ſuas quidem legiones opperiebantur, ut prædæ, quàm periculorum ſocias. Vocatos ad concionem Antonius docuit, "eſſe adhuc Vitellio vires, ambiguas, ſi deliberarent, acres, ſi deſperaſſent. Initia bellorum civilium fortunæ permittenda, vic-

"toriam conſiliis & ratione perfici. Jam Miſe-
"nenſem claſſem, & pulcherrimam Campaniæ
"oram deſciviſſe: nec plus e toto terrarum orbe
"reliquum Vitellio, quàm quod inter Tarracinam
"Narniamque jaceat. Satis gloriæ prœlio Cre-
"monenſi partum, & exitio Cremonæ, nimium
"invidiæ: ne concupiſcerent Romam capere po-
"tiùs, quàm ſervare: majora illis præmia, &
"multò maximum decus, ſi incolumitatem ſena-
"tui populoque Romano ſine ſanguine quæſiſ-
"ſent."

LXI. HIS ac talibus mitigati animi. Nec multò pòſt legiones venêre. Et terrore famâque aucti exercitûs, Vitellianæ cohortes nutabant, nullo in bellum adhortante, multis ad tranſitionem, qui ſuas centurias turmaſque tradere, donum victori, & ſibi in poſterum gratiam, certabant. Per eos cognitum eſt, "Interamnam proximis campis præ-"ſidio quadringentorum equitum teneri." Miſſus extemplo Varus, cum expeditâ manu, paucos repugnantium interfecit: plures, abjectis armis, veniam petivêre: quidam in caſtra refugi, cuncta formidine implebant, augendo rumoribus virtutem copiaſque hoſtium, quò amiſſi præſidii dedecus lenirent. Nec ulla apud Vitellianos flagitii pœna; & præmiis defectorum, vera fides; ac reliquum perfidiæ certamen: crebra transfugia tribunorum centurionumque; nam gregarius miles

induruerat pro Vitellio, donec Priſcus & Alphenus, deſertis caſtris, ad Vitellium regreſſi, pudore proditionis cunctos exſolverent.

LXII. IISDEM diebus, Fabius Valens Urbini, in cuſtodiâ, interficitur. Caput ejus Vitellianis cohortibus oſtentatum, ne quam ultrà ſpem foverent: nam "pervaſiſſe in Germanias Valentem, "& veteres illic novoſque exercitus ciere" credebant. Visâ cæde, in deſperationem verſi: & Flavianus exercitus, immane quantum animo, exitium Valentis, ut finem belli, accepit. Natus erat Valens Anagniæ, equeſtri familiâ: procax moribus, neque abſurdus ingenio, famam urbanitatis per laſciviam petere: ludicro Juvenalium ſub Nerone, velut ex neceſſitate, mox ſponte mimos actitavit, ſcitè magis, quam probè. Legatus legionis, & fovit Verginium, & infamavit. Fonteium Capitonem corruptum, ſeu quia corrumpere nequiverat, interfecit. Galbæ proditor, Vitellio fidus, & aliorum perfidiâ inluſtratus.

LXIII. ABRUPTA undique ſpe, Vitellianus miles, tranſiturus in partes, id quoque non ſine dedecore, ſed ſub ſignis vexilliſque in ſubjectos Narniæ campos deſcendêre. Flavianus exercitus, ut ad prœlium, intentus armatuſque, denſis circa viam ordinibus, adſtiterat. Accepti in medium Vitelliani: & circumdatos, Primus Antonius clementer adloquitur: "pars Narniæ, pars Interamnæ"

ſubſiſtere juſſi: relictæ ſimul e victricibus legiones, neque quieſcentibus graves, & adversùs contumaciam validæ. Non omisêre per eos dies Primus ac Varus crebris nuntiis "ſalutem, & pecuniam, & "ſecreta Campaniæ" offerre Vitellio, "ſi poſitis "armis, ſeque ac liberos ſuos Veſpaſiano permiſiſ-"ſet." In eumdem modum & Mucianus compoſuit epiſtolas: quibus plerumque fidere Vitellius, ac "de numero ſervorum, electione litorum" loqui. Tanta torpedo invaſerat animum, ut, ſi Principem eum fuiſſe ceteri non meminiſſent, ipſe obliviſceretur.

LXIV. At primores civitatis, Flavium Sabinum, præfectum Urbis, ſecretis ſermonibus incitabant, "victoriæ famæque partem capeſſeret: "eſſe illi proprium militem cohortium Urbana-"rum: nec defuturas vigilum cohortes, ſervitia "ipſorum, fortunam partium, & omnia prona "victoribus. Ne Antonio Varoque de gloriâ "concederet. Paucas Vitellio cohortes, & mæſtis "undique nuntiis trepidas: populi mobilem ani-"mum; &, ſi ſe ducem præbuiſſet, eaſdem illas "adulationes pro Veſpaſiano fore. Ipſum Vitel-"lium ne proſperis quidem parem; adeò ruenti-"bus debilitatum. Gratiam patrati belli penes "eum, qui Urbem occupaſſet. Id Sabino con-"venire, ut imperium fratri reſervaret; id Veſpa-"ſiano, ut ceteri poſt Sabinum haberentur."

LXV. HAUD quaquam erecto animo eas voces accipiebat, invalidus ſenectâ. Erant, qui occultis ſuſpicionibus inceſſerent, tamquam "invidiâ & "æmulatione fortunam fratris moraretur." Namque Flavius Sabinus ætate prior, privatis utriuſque rebus, auctoritate pecuniâque Veſpaſianum anteibat. Et credebatur adfectam ejus fidem præjuviſſe, domo agriſque pignori acceptis. Unde, quamquam manente in ſpeciem concordiâ, offenſarum operta metuebantur. Melior interpretatio, "mitem virum "abhorrere a ſanguine & cædibus; eóque crebris "cum Vitellio ſermonibus de pace, ponendiſque "per conditionem armis, agitare." Sæpe domi congreſſi, poſtremò in æde Apollinis, ut fama fuit, pepigêre. Verba voceſque duos teſtes habebant, Cluvium Rufum & Silium Italicum. Vultus procul viſentibus notabantur; Vitellii projectus & degener, Sabinus non inſultans, & miſeranti propior.

LXVI. QUOD ſi tam facilè ſuorum mentes flexiſſet Vitellius, quàm ipſe ceſſerat, incruentam Urbem Veſpaſiani exercitus intraſſet. Ceterùm, ut quiſque Vitellio fidus, ita pacem & conditiones abnuebant, "diſcrimen ac dedecus" oſtentantes, "& fidem in libidine victoris. Nec tantam Veſ-"paſiano ſuperbiam, ut privatum Vitellium pate-"retur: ne victos quidem laturos. Ita periculum "ex miſericordiâ. Ipſum ſanè ſenem, & proſpe-

"ris adverſiſque ſatiatum. Sed quod nomen, "quem ſtatum filio ejus Germanico fore? Nunc "pecuniam, & familiam, & beatos Campaniæ "ſinus promitti: ſed ubi imperium Veſpaſianus "invaſerit, non ipſi, non amicis ejus, non deni-"que exercitibus ſecuritatem, niſi exſtincto æmu-"latu redituram. Fabium illis Valentem, capti-"vum & caſibus dubiis reſervatum, prægravem "fuiſſe, nedum Primus ac Fuſcus, & ſpecimen "partium Mucianus, ullam in Vitellium, niſi oc-"cidendi, licentiam habeant. Non a Cæſare "Pompeium, non ab Auguſto Antonium incolu-"mes relictos: niſi fortè Veſpaſianus altiores ſpi-"ritus gerat, Vitellii cliens, cùm Vitellius collega "Claudio foret. Quin, ut cenſuram patris, ut tres "conſulatus, ut tot egregiæ domûs honores dece-"ret, deſperatione ſaltem in audaciam accingere-"tur: perſtare militem, ſupereſſe ſtudia populi. "Denique nihil atrocius eventurum, quàm in "quod ſponte ruant: moriendum victis, mori-"endum deditis: id ſolum referre, noviſſimum "ſpiritum per ludibrium, & contumelias effun-"dant, an per virtutem."

LXVII. SURDÆ ad fortia conſilia Vitellio aures. Obruebatur animus miſeratione curâque, ne pertinacibus armis, minùs placabilem victorem relinqueret conjugi ac liberis. Erat illi & feſſa ætate parens, quæ tamen paucis antè diebus op-

portunâ morte excidium domûs prævênit, nihil principatu filii adſecuta, niſi luctum & bonam famam. Quintodecimo Kalendas Januarii auditâ defectione legionis cohortiumque, quæ ſe Narniæ dediderant, pullo amictu palatio degreditur, mæſtâ circùm familiâ. Simul ferebatur lecticulâ parvulus filius, velut in funebrem pompam. Voces populi blandæ & intempeſtivæ: miles minaci ſilentio.

LXVIII. Nec quiſquam adeò rerum humanarum immemor, quem non commoveret illa facies, Romanum Principem, & generis humani paullo antè dominum, relictâ fortunæ ſuæ ſede, per populum, per Urbem, exire de imperio. Nihil tale viderant, nihil audierant: repentina vis dictatorem Cæſarem oppreſſerat; occultæ Caium inſidiæ: nox & ignotum rus, fugam Neronis abſconderant: Piſo & Galba tamquam in acie cecidêre: in ſuâ concione Vitellius, inter ſuos milites, proſpectantibus etiam feminis, pauca & præſenti mæſtitiæ congruentia locutus: "Cedere ſe pacis & "reipublicæ causâ: retinerent tantùm memoriam "ſuî, fratremque, & conjugem, & innoxiam li"berorum ætatem miſerarentur." Simul filium protendens, modò ſingulis, modò univerſis commendans, poſtremò fletu præpediente, adſiſtenti conſuli (Cæcilius Simplex erat) exſolutum a latere pugionem, velut jus necis vitæque civium, redde-

bat. Aſpernante conſule, reclamantibus, qui in concione adſtiterant, ut in æde Concordiæ poſiturus inſignia imperii, domumque fratris petiturus, diſceſſit. Major hìc clamor obſiſtentium penatibus privatis, "in palatium" vocantium: interclusum aliud iter, idque ſolum, quod in ſacram viam pergeret, patebat: tum conſilii inops, in palatium rediit.

LXIX. PRÆVENERAT rumor, "ejurari ab eo "imperium:" ſcripſeratque Flavius Sabinus cohortium tribunis, "ut militem cohiberent." Igitur tamquam omnis reſpublica in Veſpaſiani ſinum ceſſiſſet, primores ſenatûs, & plerique equeſtris ordinis, omniſque miles Urbanus, & vigiles, domum Flavii Sabini complevêre: illuc de ſtudiis vulgi, & minis Germanicarum cohortium affertur. Longiùs jam progreſſus erat, quàm ut regredi poſſet: & ſuo quiſque metu, ne disjectos, eóque minùs validos, Vitelliani conſectarentur, cunctantem in arma impellebant. Sed quod in ejuſmodi rebus accidit, conſilium ab omnibus datum eſt, periculum pauci ſumpsêre. Circa lacum Fundani, deſcendentibus, qui Sabinum comitabantur, armatis, occurrunt promptiſſimi. Modicum ibi prœlium, improviſo tumultu, ſed proſperum Vitellianis fuit. Sabinus, re trepidâ, quod tutiſſimum e præſentibus, arcem Capitolii inſedit milite, & quibuſdam ſenatorum equitumque;

quorum nomina tradere haud promptum eſt, quoniam victore Veſpaſiano, multi id meritum erga partes ſimulavêre. Subierunt obſidium etiam feminæ inter quas maximè inſignis, Verulana Gracilia, neque liberos, neque propinquos, ſed bellum ſecuta. Vitellianus miles, cuſtodiâ ſocordi clauſos circumdedit, eóque, concubiâ nocte, ſuos liberos Sabinus, & Domitianum fratris filium, in Capitolium accivit, miſſo per neglecta ad Flavianos duces nuntio, qui "circumſideri ipſos, &, ni ſubveniretur, arctas res" nuntiaret. Noctem adeò quietam egit, ut degredi ſine noxâ potuerit: quippe miles Vitellii adversùs pericula ferox, laboribus & vigiliis parum intentus erat: & hibernus imber repentè fuſus, oculos aureſque impediebat.

LXX. LUCE primâ, Sabinus, antequam invicem hoſtilia cœptarent, Cornelium Martialem, e primipilaribus, ad Vitellium miſit, "cum mandatis & queſtu, quòd pacta turbarentur. Simulationem prorſus & imaginem deponendi imperii fuiſſe, ad decipiendos tot inluſtres viros. Cur enim e roſtris fratris domum, imminentem foro, & inritandis hominum oculis, quàm Aventinum & penates uxoris petiſſet? Ita privato, & omnem principatûs ſpeciem vitanti, conveniſſe: contrà, Vitellium in palatium, in ipſam imperii arcem regreſſum. Inde armatum agmen emiſſum; ſtratam innocentium

" cædibus celeberrimam Urbis partem: ne Capi-
" tolio quidem abſtineri. Togatum nempe ſe, &
" unum e ſenatoribus, dum inter Veſpaſianum ac
" Vitellium prœliis legionum, captivitatibus urbi-
" um, deditionibus cohortium judicatur. Jam,
" Hiſpaniis, Germaniiſque, & Britanniâ, deſciſ-
" centibus, fratrem Veſpaſiani manſiſſe in fide,
" donec ultro ad conditiones vocaretur. Pacem
" & concordiam victis utilia; victoribus tantùm
" pulchra eſſe. Si conventionis pæniteat, non ſe,
" quem perfidiâ deceperit, ferro peteret; non
" filium Veſpaſiani, vix puberem. Quantum,
" occiſis uno ſene, & uno juvene, profici? iret
" obviàm legionibus, de ſummâ rerum illic certa-
" ret: cetera ſecundùm eventum prœlii ceſſura."
Trepidus ad hæc Vitellius, pauca purgandi ſuî
causâ reſpondit, culpam "in militem" conferens,
" cujus nimio ardori imparem eſſe modeſtiam
" ſuam." Et monuit Martialem, " ut per ſecre-
" tam ædium partem occultè abiret, ne a militibus
" internuntius inviſæ pacis interficeretur." Ipſe
neque jubendi, neque vetandi potens, non jam
Imperator, ſed tantùm belli cauſa erat.

LXXI. Vix dum regreſſo in Capitolium Martiale, furens miles aderat, nullo duce; ſibi quiſque auctor: cito agmine, forum & imminentia foro templa prætervecti, erigunt aciem per adverſum collem, uſque ad primas Capitolinæ arcis fores,

Erant antiquitus porticus in latere clivi, dextræ ſubeuntibus: in quarum tectum egreſſi, ſaxis tegulisque Vitellianos obruebant. Neque illis manus, niſi gladiis armatæ; & arceſſere tormenta, aut miſſilia tela, longum videbatur. Faces in prominentem porticum jecêre; & ſequebantur ignem: ambuſtaſque Capitolii fores penetraſſent, ni Sabinus revulſas undique ſtatuas, decora majorum, in ipſo aditu, vice muri, objeciſſet. Tum diverſos Capitolii aditus invadunt, juxta lucum aſyli, & quà Tarpeia rupes centum gradibus aditur. Improviſa utraque vis; propior atque acrior per aſylum ingruebat: nec ſiſti poterant, ſcandentes per conjuncta ædificia: quæ, ut in multâ pace, in altum edita, ſolum Capitolii æquabant. Hìc ambigitur, "ignem tectis oppugnatores injecerint, an obſeſſi," quæ crebrior fama eſt, "quò nitentes ac progreſſos depellerent." Inde lapſus ignis in porticus, adpoſitas ædibus: mox ſuſtinentes faſtigium aquilæ, vetere ligno, traxerunt flammam, alueruntque. Sic Capitolium, clauſis foribus, indefenſum & indireptum, conflagravit.

LXXII. Id facinus poſt conditam Urbem luctuoſiſſimum fœdiſſimumque populo Romano accidit: nullo externo hoſte, propitiis, ſi per mores noſtros liceret, deis, ſedem Jovis optimi, maximi, auſpicatò a majoribus, pignus imperii, conditam, quam non Porſena deditâ Urbe, neque Galli cap-

tâ, temerare potuiſſent, furore Principum exſcindi! Arſerat & antè Capitolium civili bello, ſed fraude privatâ: nunc palam obſeſſum, palam incenſum: quibus armorum cauſis? quo tantæ cladis pretio ſtetit? pro patriâ bellavimus? Voverat Tarquinius Priſcus rex, bello Sabino; jeceratque fundamenta, ſpe magis futuræ magnitudinis, quàm quò modicæ adhuc populi Romani res ſufficerent. Mox Servius Tullius, ſociorum ſtudio; deinde Tarquinius Superbus, captâ Sueſsâ Pometiâ, hoſtium ſpoliis exſtruxêre. Sed gloria operis, libertati reſervata: pulſis regibus, Horatius Pulvillus, iterum conſul, dedicavit, eâ magnificentiâ, quam immenſæ poſtea populi Romani opes ornarent potiùs, quàm augerent. Iiſdem rurſus veſtigiis ſitum eſt, poſtquam interjecto ccccxxv. annorum ſpatio, L. Scipione, C. Norbano conſulibus, flagraverat. Curam victor Sulla ſuſcepit, neque tamen dedicavit: hoc ſolum felicitati ejus negatum. Lutatii Catuli nomen, inter tanta Cæſarum opera, uſque ad Vitellium manſit. Ea tunc ædes cremabatur.

LXXIII. SED plus pavoris obſeſſis, quàm obſeſſoribus intulit. Quippe Vitellianus miles, neque aſtu, neque conſtantiâ, inter dubia indigebat. Ex diverſo trepidi milites, dux ſegnis, & veluti captus animi, non linguâ, non auribus competere: neque alienis conſiliis regi, neque ſua expedire: huc

illuc clamoribus hoſtium circumagi: quæ juſſerat vetare, quæ vetuerat jubere. Mox, quod in perditis rebus accidit, omnes præcipere, nemo exſequi: poſtremò, abjectis armis, fugam & fallendi artes circumſpectabant. Inrumpunt Vitelliani, & cuncta ſanguine, ferro, flammiſque miſcent. Pauci militarium virorum, inter quos maximè inſignes, Cornelius Martialis, Æmilius Pacenſis, Caſperius Niger, Didius Scæva, pugnam auſi, obtruncantur. Flavium Sabinum, inermem, neque fugam cœptantem, circumſiſtunt, & Quinctium Atticum, conſulem, umbrâ honoris & ſuâmet vanitate monſtratum, quòd edicta in populum pro Veſpaſiano magnifica, probroſa adversùs Vitellium jecerat. Ceteri per varios caſus elàpſi; quidam ſervili habitu, alii fide clientium contecti, & inter ſarcinas abditi. Fuêre, qui, excepto Vitellianorum ſigno, quo inter ſe noſcebantur, ultro rogitantes reſpondenteſve, audaciam pro latebrâ haberent.

LXXIV. DOMITIANUS, primâ inruptione apud æditûum occultatus, ſollertiâ liberti, lineo amictu turbæ ſacricolarum immixtus ignoratuſque, apud Cornelium Primum, paternum clientem, juxta Velabrum, delituit. Ac potiente rerum patre, disjecto æditui contubernio, modicum ſacellum JOVI CONSERVATORI, aramque poſuit, caſus ſuos in marmore expreſſam. Mox imperium adeptus, JOVI CVSTODI templum ingens, ſeque in ſinu

dei ſacravit. Sabinus & Atticus, onerati catenis, & ad Vitellium ducti, nequaquam infeſto ſermone vultuque excipiuntur, frementibus, qui jus cædis, & præmia navatæ operæ, petebant. Clamore a proximis orto, ſordida pars plebis ſupplicium Sabini expoſcit, minas adulationeſque miſcet. Stantem pro gradibus palatii Vitellium, & preces parantem, pervicêre ut abſiſteret. Tum confoſſum conlaceratumque, & abſciſo capite truncum corpus Sabini in Gemonias trahunt.

LXXV. HIC exitus viri haud ſanè ſpernendi. Quinque & triginta ſtipendia in republicâ fecerat, domi militiæque clarus. Innocentiam juſtitiamque ejus non argueres : ſermonis nimius erat : id unum ſeptem annis, quibus Mœſiam ; duodecim, quibus præfecturam Urbis obtinuit, calumniatus eſt rumor : in fine vitæ, alii ſegnem, multi moderatum, & civium ſanguinis parcum credidêre. Quod inter omnes conſtiterit, ante principatum Veſpaſiani, decus domûs penes Sabinum erat. Cædem ejus lætam fuiſſe Muciano accepimus. Ferebant plerique "etiam paci conſultum, diremptâ æmulatione "inter duos, quorum alter ſe fratrem Imperatoris, "alter conſortem imperii cogitaret." Sed Vitellius conſulis ſupplicium poſcenti populo reſtitit, placatus, ac velut vicem reddens, quòd interrogantibus "quis Capitolium incendiſſet," ſe reum Atticus obtulerat. Eâque confeſſione, ſive aptum

tempori mendacium fuit, invidiam crimenque agnoviſſe, & a partibus Vitellii amolitus videbatur.

LXXVI. IISDEM diebus L. Vitellius, poſitis apud Feroniam caſtris, excidio Tarracinæ imminebat; clauſis illic gladiatoribus remigibuſque, qui non egredi mœnia, neque periculum in aperto audebant. Præerat, ut ſuprà memoravimus, Julianus gladiatoribus, Apollinaris remigibus, laſciviâ ſocordiâque gladiatorum magis, quàm ducum ſimiles. Non vigilias agere, non intuta mœnium firmare, noctu dieque fluxi, & amœna litorum perſonantes, in miniſterium luxûs diſperſis militibus, de bello tantùm inter convivia loquebantur. Paucos ante dies diſceſſerat Apinius Tiro; doniſque ac pecuniis acerbè per municipia conquirendis, plus invidiæ quàm virium partibus addebat.

LXXVII. INTERIM ad L. Vitellium ſervus Verginii Capitonis perfugit, pollicituſque, "ſi præ-"ſidium acciperet, vacuam arcem furtim tradi-"turum," multâ nocte cohortes expeditas, ſummis montium jugis, ſuper caput hoſtium ſiſtit: inde miles ad cædem magis, quàm ad pugnam decurrit: ſternunt inermes, aut arma capientes, & quoſdam ſomno excitos, cùm tenebris, pavore, ſonitu tubarum, clamore hoſtili turbarentur. Pauci gladiatorum reſiſtentes, neque inulti cecidêre: ceteri ad naves ruebant, ubi cuncta pari formidine implicabantur, permixtis paganis, quos nullo diſ-

crimine Vitelliani trucidabant. Sex liburnicæ inter primum tumultum evasêre, in quîs præfectus claſſis Apollinaris: reliquæ in litore captæ, aut nimio ruentium onere preſſas mare hauſit. Julianus ad L. Vitellium perductus, & verberibus fœdatus, in ore ejus jugulatur. Fuêre, qui uxorem L. Vitellii Triariam inceſſerent, tamquam "gladio militari cincta, inter luctum cladeſque expugnatæ "Tarracinæ, ſuperbè ſævéque egiſſet." Ipſe lauream geſtæ proſperè rei ad fratrem miſit: percunctatus, "ſtatim regredi ſe, an perdomandæ "Campaniæ inſiſtere juberet." Quod ſalutare non modò partibus Veſpaſiani, ſed reipublicæ fuit: nam ſi recens victoriâ miles, &, ſuper inſitam pervicaciam, ſecundis ferox, Romam contendiſſet, haud parvâ mole certatum, nec ſine exitio Urbis foret: quippe L. Vitellio, quamvis infami, inerat induſtria: nec virtutibus, ut boni, ſed quomodo peſſimus quiſque, vitiis valebat.

LXXVIII. Dum hæc in partibus Vitellii geruntur, digreſſus Narniâ Veſpaſiani exercitus, feſtos Saturni dies, Ocriculi, per otium, agitabat. Cauſa tam pravæ moræ, ut Mucianum opperirentur. Nec defuêre, qui Antonium ſuſpicionibus arguerent, tamquam "dolo cunctantem, poſt ſecretas "Vitellii epiſtolas, quibus conſulatum, & nubilem "filiam, & dotales opes, pretium proditionis, of- "ferebat." Alii, "ficta hæc, & in gratiam Mu-

" ciani compoſita." Quidam, " omnium id du-
" cum conſilium fuiſſe, oſtentare potiùs Urbi bel-
" lum, quàm inferre: quando validiſſimæ cohor-
" tes a Vitellio deſciviſſent, & abſciſis omnibus
" præſidiis, ceſſurus imperio videbatur. Sed
" cuncta feſtinatione, deinde ignaviâ Sabini cor-
" rupta: qui, ſumptis temere armis, munitiſ-
" ſimam Capitolii arcem, & ne magnis quidem
" exercitibus expugnabilem, adversùs tris cohor-
" tes tueri nequiviſſet." Haud facilè quis uni ad-
ſignaverit culpam, quæ omnium fuit: nam & Mucianus ambiguis epiſtolis victores morabatùr; & Antonius præpoſtero obſequio, vel dum regerit invidiam, crimen meruit; ceterique duces, dum peractum bellum putant, finem ejus inſignivêre. Ne Petilius quidem Cerialis, cum mille equitibus præmiſſus, ut tranſverſis itineribus per agrum Sabinum, Salariâ viâ, Urbem introiret, ſatis maturaverat: donec obſeſſi Capitolii fama cunctos ſimul exciret.

LXXIX. ANTONIUS per Flaminiam ad Saxa rubra, multo jam noctis, ſerum auxilium venit. Illic " interfectum Sabinum, conflagraſſe Capito-
" lium, tremere Urbem," mæſta omnia accepit:
" plebem quoque & ſervitia pro Vitellio armari," nuntiabatur. Et Petilio Ceriali equeſtre prœlium adverſum fuerat: namque incautum, & tamquam ad victos ruentem, Vitelliani, interjectus equiti

pedes, excepêre. Pugnatum haud procul Urbe, inter ædificia hortoſque, & anfractus viarum; quæ gnara Vitellianis, incomperta hoſtibus, metum fecerant: neque omnis eques concors, adjunctis quibuſdam, qui nuper apud Narniam dediti, fortunam partium ſpeculabantur: capitur præfectus alæ Tullius Flavianus: ceteri fœdâ fugâ conſternantur, non ultra Fidenas ſecutis victoribus.

LXXX. Eo ſucceſſu ſtudia populi aucta: vulgus Urbanum arma cepit. Paucis ſcuta militaria: plures, raptis, quod cuique obvium, telis, "ſignum pugnæ" expoſcunt. Agit grates Vitellius, & "ad tuendam Urbem prorumpere" jubet. Mox vocato ſenatu, deliguntur legati ad exercitus, ut prætexto reipublicæ concordiam pacemque ſuaderent. Varia legatorum ſors fuit. Qui Petilio Ceriali occurrerant, extremum diſcrimen adiêre, aſpernante milite conditiones pacis: vulneratur prætor Arulenus Ruſticus: auxit invidiam, ſuper violatum legati prætoriſque nomen, propria dignatio viri: palantur comites: occiditur proximus lictor, dimovere turbam auſus; &, ni dato a duce præſidio defenſi forent, ſacrum etiam inter exteras gentes legatorum jus, ante ipſa patriæ mœnia, civilis rabies uſque in exitium temeraſſet. Æquioribus animis accepti ſunt, qui ad Antonium venerant, non quia modeſtior miles, ſed duci plus auctoritatis.

LXXXI. Miscuerat ſe legatis Muſonius Rufus, equeſtris ordinis, ſtudium philoſophiæ, & placita Stoicorum æmulatus, cœptabatque permixtus manipulis, "bona pacis ac belli diſcrimina" diſſerens, armatos monere. Id pleriſque ludibrio, pluribus tædio: nec deerant, qui propellerent proculcarentque, ni, admonitu modeſtiſſimi cujuſque, & aliis minitantibus, omiſiſſet intempeſtivam ſapientiam. Obviæ fuêre & virgines Veſtales, cum epiſtolis Vitellii, ad Antonium ſcriptis: "eximi "ſupremo certamini unum diem" poſtulabat: "ſi "moram interjeciſſent, faciliùs omnia conven- "tura." Virgines cum honore dimiſſæ: Vitellio reſcriptum, "Sabini cæde, & incendio Capitolii, "dirempta belli commercia."

LXXXII. Tentavit tamen Antonius vocatas ad concionem legiones mitigare, "ut, caſtris juxta "pontem Milvium poſitis, poſterâ die Urbem "ingrederentur." Ratio cunctandi, ne aſperatus prœlio miles, non populo, non ſenatui, ne templis quidem, ac delubris deorum conſuleret. Sed omnem prolationem, ut inimicam victoriæ, ſuſpectabant. Simul fulgentia per colles vexilla, quamquam imbellis populus ſequeretur, ſpeciem hoſtilis exercitûs fecerant. Tripartito agmine, pars ut adſtiterat, Flaminiâ viâ; pars juxta ripam Tiberis inceſſit; tertium agmen, per Salariam, Collinæ portæ propinquabat. Plebs invectis equitibus fuſa.

Miles Vitellianus trinis & ipſe præſidiis occurrit. Prœlia ante Urbem multa, & varia; ſed Flavianis, conſilio ducum præſtantibus, ſæpius proſpera. Ii tantùm conflictati ſunt, qui in partem ſiniſtram Urbis ad Salluſtianos hortos, per anguſta & lubrica viarum flexerant. Superſtantes maceriis hortorum Vitelliani, ad ſerum uſque diem, ſaxis piliſque ſubeuntes arcebant: donec ab equitibus, qui portâ Collinâ inruperant, circumvenirentur. Concurrêre & in campo Martio infeſtæ acies. Pro Flavianis fortuna, & parta totiens victoria: Vitelliani deſperatione ſolâ ruebant; & quamquam pulſi, rurſus in Urbe congregabantur.

LXXXIII. ADERAT pugnantibus ſpectator populus, utque in ludicro certamine, hos, rurſus illos clamore & plauſu fovebat: quotiens pars altera inclinaſſet, abditos in tabernis, aut, ſi quam in domum perfugerant, "erui jugularique" expoſtulantes, parte majore prædæ potiebantur. Nam milite ad ſanguinem & cædes obverſo, ſpolia in vulgus cedebant. Sæva ac deformis Urbe totâ facies: alibi prœlia & vulnera; alibi balineæ popinæque: ſimul cruor & ſtrues corporum; juxtà ſcorta, & ſcortis ſimiles: quantum in luxurioſo otio libidinum; quidquid in acerbiſſimâ captivitate ſcelerum: prorſus, ut eamdem civitatem & furere crederes, & laſcivire. Conflixerant antè armati exercitus in Urbe, bis L. Sullâ, ſemel Cinnâ, vic-

toribus; nec tunc minus crudelitatis: nunc inhumana ſecuritas, & ne minimo quidem temporis, voluptates intermiſſæ: velut feſtis diebus id quoque gaudium accederet, exſultabant, fruebantur; nullâ partium curâ, malis publicis læti.

LXXXIV. PLURIMUM molis in oppugnatione caſtrorum fuit, quæ acerrimus quiſque, ut noviſſimam ſpem, retinebant. Eò intentiùs victores, præcipuo veterum cohortium ſtudio, cuncta validiſſimarum urbium excidiis reperta ſimul admovent, teſtudinem, tormenta, aggeres, faceſque: "quidquid tot prœliis laboris ac periculi hauſiſſent, opere illo conſummari" clamitantes. "Urbem ſenatui ac populo Romano, templa diis reddita: proprium eſſe militis decus in caſtris, illam patriam, illos penates: ni ſtatim recipiantur, noctem in armis agendam." Contrà Vitelliani, quamquam numero fatoque diſpares, inquietare victoriam, morari pacem, domos araſque cruore fœdare: ſuprema victis ſolatia amplectebantur. Multi ſemianimes, ſuper turres & propugnacula mœnium, exſpiravêre. Convulſis portis, reliquus globus obtulit ſe victoribus: & cecidêre omnes contrariis vulneribus, verſi in hoſtem. Ea cura etiam morientibus decori exitûs fuit.

LXXXV. VITELLIUS, captâ Urbe, per averſam palatii partem, Aventinum, in domum uxoris,

ſellulâ defertur; ut, ſi diem latebrâ vitaviſſet, Tarracinam ad cohortes fratremque perſugeret. Dein, mobilitate ingenii, & quæ natura pavoris eſt, cùm omnia metuenti, præſentia maximè diſplicerent, in palatium regreditur, vaſtum deſertumque: dilapſis etiam infimis ſervitiorum, aut occurſum ejus declinantibus. Terret ſolitudo, & tacentes loci: tentat clauſa: inhorreſcit vacuis: feſſuſque miſero errore, & pudendâ latebrâ ſemet occultans, ab Julio Placido, tribuno cohortis, protrahitur. Vinctæ pone tergum manus: laniatâ veſte, fœdum ſpectaculum, ducebatur, multis increpantibus, nullo inlacrimante: deformitas exitûs miſericordiam abſtulerat. Obvius e Germanicis militibus, Vitellium infeſto ictu, per iram, vel quò maturiùs ludibrio eximeret, an tribunum appetierit, in incerto fuit, aurem tribuni amputavit, ac ſtatim confoſſus eſt. Vitellium, infeſtis mucronibus coactum, modò erigere os, & offerre contumeliis, nunc cadentes ſtatuas ſuas, plerumque roſtra, aut Galbæ occiſi locum contueri; poſtremò ad Gemonias, ubi corpus Flavii Sabini jacuerat, propulêre. Una vox non degeneris animi excepta, cùm tribuno inſultanti, "ſe tamen Imperatorem ejus fuiſſe" reſpondit. Ac deinde ingeſtis vulneribus, concidit. Et vulgus eâdem pravitate inſectabatur interfectum, quâ foverat viventem.

LXXXVI. PATER illi L. Vitellius: ſeptimum & quinquageſimum ætatis annum explebat: conſulatum, ſacerdotia, nomen locumque inter primores, nullâ ſuâ induſtriâ, ſed cuncta patris claritudine adeptus. Principatum ei detulêre, qui ipſum non noverant. Studia exercitûs raró cuiquam, bonis artibus quæſita, perinde adfuêre, quàm huic per ignaviam. Inerat tamen ſimplicitas ac liberalitas; quæ, ni adſit modus, in exitium vertuntur. Amicitias, dum magnitudine munerum, non conſtantiâ morum continere putat, meruit magis, quàm habuit. Reipublicæ haud dubiè intererat, Vitellium vinci: ſed imputare perfidiam non poſſunt, qui Vitellium Veſpaſiano prodidêre, cùm a Galbâ deſciviſſent. Præcipiti in occaſum die, ob pavorem magiſtratuum ſenatorumque, qui dilapſi ex Urbe, aut per domos clientium ſemet occultabant, vocari ſenatus non potuit. Domitianum, poſtquam nihil hoſtile metuebatur, ad duces partium progreſſum, & *Cæſarem* conſalutatum, miles frequens, utque erat in armis, in paternos penates deduxit.

BREVIARIUM

LIBRI QUARTI.

I. *VICTORES Flaviani in Urbe ſæviunt.* II. *L. Vitellius, licèt deditus, interficitur.* III. *Compoſitâ Campaniâ, obſequium ſenatûs in Veſpaſianum.* IV. *Muciani, Antonii, ceterorumque belli ducum honores. Reſtituendi Capitolii conſilia. Libertati conſulit Helvidius Priſcus.* V. *Hujuſce viri vita & mores.* VI. *Inter eum & Eprium Marcellum acre jurgium.* IX. *De impenſis publicis diſſenſio.* X. *Muſonius Rufus in P. Celerem invehitur.* XI. *Mucianus, Urbem ingreſſus, cuncta in ſe trahit. Calpurnii Galeriani cædes. Servile Aſiatici, liberti, ſupplicium.* XII. *Initia belli Germanici, duce Claudio Civili.* XIV. *Primi in arma ruunt Batavi & Canninefates.* XV. *Accitis Friſiis, occupata duarum cohortium hiberna.* XVI. *Parta Civilis dolo de Romanis victoria.* XVII. *Ejus famâ excitæ Germaniæ auxilia ultro offerunt. Civilis Galliarum ſocietatem*

adfectat. XVIII. *Hordeonii Flacci ſegnitia. Victi Romani in Vetera caſtra fugiunt.* XIX. *Batavorum & Canninefatium cohortes, quæ in Urbem pergebant, corruptæ, Civili junguntur; & Bonnenſi prælio Romanorum aciem perfringunt.* XXI. *Suos tamen in verba Veſpaſiani adegit Civilis, ut hoſtilia velaret.* XXII. *Statimque Vetera obſidet.* XXIV. *Hordeonius Flaccus, ſeditione conflictatus, ſummam rerum Voculæ permittit. Adfluunt Gallorum auxilia.* XXVI. *Herennius Gallus, in partem curarum Voculæ additus, re infeliciter geſtâ, verberatur. Nova ſeditio.* XXVIII. *Germani prædas e Gallis agunt.* XXIX. *Varia Germanos inter & Romanos certamina.* XXXI. *Auxilia Gallorum, nuntiato Cremonenſi prælio, a Vitellio deſciſcunt. Dictum quoque ab Hordeonio Flacco Veſpaſiani ſacramentum.* XXXII. *Tum Montanus ad Civilem mittitur, ut eum a bello retrahat. Ipſe Montanum, paratum in res novas, ad bellum impellit.* XXXIII. *Mox adversùs Voculam partem copiarum mittit. Prælia Germanis primò, dein Romanis proſpera.* XXXV. *Vocula malè utitur victoriâ.* XXXVI. *Civilis Geldubam capit. Inter Romanos diſcor-*

dia. Hordeonium Flaccum interficiunt. Eadem tempeſtas Voculam ferme perculit. XXXVII. *Mogontiacum obſeſſum. Treveri nunc fidi, mox rebelles.* XXXVIII. *Interim in Urbe falſi ab Africâ pavores.* XXXIX. *Domitianus prætor. Potentia Antonii Primi a Muciano infracta.* XL. *Reſtituuntur Galbæ honores. P. Celer, aliique famoſi delationibus, damnati.* XLII. *Aquilium Regulum, a Meſſalâ fratre defenſum, premit Curtius Montanus.* XLIII. *Eprius quoque Marcellus ab Helvidio corripitur.* XLIV. *At ne longiùs abiret hæc cognitio, abolita priorum temporum memoria. In paucos & viles ſævitum.* XLV. *Senenſes ob pulſatum ſenatorem puniti. Antonius Flamma lege repetundarum damnatus.* XLVI. *Prætorianorum ſeditio a Muciano compoſita.* XLVII. *Abrogati conſulatus, quos Vitellius dederat. Funus cenſorium Flavio Sabino ductum.* XLVIII. *L. Piſonis, Africæ proconſulis, cædes. L. OEenſium Leptitanorumque diſcordiæ: fuſi Garamantes.* LI. *Oblata a Parthis auxilia non recipit Veſpaſianus.* LII. *Illum Domitiano infenſum Titus mitigat.* LIII. *Cura reſtituendi Capitolii in L. Veſtinum collata.* LIV. *Ob Vitellii*

necem, duplicatum in Germaniâ bellum: nec hoſtiles animos jam diſſimulat Civilis. Treveri ac Lingones a Romanis deficiunt, Claſſico, Tutore & Julio Sabino ducibus. Nutant reliquæ Galliæ. Incerta ipſarum legionum fides. LIX. *Vocula occiditur; & pro Galliarum imperio juratum.* LX. *Legiones, in Veteribus caſtris obſeſſæ, eadem in verba adactæ.* LXI. *Tum Civilis, voti compos, crinem ponit. Inde quoque major Veledæ auctoritas.* LXII. *Captarum legionum mæſtum ſilenſque agmen. Alæ Picentinæ virtus.* LXIII. *Colonia Agrippinenſis, Tranſrhenanis gentibus inviſa, in ſummum diſcrimen adducitur.* LXVI. *Civilis Claudium Labeonem, reſiſtere auſum, vincit: Bethaſios Tungroſque in fidem recipit.* LXVII. *Lingones tamen a Sequanis fuſi; victuſque Julius Sabinus latet.* LXVIII. *Tantis armorum motibus anxius Mucianus, cum Domitiano ad bellum accingitur. Legiones quatuor præmiſſæ: aliæ accitæ.* LXIX. *Galli deliberant; & plerique, æmulatione provinciarum deterriti, Romanam fidem retinent.* LXX. *Nec Civili, Claſſico, ceteriſque ducibus ſatis conſilii ac concordiæ.* LXXI. *Interea Petilius Cerialis Mogontiacum*

venit: Valentinum, hoſtium ducem, magnâ clade adficit. LXXII. *Victæ antè legiones in caſtra Romana receptæ.* LXXIII. *Cerialis Treveros ac Lingonas adloquitur & componit.* LXXV. *Atrox prælium, quo Germani, primùm victores, dein Cerialis conſtantiâ vincuntur.* LXXIX. *Agrippinenſes a Germanis déſciſcunt.* LXXX. *Mucianus filium Vitellii interfici jubet. Antonius Primus ad Veſpaſianum venit, nec pro ſpe ſuâ excipitur.* LXXXI. *Miracula Alexandriæ a Veſpaſiano edita.* LXXXII. *Adit templum Serapidis.* LXXXIII. *Hujus dei origo.* LXXXV. *Valentinus, victus, nec degener, punitur.* LXXXVI. *Domitianus, cùm fruſtra Cerialem tentaſſet, ut ſibi exercitum imperiumque traderet, otium ſtudiaque literarum ſimulat.*

Hæc geſta, partim flagrantibus adhuc Vitellii & Veſpaſiani civilibus bellis, partim

A. U. C.	J. C.		
DCCCXXIII.	70.	Coſſ.	FLAVIO VESPASIANO Aug. II. TITO VESPASIANO Cæſare.

C. CORNELII
TACITI
HISTORIÆ.
LIBER QUARTUS.

Interfecto Vitellio, bellum magis deſierat, quàm pax cœperat. Armati per Urbem victores, implacabili odio, victos conſectabantur: plenæ cædibus viæ, cruenta fora templaque, paſſim trucidatis, ut quemque fors obtulerat. Ac mox, augeſcente licentiâ, ſcrutari, ac protrahere abditos: ſi quem procerum habitu, & juventâ conſpexerant, obtruncare, nullo militum, aut populi diſcrimine. Quæ ſævitia, recentibus odiis, ſanguine explebatur; dein verterat in avaritiam: nihil uſquam ſecretum aut clauſum ſinebant, "Vitellianos occultari" ſimulantes. Initium id perfringendarum domuum; vel ſi reſiſteretur, cauſa cædis: nec deerat egentiſſimus quiſque ex plebe: & peſſimi ſervitiorum prodere ultro dites dominos: alii ab amicis monſtrabantur. Ubique lamenta,

conclamationes, & fortuna captæ urbis: adeò ut Othoniani Vitellianique militis invidioſa antea petulantia deſideraretur. Duces partium, accendendo civili bello acres, temperandæ victoriæ impares: quippe in turbas & diſcordias peſſimo cuique plurima vis: pax & quies bonis artibus indigent.

II. NOMEN ſedemque Cæſaris, Domitianus acceperat; nondum ad curas intentus, ſed ſtupris & adulteriis filium Principis agebat. Præfectura prætorii, penes Arrium Varum: ſumma potentiæ, in Primo Antonio: is pecuniam familiamque e Principis domo, quaſi Cremonenſem prædam, rapere: ceteri modeſtiâ, vel ignobilitate, ut in bello obſcuri, ita præmiorum expertes. Civitas pavida, & ſervitio parata, "occupari redeuntem Tarracinâ L. Vitellium cum cohortibus, exſtinguique "reliqua belli," poſtulabat. Præmiſſi Ariciam equites: agmen legionum intra Bovillas ſtetit. Nec cunctatus eſt Vitellius, ſeque & cohortes arbitrio victoris permittere. Et miles infelicia arma, haud minùs irâ, quàm metu abjecit. Longus deditorum ordo, ſeptus armatis, per Urbem inceſſit. Nemo ſupplici vultu, ſed triſtes & truces, & adversùm plauſus ac laſciviam inſultantis vulgi immobiles: paucos erumpere auſos, circumjecti preſsêre: ceteri in cuſtodiam conditi. Nihil quiſquam locutus indignum, &, quamquam inter adverſa, ſalva virtutis fama. Dein L. Vitellius interficitur, par

vitiis fratris, in principatu ejus vigilantior; nec perinde proſperis ſocius, quàm adverſis abſtractus.

III. IISDEM diebus Lucilius Baſſus, cum expedito equite, ad componendam Campaniam mittitur: diſcordibus municipiorum animis, magis inter ſemet, quàm contumaciâ adversùs Principem. Viſo milite, quies. Et minoribus coloniis impunitas: Capuæ, legio tertia hiemandi causâ locatur, & domus inluſtres adflictæ; cùm contrà Tarracinenſes nullâ ope juvarentur. Tantò proclivius eſt injuriæ, quàm beneficio vicem exſolvere: quia gratia oneri, ultio in quæſtu habetur. Solatio fuit ſervus Verginii Capitonis, quem proditorem Tarracinenſium diximus, patibulo affixus, in iiſdem anulis, quos acceptos a Vitellio geſtabat. At Romæ ſenatus cuncta Principibus ſolita Veſpaſiano decernit, lætus & ſpei certus: quippe ſumpta per Gallias Hiſpaniaſque civilia arma, motis ad bellum Germanis, mox Illyrico, poſtquam Ægyptum, Judæam, Syriamque, & omnes provincias exercituſque luſtraverant, velut expiato terrarum orbe, cepiſſe finem videbantur. Addidêre alacritatem Veſpaſiani literæ, tamquam manente bello ſcriptæ: ea, primâ ſpecie, forma: ceterùm ut Princeps loquebatur, civilia de ſe, & reipublicæ egregia: nec ſenatûs obſequium deerat. Ipſi "conſulatus "cum Tito filio, prætura Domitiano & conſulare "imperium" decernuntur.

IV. MISERAT & Mucianus epiſtolas ad ſenatum, quæ materiam ſermonibus præbuêre: "Si "privatus eſſet, cur publicè loqueretur? potuiſſe "eadem, paucos poſt dies, loco ſententiæ dici:" ipſa quoque inſectatio in Vitellium, ſera, & ſine libertate. Id verò erga rempublicam ſuperbum, erga Principem contumelioſum, quod "in manu "ſuâ fuiſſe imperium, donatumque Veſpaſiano" jactabat. Ceterùm invidia in occulto; adulatio in aperto erant: multo cum honore verborum, "Muciano triumphalia" de bello civili data. Sed "in Sarmatas expeditio" fingebatur. Adduntur "Primo Antonio conſularia, Cornelio Fuſco & "Arrio Varo prætoria inſignia." Mox deos reſpexêre: "reſtitui" placuit "Capitolium." Eaque omnia Valerius Aſiaticus, conſul deſignatus, cenſuit. Ceteri, vultu manuque; pauci, quibus conſpicua dignitas, aut ingenium adulatione exercitum, compoſitis orationibus adſentiebantur. Ubi ad Helvidium Priſcum, prætorem deſignatum, ventum, prompſit ſententiam, ut honorificam in bonum Principem, ita falſa aberant, & ſtudiis ſenatûs attollebatur. Iſque præcipuus illi dies, magnæ offenſæ initium, & magnæ gloriæ fuit.

V. RES poſcere videtur, quia iterum in mentionem incidimus viri ſæpius memorandi, ut vitam ſtudiaque ejus, & quali fortunâ ſit uſus, paucis repetam. Helvidius Priſcus, regione Italiæ, Tarra-

cinæ municipio, Cluvio patre, qui ordinem primipili duxiſſet, ingenium inluſtre altioribus ſtudiis juvenis admodum dedit: non, ut plerique, ut nomine magnifico ſegne otium velaret, ſed quò firmior adversùs fortuita, rempublicam capeſſeret: doctores ſapientiæ ſecutus eſt, qui ſola bona, quæ honeſta, mala tantùm, quæ turpia: potentiam, nobilitatem, ceteraque extra animum, neque bonis, neque malis adnumerant. Quæſtorius adhuc, a Pæto Thraſeâ gener delectus, e moribus ſoceri nihil æquè ac libertatem hauſit: civis, ſenator, maritus, gener, amicus, cunctis vitæ officiis æquabilis, opum contemptor, recti pervicax, conſtans adversùs metus.

VI. ERANT, quibus adpetentior famæ videretur; quando etiam ſapientibus cupido gloriæ noviſſima exuitur. Ruinâ ſoceri, in exſilium pulſus, ut, Galbæ principatu, rediit, Marcellum Eprium delatorem Thraſeæ accuſare adgreditur. Ea ultio, incertum major an juſtior, ſenatum in ſtudia diduxerat. Nam ſi caderet Marcellus, agmen reorum ſternebatur. Primò minax certamen, & egregiis utriuſque orationibus teſtatum. Mox, dubiâ voluntate Galbæ, multis ſenatorum deprecantibus, omiſit Priſcus; variis, ut ſunt hominum ingenia, ſermonibus, moderationem laudantium, aut conſtantiam requirentium. Ceterùm eo ſenatûs die, quo "de imperio Veſpaſiani" cenſebant,

placuerat "mitti ad Principem legatos." Hinc inter Helvidium & Eprium acre jurgium. Priſcus "eligi nominatim a magiſtratibus juratis;" Marcellus "urnam" poſtulabat, quæ conſulis deſignati ſententia fuerat.

VII. SED Marcelli ſtudium proprius rubor excitabat, ne, aliis electis, poſthabitus crederetur. Paullatimque, per altercationem ad continuas & infeſtas orationes provecti ſunt, quærente Helvidio, "quid ita Marcellus judicium magiſtratuum "paveſceret? eſſe illi pecuniam, & eloquentiam, "quîs multos anteiret, ni memoriâ flagitiorum "urgeretur. Sorte & urnâ, mores non diſcerni: "ſuffragia & exiſtimationem ſenatûs reperta, ut "in cujuſque vitam famamque penetrarent: per-"tinere ad utilitatem reipublicæ, pertinere ad "Veſpaſiani honorem, occurrere illi, quos inno-"centiſſimos ſenatus habeat, qui honeſtis ſermo-"nibus aures Imperatoris imbuant. Fuiſſe Veſpa-"ſiano amicitiam cum Thraſeâ, Sorano, Sentio: "quorum accuſatores, etiamſi puniri non opor-"teat, oſtentari non debere: hoc ſenatûs judi-"cio, velut admoneri Principem, quos probet, "quos reformidet: nullum majus boni imperii "inſtrumentum, quàm bonos amicos eſſe. Satis "Marcello, quòd Neronem in exitium tot inno-"centium impulerit. Frueretur præmiis & im-"punitate; Veſpaſianum melioribus relinqueret."

VIII. MARCELLUS, "non ſuam ſententiam impugnari, ſed conſulem deſignatum cenſuiſſe" dicebat, "ſecundùm vetera exempla, quæ ſortem legationibus poſuiſſent, ne ambitioni aut inimicitiis locus foret. Nihil eveniſſe, cur antiquitus inſtituta exoleſcerent, aut Principis honor in cujuſquam contumeliam verteretur: ſufficere omnes obſequio: id magis vitandum, ne pervicaciâ quorumdam irritaretur animus, novo principatu ſuſpenſus, & vultus quoque ac ſermones omnium circumſpectans. Se meminiſſe temporum, quibus natus ſit, quam civitatis formam patres avique inſtituerint: ulteriora mirari, præſentia ſequi: bonos Imperatores voto expetere, qualeſcumque tolerare. Non magis ſuâ oratione Thraſeam, quàm judicio ſenatûs adflictum. Sævitiam Neronis, per hujuſmodi imagines inluſiſſe: nec minùs ſibi anxiam talem amicitiam, quàm aliis exſilium. Denique conſtantiâ, fortitudine, Catonibus & Brutis æquaretur Helvidius: ſe unum eſſe ex illo ſenatu, qui ſimul ſervierit. Suadere etiam Priſco, ne ſupra Principem ſcanderet, ne Veſpaſianum ſenem triumphalem, juvenum liberorum patrem, præceptis coërceret. Quomodo peſſimis Imperatoribus ſine fine dominationem, ita quamvis egregiis modum libertatis placere." Hæc magnis utrimque contentionibus jactata, diverſis

ſtudiis accipiebantur. Vicit pars, quæ ſortiri legatos malebat, etiam mediis patrum adnitentibus retinere morem. Et ſplendidiſſimus quiſque eodem inclinabat, metu invidiæ ſi ipſi eligerentur.

IX. SECUTUM aliud certamen. Prætores ærarii (nam tum a prætoribus tractabatur ærarium) "publicam paupertatem" queſti, "modum impenſis" poſtulaverant. Eam curam conſul deſignatus, ob magnitudinem oneris, & remedii difficultatem, Principi reſervabat. Helvidius, "arbitrio ſenatûs agendum" cenſuit. Cùm perrogarent ſententias conſules, Vulcatius Tertullinus, tribunus plebis, interceſſit, "ne quid ſuper tantâ re, Principe abſente, ſtatueretur." Cenſuerat Helvidius, ut "Capitolium publicè reſtitueretur, adjuvaret Veſpaſianus." Eam ſententiam modeſtiſſimus quiſque ſilentio, deinde oblivio tranſmiſit; fuêre, qui & meminiſſent.

X. TUM invectus eſt Muſonius Rufus in "Publium Celerem, a quo Baream Soranum falſo teſtimonio circumventum" arguebat. Eâ cognitione renovari odia accuſationum videbantur: ſed vilis & nocens reus protegi non poterat. Quippe Sorani ſancta memoria: Celer profeſſus ſapientiam, dein teſtis in Baream, proditor, corruptorque amicitiæ, cujus ſe magiſtrum ferebat. Proximus dies, cauſæ deſtinatur. Nec tam Muſonius aut

Publius, quàm Priſcus & Marcellus, ceterique, motis ad ultionem animis, exſpectabantur.

XI. TALI rerum ſtatu, cùm diſcordia inter patres, ira apud victos, nulla in victoribus auctoritas, non leges, non Princeps in civitate eſſent; Mucianus, Urbem ingreſſus, cuncta ſimul in ſe traxit: fracta Primi Antonii, Varique Arrii potentia, malè diſſimulatâ in eos Muciani iracundiâ, quamvis vultu tegeretur. Sed civitas, rimandis offenſis ſagax, verterat ſe tranſtuleratque. Ille unus ambiri, coli: nec deerat ipſe, ſtipatus armatis, domos, hortoſque permutans, apparatu, inceſſu, excubiis, vim Principis amplecti, nomen remittere. Plurimum terroris intulit cædes Calpurnii Galeriani. Is fuit filius C. Piſonis, nihil auſus: ſed nomen inſigne, & decora ipſi juventa, rumore vulgi celebrabantur: erantque in civitate adhuc turbidâ, & novis ſermonibus lætâ, qui principatûs inanem ei famam circumdarent. Juſſu Muciani, cuſtodiâ militari cinctus, ne in ipsâ Urbe conſpectior mors foret, ad quadrageſimum ab Urbe lapidem, viâ Appiâ, fuſo per venas ſanguine, exſtinguitur. Julius Priſcus, prætoriarum, ſub Vitellio, cohortium præfectus, ſe ipſe interfecit, pudore magis quàm neceſſitate. Alphenus Varus ignaviæ infamiæque ſuæ ſuperfuit. Aſiaticus enim libertus malam potentiam ſervili ſupplicio expiavit.

XII. Iisdem diebus, crebreſcentem cladis Germanicæ famam, nequaquam mæſta civitas excipiebat: "cæſos exercitus, capta legionum hiberna, "deſciviſſe Gallias," non ut mala loquebantur. Id bellum quibus cauſis ortum, quanto externarum ſociarumque gentium motu flagraverit, altiùs expediam. Batavi, donec trans Rhenum agebant, pars Cattorum: ſeditione domeſticâ pulſi, extrema Gallicæ oræ, vacua cultoribus, ſimulque inſulam, inter vada ſitam, occupavêre, quam mare Oceanus a fronte, Rhenus amnis tergum ac latera circumluit; nec opibus Romanis, ſocietate validiorum, attriti, viros tantùm armaque imperio miniſtrant: diu Germanicis bellis exerciti: mox aucta per Britanniam gloria, tranſmiſſis illuc cohortibus, quas vetere inſtituto, nobiliſſimi popularium regebant. Erat & domi delectus eques, præcipuo nandi ſtudio, arma equoſque retinens, integris turmis, Rhenum perrumpere.

XIII. Julius Paullus, & Claudius Civilis, regiâ ſtirpe, multò ceteros anteibant. Paullum Fonteius Capito, falſo rebellionis crimine, interfecit. Injectæ Civili catenæ, miſſuſque ad Neronem, & a Galbâ abſolutus, ſub Vitellio rurſus diſcrimen adiit, flagitante ſupplicium ejus exercitu. Inde cauſæ irarum, ſpeſque ex malis noſtris. Sed Civilis, ultrà quàm barbaris ſolitum, ingenio ſollers, & "Sertorium ſe" aut "Hannibalem" fe-

rens, ſimili oris dehoneſtamento, ne ut hoſti obviàm iretur, ſi a populo Romano palam deſciviſſet, Veſpaſiani amicitiam, ſtudiumque partium prætendit; miſſis ſanè ad eum Primi Antonii literis, quibus "avertere accita Vitellio auxilia, & tu-" "multûs Germanici ſpecie, retentare legiones" jubebatur. Eadem Hordeonius Flaccus præſens monuerat, inclinato in Veſpaſianum animo, & reipublicæ curâ, cui excidium adventabat, ſi redintegratum bellum, & tot armatorum millia Italiam inrupiſſent.

XIV. IGITUR Civilis, deſciſcendi certus, occultato interim altiore conſilio, cetera ex eventu judicaturus, novare res hoc modo cœpit. Juſſu Vitellii, Batavorum juventus ad delectum vocabatur; quem, ſuâpte naturâ gravem, onerabant miniſtri avaritiâ ac luxu, ſenes aut invalidos conquirendo, quos pretio dimitterent: rurſus impubes, ſed formâ conſpicui (& eſt pleriſque procera pueritia) ad ſtuprum trahebantur. Hinc invidia: & compoſitæ ſeditionis auctores perpulêre, ut delectum abnuerent. Civilis primores gentis, & promptiſſimos vulgi, ſpecie epularum, ſacrum in nemus vocatos, ubi nocte ac lætitiâ incaluiſſe videt, a laude gloriâque gentis orſus, injurias & raptus, & cetera ſervitii mala enumerat. "Neque enim ſocieta-" "tem, ut olim, ſed tamquam mancipia haberi." "Quando legatum, gravi quidem comitatu, &

"ſuperbo cum imperio, venire? tradi ſe præfec-" tis centurionibuſque: quos ubi ſpoliis & ſan-" guine expleverint, mutari; exquirique novos " ſinus, & varia prædandi vocabula. Inſtare de-" lectum, quo liberi a parentibus, fratres a fratri-" bus, velut ſupremum dividantur. Numquam " magis adflictam rem Romanam; nec aliud in " hibernis, quàm prædam & ſenes: attollerent tan-" tùm oculos, & inania legionum nomina ne pa-" veſcerent: eſſe ſibi robur peditum equitumque; " conſanguineos Germanos; Gallias idem cupien-" tes: ne Romanis quidem ingratum id bellum, " cujus ambiguam fortunam Veſpaſiano imputa-" turos: victoriæ rationem non reddi."

XV. MAGNO cum adſenſu auditus, barbaro ritu, & patriis exſecrationibus, univerſos adigit. Miſſi ad Canninefates, qui conſilia ſociarent. Ea gens partem inſulæ colit, origine, linguâ, virtute, par Batavis: numero ſuperantur. Mox occultis nuntiis, pellexit Britannica auxilia, Batavorum cohortes, miſſas in Germaniam, ut ſuprà retulimus, ac tum Mogontiaci agentes. Erat in Canninefatibus, ſtolidæ audaciæ Brinno, claritate natalium inſigni: pater ejus multa hoſtilia auſus, Caianarum expeditionum ludibrium impunè ſpreverat. Igitur ipſo rebellis familiæ omine placuit, impoſituſque ſcuto, more gentis, & ſuſtinentium humeris vibratus, dux deligitur. Statimque accitis Friſiis

(tranſrhenana gens eſt) duarum cohortium hiberna, proxima occupatu, Oceano inrumpit. Nec præviderant impetum hoſtium milites; nec, ſi prævidiſſent, ſatis virium ad arcendum erat. Capta igitur & direpta caſtra: dein vagos, & pacis modo effuſos lixas, negotiatoreſque Romanos, invadunt. Simul excidiis caſtellorum imminebant; quæ a præfectis cohortium incenſa ſunt, quia defendi nequibant. Signa vexillaque, & quod militum, in ſuperiorem inſulæ partem congregantur, duce Aquilio, primipilari, nomen magis exercitûs, quàm robur. Quippe viribus cohortium abductis, Vitellius, e proximis Nerviorum Germanorumque pagis, ſegnem numerum armis oneraverat.

XVI. CIVILIS dolo graſſandum ratus, incuſavit ultro præfectos, "quòd caſtella deſeruiſſent. Se "cum cohorte, cui præerat, Canninefatem tumul"tum compreſſurum: illi ſua quiſque hiberna re"peterent." Subeſſe fraudem conſilio, & diſperſas cohortes faciliùs opprimi, nec Brinnonem ducem ejus belli, ſed Civilem eſſe, patuit: erumpentibus paullatim indiciis, quæ Germani, læta bello gens, non diu occultaverant. Ubi inſidiæ parum ceſsêre, ad vim tranſgreſſus, Canninefates, Friſios, Batavos propriis cuneis componit: directa ex diverſo acies, haud procul a flumine Rheno, & obverſis in hoſtem navibus, quas, incenſis caſtellis,

illuc adpulerant: nec diu certato, Tungrorum cohors ſigna ad Civilem tranſtulit: perculſique milites improviſâ proditione, a ſociis hoſtibuſque cædebantur. Eadem etiam navibus perfidia. Pars remigum e Batavis, tamquam imperitiâ, officia nautarum propugnatorumque impediebant: mox contrà tendere, & puppes hoſtili ripæ objicere: ad poſtremum gubernatores centurioneſque, niſi eadem volentes, trucidant, donec univerſa quatuor & viginti navium claſſis, transfugeret, aut caperetur.

XVII. CLARA ea victoria in præſens, in poſterum uſui: armaque & naves, quibus indigebant, adepti, magnâ per Germanias Galliaſque famâ, "libertatis auctores" celebrabantur. Germaniæ ſtatim misêre legatos, auxilia offerentes. Galliarum ſocietatem, Civilis arte doniſque adfectabat, captos cohortium præfectos ſuas in civitates remittendo: cohortibus, abire, an manere mallent, datâ poteſtate: manentibus, honorata militia; digredientibus, ſpolia Romanorum offerebantur. Simul, ſecretis ſermonibus, admonebat "malorum, quæ tot annis perpeſſi, miſeram ſervitutem falsò pacem vocarent. Batavos, quamquam tributorum expertes, arma contra communes dominos cepiſſe: primâ acie, fuſum victumque Romanum: quid, ſi Galliæ jugum exuant? quantum in Italiâ reliquum? pro-

" vinciarum ſanguine provincias vinci: ne Vin-
" dicis aciem cogitarent: Batavo equite, pro-
" tritos Æduos Arvernoſque: fuiſſe inter Verginii
" auxilia Belgas: veréque reputantibus, Galliam
" ſuiſmet viribus concidiſſe. Nunc eaſdem om-
" nium partes, addito, ſi quid militaris diſciplinæ
" in caſtris Romanorum viguerit: eſſe ſecum ve-
" teranas cohortes, quibus nuper Othonis legiones
" procubuerint. Servirent Syria Aſiaque, & ſue-
" tus regibus Oriens: multos adhuc in Galliâ vi-
" vere, ante tributa genitos. Nuper certè, cæſo
" Quinctilio Varo, pulſam e Germaniâ ſervitutem.
" Nec Vitellium Principem, ſed Cæſarem Au-
" guſtum bello provocatum. Libertatem naturâ,
" etiam mutis animalibus, datam. Virtutem pro-
" prium hominum bonum. Deos fortioribus ad-
" eſſe. Proinde arriperent vacui, occupatos, in-
" tegri, feſſos: dum alii Veſpaſianum, alii Vitel-
" lium foveant, patere locum adversùs utrum-
" que."

XVIII. SIC in Gallias Germaniaſque intentus, ſi deſtinata proveniſſent, validiſſimarum ditiſſimarumque nationum regno imminebat. At Flaccus Hordeonius, primos Civilis conatus per diſſimulationem aluit. Ubi " expugnata caſtra, deletas " cohortes, pulſum Batavorum inſulâ Romanum " nomen," trepidi nuntii afferebant; Mummium Lupercum, legatum (is duarum legionum hiber-

nis præerat) "egredi adversùs hoſtem" jubet. Lupercus legionarios e præſentibus, Ubios e proximis, Treverorum equites haud longè agentes, raptim tranſmiſit, additâ Batavorum alâ, quæ jam pridem corrupta, fidem ſimulabat, ut, proditis in ipsâ acie Romanis, majore pretio fugeret. Civilis, captarum cohortium ſignis circumdatus, ut ſuo militi recens gloria ante oculos, & hoſtes memoriâ cladis terrerentur; matrem ſuam ſororeſque, ſimul omnium conjuges parvoſque liberos, conſiſtere a tergo jubet; hortamenta victoriæ, vel pulſis pudorem. Ut virorum cantu, feminarum ululatu, ſonuit acies: nequaquam par a legionibus, cohortibuſque redditur clamor. Nudaverat ſiniſtrum cornu Batavorum ala transfugiens, ſtatimque in nos verſa: ſed legionarius miles, quamquam rebus trepidis, arma ordineſque retinebat. Ubiorum Treverorumque auxilia, fœdâ fugâ diſperſa, totis campis palantur. Illuc incubuêre Germani. Et fuit interim effugium legionibus in caſtra, quibus *Veterum* nomen eſt. Præfectus alæ Batavorum, Claudius Labeo, oppidano certamine æmulus Civili, ne interfectus invidiam apud populares, vel ſi retineretur, ſemina diſcordiæ præberet, in Friſios avehitur.

XIX. Iisdem diebus, Batavorum & Canninefatium cohortes, cùm juſſu Vitellii in Urbem pergerent, miſſus a Civile nuntius adſequitur. Intu-

muêre ſtatim ſuperbiâ ferociâque, & "pretium "itineris, donativum, duplex ſtipendium, augeri "equitum numerum," promiſſa ſanè a Vitellio, poſtulabant; non, ut adſequerentur, ſed cauſam ſeditioni. Et Flaccus multa concedendo, nihil aliud effecerat, quàm ut acriùs expoſcerent, quæ ſciebant negaturum. Spreto Flacco, inferiorem Germaniam petivêre, ut Civili jungerentur. Hordeonius, adhibitis tribunis centurionibuſque, conſultavit, "num obſequium abnuentes vi coërce-"ret." Mox, inſitâ ignaviâ, & trepidis miniſtris, quos ambiguus auxiliorum animus, & ſubito delectu ſuppletæ legiones angebant, ſtatuit continere intra caſtra militem. Dein pænitentiâ, & arguentibus ipſis, qui ſuaſerant, tamquam ſecuturus, ſcripſit Herennio Gallo, legionis primæ legato, qui Bonnam obtinebat, ut "arceret tranſitu Batavos: "ſe cum exercitu tergis eorum hæſurum." Et opprimi poterant, ſi hinc Hordeonius, inde Gallus, motis utrimque copiis, medios clauſiſſent. Flaccus omiſit inceptum, aliiſque literis Gallum monuit, ne terreret abeuntes. Unde ſuſpicio, ſponte legatorum excitari bellum: cunctaque quæ acciderant, aut metuebantur, non inertiâ militis, neque hoſtium vi, ſed fraude ducum evenire.

XX. BATAVI, cùm caſtris Bonnenſibus propinquarent, præmisêre qui Herennio Gallo mandata cohortium exponeret. "Nullum ſibi bellum ad-

" verſùs Romanos, pro quibus totiens bellaſſent. " Longâ atque irritâ militiâ feſſis, patriæ atque " otii cupidinem eſſe. Si nemo obſiſteret, innox- " ium iter fore: ſin arma occurrant, ferro viam " inventuros." Cunctantem legatum milites perpulerant, " fortunam prœlii experiretur." Tria millia legionariorum, & tumultuariæ Belgarum cohortes, ſimul paganorum lixarumque ignava, ſed procax ante periculum manus, omnibus portis erumpunt, ut Batavos numero impares circumfundant. Illi, veteres militiæ, in cuneos congregantur, denſi undique, & frontem tergaque ac latus tuti. Sic tenuem noſtrorum aciem perfringunt. Cedentibus Belgis, pellitur legio, & vallum portaſque trepidi petebant. Ibi plurimum cladis: cumulatæ corporibus foſſæ: nec cæde tantùm & vulneribus, ſed ruinâ, & ſuis plerique telis interiêre. Victores, coloniâ Agrippinenſium vitatâ, nihil cetero in itinere hoſtile auſi, Bonnenſe prœlium excuſabant: tamquam petitâ pace, poſtquam negabatur, ſibimet ipſi conſuluiſſent.

XXI. Civilis, adventu veteranarum cohortium, juſti jam exercitûs ductor, ſed conſilii ambiguus, & vim Romanam reputans, cunctos qui aderant, in verba Veſpaſiani adigit: mittitque legatos ad duas legiones, quæ, priore acie pulſæ, in vetera caſtra conceſſerant, " ut idem ſacramentum acci- " perent." Redditur reſponſum, " neque prodi-

" toris, neque hoſtium ſe conſiliis uti. Eſſe ſibi " Vitellium Principem, pro quo fidem & arma " uſque ad ſupremum ſpiritum retenturos: pro- " inde perfuga Batavus arbitrum rerum Romana- " rum ne ageret, ſed meritas ſceleris pœnas ex- " ſpectaret." Quæ ubi relata Civili, incenſus irâ, univerſam Batavorum gentem in arma rapit. Junguntur Bructeri Tencterique, & excita nuntiis Germania ad prædam famamque.

XXII. Adversus has belli concurrentis minas, legati legionum, Mummius Lupercus, & Numiſius Rufus, vallum muroſque firmabant: ſubverſa longæ pacis opera, haud procul caſtris in modum municipii exſtructa, ne hoſtibus uſui forent. Sed parum proviſum, ni copiæ in caſtra conveherentur: rapi permisêre. Ita paucis diebus per licentiam abſumpta ſunt, quæ adversùs neceſſitates in longum ſuffeciſſent. Civilis medium agmen cum robore Batavorum obtinens, utramque Rheni ripam, quò truculentior viſu foret, Germanorum catervis complet, adſultante per campos equite. Simul naves in adverſum amnem agebantur. Hinc veteranarum cohortium ſigna, inde depromptæ ſilvis luciſque ferarum imagines, ut cuique genti inire prœlium mos eſt, mixtâ belli civilis externique facie obſtupefecerant obſeſſos: & ſpem oppugnantium augebat amplitudo valli, quod duabus legionibus ſitum, vix quinque millia armatorum

S

Romanorum tuebantur. Sed lixarum multitudo, turbatâ pace illuc congregata, & bello miniſtra aderat.

XXIII. Pars caſtrorum in collem leniter exſurgens; pars æquo adibatur: quippe, illis hibernis, obſideri premique Germanias, Auguſtus crediderat: neque umquam id malorum, ut oppugnatum ultro legiones noſtras venirent. Inde non loco, neque munimentis labor additus: vis & arma ſatis placebant. Batavi, Tranſrhenanique, quò diſcreta virtus manifeſtiùs ſpectaretur, ſibi quæque gens conſiſtunt, eminus laceſſentes. Pòſt ubi pleraque telorum turribus pinniſque mœnium irrita hærebant, & deſuper ſaxis vulnerabantur; clamore atque impetu, invasêre vallum, appoſitis plerique ſcalis, alii per teſtudinem ſuorum: ſcandebantque jam quidam, cùm gladiis & armorum incuſſu præcipitati, ſudibus & pilis obruuntur, præferoces initio, & rebus ſecundis nimii. Sed tum prædæ cupidine, adverſa quoque tolerabant. Machinas etiam, inſolitum ſibi, auſi: nec ulla ipſis ſollertia: perfugæ captivique docebant ſtruere materias in modum pontis, mox ſubjectis rotis propellere: ut alii ſuperſtantes, tamquam ex aggere, prœliarentur: pars intus, occulti muros ſubruerent. Sed excuſſa baliſtis ſaxa, ſtravêre informe opus: & crates vineaſque parantibus, adactæ tormentis ardentes haſtæ: ultroque ipſi oppugnatores ignibus

petebantur: donec, deſperatâ vi, verterent conſilium ad moras, haud ignari paucorum dierum ineſſe alimenta, & multum imbellis turbæ. Simul ex inopiâ proditio, & fluxa ſervitiorum fides, ac fortuita belli ſperabantur.

XXIV. Flaccus interim, cognito caſtrorum obſidio, & miſſis per Gallias, qui auxilia concirent, lectos e legionibus Dillio Voculæ, duoetviceſimæ legionis legato, tradit, ut quàm maximis per ripam itineribus celeraret. Ipſe pavidus, invalidus corpore, inviſus militibus: neque enim ambiguè fremebant, "emiſſas a Mogontiaco Batavorum "cohortes, diſſimulatos Civilis conatus, adſciri "in ſocietatem Germanos: non Primi Antonii, "neque Muciani ope Veſpaſianum magis adole"viſſe: aperta odia, armaque palam depelli: "fraudem & dolum, obſcura, eóque inevitabilia: "Civilem ſtare contrà, ſtruere aciem; Hordeonium "e cubiculo & lectulo jubere, quidquid hoſti con"ducat. Tot armatas fortiſſimorum virorum ma"nus, unius ſenis valetudine regi. Quin potiùs, "interfecto traditore, fortunam virtutemque ſuam "malo omine exſolverent." His inter ſe vocibus inſtinctos flammavêre inſuper adlatæ a Veſpaſiano literæ, quas Flaccus, quia occultari nequibant, pro concione recitavit; vinctoſque, qui attulerant, ad Vitellium miſit.

XXV. Sic mitigatis animis, Bonnam, hiberna primæ legionis, ventum. Infenſior illic miles, culpam cladis in Hordeonium vertebat: "ejus "juſſu directam adversùs Batavos aciem, tam-"quam a Mogontiaco legiones ſequerentur: "ejuſdem proditione cæſos, nullis ſupervenien-"tibus auxiliis. Ignota hæc ceteris exercitibus, "neque Imperatori ſuo nuntiari, cùm adcurſu tot "provinciarum exſtingui repens perfidia potuerit." Hordeonius exemplaria omnium literarum, quibus per Gallias Britanniamque & Hiſpanias auxilia orabat, exercitui recitavit; inſtituitque peſſimum facinus, ut epiſtolæ Aquiliferis legionum traderentur, a quîs antè militi, quàm ducibus, legebantur. Tum e ſeditioſis unum vinciri jubet, magis uſurpandi juris, quàm quia unius culpa foret. Motuſque Bonnâ exercitus in Coloniam Agrippinenſem; adfluentibus auxiliis Gallorum, qui primò rem Romanam enixè juvabant. Mox, valeſcentibus Germanis, pleræque civitates adversùm nos armatæ, ſpe libertatis; &, ſi exuiſſent ſervitium, cupidine imperitandi. Gliſcebat iracundia legionum, nec terrorem unius militis vincula indiderant: quin idem ille arguebat ultro "conſcientiam ducis, tam-"quam nuntius inter Civilem Flaccumque, falſo "crimine, teſtis veri opprimeretur." Conſcendit tribunal Vocula, mirâ conſtantiâ, prehenſumque militem ac vociferantem, "duci ad ſupplicium"

juſſit. Et dum mali pavent, optimus quiſque juſſis paruêre. Exin conſenſu "ducem Voculam" poſcentibus, Flaccus ſummam rerum ei permiſit.

XXVI. SED diſcordes animos multa efferabant: inopia ſtipendii frumentique, & ſimul delectum tributaque Galliæ aſpernantes: Rhenus, incognitâ illi cælo ſiccitate, vix navium patiens: arcti commeatus: diſpoſitæ per omnem ripam ſtationes, quæ Germanos vado arcerent: eâdemque de causâ minus frugum, & plures, qui conſumerent. Apud imperitos prodigii loco accipiebatur ipſa aquarum penuria, tamquam nos amnes quoque, & vetera imperii munimenta, desererent: quod in pace, "fors," ſeu "natura;" tunc "fatum & ira dei," vocabatur. Ingreſſis Noveſium, ſextadecima legio conjungitur. Additus Voculæ in partem curarum Herennius Gallus, legatus: nec auſi ad hoſtem pergere, loco, cui Gelduba nomen eſt, caſtra fecêre. Ibi ſtruendâ acie, muniendo vallandoque, & ceteris belli meditamentis militem firmabant. Utque prædâ ad virtutem accenderetur, in proximos Gugernorum pagos, qui ſocietatem Civilis acceperant, ductus a Voculâ exercitus. Pars cum Herennio Gallo permanſit.

XXVII. FORTE navem, haud procul caſtris, frumento gravem, cùm per vada hæſiſſet, Germani in ſuam ripam trahebant. Non tulit Gal-

lus, miſitque ſubſidio cohortem. Auctus & Germanorum numerus, paullatimque aggregantibus ſe auxiliis, acie certatum. Germani, multâ cum ſtrage noſtrorum, navem abripiunt. Victi (quod tum in morem verterat) non ſuam ignaviam, ſed perfidiam legati culpabant. Protractum e tentorio, ſciſsâ veſte, verberato corpore, "quo pretio, "quibus conſciis, prodidiſſet exercitum," dicere jubent. Redit in Hordeonium invidia. Illum "auctorem ſceleris," hunc "miniſtrum" vocant: donec exitium minitantibus exterritus, "proditionem" & ipſe Hordeonio objecit: vinctuſque, adventu demum Voculæ exſolvitur. Is poſterâ die, auctores ſeditionis morte adfecit. Tanta illi exercitui diverſitas inerat licentiæ, patientiæque. Haud dubiè gregarius miles, Vitellio fidus: ſplendidiſſimus quiſque, in Veſpaſianum proni: inde ſcelerum ac ſuppliciorum vices, & mixtus obſequio furor: ut contineri non poſſent, qui puniri poterant.

XXVIII. At Civilem immenſis auctibus univerſa Germania extollebat, ſocietate nobiliſſimis obſidum firmatâ. Ille, ut cuique proximum, "vaſtari Ubios Treveroſque, & aliâ manu Moſam "amnem tranſire" jubet, "ut Menapios & Morinos & extrema Galliarum quateret." Actæ utrobique prædæ; infeſtiùs in Ubiis, quòd gens Germanicæ originis, ejuratâ patriâ, Romanorum

nomen, *Agrippinenſes* vocarentur. Cæſæ cohortes eorum, in vico Marcoduro, incurioſiùs agentes, quia procul ripâ aberant. Nec quievêre Ubii, quominus prædas e Germaniâ peterent: primò impunè: dein circumventi ſunt, per omne id bellum meliore uſi fide, quàm fortunâ. Contuſis Ubiis, gravior, & ſucceſſu rerum ferocior Civilis, obſidium legionum urgebat; intentis cuſtodiis, ne quis occultus nuntius venientis auxilii penetraret. Machinas molemque operum Batavis delegat: Tranſrhenanos "prœlium" poſcentes, "ad ſcindendum vallum ire, detruſoſque, redintegrare certamen" jubet; ſuperante multitudine, & facili damno: nec finem labori nox attulit.

XXIX. CONGESTIS circùm lignis, accenſiſque, ſimul epulantes, ut quiſque vino incaluerat, ad pugnam temeritate inani ferebantur. Quippe ipſorum tela per tenebras vana: Romani conſpicuam barbarorum aciem, & ſi quis audaciâ, aut inſignibus effulgens, ad ictum deſtinabant. Intellectum id Civili; "&, reſtincto igne, miſceri cuncta tenebris & armis" jubet. Tum verò ſtrepitus diſſoni, caſus incerti, neque feriendi, neque declinandi providentia. Unde clamor acciderat, circumagere corpora, tendere arcus: nihil prodeſſe virtus, fors cuncta turbare, & ignavorum ſæpe telis fortiſſimi cadere. Apud Germanos, inconſulta ira: Romanus miles, periculorum gnarus, ferratas

ſudes, gravia ſaxa, non fortè jaciebat. Ubi ſonus molientium, aut appoſitæ ſcalæ hoſtem in manus dederant, propellere umbone, pilo ſequi: multos in mœnia egreſſos, pugionibus fodere. Sic exhauſtâ noćte, novam aciem dies aperuit.

XXX. EDUXERANT Batavi turrim, duplici tabulato, quam prætoriæ portæ (is æquiſſimus locus) propinquantem, promoti contrà validi aſſeres, & incuſſæ trabes perfregêre, multâ ſuperſtantium pernicie. Pugnatumque in perculſos, ſubitâ & proſperâ eruptione. Simul a legionariis peritiâ & arte præſtantibus, plura ſtruebantur. Præcipuum pavorem intulit ſuſpenſum & nutans machinamentum, quò repentè demiſſo præter ſuorum ora, ſinguli, pluresve hoſtium ſublimè rapti, verſo pondere intra caſtra effundebantur. Civilis, omiſsâ oppugnandi ſpe, rurſus per otium adſidebat, nuntiis & promiſſis fidem legionum convellens.

XXXI. HÆC in Germaniâ ante Cremonenſe prœlium geſta; cujus eventum literæ Primi Antonii docuêre, addito Cæcinæ edićto. Et præfectus cohortis e vićtis, Alpinus Montanus, fortunam partium præſens fatebatur. Diverſi hinc motus animorum. Auxilia e Galliâ, quîs nec amor, nec odium in partes, militia ſine affećtu, hortantibus præfećtis, ſtatim a Vitellio deſciſcunt: vetus miles cunćtabatur. Sed adigente Hordeonio Flacco, inſtantibus tribunis, dixit ſacramentum, non vultu,

neque animo ſatis affirmans: & cùm cetera juris-jurandi verba conciperent, "Veſpaſiani" nomen hæſitantes, aut levi murmure, & plerumque ſilentio tranſmittebant.

XXXII. Lectæ deinde pro concione epiſtolæ Antonii ad Civilem, ſuſpiciones militum inritavêre, tamquam ad ſocium partium ſcriptæ, & de Germanico exercitu hoſtiliter. Mox, adlatis Geldubam in caſtra nuntiis, eadem dicta, factaque: & miſſus cum mandatis Montanus ad Civilem, "ut abſiſteret bello: neve externa armis falſis ve-" "laret. Si Veſpaſianum juvare adgreſſus foret, " "ſatisfactum cœptis." Ad ea Civilis, primò callidè: pòſt, ubi videt Montanum præferocem ingenio, paratumque in res novas, orſus a queſtu periculiſque, quæ per quinque & viginti annos in caſtris Romanis exhauſiſſet: "Egregium" inquit "pretium laboris recepi, necem fratris, & vincula " "mea, & ſæviſſimas hujus exercitûs voces, qui-" "bus ad ſupplicium petitus, jure gentium pœnas " "repoſcò: vos autem Treveri, ceteræque ſervi-" "entium animæ, quod præmium effuſi totiens " "ſanguinis exſpectatis, niſi ingratam militiam, " "immortalia tributa, virgas, ſecures, & domi-" "norum ingenia? En ego præfectus unius co-" "hortis, & Canninefates Batavique, exigua Gal-" "liarum portio, vana illa caſtrorum ſpatia exſci-" "dimus, vel ſepta ferro fameque premimus: de-

"nique auſos aut libertas ſequetur, aut victi iidem "erimus." Sic accenſum, ſed "molliora referre" juſſum dimittit. Ille, ut irritus legationis, rediit, cetera diſſimulans, quæ mox erupêre.

XXXIII. CIVILIS, parte copiarum retentâ, veteranas cohortes, & quod e Germanis maximè promptum, adversùs Voculam exercitumque ejus mittit; Julio Maximo, & Claudio Victore, ſororis ſuæ filio, ducibus. Rapiunt in tranſitu hiberna alæ, Aſciburgii ſita. Adeóque improviſi caſtra involavêre, ut non adloqui, non pandere aciem Vocula potuerit. Id ſolum, ut in tumultu, monuit, "ſubſignano milite media firmare:" auxilia paſſim circumfuſa ſunt. Eques prorupit, exceptuſque compoſitis hoſtium ordinibus, terga in ſuos vertit. Cædes inde, non prœlium. Et Nerviorum cohortes, metu ſeu perfidiâ, latera noſtrorum nudavêre. Sic ad legiones perventum: quæ, amiſſis ſignis, intra vallum ſternebantur; cùm repentè, novo auxilio, fortuna pugnæ mutatur. Vaſconum lectæ a Galbâ cohortes, ac tum accitæ, dum caſtris propinquant, audito prœliantium clamore, intentos hoſtes a tergo invadunt, latioremque, quàm pro numero, terrorem faciunt: aliis a Noveſio, aliis a Mogontiaco univerſas copias adveniſſe credentibus. Is error Romanis addit animos, & dum alienis viribus confidunt, ſuas recepêre. Fortiſſimus quiſque e Batavis, quantum peditum erat,

funduntur: eques evaſit, cum ſignis captivisque, quos primâ acie corripuerant. Cæſorum eo die, in partibus noſtris, major numerus & imbellior; e Germanis, ipſa robora.

XXXIV. Dux uterque, pari culpâ meritus adverſa, proſperis defuêre. Nam Civilis, ſi majoribus copiis inſtruxiſſet aciem; circumiri a tam paucis cohortibus nequiſſet, caſtraque perrupta exſcidiſſet. Vocula, nec adventum hoſtium exploravit, eóque ſimul egreſſus, victuſque: dein victoriæ parum confiſus, tritis fruſtra diebus, caſtra in hoſtem movit: quem ſi ſtatim impellere, curſumque rerum ſequi maturaſſet; ſolvere obſidium legionum eodem impetu potuit. Tentaverat interim Civilis obſeſſorum animos, tamquam perditæ apud Romanos res, & ſuis victoria proveniſſet. Circumferebantur ſigna vexillaque: oſtentati etiam captivi: ex quibus unus, egregium facinus auſus, clarâ voce geſta patefecit, confoſſus illic a Germanis: unde major indici fides. Simul vaſtatione incendiiſque flagrantium villarum, venire victorem exercitum intelligebatur. "In conſpectu caſtrorum conſtitui ſigna, foſſamque & vallum circumdari" Vocula jubet. Depoſitis "impedimentis ſarciniſque, expediti certarent." Hinc in ducem clamor pugnam poſcentium: & minari adſueverant. Ne tempore quidem ad ordinandam aciem capto, incompoſiti feſſique prœ-

lium ſumpsêre: nam Civilis aderat non minùs vitiis hoſtium, quàm virtute ſuorum fretus. Varia apud Romanos fortuna, & ſeditioſiſſimus quiſque ignavus: quidam recentis victoriæ memores, retinere locum, ferire hoſtem, ſeque & proximos hortari: & redintegratâ acie, manus ad obſeſſos tendere, "ne tempori deeſſent." Illi, cuncta e muris cernentes, omnibus portis prorumpunt. Ac fortè Civilis lapſu equi proſtratus, creditâ per utrumque exercitum famâ, "vulneratum aut in-"terfectum," immane quantum ſuis pavoris, & hoſtibus alacritatis indidit.

XXXV. SED Vocula, omiſſis fugientium tergis, vallum turreſque caſtrorum augebat, tamquam rurſus obſidium immineret: corruptâ totiens victoriâ, non falsò ſuſpectus bellum malle. Nihil æquè exercitus noſtros, quàm egeſtas copiarum fatigabat. Impedimenta legionum cum imbelli turbâ Noveſium miſſa, ut inde, terreſtri itinere, frumentum adveherent. Nam flumine hoſtes potiebantur. Primum agmen ſecurum inceſſit, nondum ſatis firmo Civile: qui, ubi "rurſus miſſos "Noveſium frumentatores, dataſque in præſidium "cohortes, velut multâ pace, ingredi" accepit: rarum apud ſigna militem, arma in vehiculis, cunctos licentiâ vagos, compoſitus invadit: præmiſſis, qui pontes & viarum anguſta inſiderent. Pugnatum longo agmine, & incerto Marte, do-

nec prœlium nox dirimeret. Cohortes Geldubam perrexêre, manentibus, ut fuerant, caſtris, quæ relictorum illic militum præſidio tenebantur. Non erat dubium, quantum in regreſſu diſcriminis adeundum foret, frumentatoribus onuſtis perculſiſque. Addit exercitui ſuo Vocula mille delectos, e quintâ & quintadecimâ legionibus apud Vetera obſeſſis, indomitum militem, & ducibus infenſum. Plures, quàm juſſum erat, profecti, palam in agmine fremebant, " non ſe ultrà famem, in" ſidias legatorum toleraturos." At, qui remanſerant, " deſertos ſe, abductâ parte legionum," querebantur. Duplex hinc ſeditio, aliis revocantibus Voculam, aliis redire in caſtra abnuentibus.

XXXVI. INTERIM Civilis Vetera circumſedit. Vocula Geldubam, atque inde Noveſium conceſſit. Civilis capit Geldubam. Mox, haud procul Noveſio, equeſtri prœlio proſperè certavit. Sed miles, ſecundis adverſiſque, perinde in exitium ducum accendebatur. Et adventu quintanorum quintadecimanorumque auctæ legiones, " dona" tivum" expoſcunt, comperto pecuniam a Vitellio miſſam. Nec diu cunctatus Hordeonius, nomine Veſpaſiani dedit. Idque præcipuum fuit ſeditionis alimentum. Effuſi in luxum & epulas, & nocturnos cœtus, veterem in Hordeonium iram renovant: nec ullo legatorum, tribunorumve obſiſtere auſo (quippe omnem pudorem nox ademe-

rat) protractum e cubili interficiunt. Eadem in Voculam parabantur, niſi ſervili habitu, per tenebras, ignoratus evaſiſſet. Ubi, ſedato impetu, metus rediit; centuriones cum epiſtolis ad civitates Galliarum misêre, auxilia ac ſtipendia oraturos.

XXXVII. IPSI, ut eſt vulgus ſine rectore præceps, pavidum, ſocors, adventante Civile, raptis temere armis, ac ſtatim omiſſis, in fugam vertuntur. Res adverſæ diſcordiam peperêre; iis, qui e ſuperiore exercitu erant, cauſam ſuam diſſociantibus. Vitellii tamen imagines, in caſtris, & per proximas Belgarum civitates, repoſitæ, cùm jam Vitellius occidiſſet. Dein mutati in pænitentiam primani, quartanique, & duoetviceſimani, Voculam ſequuntur: apud quem reſumpto Veſpaſiani ſacramento, ad liberandum Mogontiaci obſidium ducebantur. Diſceſſerant obſeſſores, mixtus ex Cattis, Uſipiis, Mattiacis exercitus, ſatietate prædæ, nec incruenti. In viâ diſperſos & neſcios miles noſter invaſerat. Quin & loricam vallumque per fines ſuos Treveri ſtruxêre, magniſque invicem cladibus cum Germanis certabant: donec egregia erga populum Romanum merita, mox rebelles fœdarent.

XXXVIII. INTEREA Veſpaſianus iterum, ac Titus, conſulatum abſentes inierunt, mæſtâ & multiplici metu ſuſpensâ civitate, quæ ſuper in-

ſtantia mala, falſos pavores induerat, "deſciviſſe "Africam, res novas moliente L. Piſone." Is præerat provinciæ, nequaquam turbidus ingenio. Sed quia naves ſævitiâ hiemis prohibebantur, vulgus, alimenta in dies mercari ſolitum, cui una ex republicâ annonæ cura, clauſum litus, retineri commeatus dum timet, credebat: augentibus famam Vitellianis, qui ſtudium partium nondum poſuerant: ne victoribus quidem ingrato rumore, quorum cupiditates, externis quoque bellis inexplebiles, nulla umquam civilis victoria ſatiavit.

XXXIX. KALENDIS Januariis, in ſenatu, quem Julius Frontinus, prætor Urbanus, vocaverat, legatis exercitibuſque, ac regibus, "laudes grateſ-"que" decretæ. Et Tertio Juliano prætura, "tamquam transgredientem in partes Veſpaſiani "legionem deſeruiſſet," ablata, ut in Plotium Griphum transferretur. Hormo dignitas equeſtris data. Et mox, ejurante Frontino, Cæſar Domitianus præturam cepit. Ejus nomen epiſtolis edictiſque præponebatur: vis penes Mucianum erat; niſi quòd pleraque Domitianus, inſtigantibus amicis, aut propriâ libidine, audebat. Sed præcipuus Muciano metus e Primo Antonio, Varoque Arrio: quos recentes, claroſque rerum famâ, ac militum ſtudiis, etiam populus fovebat, quia in neminem ultra aciem ſævierant. Et ferebatur Antonius Scribonianum Craſſum, egregiis majoribus,

& fraternâ imagine fulgentem, ad capeſſendam rempublicam hortatus: haud defuturâ conſciorum manu, ni Scribonianus abnuiſſet, ne paratis quidem corrumpi facilis, adeò metuens incerta. Igitur Mucianus, quia propalam opprimi Antonius nequibat: multis in ſenatu laudibus cumulatum, ſecretis promiſſis onerat, "citeriorem Hiſpaniam" oſtentans, "diſceſſu Cluvii Rufi vacuam:" ſimul amicis ejus, tribunatus præfecturaſque largitur. Dein, poſtquam inanem animum ſpe & cupidine impleverat, vires abolet; dimiſsâ in hiberna legione ſeptimâ, cujus flagrantiſſimus in Antonium amor. Et tertia legio, familiaris Arrio Varo miles, in Syriam remiſſa. Pars exercitûs, in Germanias ducebatur. Sic egeſto, quidquid turbidum, redit Urbi ſua forma, legeſque, & munia magiſtratuum.

XL. Quo die ſenatum ingreſſus eſt Domitianus, "de abſentiâ patris fratriſque, ac juventâ "ſuâ," pauca & modica diſſeruit, decorus habitu; & ignotis adhuc moribus, crebra oris confuſio pro modeſtiâ accipiebatur. Referente Cæſare, "de "reſtituendis Galbæ honoribus," cenſuit Curtius Montanus, "ut Piſonis quoque memoria celebra-"retur." Patres utrumque juſsêre: de Piſone irritum fuit. Tum ſorte ducti, "per quos red-"derentur bello rapta, quique æra legum, vetuſ-"tate dilapſa, noſcerent, figerentque, & Faſtos,

" adulatione temporum fœdatos, exonerarent, mo-
" dumque publicis impenſis facerent." Redditur Tertio Juliano prætura, poſtquam cognitus eſt ad Veſpaſianum confugiſſe. Gripho honor manſit. Repeti inde cognitionem inter Muſonium Rufum & P. Celerem placuit; damnatuſque publius, & Sorani manibus ſatisfactum. Inſignis Publicâ ſeveritate dies, ne privatim quidem laude caruit: juſtum judicium expleſſe Muſonius videbatur. Diverſa fama Demetrio, Cynicam ſectam profeſſo, quòd manifeſtum reum ambitioſiùs, quàm honeſtiùs, defendiſſet. Ipſi Publio neque animus in periculis, neque oratio ſuppeditavit. Signo ultionis in accuſatores dato, petit a Cæſare Junius Mauricus, " ut commentariorum Principalium po-
" teſtatem ſenatui faceret, per quos noſceret, quem
" quiſque accuſandum popoſciſſet." " Conſu-
" lendum tali ſuper re Principem," reſpondit.

XLI. SENATUS, inchoantibus primoribus, juſjurandum concepit, quo certatim omnes magiſtratus, ceteri ut ſententiam rogabantur, " deos teſ-
" tes" advocabant, " nihil ope ſuâ factum, quo
" cujuſquam ſalus læderetur, neque ſe præmium,
" aut honorem, ex calamitate civium cepiſſe:" trepidis, & verba jurisjurandi per varias artes mutantibus, quîs flagitii conſcientia inerat. Probabant religionem patres, perjurium arguebant. Eaque velut cenſura, in Sariolenum Voculam, &

Nonium Actianum, & Ceſtium Severum acerrimè incubuit, crebris apud Neronem delationibus famoſos. Sariolenum & recens crimen urgebat, quòd apud Vitellium molitus eadem foret: nec deſtitit ſenatus manus intentare Voculæ, donec curiâ excederet. Ad Pactium Africanum tranſgreſſi, eum quoque proturbant; tamquam Neroni Scribonios fratres, concordiâ opibuſque inſignes, ad exitium monſtraviſſet. Africanus neque fateri audebat, neque abnuère poterat: in Vibium Criſpum, cujus interrogationibus fatigabatur, ultro converſus, miſcendo quæ defendere nequibat, ſocietate culpæ invidiam declinavit.

XLII. MAGNAM eo die pietatis eloquentiæque famam Vipſtanius Meſſala adeptus eſt, nondum ſenatoriâ ætate, auſus pro fratre Aquilio Regulo deprecari. Regulum ſubverſa Craſſorum & Orphiti domus in ſummum odium extulerat. Sponte ex S. C. accuſationem ſubiiſſe juvenis admodum, nec depellendi periculi, ſed in ſpem potentiæ videbatur. Et Sulpicia Prætextata, Craſſi uxor, quatuorque liberi, ſi cognoſceret ſenatus, ultores aderant. Igitur Meſſala non cauſam, neque reum tueri, ſed periculis fratris ſemet opponens, flexerat quoſdam. Occurrit truci oratione Curtius Montanus, eò uſque progreſſus, ut, "poſt cædem Galbæ, datam interfectori Piſonis pecuniam a Regulo, adpetitumque morſu Piſonis caput" ob

jectaret. "Hoc certè," inquit, "Nero non coëgit, nec dignitatem, aut ſalutem illâ ſævitiâ redemiſti. Sanè toleremus iſtorum defenſiones, qui perdere alios, quàm periclitari ipſi maluerunt. Te ſecurum reliquerat exſul pater, & diviſa inter creditores bona, nondum honorum capax ætas: nihil quod ex te concupiſceret Nero, nihil quod timeret: libidine ſanguinis, & hiatu præmiorum, ignotum adhuc ingenium, & nullis defenſionibus expertum, cæde nobili imbuiſti: cùm ex funere reipublicæ, raptis conſularibus ſpoliis, ſeptuagies ſeſtertio ſaginatus, & ſacerdotio fulgens, innoxios pueros, inluſtres ſenes, conſpicuas feminas eâdem ruinâ proſterneres: cùm ſegnitiam Neronis incuſares, quòd per ſingulas domos, ſeque & delatores fatigaret: poſſe univerſum ſenatum unâ voce ſubverti. Retinete, patres conſcripti, & reſervate hominem tam expediti conſilii, ut omnis ætas inſtructa ſit; &, quomodo ſenes noſtri Marcellum, Criſpum, juvenes Regulum imitentur. Invênit etiam æmulos infelix nequitia: quid ſi floreat vigeatque? Et quem adhuc quæſtorium offendere non audemus, prætorium & conſularem viſuri ſumus? An Neronem, extremum dominorum putatis? Idem crediderant, qui Tiberio, qui Caio ſuperſtites fuerunt: cùm interim inteſtabilior, & ſævior exortus eſt. Non

"timemus Veſpaſianum: ea Principis ætas, ea
"moderatio. Sed diutiùs durant exempla, quàm
"mores. Elanguimus, patres conſcripti; nec
"jam ille ſenatus ſumus, qui, occiſo Nerone, de-
"latores & miniſtros, more majorum puniendos
"flagitabat. Optimus eſt, poſt malum Princi-
"pem, dies primus."

XLIII. TANTO cum adſenſu ſenatûs auditus eſt Montanus, ut ſpem caperet Helvidius, poſſe etiam Marcellum proſterni. Igitur a laude Cluvii Rufi orſus, qui perinde dives, & eloquentiâ clarus, nulli umquam ſub Nerone periculum faceſſiſſet, crimine ſimul exemploque Eprium urgebat, ardentibus patrum animis. Quod ubi ſenſit Marcellus, velut excedens curiâ; "Imus," inquit, "Priſce, & re-"linquimus tibi ſenatum tuum: regna, præſente "Cæſare." Sequebatur Vibius Criſpus, ambo infenſi, vultu diverſo; Marcellus minácibus oculis, Criſpus renidens; donec adcurſu amicorum retraherentur. Cùm gliſceret certamen, hinc multi bonique, inde pauci & validi pertinacibus odiis tenderent, conſumptus per diſcordiam dies.

XLIV. PROXIMO ſenatu, inchoante Cæſare "de "abolendo dolore irâque, & priorum temporum "neceſſitatibus," cenſuit Mucianus prolixè pro accuſatoribus, ſimul eos, qui cœptam, dein omiſſam actionem repeterent, monuit ſermone molli, & tamquam rogaret. Patres cœptatam libertatem,

poſtquam obviàm itum, omisêre. Mucianus, ne ſperni ſenatûs judicium, & cunctis ſub Nerone admiſſis data impunitas videretur, Octavium Sabinum Sagittam, & Antiſtium Soſianum, ſenatorii ordinis, egreſſos exſilium, in eaſdem inſulas redegit. Octavius Pontiam Poſtumiam, ſtupro cognitam, & nuptias ſuas abnuentem, impotens amoris interfecerat: Soſianus pravitate morum multis exitioſus. Ambo gravi ſenatuſconſulto damnati pulſique, quamvis conceſſo aliis reditu, in eâdem pœnâ retenti ſunt. Nec ideo lenita erga Mucianum invidia. Quippe Soſianus ac Sagitta viles, etiam ſi reverterentur: accuſatorum ingenia, & opes, & exercita malis artibus potentia, timebantur.

XLV. RECONCILIAVIT paulliſper ſtudia patrum, habita in ſenatu cognitio, ſecundùm veterem morem. Manlius Patruitus, ſenator, "pulſatum ſe in coloniâ Senenſi, cœtu multitudinis, "& juſſu magiſtratuum" querebatur: "nec finem "injuriæ hìc ſtetiſſe: planctum, & lamenta, & "ſupremorum imaginem præſenti ſibi circumdata, cum contumeliis & probris, quæ in ſenatum univerſum jacerentur." Vocati, qui arguebantur. Et cognitâ cauſâ, in convictos vindicatum. Additumque ſenatuſconſultum, quo Senenſium plebes modeſtiæ admoneretur. Iiſdem diebus Antonius Flamma Cyrenenſibus damnatur, lege repetundarum, & exſilio ob ſævitiam.

XLVI. INTER quæ militaris ſeditio propè exarſit. Prætorianam militiam repetebant a Vitellio dimiſſi, pro Veſpaſiano congregati: & lectus in eamdem ſpem e legionibus miles, promiſſa ſtipendia flagitabat. Ne Vitelliani quidem, ſine multâ cæde, pelli poterant. Ingreſſus caſtra Mucianus, quò rectiùs ſtipendia ſingulorum ſpectaret, ſuis cum inſignibus armiſque victores conſtituit, modicis inter ſe ſpatiis diſcretos. Tum Vitelliani, quos apud Bovillas in deditionem acceptos memoravimus, ceterique per Urbem, & Urbi vicina conquiſiti, producuntur propè intecto corpore. "Eos" Mucianus "diduci, & Germanicum Britannicumque militem, ac ſi qui aliorum exercituum, ſeparatim adſiſtere" jubet. Illos primus ſtatim aſpectus obſtupefecerat; cùm ex diverſo, velut aciem telis & armis trucem, ſemet clauſos, nudoſque, & illuvie deformes, aſpicerent. Ut verò huc illuc diſtrahi cœpêre, metus per omnes, & præcipua Germanici militis formido, tamquam eâ ſeparatione ad cædem deſtinarentur: prenſare commanipularium pectora, cervicibus innecti, ſuprema oſcula petere, "ne desererentur "ſoli, neu in pari causâ diſparem fortunam paterentur:" modò Mucianum, modò abſentem Principem, poſtremùm cælum ac deos obteſtari: donec Mucianus, "cunctos ejuſdem ſacramenti, "ejuſdem Imperatoris milites" appellans, falſo

timori obviàm iret. Namque & victor exercitus clamore lacrimas eorum juvabat. Iſque finis illâ die. Paucis pòſt diebus, adloquentem Domitianum firmati jam excepêre. Spernunt oblatos agros; "militiam & ſtipendia" orant. Preces erant, ſed quibus contradici non poſſet: igitur in prætorium accepti. Dein, quibus ætas & juſta ſtipendia, dimiſſi cum honore, alii ob culpam; ſed carptim, ac ſinguli: quo tutiſſimo remedio, conſenſus multitudinis extenuatur.

XLVII. CETERUM verâne pauperie, an utì videretur, actum in ſenatu, "ut ſexcenties ſeſtertiûm a privatis mutuum acciperetur." Præpoſituſque ei curæ Pompeius Silvanus: nec multò pòſt neceſſitas abiit, ſive omiſſa ſimulatio. Abrogati inde, legem ferente Domitiano, conſulatus, quos Vitellius dederat. Funuſque cenſorium Flavio Sabino ductum: magna documenta inſtabilis fortunæ, ſummaque & ima miſcentis.

XLVIII. SUB idem tempus L. Piſo, proconſul, interficitur: eâ de cæde quàm veriſſimè expediam, ſi pauca ſuprà petiero, ab initio cauſiſque talium facinorum non abſurda. Legio in Africâ auxiliaque, tutandis imperii finibus, ſub divo Auguſto Tiberioque Principibus, proconſuli parebant. Mox Caius Cæſar, turbidus animi, ac M. Silanum, obtinentem Africam, metuens, ablatam proconſuli legionem, miſſo in eam rem legato tradidit: æquatus inter

duos beneficiorum numerus, & mixtis utriuſque mandatis, diſcordia quæſita auctaque pravo certamine. Legatorum jus adolevit, diuturnitate officii, vel quia minoribus major æmulandi cura: proconſulum ſplendidiſſimus quiſque, ſecuritati magis, quàm potentiæ conſulebant.

XLIX. SED tum legionem in Africâ regebat Valerius Feſtus, ſumptuoſæ adoleſcentiæ, neque modica cupiens, & adfinitate Vitellii anxius. Is crebris ſermonibus tentaveritne Piſonem ad res novas, an tentanti reſtiterit, incertum; quoniam ſecreto eorum nemo adfuit, &, occiſo Piſone, plerique ad gratiam interfectoris inclinavêre. Nec ambigitur provinciam, & militem, alienato erga Veſpaſianum animo fuiſſe; & quidam e Vitellianis, Urbe profugi, oſtentabant Piſoni "nutantes Gallias, paratam Germaniam, pericula ipſius, & "in pace ſuſpectâ tutius bellum." Inter quæ Claudius Sagitta, præfectus alæ Petrinæ, proſperâ navigatione prævenit Papirium, centurionem, a Muciano miſſum: adſeveravitque "mandata interficiendi Piſonis, centurioni data. Cecidiſſe "Galerianum, conſobrinum ejus generumque. "Unam in audaciâ ſpem ſalutis. Sed duo itinera audendi; ſeu mallet ſtatim arma, ſeu, "petitâ navibus Galliâ, ducem ſe Vitellianis exercitibus oſtenderet." Nihil ad ea moto Piſone, centurio a Muciano miſſus, ut portum Carthaginis

attigit, magnâ voce, læta Piſoni omina, tamquam Principi, continuare; obvios & ſubitæ rei miraculo attonitos, ut eadem adſtreperent, hortari: vulgus credulum, ruere in forum, "præſentiam Piſonis" expoſcere. Gaudio clamoribuſque cuncta miſcebant, indiligentiâ veri, & adulandi libidine. Piſo, indicio Sagittæ, vel inſitâ modeſtiâ, non in publicum egreſſus eſt, neque ſe ſtudiis vulgi permiſit. Centurionemque percunctatus, poſtquam "quæſitum ſibi crimen cædemque" comperit: "animadverti in eum" juſſit, haud perinde ſpe vitæ, quàm irâ in percuſſorem, quòd idem ex interfectoribus Clodii Macri, cruentas legati ſanguine manus, ad cædem proconſulis retuliſſet. Anxio deinde edicto Carthaginienſibus increpitis, ne ſolita quidem munia uſurpabat, clauſus intra domum, ne qua motûs novi cauſa vel fortè oriretur.

L. Sed ubi Feſto conſternatio vulgi, centurionis ſupplicium, veraque & falſa, more famæ, in majus innotuêre, equites in necem Piſonis mittit. Illi raptim vecti, obſcuro adhuc cœptæ lucis; domum proconſulis inrumpunt, deſtrictis gladiis, & magna pars Piſonis ignari, quòd Pœnos auxiliares, Mauroſque in eam cædem delegerat: haud procul cubiculo, obvium fortè ſervum, "quiſnam, & ubi eſſet Piſo?" interrogavêre. Servus, egregio mendacio, "ſe Piſonem eſſe" reſpondit; ac

ſtatim obtruncatur: nec multò pòſt, Piſo interficitur. Namque aderat, qui noſceret, Bebius Maſſa, e procuratoribus Africæ, jam tunc optimo cuique exitioſus, & in cauſas malorum, quæ mox tulimus, ſæpius rediturus. Feſtus Adrumeto, ubi ſpeculabundus ſubſtiterat, ad legionem contendit, præfectumque caſtrorum, Cetronium Piſanum, vinciri juſſit, proprias ob ſimultates; ſed "Piſonis "ſatellitem" vocabat: militeſque & centuriones quoſdam puniit, alios præmiis adfecit: neutrum ex merito, ſed ut oppreſſiſſe bellum crederetur. Mox Oeenſium Leptitanorumque diſcordias componit, quæ, raptu frugum & pecorum inter agreſtes, modicis principiis, jam per arma atque acies exercebantur. Nam populus Oeenſis, multitudine inferior, Garamantas exciverat, gentem indomitam, & inter accolas latrociniis fecundam. Unde arctæ Leptitanis res, latéque vaſtatis agris, intra mœnia trepidabant: donec interventu cohortium alarumque fuſi Garamantes, & recepta omnis præda, niſi quam vagi per inacceſſa mapalium ulterioribus vendiderant.

LI. AT Veſpaſiano, poſt Cremonenſem pugnam, & proſperos undique nuntios, "cecidiſſe Vi"tellium," multi cujuſque ordinis, pari audaciâ fortunâque hibernum mare adgreſſi, nuntiavêre. Aderant legati regis Vologeſi, "quadraginta Par"thorum equitum millia" offerentes. Magnificum

lætumque tantis ſociorum auxiliis ambiri, neque indigere. Gratiæ Vologeſo actæ, mandatumque, " ut legatos ad ſenatum mitteret, & pacem " eſſe ſciret." Veſpaſianus in Italiam, reſque Urbis intentus, adverſam de Domitiano famam accipit; " tamquam terminos ætatis, & conceſſa " filio egrederetur." Igitur validiſſimam exercitûs partem Tito tradit, ad reliqua Judaici belli perpetranda.

LII. TITUM, antequam digrederetur, multo apud patrem ſermone oraſſe dicebatur, " ne criminantium nuntiis temere accenderetur; integrumque ſe ac placabilem filio præſtaret. Non " legiones, non claſſes, perinde firma imperii " munimenta, quàm numerum liberorum. Nam " amicos tempore, fortunâ, cupidinibus aliquando, " aut erroribus, imminui, transferri, deſinere: " ſuum cuique ſanguinem indiſcretum, ſed maximè Principibus; quorum proſperis & alii fruantur, adverſa ad junctiſſimos pertineant: ne " fratribus quidem manſuram concordiam, ni parens exemplum præbuiſſet." Veſpaſianus, haud æquè Domitiano mitigatus, quàm Titi pietate gaudens, " bono eſſe animo" jubet, " belloque " & armis rempublicam attollere: ſibi pacem " domumque curæ fore." Tum celerrimas navium, frumento onuſtas, ſævo adhuc mari committit. Quippe tanto diſcrimine Urbs nutabat, ut

decem haud ampliùs dierum frumentum in horreis fuerit, cùm a Veſpaſiano commeatus ſubvenêre.

LIII. CURAM reſtituendi Capitolii in L. Veſtinum confert, equeſtris ordinis virum, ſed auctoritate famâque inter proceres. Ab eo contracti haruſpices, monuêre, "ut reliquiæ prioris delu-"bri in paludes aveherentur: templum iiſdem "veſtigiis ſiſteretur: nolle deos mutari veterem "formam." Undecimo Kalendas Julias, ſerenâ luce, ſpatium omne quod templo dicabatur, evinctum vittis coroniſque. Ingreſſi milites, quîs fauſta nomina, felicibus ramis: dein virgines Veſtales, cum pueris puelliſque patrimis matrimiſque, aquâ, vivis e fontibus amnibuſque hauſtâ, perluêre. Tum Helvidius Priſcus, prætor, præeunte Plautio Æliano, pontifice, luſtratâ ſuovetaurilibus areâ, & ſuper ceſpitem redditis extis, "Jovem, Junonem, "Minervam, præſideſque imperii deos" precatus "utì cœpta proſperarent, ſedeſque ſuas, pietate "hominum inchoatas, divinâ ope attollerent," vittas, quibus ligatus lapis, innexique funes erant, contigit. Simul ceteri magiſtratus, & ſacerdotes, & ſenatus, & eques, & magna pars populi, ſtudio lætitiâque connixi, ſaxum ingens traxêre: paſſimque injectæ fundamentis argenti aurique ſtipes, & metallorum primitiæ, nullis fornacibus victæ, ſed ut gignuntur. Prædixêre haruſpices, ne teme-

raretur opus ſaxo aurove, in aliud deſtinato. Altitudo ædibus adjecta. Id ſolum religio adnuere: & prioris templi magnificentiæ defuiſſe creditum, quo tanta vis hominum retinenda erat.

LIV. AUDITA interim per Gallias Germaniaſque mors Vitellii duplicaverat bellum. Nam Civilis, omiſsâ diſſimulatione, in populum Romanum ruere. Vitellianæ legiones vel externum ſervitium, quàm Imperatorem Veſpaſianum malle. Galli ſuſtulerant animos, eamdem ubique exercituum noſtrorum fortunam rati: vulgato rumore, "a Sarmatis Daciſque Mœſica ac Pannonica hiberna circumſideri:" paria de Britanniâ fingebantur. Sed nihil æquè, quàm incendium Capitolii, ut finem imperio adeſſe crederent, impulerat. "Captam olim a Gallis Urbem; ſed integrâ Jovis ſede, manſiſſe imperium. Fatali nunc igne, ſignum cæleſtis iræ datum, & poſſeſſionem rerum humanarum Tranſalpinis gentibus portendi," ſuperſtitione vanâ Druidæ canebant. Inceſſeratque fama primores Galliarum, ab Othone adversùs Vitellium miſſos, antequam digrederentur, pepigiſſe, "ne deeſſent libertati, ſi populum Romanum continua bellorum civilium ſeries & interna mala fregiſſent."

LV. ANTE Flacci Hordeonii cædem nihil prorupit, quo conjuratio intelligeretur. Interfecto Hordeonio, commeavêre nuntii inter Civilem

Claſſicumque, præfectum alæ Treverorum. Claſſicus nobilitate opibuſque ante alios: regium illi genus, & pace belloque clara origo. Ipſe, e majoribus ſuis, hoſtis populi Romani, quàm ſocius, jactabat. Miſcuêre ſeſe Julius Tutor, & Julius Sabinus; hic Trevir, hic Lingon. Tutor, ripæ Rheni a Vitellio præfectus: Sabinus, ſuper inſitam vanitatem, falſæ ſtirpis gloriâ incendebatur, "proaviam ſuam divo Julio, per Gallias bellanti, corpore atque adulterio placuiſſe." Hi ſecretis ſermonibus animos ceterorum ſcrutari: ubi, quos idoneos rebantur, conſcientiâ obſtrinxêre, in coloniâ Agrippinenſi, in domum privatam conveniunt: nam publicè civitas talibus inceptis abhorrebat. Attamen interfuêre quidam Ubiorum, Tungrorumque. Sed plurima vis penes Treveros, ac Lingonas. Nec tulêre moras conſultandi: certatim proclamant, "furere diſcordiis populum Romanum, cæſas legiones, vaſtatam Italiam, capi cùm maximè Urbem, omnes exercitus ſuis quemque bellis detineri: ſi Alpes præſidiis firmentur, coalitâ libertate, diſpecturas Gallias, quem virium ſuarum terminum velint."

LVI. HÆC dicta pariter, probataque: de reliquiis Vitelliani exercitûs dubitavêre. Plerique "interficiendos" cenſebant, "turbidos, infidos, ſanguine ducum pollutos." Vicit ratio parcendi: "ne, ſublatâ ſpe veniæ, pertinaciam accen-

"derent. Alliciendos potiùs in ſocietatem: legatis tantùm legionum interfectis, ceterum vulgus, conſcientiâ ſcelerum, & ſpe impunitatis, facilè acceſſurum." Ea primi conſilii forma: miſſique per Gallias concitores belli. Simulatum ipſis obſequium, quò incautiorem Voculam opprimerent. Nec defuêre, qui Voculæ nuntiarent. Sed vires ad coërcendum deerant, infrequentibus infidiſque legionibus. Inter ambiguos milites, & occultos hoſtes, optimum e præſentibus ratus, mutuâ diſſimulatione, & iiſdem, quibus petebatur, artibus graſſari, in coloniam Agrippinenſem deſcendit. Illuc Claudius Labeo, quem captum & extra conventum amandatum in Friſios diximus, corruptis cuſtodibus perfugit: pollicituſque, "ſi præſidium daretur, iturum in Batavos, & potiorem civitatis partem ad ſocietatem Romanam retracturum:" acceptâ peditum equitumque modicâ manu, nihil apud Batavos auſus, quoſdam Nerviorum Betaſiorumque in arma traxit. Et furtim magis, quàm bello, Canninefates Marſacoſque incurſabat. Vocula, Gallorum fraude inlectus, ad hoſtem contendit.

LVII. NEC procul Veteribus aberat, cùm Claſſicus & Tutor, per ſpeciem explorandi prægreſſi, cum ducibus Germanorum pacta firmavêre. Tumque primùm diſcreti a legionibus, proprio vallo caſtra ſua circumdant, obteſtante Voculâ, "Non

" adeò turbatam civilibus armis rem Romanam, " ut Treveris etiam Lingonibuſque deſpectui ſit. " Supereſſe fidas provincias, victores exercitus, " fortunam imperii, & ultores deos. Sic olim, Sa- " crovirum & Æduos, nuper, Vindicem Galliaſ- " que ſingulis prœliis concidiſſe. Eadem rurſus " numina, eadem fata, ruptores fœderum exſpec- " tarent. Meliùs divo Julio, divoque Auguſto " notos eorum animos. Galbam, & infracta tri- " buta, hoſtiles ſpiritus induiſſe. Nunc hoſtes, " quia molle ſervitium: cùm ſpoliati exutique fu- " erint, amicos fore." Hæc ferociter locutus, poſtquam perſtare in perfidiâ Claſſicum Tutorem- que videt, verſo itinere, Noveſium concedit. Gal- li, duûm millium ſpatio diſtantibus campis, conſe- dêre. Illuc commeantium centurionum militum- que emebantur animi, ut (flagitium incognitum) Romanus exercitus in externa verba jurarent, pig- nuſque tanti ſceleris, nece aut vinculis legatorum daretur. Vocula, quamquam plerique fugam ſua- debant, audendum ratus, vocatâ concione, in hunc modum diſſeruit.

LVIII. " NUMQUAM apud vos verba feci, aut " pro vobis ſollicitior, aut pro me ſecurior. Nam " mihi exitium parari, libens audio; mortemque " in tot malis hoſtium ut finem miſeriarum ex- " ſpecto. Veſtrî me pudet miſeretque, adversùs " quos non prœlium & acies parantur; id enim

" fas armorum, & jus hoſtium: bellum cum po-
" pulo Romano veſtris ſe manibus geſturum Claſ-
" ſicus ſperat: imperiumque & ſacramentum Gal-
" liarum oſtentat. Adeò nos, ſi fortuna in præ-
" ſens virtuſque deſeruit, etiam vetera exempla
" deficiunt, quotiens Romanæ legiones perire præ-
" optaverint, ne loco pellerentur? Socii ſæpe
" noſtri, exſcindi urbes ſuas, ſeque cum conjugi-
" bus ac liberis cremari pertulerunt; neque aliud
" pretium exitûs, quàm fides famaque. Tolerant
" cùm maximè inopiam obſidiumque apud Ve-
" tera legiones, nec terrore aut promiſſis demo-
" ventur. Nobis, ſuper arma & viros, & egre-
" gia caſtrorum munimenta, frumentum & com-
" meatus quamvis longo bello pares. Pecunia
" nuper etiam donativo ſuffecit; quod ſive a Veſ-
" paſiano, ſive a Vitellio datum interpretari ma-
" vultis, ab Imperatore certè Romano accepiſtis.
" Tot bellorum victores, apud Geldubam, apud
" Vetera, fuſo totiens hoſte, ſi pavetis aciem, in-
" dignum id quidem: ſed eſt vallum murique,
" & trahendi artes, donec e proximis provinciis
" auxilia exercituſque concurrant. Sanè ego diſ-
" pliceam: ſunt alii legati, tribuni, centurio de-
" nique, aut miles. Ne hoc prodigium toto ter-
" rarum orbe vulgetur, vobis ſatellitibus, Civilem
" & Claſſicum Italiam invaſuros. An ſi ad mœ-
" nia Urbis Germani Gallique duxerint, arma pa-

" triæ inferetis? Horret animus tanti flagitii ima-
" gine. Tutori Trevero agentur excubiæ? Sig-
" num belli Batavus dabit? Germanorum ca-
" tervas ſupplebitis? quis deinde ſceleris exitus?
" cùm Romanæ legiones contrà direxerint: tranſ-
" fugæ e transfugis, & proditores e proditoribus,
" inter recens & vetus ſacramentum inviſi deis
" errabitis? Te, Jupiter optime, maxime, quem
" per octingentos viginti annos tot triumphis colu-
" imus; te, Quirine, Romanæ parens Urbis, precor
" venerorque, ut ſi vobis non fuit cordi, me duce
" hæc caſtra incorrupta & intemerata ſervari, at
" certè pollui fœdarique a Tutore & Claſſico ne
" ſinatis. Militibus Romanis aut innocentiam
" detis, aut maturam, & ſine noxâ pænitentiam."

LIX. VARIE excepta oratio inter ſpem, metumque, ac pudorem. Digreſſum Voculam, & de ſupremis agitantem, liberti ſervique prohibuêre fœdiſſimam mortem ſponte prævenire. Et Claſſicus, miſſo Æmilio Longino, deſertore primæ legionis, cædem ejus maturavit. Herennium & Numiſium, legatos, vinciri, ſatis viſum. Dein, ſumptis Romani imperii inſignibus, in caſtra venit. Nec illi, quamquam ad omne facinus durato, verba ultrà ſuppeditavêre, quàm ut ſacramentum recitaret. Juravêre qui aderant, " pro " imperio Galliarum." Interfectorem Voculæ, altis ordinibus, ceteros, ut quiſque flagitium nava-

verat, præmiis attollit. Diviſæ inde inter Tutorem & Claſſicum curæ. Tutor, validâ manu circumdatos Agrippinenſes, quantumque militum apud ſuperiorem Rheni ripam, in eadem verba adigit, occiſis Mogontiaci tribunis, pulſo caſtrorum præfecto, qui detrectaverant. Claſſicus corruptiſſimum quemque e deditis "pergere ad obſeſſos" jubet, "veniam oſtentantes, ſi præſentia ſequerentur; aliter, nihil ſpei: famem, ferrumque, & extrema paſſuros." Adjecêre qui miſſi erant, exemplum ſuum.

LX. OBSESSOS hinc fides, inde egeſtas, inter decus ac flagitium diſtrahebant. Cunctantibus ſolita inſolitaque alimenta deerant; abſumptis jumentis equiſque, & ceteris animalibus, quæ profana fœdaque in uſum neceſſitas vertit. Virgulta poſtremò, & ſtirpes, & internatas ſaxis herbas vellentes, miſeriarum patientiæque documentum fuêre; donec egregiam laudem ſine turpi macularent, miſſis ad Civilem legatis "vitam" orantes. Neque antè preces admiſſæ, quàm in verba Galliarum jurarent. Tum pactus "prædam caſtrorum," dat cuſtodes, qui pecuniam, calones, ſarcinas retentarent, ac qui ipſos leves abeuntes proſequerentur. Ad quintum fere lapidem coorti Germani, incautum agmen adgrediuntur. Pugnaciſſimus quiſque in veſtigio; multi palantes occubuêre: ceteri retro in caſtra profugiunt, que-

rente ſanè Civile, & increpante Germanos, "tam-"quam fidem per ſcelus abrumperent." Simulata ea fuerint, an retinere ſævientes nequiverit, parum affirmatur. Direptis caſtris, faces injiciunt: cunctoſque, qui prœlio ſuperfuerant, incendium hauſit.

LXI. CIVILIS, barbaro voto, poſt cœpta adversùs Romanos arma, propexum rutilatumque crinem, patratâ demum cæde legionum, depoſuit. Et ferebatur parvulo filio, quoſdam captivorum, ſagittis jaculiſque puerilibus figendos, obtuliſſe. Ceterùm neque ſe, neque quemquam Batavum, in verba Galliarum adegit, fiſus Germanorum opibus; &, ſi certandum adversùs Gallos de poſſeſſione rerum foret, inclitus famâ, & potior. Mummius Lupercus, legatus legionis, inter dona miſſus Veledæ. Ea virgo nationis Bructeræ, latè imperitabat, vetere apud Germanos more, quo pleraſque feminarum fatidicas, & augeſcente ſuperſtitione, arbitrantur deas. Tuncque Veledæ auctoritas adolevit: nam "proſperas Germanis res, & excidium "legionum" prædixerat. Sed Lupercus, in itinere interfectus. Pauci centurionum tribunorumque in Galliâ geniti, reſervantur, pignus ſocietatis. Cohortium, alarum, legionum, hiberna ſubverſa cremataque: iis tantùm relictis, quæ Mogontiaci, ac Vindoniſſæ ſita ſunt.

LXII. Legio ſextadecima, cum auxiliis ſimul deditis, a Noveſio in coloniam Treverorum tranſgredi jubetur, præfinitâ die, intra quam caſtris excederet. Medium omne tempus, per varias curas egêre: ignaviſſimus quiſque, cæſorum apud Vetera exemplo, paventes; melior pars, rubore & infamiâ, "quale illud iter, quis dux viæ? & om-"nia in arbitrio eorum, quos vitæ neciſque domi-"nos feciſſent." Alii, nullâ dedecoris curâ, pecuniam, aut cariſſima ſibimetipſi circumdare: quidam expedire arma, teliſque tamquam in aciem accingi. Hæc meditantibus, advenit proficiſcendi hora, exſpectatione triſtior. Quippe intra vallum, deformitas haud perinde notabilis: detexit ignominiam campus, & dies. Revulſæ Imperatorum imagines, inhonora ſigna, fulgentibus hinc inde Gallorum vexillis: ſilens agmen, & velut longæ exſequiæ. Dux Claudius Sanctus, effoſſo oculo, dirus ore, ingenio debilior. Duplicatur flagitium, poſtquam, deſertis Bonnenſibus caſtris, altera ſe legio miſcuerat. Et vulgatâ captarum legionum famâ, cuncti, qui paullo antè Romanorum nomen horrebant, procurrentes ex agris tectiſque, & undique effuſi, inſolito ſpectaculo nimiùm fruebantur. Non tulit ala Picentina gaudium inſultantis vulgi; ſpretiſque Sancti promiſſis, aut minis, Mogontiacum abeunt: ac fortè obvio interfectore Voculæ Longino, conjectis in eum telis, initium ex-

ſolvendæ in poſterum culpæ fecêre. Legiones, nihil mutato itinere, ante mœnia Treverorum conſidunt.

LXIII. CIVILIS & Claſſicus, rebus ſecundis ſublati, an Coloniam Agrippinenſem diripiendam exercitibus ſuis permitterent, dubitavêre. Sævitiâ ingenii, & cupidine prædæ, ad excidium civitatis trahebantur: obſtabat ratio belli, & novum imperium inchoantibus utilis clementiæ fama. Civilem etiam beneficii memoria flexit, quòd filium ejus, primo rerum motu, in coloniâ Agrippinenſi deprehenſum, honoratè cuſtodierant. Sed Tranſrhenanis gentibus inviſa civitas, opulentiâ auctuque. Neque alium finem belli rebantur, quàm ſi promiſcua ea ſedes omnibus Germanis foret, aut disjecta, Ubios quoque diſperſiſſet.

LXIV. IGITUR Tencteri, Rheno diſcreta gens, miſſis legatis, mandata apud concilium Agrippinenſium edi jubent: quæ ferociſſimus e legatis, in hunc modum protulit: “ Rediſſe vos in corpus
“ nomenque Germaniæ, communibus deis, & præ-
“ cipuo deorum Marti, grates agimus: vobiſque
“ gratulamur, quòd tandem liberi inter liberos
“ eritis. Nam ad hunc diem, flumina ac terras, &
“ cælum quodammodo ipſum, clauſerant Roma-
“ ni: ut conloquia congreſſuſque noſtros arcerent:
“ vel, quod contumelioſius eſt viris ad arma natis,
“ inermes ac propè nudi, ſub cuſtode & pretio coi-

"remus. Sed ut amicitia ſocietaſque noſtra in "æternum rata ſit, poſtulamus a vobis, muros co- "loniæ, munimenta ſervitii, detrahatis. Etiam "fera animalia, ſi clauſa teneas, virtutis obliviſ- "cuntur. Romanos omnes, in finibus veſtris, "trucidetis: haud facilè libertas, & domini miſ- "centur. Bona interfectorum, in medium cedant, "ne quis occulere quidquam, aut ſegregare cau- "ſam ſuam poſſit. Liceat nobis vobiſque utram- "que ripam colere, ut olim majoribus noſtris: "quomodo lucem diemque omnibus hominibus, "ita omnes terras fortibus viris natura aperuit. In- "ſtituta cultumque patrium reſumite, abruptis "voluptatibus, quibus Romani plus adversùs ſub- "jectos, quàm armis valent: ſincerus & integer, "& ſervitutis oblitus populus, aut ex æquo agetis, "aut aliis imperitabitis."

LXV. AGRIPPINENSES, ſumpto conſultandi ſpatio, quando neque ſubire conditiones metus futuri, neque palam aſpernari conditio præſens ſinebat: in hunc modum reſpondent: "Quæ prima "libertatis facultas data eſt, avidiùs, quàm cau- "tiùs ſumpſimus, ut vobis ceteriſque Germanis, "conſanguineis noſtris, jungeremur. Muros ci- "vitatis, congregantibus ſe cùm maximè Roma- "norum exercitibus, augere nobis, quàm diruere, "tutius eſt. Si qui ex Italiâ, aut provinciis, ali- "enigenæ in finibus noſtris fuerant, eos bellum

“ abſumpſit, vel in ſuas quiſque ſedes refugêre. “ Deductis olim, & nobiſcum per connubium ſo- “ ciatis, quique mox provenêre, hæc patria eſt. “ Nec vos adeò iniquos exiſtimamus, ut interfici “ a nobis parentes, fratres, liberos noſtros velitis. “ Vectigal & onera commerciorum reſolvimus. “ Sint tranſitus incuſtoditi, ſed diurni, & inermes; “ donec nova & recentia jura, in vetuſtatem con- “ ſuetudine vertantur. Arbitrum habebimus Ci- “ vilem & Veledam, apud quos pacta ſancien- “ tur.” Sic lenitis Tencteris, legati ad Civilem & Veledam miſſi cum donis, cuncta ex voluntate Agrippinenſium perpetravêre. Sed coram adire, adloquique Veledam, negatum. Arcebantur aſpectu, quò venerationis plus ineſſet. Ipſa editâ in turre: delectus e propinquis, conſulta reſponſaque, ut internuntius numinis, portabat.

LXVI. CIVILIS, ſocietate Agrippinenſium auctus, proximas civitates adfectare, aut adverſantibus bellum inferre ſtatuit. Occupatiſque Sunicis, & juventute eorum per cohortes compoſitâ; quominus ultrà pergeret, Claudius Labeo Betaſiorum Tungrorumque & Nerviorum tumultuariâ manu reſtitit, fretus loco, quia pontem Moſæ fluminis anteceperat. Pugnabaturque in anguſtiis ambiguè, donec Germani tranſnatantes, terga Labeonis invasêre. Simul Civilis, auſus, an ex compoſito, intulit ſe agmini Tungrorum, & clarâ

voce: "Non ideò," inquit, "bellum ſumpſi-"mus, ut Batavi & Treveri gentibus imperent. "Procul hæc a nobis adrogantia: accipite ſocie-"tatem: tranſgredior ad vos, ſeu me ducem, ſeu "militem mavultis." Movebatur vulgus, condebantque gladios; cùm Campanus, ac Juvenalis, ex primoribus Tungrorum, univerſam ei gentem dedidêre. Labeo, antequam circumveniretur, profugit. Civilis Betaſios quoque ac Nervios in fidem acceptos, copiis ſuis adjunxit: ingens rerum, perculſis civitatum animis, vel ſponte inclinantibus.

LXVII. INTEREA Julius Sabinus, projectis fœderis Romani monumentis, *Cæſarem* ſe ſalutari jubet; magnamque & inconditam popularium turbam in Sequanos rapit, conterminam civitatem, & nobis fidam. Nec Sequani detrectavêre certamen. Fortuna melioribus adfuit. Fuſi Lingones. Sabinus feſtinatum temere prœlium, pari formidine deſeruit. Utque famam exitii ſui faceret, villam, in quam perfugerat, cremavit; illic voluntariâ morte interiiſſe creditus. Sed quibus artibus latebriſque, vitam per novem mox annos traduxerit, ſimul amicorum ejus conſtantiam, & inſigne Eponinæ uxoris exemplum, ſuo loco reddemus. Sequanorum proſperâ acie, belli impetus ſtetit. Reſipiſcere paullatim civitates, faſque & fœdera reſpicere, principibus Remis, qui per

Gallias edixêre, "ut miſſis legatis in commune "conſultarent, libertas an pax placeret."

LXVIII. AT Romæ cuncta in deterius audita Mucianum angebant, ne, quamquam egregii duces (jam enim Gallum Annium & Petilium Cerialem delegerat) ſummam belli parum tolerarent. Nec relinquenda Urbs ſine rectore. Et Domitiani indomitæ libidines timebantur; ſuſpectis, utì diximus, Primo Antonio, Varoque Arrio. Varus, prætorianis præpoſitus, vim atque arma retinebat. Eum Mucianus, pulſum loco, ne ſine ſolatio ageret, annonæ præfecit. Utque Domitiani animum, Varo haud alienum, deliniret, Arretinum Clementem, domui Veſpaſiani per adfinitatem innexum, & gratiſſimum Domitiano, prætorianis præpoſuit, "patrem ejus ſub Caio "Cæſare egregiè functum eâ curâ" dictitans. "Lætum militibus idem nomen: atque ipſum, "quamquam ſenatorii ordinis, ad utraque munia "ſufficere." Adſumuntur e civitate clariſſimus quiſque; & alii per ambitionem. Simul Domitianus Mucianuſque accingebantur, diſpari animo: ille, ſpe ac juventâ properus; hic, moras nectens, quîs flagrantem retineret, ne ferociâ ætatis, & pravis impulſoribus, ſi exercitum invaſiſſet, paci belloque malè conſuleret. Legiones victrices, ſexta & octava, Vitellianarum unaetviceſima, e recèns conſcriptis ſecunda, Peninis Cottianiſque Alpibus,

pars monte Graio, traducuntur. Quartadecima legio e Britanniâ, ſexta ac decima ex Hiſpaniâ accitæ. Igitur venientis exercitûs famâ, & ſuopte ingenio ad mitiora inclinantes Galliarum civitates, in Remos convenêre. Treverorum legatio illic opperiebatur, acerrimo inſtinctore belli Tullio Valentino. Is meditatâ oratione, cuncta, magnis imperiis objectari ſolita, contumeliaſque & invidiam in populum Romanum effudit; turbidus miſcendis ſeditionibus, & pleriſque gratus vecordi facundiâ.

LXIX. At Julius Auſpex, e primoribus Remorum, "vim Romanam, paciſque bona" diſſertans, & "ſumi bellum etiam ab ignavis, ſtre-"nuiſſimi cujuſque periculo geri, jamque ſuper "caput legiones," ſapientiſſimum quemque reverentiâ fideque, juniores periculo ac metu continuit. Et Valentini animum laudabant, conſilium Auſpicis ſequebantur. Conſtat obſtitiſſe Treveris Lingonibuſque apud Gallias, quòd, Vindicis motu, cum Verginio ſteterant. Deterruit pleroſque provinciarum æmulatio: "quod bello caput? "unde jus auſpiciumque peteretur? quam, ſi "cuncta proveniſſent, ſedem imperio legerent?" Nondum victoria, jam diſcordia erat: aliis fœdera, quibuſdam opes vireſque, aut vetuſtatem originis, per jurgia jactantibus. Tædio futurorum, præſentia placuêre. Scribuntur ad Treveros

epiſtolæ, nomine Galliarum, " ut abſtinerent ar-
" mis, impetrabili veniâ, & paratis deprecatori-
" bus, ſi pæniteret." Reſtitit idem Valentinus obſtruxitque civitatis ſuæ aures, haud perinde inſtruendo bello intentus, quàm frequens concionibus.

LXX. IGITUR non Treveri, neque Lingones, ceteræve rebellium civitates, pro magnitudine ſuſcepti diſcriminis agere. Ne duces quidem, in unum conſulere. Sed Civilis, avia Belgarum circumibat; dum Claudium Labeonem capere, aut exturbare nititur. Claſſicus, ſegne plerumque otium trahens, velut parto imperio fruebatur. Ne Tutor quidem maturavit ſuperiorem Germaniæ ripam, & ardua Alpium præſidiis claudere. Atque interim unaetviceſima legio Vindoniſsâ, Sextilius Felix cum auxiliariis cohortibus per Rætiam, inrupêre. Acceſſit ala Singularium, excita olim a Vitellio, deinde in partes Veſpaſiani tranſgreſſa. Præerat Julius Briganticus, ſorore Civilis genitus, ut ferme acerrima proximorum odia ſunt, inviſus avunculo infenſuſque. Tutor Treverorum copias, recenti Vangionum, Cæracatium, Tribocorum delectu auctas, veterano pedite atque equite firmavit, corruptis ſpe, aut metu ſubactis legionariis: qui primò cohortem, præmiſſam a Sextilio Felice, interficiunt; mox ubi duces exercituſque Romanus propinquabant, honeſto transfugio redière: ſecu-

tis Tribocis, Vangionibuſque & Cæracatibus. Tutor, Treveris comitantibus, vitato Mogontiaco, Bingium conceſſit, fidens loco, quia pontem Navæ fluminis abruperat: ſed incurſu cohortium, quas Sextilius ducebat, & reperto vado, proditus fuſuſque. Eâ clade perculſi Treveri; & plebes, omiſſis armis, per agros palatur: quidam principum, ut primi poſuiſſe bellum viderentur, in civitates, quæ ſocietatem Romanam non exuerant, perfugerunt. Legiones a Noveſio Bonnâque in Treveros, ut ſuprà memoravimus, traductæ, ſe ipſas in verba Veſpaſiani adigunt. Hæc, Valentino abſente, geſta: qui, ubi adventabat, furens, cunctaque rurſus in turbas & exitium converſurus, legiones in Mediomatricos, ſociam civitatem, abſceſsêre. Valentinus ac Tutor in arma Treveros retrahunt: occiſis Herennio ac Numiſio legatis, quò minore ſpe veniæ creſceret vinculum ſceleris.

LXXI. Hic belli ſtatus erat, cùm Petilius Cerialis Mogontiacum venit: ejus adventu erectæ ſpes. Ipſe pugnæ avidus, & contemnendis, quàm cavendis hoſtibus melior, ferociâ verborum militem incendebat; ubi primùm congredi licuiſſet, nullam prœlio moram facturus. Delectus per Galliam habitos, in civitates remittit, ac nuntiare jubet "ſufficere imperio legiones: ſocii ad munia "pacis redirent, ſecuri, velut confecto bello, quod "Romanæ manus excepiſſent." Auxit ea res

Gallorum obſequium: nam receptâ juventute, faciliùs tributa toleravêre, proniores ad officia, quòd ſpernebantur. At Civilis & Claſſicus, ubi "pulſum Tutorem, cæſos Treveros, cuncta hoſ-"tibus proſpera accepêre: trepidi ac properantes, "dum diſperſas ſuorum copias conducunt, crebris "interim nuntiis Valentinum monuêre, ne ſum-"mæ rei periculum faceret." Eò rapidiùs Cerialis, miſſis in Mediomatricos, qui breviore itinere legiones in hoſtem verterent, contracto quod erat militum Mogontiaci, quantumque ſecum tranſvexerat, tertiis caſtris Rigodulum venit; quem locum magnâ Treverorum manu, Valentinus inſederat, montibus aut Moſellâ amne ſeptum: & addiderat foſſas, obiceſque ſaxorum. Nec deterruêre ea munimenta Romanum ducem, quominus peditem perrumpere juberet, equitum aciem in collem erigeret, ſpreto hoſte, quem temere collectum, haud ita loco juvari, ut non plus ſuis in virtute foret. Paullum moræ in aſcenſu, dum miſſilia hoſtium prævehuntur. Ut ventum in manus, deturbati, ruinæ modo, præcipitantur. Et pars equitum, æquioribus jugis circumvecta, nobiliſſimos Belgarum, in quîs ducem Valentinum, cepit.

LXXII. CERIALIS poſtero die coloniam Treverorum ingreſſus eſt, avido milite eruendæ civitatis: "Hanc eſſe Claſſici, hanc Tutoris patriam: "horum ſcelere clauſas cæſaſque legiones. Quid

" tantum Cremonam meruiſſe, quam e gremio " Italiæ raptam, quia unius noctis moram victo-" ribus attulerit? Stare in confinio Germaniæ in-" tegram ſedem, ſpoliis exercituum & ducum " cædibus ovantem. Redigeretur præda in fiſ-" cum: ipſis ſufficere ignes, & rebellis coloniæ " ruinas, quibus tot caſtrorum excidia penſaren-" tur." Cerialis, a metu infamiæ, ſi licentiâ ſævitiâque imbuere militem crederetur, preſſit iras: & paruêre, poſito civium bello, ad externa modeſtiores. Convertit inde animos, accitarum e Mediomatricis legionum miſerabilis aſpectus. Stabant conſcientiâ flagitii mæſtæ, fixis in terram oculis. Nulla inter coëuntes exercitus conſalutatio: neque ſolantibus hortantibuſve reſponſa dabant, abditi per tentoria, & lucem ipſam vitantes: nec perinde periculum aut metus, quàm pudor ac dedecus obſtupefecerat; attonitis etiam victoribus, qui vocem preceſque adhibere non auſi, lacrimis ac ſilentio veniam poſcebant: donec Cerialis mulceret animos, " fato acta" dictitans, " quæ mi-" litum ducumque diſcordiâ, vel fraude hoſtium " eveniſſent. Primum illum ſtipendiorum & ſa-" cramenti diem haberent: priorum facinorum " neque Imperatorem, neque ſe meminiſſe." Tunc recepti in eadem caſtra; & edictum per manipulos, ne quis in certamine jurgiove ſeditionem aut cladem commilitoni objectaret.

LXXIII. Mox Treveros ac Lingonas, ad concionem vocatos, ita adloquitur: "Neque ego "umquam facundiam exercui; & populi Ro"mani virtutem armis affirmavi. Sed quia apud "vos verba plurimùm valent, bonaque ac mala "non ſuâ naturâ, ſed vocibus ſeditioſorum æſti"mantur; ſtatui pauca differere, quæ, profligato "bello, utilius ſit vobis audiſſe, quàm nobis dix"iſſe. Terram veſtram, ceterorumque Gallorum, "ingreſſi ſunt duces imperatoreſque Romani, "nullâ cupidine, ſed majoribus veſtris invocan"tibus, quos diſcordiæ uſque ad exitium fatiga"bant: & acciti auxilio Germani, ſociis pariter "atque hoſtibus ſervitutem impoſuerant. Quot "prœliis adversùs Cimbros Teutonoſque, quantis "exercituum noſtrorum laboribus, quove eventu "Germanica bella tractaverimus, ſatis clarum. "Nec ideo Rhenum inſedimus, ut Italiam tuere"mur: ſed ne quis alius Arioviſtus, regno Gal"liarum potiretur. An vos cariores Civili Bata"viſque & Tranſrhenanis gentibus creditis, quàm "majoribus eorum patres avique veſtri fuerunt? "Eadem ſemper cauſa Germanis tranſcendendi "in Gallias, libido atque avaritia, & mutandæ "ſedis amor: ut relictis paludibus & ſolitudinibus "ſuis, fecundiſſimum hoc ſolum, voſque ipſos "poſſiderent. Ceterùm libertas, & ſpecioſa no"mina prætexuntur: nec quiſquam alienum ſer-

"vitium, & dominationem ſibi concupivit, ut non "eadem iſta vocabula uſurparet."

LXXIV. "Regna bellaque per Gallias ſemper fuêre, donec in noſtrum jus concederetis. "Nos, quamquam totiens laceſſiti, jure victoriæ "id ſolum vobis addidimus, quo pacem tueremur. Nam neque quies gentium, ſine armis; "neque arma, ſine ſtipendiis; neque ſtipendia, "ſine tributis haberi queunt. Cetera in communi "ſita ſunt. Ipſi plerumque legionibus noſtris "præſidetis: ipſi has aliaſque provincias regitis. "Nihil ſeparatum, clauſumve. Et laudatorum "Principum uſus ex æquo, quamvis procul agentibus: ſævi proximis ingruunt. Quomodo ſterilitatem, aut nimios imbres, & cetera naturæ "mala; ita luxum, vel avaritiam dominantium "tolerate. Vitia erunt, donec homines: ſed neque hæc continua, & meliorum interventu penſantur: niſi fortè Tutore & Claſſico regnantibus, "moderatius imperium ſperatis; aut minoribus, "quàm nunc, tributis parabuntur exercitus, quibus Germani Britannique arceantur. Nam pulſis, (quod dii prohibeant) Romanis, quid aliud, "quàm bella omnium inter ſe gentium exſiſtent? "Octingentorum annorum fortunâ diſciplinâque "compages hæc coaluit; quæ convelli, ſine exitio convellentium, non poteſt. Sed vobis maximum diſcrimen, penes quos aurum & opes,

" præcipuæ bellorum cauſæ. Proinde pacem & " Urbem, quam victi victoreſque eodem jure ob- " tinemus, amate, colite. Moneant vos utriuſque " fortunæ documenta, ne contumaciam cum per- " nicie, quàm obſequium cum ſecuritate malitis." Tali oratione graviora metuentes compoſuit, erexitque.

LXXV. TENEBANTUR victore exercitu Treveri, cùm Civilis & Claſſicus misêre epiſtolas ad Cerialem, quarum hæc ſententia fuit. " Veſpaſia- " num, quamquam nuntii occultarent, exceſſiſſe " vitâ. Urbem atque Italiam, interno bello con- " ſumptam. Muciani ac Domitiani vana & ſine " viribus nomina. Si Cerialis imperium Gallia- " rum velit, ipſos finibus civitatum ſuarum con- " tentos: ſi prœlium mallet, ne id quidem ab- " nuere." Ad ea Cerialis Civili & Claſſico nihil: eum, qui attulerat ipſas epiſtolas, ad Domitianum miſit. Hoſtes, diviſis copiis, advenêre undique. Plerique culpabant Cerialem, paſſum jungi, quos diſcretos intercipere licuiſſet. Romanus exercitus caſtra foſsâ valloque circumdedit: quîs temere antea intutis conſederat. Apud Germanos, diverſis ſententiis certabatur.

LXXVI. CIVILIS " opperiendas Tranſrhena- " norum gentes, quarum terrore fractæ populi " Romani vires obtererentur. Gallos quid aliud, " quàm prædam victoribus? & tamen quod robo-

" ris ſit, Belgas, ſecum palam, aut voto ſtare:" Tutor " cunctatione creſcere rem Romanam" affirmabat, " coëuntibus undique exercitibus. " Tranſvectam e Britanniâ legionem; accitas ex " Hiſpaniâ; adventare ex Italiâ: nec ſubitum " militem, ſed veterem, expertumque belli. Nam " Germanos, qui ab ipſis ſperentur, non juberi, " non regi, ſed cuncta ex libidine agere. Pecu- " niamque, ac dona, quîs ſolis corrumpantur, " majora apud Romanos: & neminem adeò in " arma pronum, ut non idem pretium quietis, " quàm periculi, malit: quòd ſi ſtatim congre- " diantur, nullas eſſe Ceriali, niſi ex reliquiis " Germanici exercitûs, legiones, fœderibus Gal- " liarum obſtrictas. Idque ipſum, quòd incon- " ditam nuper Valentini manum contra ſpem " ſuam fuderint, alimentum illis ducique teme- " ritatis. Auſuros rurſus, venturoſque in manus, " non imperiti adoleſcentuli, verba & conciones, " quàm ferrum & arma meditantis, ſed Civilis & " Claſſici: quos ubi aſpexerint, redituram in ani- " mos formidinem, fugam, famemque, ac totiens " captis precariam vitam: neque Treveros, aut " Lingonas benevolentiâ contineri: reſumpturos " arma, ubi metus abſceſſerit." Diremit conſilio- rum diverſitatem, adprobatâ Tutoris ſententiâ, Claſſicus, ſtatimque exſequuntur.

LXXVII. MEDIA acies Ubiis Lingonibuſque data: dextro cornu cohortes Batavorum; ſiniſtro Bructeri Tencterique: pars montibus; alii, viam inter Moſellamque flumen, tam improviſi adſiluêre, ut in cubiculo ac lectulo Cerialis (neque enim noctem in caſtris egerat) pugnari ſimul, vincique ſuos audierit, increpans pavorem nuntiantium, donec univerſa clades in oculis fuit. Perrupta legionum caſtra, fuſi equites: medius Moſellæ pons, qui ulteriora coloniæ adnectit, ab hoſtibus inſeſſus. Cerialis, turbidis rebus intrepidus, & fugientes manu retrahens, intecto corpore promptus inter tela, felici temeritate, & fortiſſimi cujuſque adcurſu, reciperatum pontem electâ manu firmavit. Mox in caſtra reverſus, palantes captarum apud Noveſium Bonnamque legionum manipulos, & rarum apud ſigna militem, ac propè circumventas aquilas videt. Incenſus irâ, "non Flaccum," inquit, "non Voculam deſeritis. Nulla hìc proditio: "neque aliud excuſandum habeo, quàm quòd "vos Gallici fœderis oblitos prædixerim: memo-"riam Romani ſacramenti temere credidi. Ad-"numerabor Numiſiis & Herenniis, ut omnes le-"gati veſtri, aut militum manibus, aut hoſtium "ceciderint. Ite, nuntiate Veſpaſiano, vel, quod "propius eſt, Civili & Claſſico, relictum a vobis "in acie ducem: venient legiones, quæ neque me "inultum, neque vos impunitos patiantur."

LXXVIII. VERA erant: & a tribunis præfectiſque eadem ingerebantur. Conſiſtunt per cohortes, & manipulos: neque enim poterat pateſcere acies, effuſo hoſte, & impedientibus tentoriis ſarcinisſque, cùm intra vallum pugnaretur. Tutor, & Claſſicus, & Civilis, ſuis quiſque locis pugnam ciebant: Gallos "pro libertate," Batavos "pro "gloriâ," Germanos "ad prædam" inſtigantes. Et cuncta pro hoſtibus erant: donec legio unaetviceſima, patentiore, quàm ceteræ, ſpatio conglobata, ſuſtinuit ruentes, mox impulit. Nec ſine ope divinâ, mutatis repentè animis, terga victores vertêre. Ipſi territos ſe cohortium aſpectu ferebant, quæ primo impetu disjectæ, ſummis rurſus jugis congregabantur, ac ſpeciem novi auxilii fecerant. Sed obſtitit vincentibus pravum inter ipſos certamen, hoſte omiſſo, ſpolia confectandi. Cerialis, ut incuriâ propè rem adflixit, ita conſtantiâ reſtituit: ſecutuſque fortunam, caſtra hoſtium eodem die capit exſcinditque.

LXXIX. NEC in longum quies militi data. Orabant auxilium Agrippinenſes; offerebantque uxorem ac ſororem Civilis, & filiam Claſſici, relicta ſibi pignora ſocietatis. Atque interim diſperſos in domibus Germanos trucidaverant. Unde metus, & juſtæ preces invocantium, antequam hoſtes, reparatis viribus, ad ſpem, vel ad ultionem accingerentur. Namque & Civilis illuc intende-

rat, non invalidus, flagrantiſſimâ cohortium ſuarum integrâ, quæ e Chaucis Friſiiſque compoſita, Tolbiaci, in finibus Agrippinenſium, agebat. Sed triſtis nuntius avertit, "deletam cohortem dolo "Agrippinenſium:" qui largis epulis vinoque ſopitos Germanos; clauſis foribus, igne injecto, cremavêre. Simul Cerialis propero agmine ſubvênit. Circumſteterat Civilem & alius metus, ne quartadecima legio, adjunctâ Britannicâ claſſe, adflictaret Batavos, quà Oceano ambiuntur. Sed legionem, *terreſtri itinere*, Fabius Priſcus legatus in Nervios Tungroſque duxit. Eæque civitates in deditionem acceptæ: claſſem *ultro* Canninefates adgreſſi ſunt; majorque pars navium depreſſa, aut capta. Et Nerviorum multitudinem, ſponte commotam, ut pro Romanis bellum capeſſeret, iidem Canninefates fudêre. Claſſicus quoque adverſùs equites, Noveſium a Ceriale præmiſſos, ſecundum prœlium fecit: quæ modica, ſed crebra damna, famam victoriæ nuper partæ lacerabant.

LXXX. IISDEM diebus Mucianus, Vitellii filium interfici jubet: manſuram diſcordiam obtendens, ni ſemina belli reſtinxiſſet. Neque Antonium Primum adſciri inter comites a Domitiano paſſus eſt; favore militum anxius, & ſuperbiâ viri, æqualium quoque, adeò ſuperiorum intolerantis. Profectus ad Veſpaſianum Antonius, ut non pro ſpe ſuâ excipitur, ita neque averſo Imperatoris ani-

mo. Trahebatur in diverſa; hinc meritis Antonii, cujus ductu confectum haud dubiè bellum erat, inde Muciani epiſtolis: ſimul ceteri, ut "infeſtum tumidumque" inſectabantur, adjunctis prioris vitæ criminibus: neque ipſe deerat adrogantiâ vocare offenſas, nimius commemorandis, quæ meruiſſet. "Alios" ut "imbelles," "Cæcinam" ut "captivum ac dediticium" increpat. Unde paullatim levior viliorque haberi, manente tamen in ſpeciem amicitiâ.

LXXXI. PER eos menſes, quibus Veſpaſianus Alexandriæ ſtatos æſtivis flatibus dies, & certa maris, opperiebatur, multa miracula evenêre, quîs cæli favor, & quædam in Veſpaſianum inclinatio numinum oſtenderetur. Ex plebe Alexandrinâ quidam, oculorum tabe notus, genua ejus advolvitur, "remedium cæcitatis" expoſcens gemitu, monitu Serapidis dei, quem dedita ſuperſtitionibus gens ante alios colit: precabaturque Principem, "ut genas & oculorum orbes dignaretur reſpergere oris excremento." Alius manum æger, eodem deo auctore, "ut pede ac veſtigio Cæſaris calcaretur," orabat. Veſpaſianus primò irridere, aſpernari; atque illis inſtantibus, modò famam vanitatis metuere, modò obſecratione ipſorum, & vocibus adulantium in ſpem induci: poſtremò exiſtimari a medicis jubet, an talis cæcitas ac debilitas ope humanâ ſuperabiles forent. Me-

dici variè diſſerere: "Huic non exeſam vim lu-
"minis, & redituram, ſi pellerentur obſtantia:
"illi elapſos in pravum artus, ſi ſalubris vis adhi-
"beatur, poſſe integrari. Id fortaſſe cordi deis,
"& divino miniſterio Principem electum: deni-
"que patrati remedii gloriam penes Cæſarem;
"irriti ludibrium penes miſeros fore." Igitur Veſpaſianus, cuncta fortunæ ſuæ patere ratus, nec quidquam ultrà incredibile, læto ipſe vultu, erectâ quæ adſtabat multitudine, juſſa exſequitur. Statim converſa ad uſum manus, ac cæco reluxit dies. Utrumque, qui interfuêre nunc quoque memorant, poſtquam nullum mendacio pretium.

LXXXII. ALTIOR inde Veſpaſiano cupido adeundi ſacram ædem, ut ſuper rebus imperii conſuleret. "Arceri templo cunctos" jubet: atque ingreſſus, intentuſque numini, reſpexit ponè tergum e primoribus Ægyptiorum, nomine Baſiliden; quem procul Alexandriâ plurium dierum itinere, & ægro corpore detineri haud ignorabat. Percunctatur ſacerdotes, "num illo die Baſilides "templum iniſſet?" percunctatur obvios, "num "in urbe viſus ſit?" denique, miſſis equitibus, explorat, illo temporis momento, octoginta millibus paſſuum abfuiſſe. Tunc divinam ſpeciem, & vim reſponſi ex nomine Baſilidis, interpretatus eſt.

LXXXIII. ORIGO dei nondum noſtris auctoribus celebrata: Ægyptiorum antiſtites ſic memorant. "Ptolemæo regi, qui Macedonum primus Ægypti opes firmavit, cùm Alexandriæ recèns conditæ mœnia, templaque, & religiones adderet, oblatum per quietem decore eximio, & majore quàm humanâ ſpecie juvenem, qui moneret," ut, fidiſſimis amicorum in Pontum miſſis, effigiem ſuam acciret: lætum id regno, magnamque & inclitam ſedem fore, quæ excepiſſet: "ſimul viſum eumdem juvenem in cælum igne plurimo attolli." Ptolemæus, omine & miraculo excitus, ſacerdotibus Ægyptiorum, quibus mos talia intelligere, nocturnos viſus aperit. Atque illis Ponti & externorum parum gnaris, Timotheum, Athenienſem, e gente Eumolpidarum, quem, ut antiſtitem cærimoniarum, Eleuſine exciverat, "quænam illa ſuperſtitio, quod numen?" interrogat. Timotheus, quæſitis qui in Pontum meaſſent, cognoſcit urbem illic Sinopen, nec procul templum, vetere inter accolas famâ, Jovis Ditis. Namque & muliebrem effigiem adſiſtere, quam plerique Proſerpinam vocent. Sed Ptolemæus, ut ſunt ingenia regum, pronus ad formidinem, ubi ſecuritas rediit, voluptatum quàm religionum adpetens, negligere paullatim, aliaſque ad curas animum vertere: donec eadem ſpecies terribilior jam, & inſtantior, "exitium ipſi regno-

"que" denuntiaret, "ni juſſa patrarentur." Tum legatos & dona Scydrothemidi regi (is tunc Sinopenſibus imperitabat) expediri jubet; præcipitque navigaturis, "ut Pythium Apollinem adeant." Illis mare ſecundum: ſors oraculi haud ambigua. "Irent, ſimulacrumque patris ſui reveherent, ſororis relinquerent."

LXXXIV. Ut Sinopen venêre, munera, preces, mandata regis ſui Scydrothemidi allegant. Qui diverſus animi, modò numen paveſcere, modò minis adverſantis populi terreri; ſæpe donis promiſſiſque legatorum flectebatur. Atque interim triennio exacto, Ptolemæus non ſtudium, non preces omittere. Dignitatem legatorum, numerum navium, auri pondus augebat. Tum minax facies Scydrothemidi offertur, "ne deſtinata deo "ultrà moraretur." Cunctantem varia pernicies, morbique & manifeſta cæleſtium ira, graviorque in dies fatigabat. Advocatâ concione, "juſſa "numinis, ſuos Ptolemæique viſus, ingruentia "mala" exponit. Vulgus adverſari regem, invidere Ægypto, ſibi metuere, templumque circumſidere. Major hinc fama tradidit, "deum "ipſum adpulſas litori naves ſponte conſcendiſſe." Mirum inde dictu, tertio die tantum maris emenſi, Alexandriam adpelluntur. Templum pro magnitudine urbis exſtructum, loco cui nomen Rhacotis: fuerat illic ſacellum, Serapidi atque Iſidi

antiquitus ſacratum. Hæc de origine & adventu dei celeberrima. Nec ſum ignarus, eſſe quoſdam, qui "Seleuciâ, urbe Syriæ, accitum, regnante "Ptolemæo, quem tertia ætas tulit:" alii "auctorem eumdem Ptolemæum, ſedem, ex quâ tranſierit, Memphim" perhibent, inclitam olim, & veteris Ægypti columen. Deum ipſum multi "Æſculapium, quòd medeatur ægris corporibus;" quidam "Oſirin, antiquiſſimum illis gentibus numen;" plerique "Jovem, ut rerum omnium potentem;" plurimi "Ditem patrem, inſignibus, quæ in ipſo manifeſta," aut per ambages conjectant.

LXXXV. At Domitianus Mucianuſque, antequam Alpibus propinquarent, proſperos rerum in Treveris geſtarum nuntios accepêre. Præcipua victoriæ fides, dux hoſtium Valentinus, nequaquam abjecto animo, quos ſpiritus geſſiſſet, vultu ferebat. Auditus ideo tantùm, ut noſceretur ingenium ejus, damnatuſque, inter ipſum ſupplicium, exprobranti cuidam "patriam ejus captam," "accipere ſe ſolatium mortis" reſpondit. Sed Mucianus, quod diu occultaverat, ut recens exprompſit: "Quoniam, benignitate deûm, fractæ hoſtium vires forent, parum decorè Domitianum, confecto propè bello, alienæ gloriæ interventurum. Si ſtatus imperii, aut ſalus Galliarum in diſcrimine verteretur, debuiſſe

" Cæſarem in acie ſtare: Canninefates Batavoſque " minoribus ducibus delegandos. Ipſe Lugduni " vim fortunamque principatûs e proximo oſten- " taret, nec parvis periculis immixtus, & majo- " ribus non defuturus."

LXXXVI. INTELLIGEBANTUR artes: ſed pars obſequii in eo, ne deprehenderentur: ita Lugdunum ventum. Unde creditur Domitianus, occultis ad Cerialem nuntiis, fidem ejus tentaviſſe, " an præſenti ſibi exercitum imperiumque tradi- " turus foret:" quâ cogitatione bellum adversùs patrem agitaverit, an opes vireſque adversùs fratrem, in incerto fuit: nam Cerialis, ſalubri temperamento eluſit, ut vana pueriliter cupientem. Domitianus ſperni a ſenioribus juventam ſuam cernens, modica quoque & uſurpata antea munia imperii omittebat; ſimplicitatis ac modeſtiæ imagine, in altitudinem conditus, ſtudiumque literarum, & amorem carminum ſimulans, quò velaret animum, & fratris æmulationi ſubduceretur, cujus diſparem mitioremque naturam contrà interpretabatur.

BREVIARIUM

LIBRI QUINTI.

I. *TITUS, perdomandæ Judææ a patre delectus. Ejus copiæ. Haud procul Hieroſolymis caſtra facit.* II. *Judaicæ gentis primordia.* III. *Ejus ſacra & inſtituta.* VI. *Deſcriptio terræ finiumque, balſami, Libani, Jordanis, lacûs bitumen egerentis, camporum torridorum, fructuum in cinerem vaneſcentium, Beli amnis.* VIII. *Hieroſolyma, genti caput. Immenſæ opulentiæ templum. Judæorum fortuna ſub Aſſyriis, Medis, Perſis, Macedonibus, ipſiſque Judæis imperitantibus.* IX. *Eorum quoque varia ſors ſub Romanis.* X. *Judaicum bellum ſub Geſſio Floro, procuratore, ortum. Ceſtius Gallus, Syriæ legatus, ſæpe victus. Mox victor Veſpaſianus cuncta, præter Hieroſolyma, tenet.* XI. *Titus Judæos, ſub urbis muros tendentes, intra mœnia pellit; urbemque oppugnat. Hieroſolymorum munitiones.* XII. *Judæorum duces.* XIII. *Prodigia quæ ante obſidium eve-*

nêre. XIV. *Interim Civilis, reparato per Germaniam exercitu, bellum renovat.* XV. *Varia prælia, primùm Civili, deinde Ceriali proſpera.* XIX. *Civilis in Batavorum inſulam concedit.* XX. *Invadit Romanorum præſidia.* XXI. *Cerialis ſubvenit, fortunamque vertit.* XXII. *At parum providus, ferme opprimitur.* XXIII. *Civilis navalem aciem oſtentat. Occurrit Cerialis; novumque diſcrimen adit, ob ſuperfuſum Rhenum.* XXIV. *Periclitantur legiones, ſed Cerialis & Civilis in pacem ultro conſpirant.* Cetera periêre.

Hæc autem geſta,

A. U. C.	J. C.		
DCCCXXIII.	70.	Coſſ.	FLAVIO VESPASIANO Aug. II. TITO VESPASIANO Cæſare.

C. CORNELII
TACITI
HISTORIÆ.
LIBER QUINTUS.

Ejusdem anni principio, Cæſar Titus perdomandæ Judææ delectus a patre, &, privatis utriuſque rebus, militiâ clarus, majore tum vi famâque agebat, certantibus provinciarum & exercituum ſtudiis: atque ipſe, ut ſuper fortunam crederetur, decorum ſe, promptumque in armis oſtendebat, comitate & adloquiis officia provocans; ac plerumque in opere, in agmine, gregario militi mixtus, incorrupto ducis honore. Tres eum in Judæâ legiones, quinta, & decima, & quintadecima, vetus Veſpaſiani miles, excepêre. Addidit e Syriâ duodecimam, & adductos Alexandriâ duoetviceſimanos tertianoſque. Comitabantur viginti ſociæ cohortes, octo equitum alæ: ſimul Agrippa Sohemuſque reges, & auxilia regis Antiochi, validaque, &, ſolito inter accolas odio, infenſa Ju-

dæis Arabum manus: multi, quos Urbe atque Italiâ ſua quemque ſpes acciverat, occupandi Principem adhuc vacuum. His cum copiis fines hoſtium ingreſſus, compoſito agmine, cuncta explorans, paratuſque decernere, haud procul Hieroſolymis caſtra facit.

II. SED quia famoſæ urbis ſupremum diem tradituri ſumus, congruens videtur primordia ejus aperire. "Judæos, Cretâ inſulâ profugos, noviſſima "Libyæ inſediſſe" memorant, "quâ tempeſtate "Saturnus, vi Jovis pulſus, ceſſerit regnis." Argumentum e nomine petitur, "inclitum in Cretâ "Idam montem, accolas Idæos, aucto in barbarum cognomento, Judæos vocitari." Quidam, "regnante Iſide, exundantem per Ægyptum multitudinem, ducibus Hieroſolymo ac Judâ, proximas in terras exoneratam." Plerique "Ethiopum prolem, quos, rege Cepheo, metus atque "odium mutare ſedes perpulerit." Sunt qui tradant, "Aſſyrios convenas, indigum agrorum populum, parte Ægypti potitos, mox proprias "urbes Hebræaſque terras, & propiora Syriæ coluiſſe." "Clara" alii "Judæorum initia: Solymos, carminibus Homeri celebratam gentem, "conditæ urbi Hieroſolymam nomen e ſuo feciſſe."

III. PLURIMI auctores conſentiunt, "ortâ per "Ægyptum tabe, quæ corpora fœdaret, regem

" Bocchorim, adito Hammonis oraculo, reme-
" dium petentem, purgare regnum, & id genus
" hominum, ut inviſum deis, alias in terras ave-
" here juſſum. Sic conquiſitum collectumque vul-
" gus, poſtquam vaſtis locis relictum ſit; ceteris
" per lacrimas torpentibus, Moſen, unum exſu-
" lum, monuiſſe, ne quam deorum hominumve
" opem exſpectarent, utrimque deſerti; ſed ſibi-
" met, ut duci cæleſti, crederent, primo cujus
" auxilio præſentes miſerias pepuliſſent." Adſen-
ſêre, atque omnium ignari fortuitum iter incipi-
unt. Sed nihil æquè, quàm inopia aquæ, fatiga-
bat. Jamque haud procul exitio, totis campis pro-
cubuerant, cùm grex aſinorum agreſtium, e paſtu
in rupem, nemore opacam, conceſſit. Secutus
Moſes, conjecturâ herbidi ſoli, largas aquarum ve-
nas aperit. Id levamen: & continuum ſex dierum
iter emenſi, ſeptimo, pulſis cultoribus, obtinuêre
terras, in quîs urbs & templum dicata.

IV. MOSES, quò ſibi in poſterum gentem fir-
maret, novos ritus, contrarioſque ceteris mortali-
bus, indidit. Profana illic omnia, quæ apud nos
ſacra: rurſum conceſſa apud illos, quæ nobis in-
ceſta. Effigiem animalis, quo monſtrante erro-
rem ſitimque depulerant, penetrali ſacravêre; cæſo
ariete, velut in contumeliam Hammonis. Bos
quoque immolatur, quem Ægyptii Apin colunt.
Sue abſtinent, memoriâ cladis, quâ ipſos ſcabies

quondam turpaverat, cui id animal obnoxium. Longam olim famem crebris adhuc jejuniis fatentur. Et raptarum frugum argumentum, panis Judaicus nullo fermento, retinet. "Septimo die "otium placuiſſe" ferunt: "quia is finem laborum tulerit; dein, blandiente inertiâ, ſeptimum "quoque annum ignaviæ datum." Alii "honorem eum Saturno haberi: ſeu, principia religionis tradentibus Idæis, quos cum Saturno pulſos, & conditores gentis accepimus, ſeu, quòd e "ſeptem ſideribus, quîs mortales reguntur, altiſſimo orbe, & præcipuâ potentiâ, ſtella Saturni "feratur; ac pleraque cæleſtium, vim ſuam & curſum ſeptimos per numeros conficiant."

V. Hi ritus, quoquo modo inducti, antiquitate defenduntur: cetera inſtituta ſiniſtra, fœda, pravitate valuêre. Nam peſſimus quiſque, ſpretis religionibus patriis, tributa & ſtipes illuc congerebant. Unde auctæ Judæorum res; & quia apud ipſos fides obſtinata, miſericordia in promptu, ſed adversùs omnes alios hoſtile odium. Separati epulis, diſcreti cubilibus, projectiſſima ad libidinem gens, alienarum concubitu abſtinent: inter ſe nihil inlicitum. Circumcidere genitalia inſtituêre, ut diverſitate noſcantur. Tranſgreſſi in morem eorum, idem uſurpant: nec quidquam priùs imbuuntur, quàm contemnere deos, exuere patriam; parentes, liberos, fratres, vilia habere. Augendæ

tamen multitudini conſulitur. Nam & necare quemquam ex agnatis, nefas: animaſque, prœlio aut ſuppliciis peremptorum, æternas putant. Hinc generandi amor, & moriendi contemptus. Corpora condere, quàm cremare, e more Ægyptio; eademque cura, & de infernis perſuaſio: cæleſtium contrà. Ægyptii pleraque animalia, effigieſque compoſitas venerantur; Judæi mente ſolâ, unumque numen intelligunt. "Profanos, qui "deûm imagines, mortalibus materiis, in ſpecies "hominum effingant. Summum illud & æter"num, neque mutabile, neque interiturum." Igitur nulla ſimulacra urbibus ſuis, nedum templis ſinunt. Non regibus hæc adulatio, non Cæſaribus honor. Sed quia ſacerdotes eorum tibiâ tympaniſque concinebant, hederâ vinciebantur, vitiſque aurea templo reperta: "Liberum patrem coli, "domitorem Orientis," quidam arbitrati ſunt, nequaquam congruentibus inſtitutis: quippe Liber feſtos lætoſque ritus poſuit; Judæorum mos abſurdus ſordiduſque.

VI. TERRA fineſque, quà ad Orientem vergunt, Arabiâ terminantur: a Meridie, Ægyptus objacet: ab Occaſu, Phœnices & mare: Septemtrionem a latere Syriæ longè proſpectant. Corpora hominum ſalubria, & ferentia laborum: rari imbres, uber ſolum. Exuberant fruges noſtrum ad morem; præterque eas balſamum & pal-

mæ. Palmetis proceritas, & decor. Balſamum, modica arbor: ut quiſque ramus intumuit, ſi vim ferri adhibeas, pavent venæ; fragmine lapidis, aut teſtâ aperiuntur: humor in uſu medentium eſt. Præcipuum montium Libanum erigit, mirum dictu, tantos inter ardores opacum fidumque nivibus. Idem amnem Jordanem alit, funditque. Nec Jordanes pelago accipitur: ſed unum atque alterum lacum integer perfluit: tertio retinetur. Lacus immenſo ambitu, ſpecie maris, ſapore corruptior, gravitate odoris accolis peſtifer, neque vento impellitur, neque piſces aut ſuetas aquis volucres patitur. Incertæ undæ: ſuperjacta, ut ſolido, ferunt: periti imperitique nandi perinde attolluntur. Certo anni, bitumen egerit: cujus legendi uſum, ut ceteras artes, experientia docuit. Ater ſuâpte naturâ liquor, & ſparſo aceto concretus, innatat: hunc manu captum, quibus ea cura, in ſumma navis trahunt. Inde, nullo juvante, influit, oneratque, donec abſcindas: nec abſcindere ære ferrove poſſis: fugit cruorem veſtemque infectam ſanguine, quo feminæ per menſes exſolvuntur: ſic veteres auctores. Sed gnari locorum tradunt, undantes bitumine moles pelli, manuque trahi ad litus: mox, ubi vapore terræ, vi ſolis inaruerint, ſecuribus cuneiſque, ut trabes aut ſaxa, diſcindi.

VII. HAUD procul inde campi, quos ferunt olim uberes, magniſque urbibus habitatos, fulminum jactu arſiſſe; & manere veſtigia, terramque ſpecie torridam, vim frugiferam perdidiſſe. Nam cuncta ſponte edita, aut manu ſata, ſive herbâ tenus aut flore, ſeu ſolitam in ſpeciem adolevêre, atra & inania velut in cinerem vaneſcunt. Ego ſicut inclitas quondam urbes igne cæleſti flagraſſe conceſſerim, ita halitu lacûs infici terram, corrumpi ſuperfuſum ſpiritum, eóque fetus ſegetum & autumni putreſcere reor, ſolo cæloque juxtà gravi. Et Belus amnis Judaico mari inlabitur: circa cujus os collectæ arenæ, admixto nitro, in vitrum excoquuntur: modicum id litus, ſed egerentibus inexhauſtum.

VIII. MAGNA pars Judææ vicis diſpergitur: habent & oppida. Hieroſolyma genti caput. Illic immenſæ opulentiæ templum; & primis munimentis urbs, dein regia; templum intimis clauſum: ad fores tantùm Judæo aditus: limine, præter ſacerdotes, arcebantur. Dum Aſſyrios penes Medoſque & Perſas Oriens fuit, deſpectiſſima pars ſervientium: poſtquam Macedones præpotuêre, rex Antiochus demere ſuperſtitionem, & mores Græcorum dare adnixus, quominus teterrimam gentem in melius mutaret, Parthorum bello prohibitus eſt: nam eâ tempeſtate, Arſaces deſciverat. Tum Judæi, Macedonibus invalidis, Parthis

nondum adultis (& Romani procul erant) ſibi ipſi reges impoſuêre: qui mobilitate vulgi expulſi, reſumptâ per arma dominatione, fugas civium, urbium everſiones, fratrum, conjugum, parentum neces, aliaque ſolita regibus auſi, ſuperſtitionem fovebant: quia honor ſacerdotii, firmamentum potentiæ adſumebatur.

IX. ROMANORUM primus Cn. Pompeius Judæos domuit: templumque jure victoriæ ingreſſus eſt. Inde vulgatum, "nullâ intus deûm effigie "vacuam ſedem, & inania arcana." Muri Hieroſolymorum diruti, delubrum manſit. Mox, civili inter nos bello, poſtquam in ditionem M. Antonii provinciæ ceſſerant; rex Parthorum Pacorus Judæâ potitus, interfectuſque a P. Ventidio, & Parthi trans Euphraten redacti: Judæos C. Soſius ſubegit. Regnum ab Antonio Herodi datum, victor Auguſtus auxit. Poſt mortem Herodis, nihil exſpectato Cæſare, Simon quidam regium nomen invaſerat. Is a Quinctilio Varo, obtinente Syriam, punitus: & gentem coërcitam, liberi Herodis tripartitò rexêre. Sub Tiberio quies: dein, juſſi a C. Cæſare "effigiem ejus in "templo locare," arma potiùs ſumpsêre: quem motum Cæſaris mors diremit. Claudius, defunctis regibus, aut ad modicum redactis, Judæam provinciam equitibus Romanis, aut libertis permiſit: e quibus Antonius Felix, per omnem ſævitiam ac

libidinem, jus regium ſervili ingenio exercuit, Druſillâ, Cleopatræ & Antonii nepte, in matrimonium acceptâ, ut ejuſdem Antonii Felix progener, Claudius nepos eſſet.

X. DURAVIT tamen patientia Judæis, uſque ad Geſſium Florum, procuratorem. Sub eo bellum ortum: & comprimere cœptantem Ceſtium Gallum, Syriæ legatum, varia prœlia, ac ſæpius adverſa excepêre. Qui ubi fato, aut tædio occidit; miſſu Neronis, Veſpaſianus fortunâ famâque, & egregiis miniſtris, intra duas æſtates, cuncta camporum, omneſque, præter Hieroſolyma, urbes, victore exercitu tenebat. Proximus annus civili bello intentus, quantùm ad Judæos, per otium tranſiit: pace per Italiam partâ, & externæ curæ rediêre. Augebat iras, quòd ſoli Judæi non ceſſiſſent. Simul manere apud exercitus Titum, ad omnes principatûs novi eventus caſuſve utilius videbatur. Igitur caſtris, uti diximus, ante mœnia Hieroſolymorum poſitis, inſtructas legiones oſtentavit.

XI. JUDÆI ſub ipſos muros ſtruxêre aciem, rebus ſecundis longiùs auſuri; &, ſi pellerentur, parato perfugio. Miſſus in eos eques cum expeditis cohortibus, ambiguè certavit. Mox ceſsêre hoſtes; & ſequentibus diebus crebra pro portis prœlia ferebant; donec aſſiduis damnis, intra mœnia pellerentur. Romani ad oppugnandum verſi: neque enim dignum videbatur, famem hoſtium

opperiri: poſcebantque pericula, pars virtute, multi ferociâ, & cupidine præmiorum. Ipſi Tito Roma, & opes, voluptateſque ante oculos; ac, ni ſtatim Hieroſolyma conciderent, morari videbantur. Sed urbem, arduam ſitu, opera moleſque firmaverant, quîs vel plana ſatis munirentur. Nam duos colles, immensùm editos, claudebant muri per artem obliqui, aut introrſus ſinuati, ut latera oppugnantium, ad ictus pateſcerent. Extrema rupis, abrupta: & turres, ubi mons juviſſet, in ſexaginta pedes; inter devexa, in centenos viceſnoſque attollebantur; mirâ ſpecie, ac procul intuentibus pares. Alia intus mœnia, regiæ circumjecta: conſpicuoque faſtigio turris *Antonia*, in honorem M. Antonii ab Herode appellata.

XII. TEMPLUM in modum arcis, propriique muri, labore & opere ante alios: ipſe porticus, quîs templum ambiebatur, egregium propugnaculum. Fons perennis aquæ, cavati ſub terrâ montes; & piſcinæ ciſternæque ſervandis imbribus. Præviderant conditores, ex diverſitate morum, crebra bella: inde cuncta, quamvis adversùs longum obſidium; & a Pompeio expugnatis metus atque uſus pleraque monſtravêre. Atque, per avaritiam Claudianorum temporum, empto jure muniendi, ſtruxêre muros in pace, tamquam ad bellum; magnâ colluvie, & ceterarum urbium clade aucti: nam pervicaciſſimus quiſque illuc perfuge-

rat, eóque ſeditioſiùs agebant. Tres duces, totidem exercitus. Extrema & latiſſima mœnium Simon; mediam urbem Joannes, quem & Bargioram vocabant; templum Eleazarus firmaverat. Multitudine & armis Joannes, ac Simon; Eleazarus loco pollebat. Sed prœlia, dolus, incendia inter ipſos, & magna vis frumenti ambuſta. Mox Joannes, miſſis per ſpeciem ſacrificandi, qui Eleazarum manumque ejus obtruncarent, templo potitur: ita in duas factiones civitas diſceſſit, donec, propinquantibus Romanis, bellum externum concordiam pareret.

XIII. EVENERANT prodigia, quæ neque hoſtiis neque votis piare fas habet gens, ſuperſtitioni obnoxia, religionibus adverſa. Viſæ per cælum concurrere acies, rutilantia arma, & ſubito nubium igne collucere templum. Expaſſæ repentè delubri fores; & audita major humanâ vox, "excedere deos:" ſimul ingens motus excedentium. Quæ pauci in metum trahebant: pluribus perſuaſio inerat, antiquis ſacerdotum literis contineri, eo ipſo tempore fore, "ut valeſceret Oriens, profectique Judæâ rerum potirentur." Quæ ambages Veſpaſianum ac Titum prædixerant. Sed vulgus, more humanæ cupidinis, ſibi tantam fatorum magnitudinem interpretati, ne adverſis quidem ad vera mutabantur. Multitudinem obſeſſorum omnis ætatis, virile ac muliebre ſecus, ſexcenta millia fu-

iſſe accepimus. Arma cunctis, qui ferre poſſent; & plures, quàm pro numero, audebant. Obſtinatio viris feminiſque par: ac, ſi transferre ſedes cogerentur, major vitæ metus, quàm mortis. Hanc adversùs urbem gentemque Cæſar Titus, quando impetum & ſubita belli locus abnueret, aggeribus vineiſque certare ſtatuit. Dividuntur legionibus munia, & quies prœliorum fuit; donec cuncta expugnandis urbibus reperta apud veteres, aut novis ingeniis, ſtruerentur.

XIV. AT Civilis, poſt malam in Treveris pugnam, reparato per Germaniam exercitu, apud Vetera caſtra conſedit; tutus loco, & ut memoriâ proſperarum illic rerum, augeſcerent barbarorum animi. Secutus eſt eòdem Cerialis, duplicatis copiis, adventu ſecundæ & ſextæ & quartædecimæ legionum. Cohorteſque & alæ, jampridem accitæ, poſt victoriam properaverant. Neuter ducum cunctator. Sed arcebat latitudo camporum, ſuopte ingenio humentium. Addiderat Civilis obliquam in Rhenum molem, cujus objectu revolutus amnis, adjacentibus ſuperfunderetur. Ea loci forma, incertis vadis ſubdola, & nobis adverſa: quippe miles Romanus armis gravis, & nandi pavidus; Germanos fluminibus ſuetos, levitas armorum, & proceritas corporum attollit.

XV. IGITUR, laceſſentibus Batavis, ferociſſimo cuique noſtrorum cœptum certamen: deinde orta

trepidatio, cùm prææaltis paludibus arma, equi haurirentur. Germani notis vadis perſultabant, omiſsâ plerumque fronte, latera ac terga circumvenientes: neque, ut in pedeſtri acie, cominus eminus certabatur; ſed, tamquam navali pugnâ, vagi inter undas, aut, ſi quid ſtabile occurrebat, totis illic corporibus nitentes, vulnerati cum integris, periti nandi cum ignaris, in mutuam perniciem implicabantur: minor tamen, quàm pro tumultu, cædes: quia non auſi egredi paludem Germani, in caſtra rediêre. Ejus prœlii eventus utrumque ducem, diverſis animi motibus, ad maturandum ſummæ rei diſcrimen erexit. Civilis inſtare fortunæ; Cerialis abolere ignominiam. Germani proſperis feroces; Romanos pudor excitaverat: nox apud barbaros cantu aut clamore; noſtris per iram & minas acta.

XVI. POSTERA luce, Cerialis equite & auxiliariis cohortibus frontem explet; in ſecundâ acie legiones locatæ: dux ſibi delectos retinuerat ad improviſa. Civilis haud porrecto agmine, ſed cuneis adſtitit. Batavi Gugernique in dextro; læva, ac propiora fluminis, Tranſrhenani tenuêre. Exhortatio ducum, non more concionis apud univerſos, ſed ut quoſque eorum advehebantur. Cerialis "veterem Romani nominis gloriam, antiquas "recenteſque victorias: ut perfidum, ignavum, vic"tum hoſtem, in æternum exciderent: ultione ma-

" gis, quàm prœlio opus eſſe. Pauciores nuper " cum pluribus certaſſe: ac tamen fuſos Germanos, " quod roboris fuerit. Supereſſe, qui fugam ani- " mis, qui vulnera tergo, ferant." Proprios inde ſtimulos legionibus admovebat, " domitores Bri- " tanniæ quartadecimanos" appellans. " Princi- " pem Galbam, ſextæ legionis auctoritate factum : " illâ primùm acie ſecundanos nova ſigna, novam- " que aquilam dicaturos." Hinc prævectus ad Germanicum exercitum, manus tendebat, " ut " ſuam ripam, ſua caſtra ſanguine hoſtiũm reci- " perarent." Alacrior omnium clamor, quîs vel e longâ pace prœlii cupido, vel feſſis bello pacis amor, præmiaque & quies in poſterum ſperabantur.

XVII. NEC Civilis ſilentem ſtruxit aciem, locũm pugnæ teſtem virtutis ciens : " Stare Germa- " nos Batavoſque ſuper veſtigia gloriæ, cineres oſſa- " que legionum calcantes : quocumque oculos Ro- " manus intenderet, captivitatem, clademquĕ & dira " omnia obverſari. Ne terrerentur vario Treverici " prœlii eventu : ſuam illic victoriam Germanis " obſtitiſſe, dum, omiſſis telis, prædâ manus im- " pediunt : ſed cuncta mox proſpera, & hoſti " contraria eveniſſe. Quæ provideri aſtu ducis " oportuerit, proviſa : campos madentes, & ipſis " gnaros, paludes hoſtibus noxias : Rhenum & " Germaniæ deos in aſpectu, quorum numine ca- " peſſerent pugnam, conjugum, parentum, patriæ

"memores: illum diem aut glorioſiſſimum inter "majores; aut ignominioſum apud poſteros fore." Ubi ſono armorum tripudiiſque (ita illis mos) adprobata ſunt dicta, ſaxis, glandibuſque, & ceteris miſſilibus prœlium incipitur; neque noſtro milite paludem ingrediente, & Germanis, ut elicerent, laceſſentibus.

XVIII. Absumptis, quæ jaciuntur, & ardeſcente pugnâ, procurſum ab hoſte infeſtiùs: immenſis corporibus, & prælongis haſtis fluitantem labantemque militem eminus fodiebant: ſimul e mole, quam eductam in Rhenum retulimus, Bructerorum cuneus tranatavit: turbata ibi res: & pellebatur ſociarum cohortium acies, cùm legiones pugnam excipiunt, ſuppreſsâque hoſtium ferociâ, prœlium æquatur. Inter quæ perfuga Batavus adiit Cerialem, "terga hoſtium" promittens, "ſi "extremo paludis eques mitteretur: ſolidum illà, "& Gugernos, quibus cuſtodia obveniſſet, parum "intentos." Duæ alæ, cum perfugâ miſſæ, incauto hoſti circumfunduntur: quod ubi clamore cognitum; legiones a fronte incubuêre, pulſique Germani Rhenum fugâ petebant. Debellatum eo die foret, ſi Romana claſſis ſequi maturaſſet. Ne eques quidem inſtitit, repentè fuſis imbribus, & propinquâ nocte.

XIX. Postera die, quartadecima legio in ſuperiorem provinciam Gallo Annio miſſa: Cerialis

exercitum decima ex Hiſpaniâ legio ſupplevit. Civili Chaucorum auxilia venêre: non tamen auſus oppida Batavorum armis tueri, raptis, quæ ferri poterant, ceteris injecto igni, in inſulam conceſſit; gnarus deeſſe naves efficiendo ponti, neque exercitum Romanum aliter tranſmiſſurum: quin & diruit molem, a Druſo Germanico factam, Rhenumque prono alveo in Galliam ruentem, disjectis quæ morabantur, effudit. Sic velut abacto amne, tenuis alveus, inſulam inter Germanoſque continentium terrarum ſpeciem fecerat. Tranſiêre Rhenum Tutor quoque, & Claſſicus, & centum tredecim Treverorum ſenatores, in quibus fuit Alpinus Montanus, quem a Primo Antonio miſſum in Gallias ſuperiùs memoravimus. Comitabatur eum frater D. Alpinus. Simul ceteri miſeratione ac donis auxilia concibant, inter gentes periculorum avidas.

XX. TANTUMQUE belli ſuperfuit, ut præſidia cohortium, alarum, legionum, unâ die Civilis quadripartitò invaſerit: decimam legionem, Arenaci; ſecundam, Batavoduri; & Grinnes Vadamque, cohortium alarumque caſtra: ita diviſis copiis, ut ipſe & Verax, ſorore ejus genitus, Claſſicuſque, ac Tutor ſuam quiſque manum traherent: nec omnia patrandi fiduciâ, ſed, "multa auſis aliquâ in parte "fortunam adfore. Simul Cerialem, neque ſatis "cautum, &, pluribus nuntiis, huc illuc curſan-

"tem, poſſe medio intercipi." Quibus obvenerant caſtra decumanorum, oppugnationem legionis arduam rati, egreſſum militem, & cædendis materiis operatum, turbavêre, occiſo præfecto caſtrorum, & quinque primoribus centurionum, paucisque militibus. Ceteri ſe munimentis defendêre. Et interim Germanorum manus Batavoduri inrumpere inchoatum pontem nitebantur. Ambiguum prœlium nox diremit.

XXI. Plus diſcriminis apud Grinnes Vadamque. Vadam Civilis, Grinnes Claſſicus, oppugnabant: nec ſiſti poterant, interfecto fortiſſimo quoque; in quîs Briganticus, præfectus alæ, ceciderat, quem fidum Romanis, & Civili avunculo infenſum diximus. Sed ubi Cerialis cum delectâ equitum manu ſubvenit, versâ fortunâ, præcipites Germani in amnem aguntur. Civilis, dum fugientes retentat, agnitus, petituſque telis, relicto equo, tranatavit: idem Germanis effugium. Tutorem Claſſicumque adpulſæ lintres vexêre. Ne tum quidem Romana claſſis pugnæ adfuit, ut juſſum erat: ſed obſtitit formido, & remiges per alia militiæ munia diſperſi. Sanè Cerialis parum temporis ad exſequenda imperia dabat; ſubitus conſiliis, ſed eventu clarus. Aderat fortuna, etiam ubi artes defuiſſent: hinc ipſi exercituique minor cura diſciplinæ. Et paucos poſt dies, quamquam periculum captivitatis evaſiſſet, infamiam non vitavit.

XXII. PROFECTUS Noveſium Bonnamque, ad viſenda caſtra, quæ hiematuris legionibus erigebantur, navibus remeabat; disjecto agmine, incurioſis vigiliis. Animadverſum id Germanis, & inſidias compoſuêre: electa nox atra nubibus, & prono amne rapti, nullo prohibente vallum ineunt. Prima cædes aſtu adjuta: inciſis tabernaculorum funibus, ſuiſmet tentoriis coopertos trucidabant. Aliud agmen, turbare claſſem; injicere vincla; trahere puppes. Utque ad fallendum ſilentio; ita cœptâ cæde, quò plus terroris adderent, cuncta clamoribus miſcebant. Romani, vulneribus exciti, quærunt arma, ruunt per vias, pauci ornatu militari, plerique circum brachia tortâ veſte, & ſtrictis mucronibus: dux ſemiſomnus, ac propè intectus, errore hoſtium ſervatur. Namque prætoriam navem, vexillo inſignem, illic ducem rati, abripiunt. Cerialis alibi noctem egerat, ut plerique credidêre, ob ſtuprum Claudiæ Sacratæ, mulieris Ubiæ: vigiles flagitium ſuum ducis dedecore excuſabant, tamquam "juſſi ſilere, ne quietem ejus "turbarent: ita intermiſſo ſigno, & vocibus, ſe "quoque in ſomnum lapſos." Multâ luce revecti hoſtes, captivis navibus, prætoriam triremem, flumine Luppiâ, donum Veledæ traxêre.

XXIII. CIVILEM cupido inceſſit, navalem aciem oſtentandi. Complet quod biremium, quæque ſimplici ordine agebantur. Adjecta ingens lin-

trium vis: tricenis quadrageniſque armamenta liburnicis ſolita; & ſimul captæ lintres, ſagulis verſicoloribus, haud indecorè pro velis juvabantur. Spatium velut æquoris electum, ubi Moſæ fluminis os amnem Rhenum Oceano adfundit. Cauſa inſtruendæ claſſis, ſuper inſitam genti vanitatem, ut eo terrore commeatus Galliâ adventantes interciperent. Cerialis miraculo magis, quàm metu, direxit claſſem, numero imparem, uſu remigum, gubernatorum arte, navium magnitudine potiorem. His flumen ſecundum; illi vento agebantur. Sic prævecti, tentato telorum jactu, dirimuntur: Civilis nihil ultrà auſus, trans Rhenum conceſſit. Cerialis inſulam Batavorum hoſtiliter populatus, agros villaſque Civilis intactos, notâ arte ducum, ſinebat: cùm interim, flexu autumni, & crebris pluvialibus imbribus, ſuperfuſus amnis, paluſtrem humilemque inſulam in faciem ſtagni opplevit: nec claſſis, aut commeatus aderant: caſtraque in plano ſita, vi fluminis differebantur.

XXIV. "Potuisse tunc opprimi legiones, & "voluiſſe Germanos, ſed dolo a ſe flexos," imputavit Civilis. Neque abhorret vero, quando paucis pòſt diebus deditio inſecuta eſt. Nam Cerialis, per occultos nuntios, "Batavis pacem, Ci- "vili veniam" oſtentans, Veledam propinquoſque monebat, "fortunam belli, tot cladibus adverſam, "opportuno erga populum Romanum merito mu-

" tare. Cæſos Treveros, receptos Ubios, ereptam " Batavis patriam: neque aliud Civilis amicitiâ " paratum, quàm vulnera, fugas, luctus: exſulem " eum & extorrem, recipientibus oneri: & ſatis " peccaviſſe, quòd totiens Rhenum tranſcenderint; " ſi quid ultrà moliantur, inde injuriam & cul-" pam, hinc ultionem & deos fore."

XXV. MISCEBANTUR minis promiſſa. Et concuſsâ Tranſrhenanorum fide, inter Batavos quoque ſermones orti: " Non prorogandam ultrà rui-" nam; nec poſſe ab unâ natione totius orbis ſervi-" tium depelli: quid perfectum cæde & incendiis " legionum, niſi ut plures validioreſque acciren-" tur? Si Veſpaſiano bellum navaverint, Veſpa-" ſianum rerum potiri; ſin populum Romanum " armis provocent, quotam partem generis hu-" mani Batavos eſſe? reſpicerent Rætos Noricoſ-" que, & ceterorum onera ſociorum: ſibi non tri-" buta, ſed virtutem & viros indici: proximum " id libertati: & ſi dominorum electio ſit; honeſ-" tiùs Principes Romanorum, quàm Germanorum " feminas tolerari:" hæc vulgus. Proceres; " atro-" ciore Civilis rabie ſemet in arma truſos: illum " domeſticis malis excidium gentis oppoſuiſſe: " tunc infenſos Batavis deos, cùm obſiderentur " legiones, interficerentur legati, bellum uni ne-" ceſſarium, ferale ipſis ſumeretur. Ventum ad

"extrema, ni reſipiſcere incipiant, & noxii capitis "pœnâ pænitentiam fateantur."

XXVI. Non fefellit Civilem ea inclinatio, & prævenire ſtatuit; ſuper tædium malorum, etiam ſpe vitæ, quæ plerumque magnos animos infringit. Petito conloquio, ſcinditur Nabaliæ fluminis pons; in cujus abrupta progreſſi duces: & Civilis ita cœpit: "Si apud Vitellii legatum defenderer, "neque facto meo venia, neque dictis fides debe- "batur. Cuncta inter nos inimica, hoſtilia, ab il- "lo cœpta, a me aucta erant. Erga Veſpaſianum "vetus mihi obſervantia: &, cùm privatus eſſet, "amici vocabamur. Hoc Primo Antonio no- "tum, cujus epiſtolis ad bellum accitus ſum, ne "Germanicæ legiones & Gallica juventus Alpes "tranſcenderet. Quæ Antonius epiſtolis, Flac- "cus præſens monebat, arma in Germaniâ movi: "quæ Mucianus in Syriâ, Aponius in Mœſiâ, "Flavianus in Pannoniâ"....

BREVIARIUM

DIALOGI

DE ORATORIBUS.

I. P*RÆFATIO, ſcribendique dialogi occaſio.* II. *Perſonæ, Curiatius Maternus, M. Aper, Julius Secundus.* III. *Maternum poëtam a poëticis ſtudiis avocare ſtudet Secundus.* IV. *Excuſat ſe Maternus.* V. *Inſtat Aper; & contendit utilitate, voluptate, dignitate, famâ oratoriam artem arti poëticæ anteponendam.* VIII. *Quod Marcelli Eprii & Criſpi Vibii exemplis & opibus confirmat.* IX. *Contrà poëticæ inanem & infructuoſam laudem eſſe.* X. *Hortatur ergo Maternum ut ab aüditoriis & theatris ad forum cauſaſque ſe convertat.* XI. *Maternus poëtas defendit.* XII. *Iis pura, innocentia, divina ſunt ſtudia: magna fama.* XIII. *Specioſæ opes: felix contubernium. Inquieta verò & anxia oratorum vita.* XIV. *Hæc tractantibus, interve-*

nit Vipſtanius Meſſala. Is, antiquorum admirator, recentium contemptor, Aprum a novorum rhetorum more ad antiquorum oratorum formam trahere nititur. XV. *Inde de antiquis & recentibus diſputatio.* XVI. *In antiquorum venerationem conſpirant Meſſala, Secundus, & Maternus. Aper antiquos inſectatur, & ſæculi ſui partes tuetur.* XVII. *Incertùm enim eſſe & obſcurum antiquorum nomen.* XVIII. *Plures quoque eloquentiæ ſpecies. Malignitate humanâ, vetera in laude, præſentia in faſtidio eſſe.* XIX. *Caſſium Severum, quem antiquitatis terminum conſtituunt, non inſcitiâ, ſed judicio & intellectu ad novum dicendi genus ſe tranſtuliſſe.* XX. *Multa veteris eloquentiæ vitia. Recentem eſſe lætiorem & pulchriorem.* XXI. *De Calvo, Cælio, C. Cæſare, Bruto, eorum Ciceroniſque carminibus, de Aſinio & Corvino judicia.* XXII. *Ciceronis laudes & vitia.* XXIII. *Summam eloquentiæ artem eſſe, antiquorum egregia quæque imitari, & a recentibus feliciter reperta miſcere.* XXIV. *Maternus Meſſalam hortatur non ad laudationem antiquorum, quos fama ſua ſatis laudat, ſed ut cauſas, cur in tantum ab eorum eloquentiâ præſens ætas receſſe-*

rit, aperiat. XXV. *Meſſala quædam tamen de antiquorum nomine, & judicia de Calvo, Aſinio, Cæſare, Cælio, Bruto, Cicerone, retractat.* XXVI. *C. Gracchum, L. Craſſum laudat. Mæcenatem verò, Gallionem & Caſſium Severum reprehendit.* XXVII. *Meſſalam longiùs vagantem ad propoſitum retrahit Maternus.* XXVIII. *Cauſas ergo cur eloquentia ceteræque artes a vetere gloriâ deſciverint affert Meſſala, deſidiam juventutis, negligentiam parentum, inſcientiam præcipientium, & oblivionem moris antiqui.* XXXIII. *Hæc cùm evolveret Meſſala, eum reſtitantem impellit Maternus, ut proſequatur, &, quomodo veteres ingenia alerent, doceat.* XXXIV. *Meſſala veteris juvenum inſtitutionis artes explicat.* XXXV. *Recentioris vitia retegit.* XXXVI. *Ipsâ temporum perturbatione & licentiâ, cùm vigeret reſpublica, eloquentiam ôlim valuiſſe.* XXXVII. *Iis temporibus neminem magnam potentiam ſine eloquentiâ fuiſſe conſecutum.* XXXVIII. *Cn. Pompeium eloquentiæ nocuiſſe, cùm eam adſtrinxit, frenoſque ei impoſuit.* XXXIX. *Immo ipſis oratorum pænulis fractam eam fuiſſe & dejectam, quòd pompâ plauſuque indigeat.* XL. *Probitate quoque & mo-*

deſtiâ eam elanguiſſe, cùm naturâ ſit contumax, temeraria & adrogans. XLI. *Pro varietate ergo temporum variam fuiſſe eloquentiam; ſuaſque eſſe quibuſvis temporibus laudes & utilitates.* XLII. *Dialogi concluſio.*

Habitus eſt hic dialogus,

A. U. C.	J. C.		
DCCCXXVIII.	75.	Coſſ.	FLAVIO VESPASIANO Aug. VI, TITO VESPASIANO Cæſare IV.

C. CORNELII
TACITI
DIALOGUS
DE ORATORIBUS.

SÆPE ex me requiris, Juſte Fabi, cur, cùm priora ſæcula tot eminentium oratorum ingeniis gloriâque effloruerint, noſtra potiſſimùm ætas deſerta, & laude eloquentiæ orbata, vix nomen ipſum oratoris retineat: neque enim ita appellamus niſi antiquos: horum autem temporum diſerti, cauſidici, & advocati, & patroni, & quidvis potiùs, quàm oratores vocantur. Cui percunctationi tuæ reſpondere, & tam magnæ quæſtionis pondus excipere, ut aut de ingeniis noſtris malè exiſtimandum ſit, ſi idem adſequi non poſſumus, aut de judiciis, ſi nolumus, vix hercule auderem, ſi mea ſententia proferenda, ac non diſertiſſimorum, ut noſtris temporibus, hominum ſermo repetendus eſſet, quos eamdem hanc quæſtionem pertractantes, juvenis admodum audivi. Ita non ingenio, ſed memoriâ

ac recordatione opus eſt, ut quæ a præſtantiſſimis viris & excogitata ſubtiliter & dicta graviter accepi, cùm ſinguli diverſas, vel eaſdem, ſed probabiles cauſas afferrent, dum formam ſui quiſque & animi, & ingenii redderet, iiſdem nunc numeris, iiſdemque rationibus perſequar, ſervato ordine diſputationis: neque enim defuit, qui diverſam quoque partem ſuſciperet, ac multùm vexatâ & inrisâ vetuſtate, noſtrorum temporum eloquentiam antiquorum ingeniis anteferret.

II. Nam poſtero die, quàm *Curiatius Maternus* Catonem recitaverat, cùm offendiſſe potentium animos diceretur, tamquam in eo tragœdiæ argumento ſuî oblitus, tantùm Catonem cogitaſſet, eâque de re per Urbem frequens ſermo haberetur, venerunt ad eum *M. Aper*, & *Julius Secundus*, celeberrima tum ingenia fori noſtri: quos ego in judiciis non utroſque modò ſtudiosè audiebam, ſed domi quoque & in publico adſectabar, mirâ ſtudiorum cupiditate, & quodam ardore juvenili, ut fabulas quoque eorum, & diſputationes, & arcana ſemotæ dictionis penitus exciperem: quamvis malignè plerique opinarentur, nec Secundo promptum eſſe ſermonem, & Aprum ingenio potiùs & vi naturæ, quàm inſtitutione & literis famam eloquentiæ conſecutum. Nam & Secundo purus, & preſſus, &, in quantum ſatis erat, profluens ſermo non defuit: & Aper communi eru-

ditione imbutus, contemnebat potiùs literas quàm neſciebat, tamquam majorem induſtriæ & laboris gloriam habiturus, ſi ingenium ejus nullis alienarum artium adminiculis inniti videretur. Igitur ut intravimus cubiculum Materni, ſedentem ipſum, & quem pridie recitaverat, librum intra manus habentem, deprehendimus.

III. TUM *Secundus:* Nil ne te, inquit, Materne, fabulæ malignorum terrent, quominus offenſas Catonis tui ames? An ideo librum iſtum apprehendiſti, ut diligentiùs retractares, & ſublatis, ſi quæ pravam interpretandi materiam dederunt, emitteres Catonem, non quidem meliorem, ſed tamen ſecuriorem? Tum *ille*, Leges tu quidem ſi volueris, & agnoſces, quæ audiſti: quòd ſi qua omiſit Cato, ſequenti recitatione Thyeſtes dicet. Hanc enim tragœdiam diſpoſui jam, & intra me ipſe formavi. Atque ideo maturare libri hujus editionem feſtino, ut dimiſsâ priore curâ, novæ cogitationi toto pectore incumbam. Adeò te tragœdiæ iſtæ non ſatiant, inquit *Aper*, quominus, omiſſis orationum & cauſarum ſtudiis, omne tempus modò circa Medeam, ecce nunc circa Thyeſten, conſumas? cùm tot amicorum cauſæ, tot coloniarum & municipiorum clientelæ in forum vocent, quibus vix ſufficeres, etiam ſi non novum tibi ipſe negotium importaſſes, Domitium, & Catonem:

id eſt, noſtras quoque hiſtorias, & Romana nomina, Græcorum fabulis aggregares.

IV. ET *Maternus*, Perturbarer hac tuâ ſeveritate, niſi frequens ac aſſidua nobis contentio jam propè in conſuetudinem vertiſſet. Nam nec tu agitare & inſequi poëtas intermittis, & ego, cui deſidiam advocationum objicis, quotidianum hoc patrocinium defendendæ adversùs te poëticæ exerçeo. Quò lætor magis, oblatum nobis judicem, qui me vel in futurum vetet verſus facere, vel, quod jampridem opto, ſuâ quoque auctoritate compellat, ut omiſſis forenſium cauſarum anguſtiis, in quibus ſatis mihi ſuperque ſudatum eſt, ſanctiorem iſtam & auguſtiorem eloquentiam colam.

V. EGO verò, inquit *Secundus*, antequam me judicem Aper recuſet, faciam, quod probi & modeſti judices ſolent, ut in his cognitionibus ſe excuſent, in quibus manifeſtum eſt, alteram apud eos pàrtem gratiâ prævalere. Quis enim neſcit, neminem mihi conjunctiorem eſſe & uſu amicitiæ, & aſſiduitate contubernii, quàm Saleium Baſſum, cùm optimum virum, tum abſolutiſſimum poëtam? porro ſi poëtica accuſatur, non alium video reum locupletiorem. Securus ſit, inquit *Aper*, & Saleius Baſſus, & quiſquis alius ſtudium poëticæ & carminum gloriam fovet, cùm cauſas agere non poſſit. Ego enim, quatenus arbitrum litis hujus inveni, non patiar, Maternum ſocietate plurium

defendi: ſed & ipſum ſolum apud vos arguam, quòd natus ad eloquentiam virilem & oratoriam, quâ parare ſimul & tueri amicitias, adſciſcere nationes, complecti provincias poſſit, amittit ſtudium, quo non aliud in civitate noſtrâ vel ad utilitatem fructuoſius, vel ad dignitatem amplius, vel ad Urbis famam pulchrius, vel ad totius imperii atque omnium gentium notitiam inluſtrius excogitari poteſt. Nam ſi ad utilitatem vitæ omnia conſilia factaque noſtra dirigenda ſunt, quid erit tutius, quàm eam exercere artem, quâ ſemper armatus præſidium amicis, opem alienis, ſalutem periclitantibus, invidis verò & inimicis metum & terrorem ultro feras, ipſe ſecurus, & velut quâdam perpetuâ potentiâ ac poteſtate munitus? cujus vis & utilitas, rebus proſperè fluentibus, aliórum præſidio & tutelâ intelligitur: ſin proprium periculum increpuit, non hercule lorica, aut gladius in acie firmius munimentum, quàm reo & periclitanti eloquentia, præſidium ſimul & telum, quo propugnare pariter, & inceſſere, vel in judicio, ſive in ſenatu, ſive apud Principem poſſis. Quid aliud infeſtis patribus nuper Eprius Marcellus, quàm eloquentiam ſuam oppoſuit? qui accinctus & minax, diſertam quidem, ſed inexercitatam, & ejuſmodi certaminum rudem Helvidii ſapientiam eluſit. Plura de uti-

litate non dico, cui parti minimè contradicturum Maternum meum arbitrer.

VI. AD voluptatem oratoriæ eloquentiæ tranſeo, cujus jucunditas, non uno aliquo momento, ſed omnibus propè diebus, & propè omnibus horis contingit. Quid enim dulcius libero & ingenuo animo, & ad voluptates honeſtas nato, quàm videre plenam ſemper & frequentem domum ſuam concurſu ſplendidiſſimorum hominum? idque ſcire, non pecuniæ, non orbitati, neque officii alicujus adminiſtrationi, ſed ſibi ipſi dari? illos quinimmo orbos, & locupletes, & potentes venire plerumque ad juvenem, & pauperem, ut aut ſua, aut amicorum diſcrimina commendent. Ullane tanta ingentium opum ac magnæ potentiæ voluptas, quàm ſpectare homines veteres, & ſenes, & totius Urbis gratiâ ſubnixos, in ſummâ omnium rerum abundantiâ confitentes, id quod optimum ſit, ſe non habere? Jam verò, qui togatorum comitatus, & egreſſus! quæ in publico ſpecies! quæ in judiciis veneratio! quod gaudium conſurgendi adſiſtendique inter tacentes, in unum converſos: coire populum, & circumfundi coram, & accipere affectum quemcumque orator induerit! Vulgata dicentium gaudia, & imperitorum quoque oculis expoſita, percenſeo. Illa ſecretiora, & tantùm ipſis orantibus nota, majora ſunt. Sive accuratam meditatamque affert orationem; eſt

quoddam ſicut ipſius dictionis, ita gaudii pondus & conſtantia: ſive novam & recentem curam non ſine aliquâ trepidatione animi attulerit, ipſa ſollicitudo commendat eventum, & lenocinatur voluptati. Sed extemporalis audaciæ, atque ipſius temeritatis vel præcipua jucunditas eſt. Nam in ingenio quoque, ſicut in agro, quamquam alia diu ſerantur atque elaborentur, gratiora tamen, quæ ſuâ ſponte naſcuntur.

VII. EQUIDEM ut de me ipſe fatear, non eum diem lætiorem egi, quo mihi latus clavus oblatus eſt, vel quo homo novus, & in civitate minimè favorabili natus, quæſturam, aut tribunatum, aut præturam accepi: quàm eos, quibus mihi, pro mediocritate hujus quantulæcumque in dicendo facultatis, aut reum proſperè defendere, aut apud centumviros cauſam aliquam feliciter orare, aut apud Principem ipſos illos libertos & procuratores Principum tueri & defendere datur. Tum mihi ſupra tribunatus, & præturas, & conſulatus aſcendere videor, tum habere, quod in ſe, non in alio, oritur, nec codicillis datur, nec cum gratiâ venit. Quæ fama & laus cujuſvis artis cum oratorum gloriâ comparanda eſt, qui non inluſtres in Urbe ſolùm apud negotioſos & rebus intentos, ſed etiam apud juvenes & adoleſcentes, quibus modò recta & indoles eſt, & bona ſpes ſuî? Quorum nomina priùs parentes liberis ſuis ingerunt? quos

ſæpiùs vulgus imperitum, & tunicatus hic populus tranſeuntes nomine vocat, & digito demonſtrat? Advenæ quoque & peregrini, jam in municipiis & coloniis ſuis auditos, cùm primùm Urbem attigerunt, requirunt, ac vultus agnoſcere concupiſcunt.

VIII. AUSIM contendere, Marcellum hunc Eprium, de quo modò locutus ſum, & Criſpum Vibium (libentiùs enim novis & recentibus, quàm remotis & obliteratis exemplis utor) non minùs eſſe in extremis partibus terrarum, quàm Capuæ, au Vercellis, ubi nati dicuntur: nec hoc illi alterive ter millies ſeſtertiûm præſtat, quamquam ad has ipſas opes poſſunt videri eloquentiæ beneficio veniſſe, ſed ipſa eloquentia, cujus numen & cæleſtis vis multa quidem omnibus ſæculis exempla edidit, ad quantam uſque fortunam homines ingenii viribus pervenerint. Sed hæc, ut ſuprà dixi, proxima, & quæ non auditu cognoſcenda, ſed oculis ſpectanda haberemus. Nam quò ſordidiùs & abjectiùs nati ſunt, quóque notabilior paupertas & anguſtia rerum naſcentes eos circumſteterunt, eò clariora, & ad demonſtrandam oratoriæ eloquentiæ utilitatem inluſtriora exempla ſunt: quòd ſine commendatione natalium, ſine ſubſtantiâ facultatum, neuter moribus egregius, alter habitu quoque corporis contemptus, per multos jam annos potentiſſimi ſunt civitatis, ac, donec libuit, prin-

cipes fori, nunc principes in Cæſaris amicitiâ agunt feruntque cuncta, atque ab ipſo Principe cum quâdam reverentiâ diliguntur. Quia Veſpaſianus, venerabilis ſenex, & patientiſſimus veri, bene intelligit, ceteros quidem amicos ſuos niti iis, quæ ab ipſo acceperint, quæque ipſi accumulare, & in alios congerere promptum eſt: Marcellum autem & Criſpum, attuliſſe ad amicitiam ſuam, quod non a Principe acceperint, nec accipi poſſit. Minimum inter tot ac tanta locum obtinent imagines, ac tituli, & ſtatuæ, quæ neque ipſa tamen negliguntur: tam hercule, quàm divitiæ, & opes, quas faciliùs invenies, qui vituperet, quàm qui faſtidiat. His igitur & honoribus, & ornamentis, & facultatibus, refertas domos eorum videmus, qui ſe ab ineunte adoleſcentiâ cauſis forenſibus & oratorio ſtudio dederunt.

IX. NAM carmina & verſus, quibus totam vitam Maternus inſumere optat (inde enim omnis fluxit oratio) neque dignitatem ullam auctoribus ſuis conciliant, neque utilitates alunt: voluptatem autem brevem, laudem inanem & infructuoſam conſequuntur. Licèt hæc ipſa, & quæ deinde dicturus ſum, aures tuæ, o Materne, reſpuant, cui bono eſt, ſi apud te Agamemnon, aut Jaſon diſertè loquitur? quis ideo domum defenſus, & tibi obligatus redit? Quis Saleium noſtrum, egregium poëtam, vel, ſi hoc honorificentius eſt, præ-

clariſſimum vatem deducit, aut ſalutat, aut proſequitur? Nempe, ſi amicus ejus, ſi propinquus, ſi denique ipſe in aliquod negotium inciderit, ad hunc Secundum recurret, aut ad te, Materne, non, quia poëta es, neque ut pro eo verſus facias: hi enim Baſſo domi naſcuntur, pulchri quidem & jucundi: quorum tamen hic exitus eſt, ut, cùm toto anno, per omnes dies, magnâ noctium parte, unum librum extudit & elucubravit, rogare ultro & ambire cogatur, ut ſint, qui dignentur audire: & ne id quidem gratis: nam & domum mutuatur, & auditorium exſtruit, & ſubſellia conducit, & libellos diſpergit: & ut beatiſſimus recitationem ejus eventus proſequatur, omnis illa laus intra unum aut alterum diem, velut in herbâ vel flore præcepta, ad nullam certam & ſolidam pervenit frugem: nec aut amicitiam inde refert, aut clientelam, aut manſurum in animo cujuſquam beneficium, ſed clamorem vagum, & voces inanes, & gaudium volucre. Laudavimus nuper, ut miram & eximiam Veſpaſiani liberalitatem, quòd quingenta ſeſtertia Baſſo donaſſet. Pulchrum id quidem, indulgentiam Principis ingenio mereri: quantò tamen pulchrius, ſi ita res familiaris exigat, ſe ipſum colere, ſuum ingenium propitiare, ſuam experiri liberalitatem? Adjice quòd poëtis, ſi modò dignum aliquid elaborare & efficere velint, relinquenda converſatio amicorum, & jucun-

ditas Urbis, deſerenda cetera officia, utque ipſi dicunt, *in nemora & lucos*, id eſt, in ſolitudinem recedendum eſt.

X. Ne opinio quidem & fama, cui ſoli ſerviunt, & quod unum eſſe pretium omnis ſui laboris fatentur, æquè poëtas quàm oratores ſequitur: quoniam mediocres poëtas nemo novit, bonos pauci. Quando enim rariſſimarum recitationum fama in totam Urbem penetrat? nedum ut per tot provincias innoteſcat. Quotus quiſque, cùm ex Hiſpaniâ, vel Aſiâ, ne quid de Gallis noſtris loquamur, in Urbem venit, Saleium Baſſum requirit? atque adeò ſi quis requirit, & ſemel vidit, tranſit & contentus eſt; ut ſi picturam aliquam, vel ſtatuam vidiſſet. Neque hunc meum ſermonem ſic accipi volo, tamquam eos, quibus natura ſua oratorium ingenium denegavit, deterream a carminibus, ſi modò in hac ſtudiorum parte oblectare otium, & nomen inſerere poſſunt famæ: ego verò omnem eloquentiam omneſque ejus partes ſacras & venerabiles puto: nec ſolùm cothurnum veſtrum, aut heroici carminis ſonum, ſed lyricorum quoque jucunditatem, & elegorum laſcivias, & iamborum amaritudinem, & epigrammatum luſus, & quamcumque aliam ſpeciem eloquentia habeat, anteponendam ceteris aliarum artium ſtudiis credo: ſed tecum mihi, Materne, res eſt, quòd, cùm natura tua in ipſam arcem elo-

quentiæ ferat, errare mávis, & ſumma adeptus, in levioribus ſubſiſtis. Ut ſi in Græciâ natus eſſes, ubi ludicras quoque artes exercere honeſtum eſt, ac tibi Nicoſtrati robur ac vires dii dediſſent, non paterer immanes illos ad pugnam datos lacertos, levitate jaculi aut jactu diſci vaneſcere: ſic nunc te ab auditoriis & theatris, in forum & ad cauſas & ad vera prœlia voco: cùm præſertim ne ad id quidem conſurgere poſſis, quod pleriſque patrocinatur, tamquam minus obnoxium ſit offendere poëtarum, quàm oratorum ſtudium. Effervescit enim vis pulcherrimæ naturæ tuæ, nec pro amico aliquo, ſed quod periculoſius eſt, pro Catone offendis: nec excuſatur offenſa neceſſitudine officii, aut fide advocationis, aut fortuitæ & ſubitæ dictionis impetu: meditatus videris elegiſſe perſonam notabilem, & cum auctoritate dicturam. Sentio quid reſponderi poſſit: hinc ingentes ex his adſenſus, hinc in ipſis auditoriis præcipuè laudari, & mox omnium ſermonibus ferri. Tolle igitur quietis & ſecuritatis excuſationem, cùm tibi ſumas adverſarium ſuperiorem: nobis ſatis ſit privatas & noſtri ſæculi controverſias tueri, in quibus expreſſis ſi quando neceſſe ſit pro periclitante amico potentiorum aures offendere, & probata ſit fides, & libertas excuſata.

XI. QUÆ cùm dixiſſet Aper acriùs, ut ſolebat, & intento ore: remiſſus & ſubridens *Maternus*,

Paravi, inquit, me, non minùs diu accuſare oratores, quàm Aper laudat. Fore enim arbitrabar ut a laudatione eorum digreſſus detrectaret poëtas, atque carminum ſtudium proſterneret: arte quâdam mitigavit, concedendo his, qui cauſas agere non poſſent, ut verſus facerent. Ego autem ſicut in cauſis agendis efficere aliquid & eniti fortaſſe poſſum, ita recitatione tragœdiarum ingredi famam auſpicatus ſum, tum quidem, cùm in Nerone improbam, & ſtudiorum quoque ſacra profanantem Vatinii potentiam fregi: & hodie ſi quid in nobis notitiæ ac nominis eſt, magis arbitror carminum, quàm orationum gloriâ partum: ac jam me ſejungere a forenſi labore conſtitui, nec comitatus iſtos, & egreſſus, aut frequentiam ſalutationum concupiſco: non magis quàm æra, & imagines, quæ etiam, me nolente, in domum meam inruperunt. Nam ſtatum hucuſque ac ſecuritatem meliùs innocentiâ tueor, quàm eloquentiâ: nec vereor, ne mihi umquam verba in ſenatu, niſi pro alterius diſcrimine, facienda ſint.

XII. NEMORA verò, & luci, & ſecretum ipſum, quod Aper increpabat, tantam mihi afferunt voluptatem, ut inter præcipuos carminum fructus numerem, quòd nec in ſtrepitu, nec ſedente ante oſtium litigatore, nec inter ſordes ac lacrimas reorum componuntur, ſed ſecedit animus in loca pura atque innocentia, fruiturque ſedibus ſacris.

Hæc eloquentiæ primordia, hæc penetralia: hoc primùm habitu cultuque commoda mortalibus, in illa caſta, & nullis contacta vitiis, pectora influxit: ſic oracula loquebantur. Nam lucroſæ hujus, & ſanguinantis eloquentiæ uſus, recens, & malis moribus natus, atque, ut tu dicebas, Aper, in locum teli repertus. Ceterùm felix illud, &, ut more noſtro loquar, aureum ſæculum, & oratorum & criminum inops, poëtis & vatibus abundabat, qui benefacta canerent, non qui malè admiſſa defenderent. Nec ullis aut gloria major, aut auguſtior honor: primùm apud deos, quorum proferre reſponſa, & intereſſe epulis ferebantur: deinde apud illos diis genitos ſacroſque reges, inter quos neminem cauſidicorum, ſed Orphea ac Linum, ac ſi introſpicere altiùs velis, ipſum Apollinem accepimus: vel, ſi hæc fabuloſa nimis & compoſita videntur, illud certè mihi concedis, Aper, non minorem honorem Homero, quàm Demoſtheni, apud poſteros: nec anguſtioribus terminis famam Euripidis, aut Sophoclis, quàm Lyſiæ, aut Hyperidis includi: plures hodie reperies, qui Ciceronis gloriam, quàm qui Virgilii detrectent. Nec ullus Aſinii aut Meſſalæ liber tam inluſtris eſt, quàm Medea Ovidii, aut Varii Thyeſtes.

XIII. Ac ne fortunam quidem vatum, & illud felix contubernium, comparare timuerim cum inquietâ & anxiâ oratorum vitâ: licèt illos certa-

mina & pericula ſua ad conſulatus evexerint: malo ſecurum & ſecretum Virgilii ſeceſſum, in quo tamen neque apud divum Auguſtum gratiâ caruit, neque apud populum Romanum notitiâ. Teſtes Auguſti epiſtolæ, teſtis ipſe populus, qui auditis in theatro verſibus Virgilii, ſurrexit univerſus, & fortè præſentem ſpectantemque Virgilium veneratus eſt, ſic quaſi Auguſtum. Ne noſtris quidem temporibus, Secundus Pomponius Afro Domitio, vel dignitate vitæ, vel perpetuitate famæ, ceſſerit. Nam Criſpus & Marcellus, ad quorum exempla me vocas, quid habent in hac præſenti fortunâ concupiſcendum? quòd timent? an quòd timentur? quòd cùm quotidie aliquid rogentur, hi, quibus præſtant, indignantur? quòd alligati cum adulatione, nec imperantibus umquam ſatis ſervi videntur, nec nobis ſatis liberi? Quæ hæc ſumma eorum potentia eſt? tantum poſſe liberti ſolent. Me verò dulces, ut Virgilius ait, Muſæ, remotum a ſollicitudinibus, & curis, & neceſſitate quotidie aliquid contra animum faciendi, in illa ſacra illoſque fontes ferant: nec inſanum ultrà & lubricum forum, famamque pallentem, trepidus experiar: non me fremitus ſalutantium, nec anhelans libertus excitet: nec incertus futuri, teſtamentum pro pignore ſcribam: nec plus habeam, quàm quod poſſim, cui velim, relinquere, quandocumque fatalis & meus dies veniet: ſtatuarque tumulo

non mæſtus & atrox, ſed hilaris & coronatus: & pro memoriâ mei, nec conſulat quiſquam, nec roget.

XIV. VIX dum finierat Maternus, concitatus & velut inſtinctus, cùm *Vipſtanius Meſſala* cubiculum ejus ingreſſus eſt, ſuſpicatuſque ex ipsâ intentione ſingulorum, altiorem inter eos eſſe ſermonem: Num parum tempeſtivus, inquit, intervêni, ſecretum conſilium & cauſæ alicujus meditationem tractantibus? Minimè, minimè, inquit *Secundus*; atque adeò vellem maturiùs interveniſſes: delectaſſet enim te & Apri noſtri accuratiſſimus ſermo, cùm Maternum, ut omne ingenium ac ſtudium ſuum ad cauſas agendas converteret, exhortatus eſt, & Materni pro carminibus ſuis læta, utque poëtas defendi decebat, audentior, & poëtarum quàm oratorum ſimilior oratio. *Me* verò, inquit, & ſermo ipſe infinitâ voluptate adfeciſſet, atque id ipſum delectat, quòd vos viri optimi & temporum noſtrorum oratores, non forenſibus tantùm negotiis, & declamatorio ſtudio ingenia veſtra exercetis, ſed ejuſmodi etiam diſputationes adjungitis, quæ & ingenium alunt, & eruditionis & literarum jucundiſſimum oblectamentum, cùm vobis qui illa diſputatis, afferunt, tum etiam his, ad quorum aures pervenerint. Itaque hercule non minùs probari video in te, Secunde, quòd Julii Aſiatici vitam componendo, ſpem ho-

minibus feciſti plurium ejuſmodi librorum, quàm in Apro, quòd nondum a ſcholaſticis controverſiis receſſit; & otium ſuum mavult novorum rhetorum more, quàm veterum oratorum, conſumere.

XV. TUM *Aper*, Non deſinis, Meſſala, vetera tantùm & antiqua mirari, noſtrorum autem temporum ſtudia inridere atque contemnere. Nam hunc tuum ſermonem ſæpe excepi, cùm oblitus & tuæ, & fratris tui eloquentiæ, neminem hoc tempore oratorem eſſe contenderes. Atque ideò credo audaciùs, quòd maligni in iis opinionem non verebaris, cùm eam gloriam, quam tibi alii concedunt, ipſe tibi denegares. Neque illius, *inquit*, ſermonis mei pænitentiam ago, neque aut Secundum, aut Maternum, aut teipſum, Aper, (quamquam interdum in contrarium diſputes) aliter ſentire credo. Ac velim impetratum ab aliquo veſtrûm, ut cauſas hujus infinitæ differentiæ ſcrutetur ac reddat, quas mecum ipſe plerumque conquiro: & quod quibuſdam ſolutio eſt, mihi auget quæſtionem, quia video etiam Graiis accidiſſe, ut longiùs abſit Æſchine & Demoſthene Sacerdos iſte Nicetes, & ſi quis alius Epheſum vel Mitylenas contentis ſcholaſticorum clamoribus quatit, quàm Afer, aut Africanus, aut vos ipſi a Cicerone, aut Aſinio receſſiſtis.

XVI. MAGNAM, inquit *Secundus*, & dignam tractatu quæſtionem moviſti: ſed quis eam juſtiùs

explicaverit, quàm tu, ad cujus ſummam eruditionem & præſtantiſſimum ingenium cura quoque & meditatio acceſſit? Et *Meſſala*, Aperiam, inquit, cogitationes meas, ſi illud a vobis antè impetravero, ut vos quoque ſermonem hunc noſtrum adjuvetis. Pro duobus inquit *Maternus*, promitto: nam & ego & Secundus exſequemur partes, quas intellexerimus te non tam omiſiſſe quàm nobis reliquiſſe. Aprum enim ſolere diſſentire, & tu paullo antè dixiſti, & ipſe ſatis manifeſtus eſt jamdudum in contrarium accingi, nec æquo animo perferre hanc noſtram pro antiquorum laude concordiam. Non enim, inquit *Aper*, inauditum & indefenſum ſæculum noſtrum patiar hac veſtrâ conſpiratione damnari. Sed hoc primum interrogabo, quos vocetis antiquos, quam oratorum ætatem ſignificatione iſtâ determinetis? Ego enim cùm audio antiquos, quoſdam veteres & olim natos intelligo; ac mihi verſantur ante oculos Ulyſſes & Neſtor, quorum ætas mille fere & trecentis annis ſæculum noſtrum antecedit: vos autem Demoſthenem & Hyperidem profertis, quos ſatis conſtat Philippi & Alexandri temporibus floruiſſe: ita tamen ut utrique ſuperſtites eſſent. Ex quo apparet, non multò plures quàm cccc annos intereſſe inter noſtram & Demoſthenis ætatem: quod ſpatium temporis, ſi ad infirmitatem corporum noſtrorum referas, fortaſſe longum videatur: ſi ad naturam

ſæculorum & reſpectum immenſi hujus ævi, perquàm breve, & in proximo eſt. Nam ſi, ut Cicero in Hortenſio ſcribit, "is eſt magnus & verus annus, quo eadem poſitio cæli ſiderumque, quæ cùm maximè eſt, rurſum exiſtet, iſque annus horum, quos nos vocamus, annorum XII M DCCCCLIV complectitur:" incipit Demoſthenes veſter, quem vos veterem & antiquum fingitis, non ſolùm eodem anno quo nos, ſed fere eodem menſe exſtitiſſe.

XVII. SED tranſeo ad Latinos oratores, in quibus non Menenium, ut puto, Agrippam, qui poteſt videri antiquus, noſtrorum temporum diſertis anteponere ſoletis: ſed Ciceronem, & Cæſarem, & Cœlium, & Calvum, & Brutum, & Aſinium, & Meſſalam: quos quidem cur antiquis temporibus potiùs adſcribatis, quàm noſtris, non video: nam ut de Cicerone ipſo loquar, Hirtio nempe & Panſâ conſulibus, ut Tiro libertus ejus ſcripſit, ſeptimo Idus Decembris occiſus eſt, quo anno divus Auguſtus in locum Panſæ & Hirtii ſe & Q. Pedium conſules ſuffecit: ſtatue ſex & quinquaginta annos, quibus mox divus Auguſtus rempublicam rexit: adjice Tiberii tres & viginti, & prope quadriennium Caii, ac bis quaternoſdenos Claudii & Neronis annos, atque ipſum Galbæ, & Othonis, & Vitellii unum annum, ac ſextam jam felicis hujus principatûs ſtationem, quâ Veſpaſianus rempublicam fovet,

centum & viginti anni ab interitù Ciceronis in hunc diem colliguntur, unius hominis ætas. Nam ipſe ego in Britanniâ vidi ſenem, qui ſe fateretur ei pugnæ interfuiſſe, quâ Cæſarem inferentem arma Britanniæ, arcere litoribus, & pellere adgreſſi ſunt. Ita ſi eum, qui armatus C. Cæſari reſtitit, vel captivitas, vel voluntas, vel fatum aliquod in Urbem pertraxiſſet, idem Cæſarem ipſum & Ciceronem audire potuit, & noſtris quoque actionibus intereſſe. Proximo quidem congiario ipſi vidiſtis pleroſque ſenes, qui ſe a divo quoque Auguſto ſemel atque iterum accepiſſe congiarium narrabant: ex quo colligi poteſt, & Corvinum ab illis & Aſinium audiri potuiſſe. Nam Corvinus in medium uſque Auguſti principatum, Aſinius pæne ad extremum duravit. Nec dividatis ſæculum, & antiquos ac veteres vocetis oratores, quos eorumdem hominum aures agnoſcere ac velut conjungere & copulare potuerunt.

XVIII. HÆC ideo prædixi, ut ſi qua, ex horum oratorum famâ gloriâque, laus temporibus adquiritur, eamdem docerem in medio ſitam, & propiorem nobis, quàm Ser. Galbæ, C. Carboni, quoſque alios antiquos meritò vocaremus. Sunt enim horridi, & impoliti, & rudes, & informes, & quos utinam nullâ parte imitatus eſſet Calvus veſter, aut Cœlius, aut ipſe Cicero? Agere enim fortiùs jam & audentiùs volo, ſi illud antè prædixero, mutari

cum temporibus formas quoque & genera dicendi. Sic Catoni ſeni comparatus C. Gracchus, plenior & uberior; ſic Graccho politior & ornatior Craſſus; ſic utroque diſtinctior, & urbanior, & altior Cicero; Cicerone mitior Corvinus, & dulcior, & in verbis magis elaboratus. Nec quæro, quis diſertiſſimus: hoc interim probaſſe contentus ſum, non eſſe unum eloquentiæ vultum, ſed in illis quoque, quos vocatis antiquos, plures ſpecies deprehendi; nec ſtatim deterius eſſe, quod diverſum eſt: vitio autem malignitatis humanæ vetera ſemper in laude, præſentia in faſtidio eſſe. Num dubitamus inventos, qui pro Catone Appium Cæcum magis mirarentur? Satis conſtat ne Ciceroni quidem obtrectatores defuiſſe, quibus inflatus, & tumens, nec ſatis preſſus, ſed ſupra modum exſultans, & ſuperfluens, & parum Atticus videretur. Legiſtis utique & Calvi & Bruti ad Ciceronem miſſas epiſtolas: ex quibus facile eſt deprehendere, Calvum quidem Ciceroni viſum exſanguem & attritum, Brutum autem otioſum atque disjunctum. Rurſumque Ciceronem a Calvo quidem malè audiviſſe, tamquam ſolutum & enervem: a Bruto autem, ut ipſius verbis utar, tamquam fractum atque elumbem. Si me interroges, omnes mihi videntur verum dixiſſe. Sed mox ad ſingulos veniam, nunc mihi cum univerſis negotium eſt.

XIX. NAM quatenus antiquorum admiratores hunc velut terminum antiquitatis conſtituere ſolent, quem uſque ad Caſſium Severum faciunt, quem primum affirmant flexiſſe ab illâ vetere, atque directâ dicendi viâ: non infirmitate ingenii, nec inſcitiâ literarum, tranſtuliſſe ſe ad id dicendi genus contendo, ſed judicio & intellectu. Vidit namque, ut paullo antè dicebam, cum conditione temporum ac diverſitate aurium formam quoque ac ſpeciem orationis eſſe mutandam. Facilè perferebat prior iſte populus, ut imperitus & rudis, imperitiſſimarum orationum ſpatia: atque id ipſum laudi dabatur, ſi dicendo quis diem eximeret. Ita verò longa principiorum præparatio, & narrationis altè repetita ſeries, & multarum diviſionum oſtentatio, & mille argumentorum gradus, & quidquid aliud aridiſſimis Hermagoræ & Apollodori libris præcipitur, in honore erat: quòd ſi quis odoratus philoſophiam, atque ex eâ locum aliquem orationi ſuæ insereret, in cælum laudibus ferebatur. Nec mirum: erant enim hæc nova & incognita: & ipſorum quoque oratorum pauciſſimi præcepta rhetorum, aut philoſophorum placita, cognoverant. At hercule pervulgatis jam omnibus, cùm vix in cortinâ quiſquam adſiſtat, qui elementis ſtudiorum & ſi non inſtructus, at certè imbutus ſit, novis & exquiſitis eloquentiæ itineribus opus eſt, per quæ orator faſtidium aurium effugiat, utique apud eos

judices, qui vi, aut poteſtate, non jure & legibus cognoſcunt, & nec accipiunt tempora, ſed conſtituunt, nec exſpectandum habent oratorem, dum illi libeat de ipſo negotio dicere, ſed ſæpe ultro admonent, atque aliò tranſgredientem revocant, & feſtinare ſe teſtantur.

XX. Quis nunc feret oratorem de infirmitate valetudinis ſuæ præfantem? qualia ſunt fere principia Corvini. Quis quinque in Verrem libros exſpectabit? Quis de exceptione & formulâ perpetietur illa immenſa volumina, quæ pro M. Tullio, aut A. Cæcinâ legimus? Præcurrit hoc tempore judex dicentem, & niſi aut curſu argumentorum, aut colore ſententiarum, aut nitore & cultu deſcriptionum invitatus & corruptus eſt, averſatur dicentem. Vulgus quoque adſiſtentium, & adfluens & vagus auditor, adſuevit jam exigere lætitiam, & pulchritudinem orationis; nec magis perfert in judiciis triſtem & impexam antiquitatem, quàm ſi quis in ſcenâ, Roſcii, aut Turpionis Ambivii exprimere geſtus velit. Jam verò juvenes, & in ipsâ ſtudiorum incude poſiti, qui profectûs ſui causâ oratores ſectantur, non ſolùm audire, ſed etiam referre domum aliquid inluſtre & dignum memoriâ volunt. Traduntque invicem, ac ſæpe in colonias ac provincias ſuas ſcribunt, ſive in ſuis aliquis argutâ & brevi ſententiâ effulſit, ſive locus exquiſito & poëtico cultu enituit. Exigitur enim

jam ab oratore etiam poëticus decor, non Accii aut Pacuvii veterno inquinatus, ſed ex Horatii, & Virgilii, & Lucani ſacrario prolatus. Horum igitur auribus & judiciis obtemperans noſtrorum oratorum ætas, pulchrior & ornatior exſtitit. Neque ideo minùs efficaces ſunt orationes noſtræ, quia ad aures judicantium cum voluptate perveniunt. Quid enim ſi infirmiora horum temporum templa credas, quia non rudi cæmento, & informibus tegulis exſtruuntur, ſed marmore nitent & auro radiantur?

XXI. Equidem fatebor vobis ſimpliciter, me in quibuſdam antiquorum vix riſum, in quibuſdam autem vix ſomnum tenere, nec unum de populo Canuti aut Aride Furnio & Toranio, quique alios in eodem valetudinario hæc oſſa & hanc maciem probant. Ipſe mihi Calvus, cùm unum & viginti, ut puto, libros reliquerit, vix in unâ aut alterâ oratiunculâ ſatisfacit: nec diſſentire ceteros ab hoc meo judicio video: quotus enim quiſque Calvi in Aſitium, aut in Druſum legit? at hercule in hominum ſtudioſorum manibus verſantur accuſationes, quæ in Vatinium inſcribuntur, ac præcipuè ſecunda ex his oratio: eſt enim verbis ornata, & ſententiis auribus judicum accommodata: ut ſcias ipſum quoque Calvum intellexiſſe quid melius eſſet, nec voluntatem quin ſublimiùs & cultiùs diceret, ſed ingenium ac vires defuiſſe. Quid? ex

Cœlianis orationibus? nempe hæ placent, ſi non univerſæ, at partes earum, in quibus nitorem & altitudinem horum temporum agnoſcimus. Sordes autem verborum, & hians compoſitio, & inconditi ſenſus redolent antiquitatem: nec quemquam adeò antiquarium puto, ut Cœlium ex eâ parte laudet, quâ antiquus eſt. Concedamus ſanè C. Cæſari, ut propter magnitudinem cogitationum & occupationes rerum, minus in eloquentiâ effecerit, quàm divinum ejus ingenium poſtulabat: tam hercule, quàm Brutum philoſophiæ ſuæ relinquamus. Nam in orationibus minorem eſſe famâ ſuâ, etiam admiratores ejus fatentur: niſi fortè quiſquam aut Cæſaris pro Decio Samnite, aut Bruti pro Dejotaro rege, ceteroſque ejuſdem lentitudinis ac teporis libros legit, niſi qui & carmina eorumdem miratur: fecerunt enim & carmina, & in bibliothecas retulerunt, non meliùs quàm Cicero, at feliciùs, quia illos feciſſe pauciores ſciunt. Aſinius quoque, quamquam propioribus temporibus natus ſit, videtur mihi inter Menenios & Appios ſtuduiſſe. Pacuvium certè, & Accium, non ſolùm tragœdiis, ſed etiam orationibus ſuis expreſſit: adeò durus & ſiccus eſt. Oratio autem, ſicut corpus hominis, ea demum pulchra eſt, in quâ non eminent venæ, nec oſſa numerantur, ſed temperatus ac bonus ſanguis implet membra, & exſurgit toris, ipſoſque nervos rubor tegit & decor com-

mendat. Nolo Corvinum inſequi, quia non per ipſum ſtetit, quominus lætitiam nitoremque noſtrorum temporum exprimeret: viderimus, inquam judicio ejus vis aut animi, aut ingenii ſuffecerit.

XXII. AD Ciceronem venio, cui eadem pugna cum æqualibus ſuis fuit, quæ mihi vobiſcum eſt. Illi enim antiquos mirabantur, ipſe ſuorum temporum eloquentiam anteponebat: nec ullâ re magis ejuſdem ætatis oratores præcurrit, quàm judicio. Primus enim excoluit orationem, primus & verbis delectum adhibuit, & compoſitioni artem: locos quoque lætiores attentavit, & quaſdam ſententias invenit; utique in his orationibus, quas ſenior jam & juxta finem vitæ compoſuit, id eſt, poſtquam magis profecerat, uſuque & experimentis didicerat, quod optimum dicendi genus eſt. Nam priores ejus orationes non carent vitiis antiquitatis: lentus eſt in principiis, longus in narrationibus, otioſus circa exceſſus, tardè commovetur, rarò incaleſcit: pauci ſenſus aptè & cum quodam lumine terminantur: nihil excerpere, nihil referre poſſis: & velut in rudi ædificio, firmus ſanè paries & duraturus, ſed non ſatis expolitus & ſplendens. Ego autem oratorem, ſicut locupletem ac laudatum patrem familiæ, non eo tantùm volo tecto tegi, quod imbrem ac ventum arceat, ſed etiam quod viſum & oculos delectet: non eâ ſolùm inſtrui ſupellectile, quæ neceſſariis uſibus ſufficiat, ſed ſit in

apparatu ejus & aurum, & gemmæ, ut ſumere in manus, & aſpicere ſæpiùs liceat: quædam verò procul arceantur, ut jam obliterata & olentia: nullum ſit verbum velut rubigine infectum, nulli ſenſus tardâ & inerti ſtructurâ, in morem Annalium, componantur: fugiat fœdam & inſulſam ſcurrilitatem, variet compoſitionem, nec omnes clauſulas uno & eodem modo terminet.

XXIII. NOLO inridere *rotam fortunæ*, & *jus Verrinum*, & illud tertio quoque ſenſu in omnibus orationibus pro ſententiâ poſitum, *eſſe videatur.* Nam & hoc invitus retuli, & plura omiſi, quæ tamen ſola mirantur atque exprimunt hi, qui ſe antiquos oratores vocant: neminem nominabo, genus hominum ſignaſſe contentus: ſed vobis utique verſantur ante oculos, qui Lucilium pro Horatio, & Lucretium pro Virgilio legunt: quibus eloquentia tui Aufidii Baſſi, aut Servilii Noniani, ex comparatione Siſennæ aut Varronis ſordet: qui rhètorum noſtrórum commentarios faſtidiunt, oderunt, Calvi mirantur: quos more priſco apud judicem fabulantes, non auditores ſequuntur, non populus audit, vix denique litigator perpetitur: adeò mæſti & inculti, illam ipſam quam jactant ſanitatem, non firmitate, ſed jejunio, conſequuntur. Porrò ne in corpore quidem valetudinem medici probant, quæ animi anxietate contingit, parum eſt ægrum non eſſe, fortem, & lætum, & alacrem volo: propè

abeſt ab infirmitate, in quo ſola ſanitas laudatur. Vos verò, diſertiſſimi, ut poteſtis, ut facitis, inluſtrate ſæculum noſtrum pulcherrimo genere dicendi. Nam & te, Meſſala, video lætiſſima quæque antiquorum imitantem: & vos, Materne ac Secunde, ita gravitati ſenſuum nitorem & cultum verborum miſcetis; ea electio inventionis, is ordo rerum, & quotiens cauſa poſcit, ubertas; ea, quotiens permittitur, brevitas, is compoſitionis decor, ea ſententiarum planitas eſt, ſic exprimitis affectus, ſic libertatem temperatis, ut etiam ſi noſtra judicia malignitas & invidia tardaverit, verum de vobis dicturi ſint poſteri noſtri.

XXIV. QUÆ cùm Aper dixiſſet, Agnoſcitisne, inquit *Maternus*, vim & ardorem Apri noſtri? quo impetu ſæculum noſtrum defendit! quàm copioſè ac variè vexavit antiquos! quanto non ſolùm ingenio ac ſpiritu, ſed etiam eruditione & arte, ab ipſis mutuatus eſt, per quæ mox ipſos inceſſeret! Tuum tamen, Meſſala, promiſſum immutaſſe non debes: neque enim defenſores antiquorum exigimus, nec quemquam noſtrorum, quamquam modò laudati ſumus, his, quos inſectatus eſt Aper, comparamus: ac ne ipſe quidem ita ſentit, ſed more veteri, & a veſtris philoſophis ſæpe celebrato, ſumpſit ſibi contradicendi partes. Exprome nobis, non laudationem antiquorum, ſatis enim illos fama ſua laudat, ſed cauſas, cur in tan-

tum ab eloquentiâ eorum receſſerimus; cum præſertim centum & viginti annos ab interitu Ciceronis in hunc diem effici ratio temporum collegerit.

XXV. TUM *Meſſala:* Sequar a te præſcriptam formam, Materne: neque enim diu contradicendum eſt Apro, qui primùm, ut opinor, nominis controverſiam movit, tamquam parum propriè antiqui vocarentur, quos ſatis conſtat ante centum annos fuiſſe. Mihi autem de vocabulo pugna non eſt, ſive illos antiquos, ſive majores, ſive quo alio mavult nomine, appellet: dummodo in confeſſo ſit, eminentiorem illorum temporum eloquentiam fuiſſe. Ne illi quidem parti ſermonis ejus repugno, ſi quominus fatetur, plures formas dicendi etiam iiſdem ſæculis, nedum diverſis, exſtitiſſe. Sed quomodo inter Atticos oratores primæ Demoſtheni tribuuntur, proximum autem locum Æſchines, & Hyperides, & Lyſias, & Lycurgus obtinent, omnium autem conſenſu hæc oratorum ætas maximè probatur: ſic apud nos Cicero quidem ceteros eorumdem temporum diſertos anteceſſit: Calvus autem, & Aſinius, & Cæſar, & Cœlius, & Brutus, ſuo jure, & prioribus, & ſequentibus anteponuntur: nec refert, quòd inter ſe ſpecie differant, cùm genere conſentiant. Adſtrictior Calvus, numeroſior Aſinius, ſplendidior Cæſar, amarior Cœlius, gravior Brutus, vehementior, &

plenior, & valentior Cicero; omnes tamen eamdem ſanitatem eloquentiæ ferunt: ut ſi omnium pariter libros in manus ſumpſeris, ſcias, quamvis in diverſis ingeniis, eſſe quamdam judicii ac voluntatis ſimilitudinem & cognationem. Nam quòd invicem ſe obtrectaverunt, & ſunt aliqua epiſtolis eorum inſerta, ex quibus mutua malignitas detegitur, non eſt oratorum vitium, ſed hominum. Nam & Calvum, & Aſinium, & ipſum Ciceronem credo ſolitos & invidere, & livere, & ceteris humanæ infirmitatis vitiis adfici: ſolùm inter hos arbitror Brutum, non malignitate, nec invidiâ, ſed ſimpliciter, & ingenuè, judicium animi ſui detexiſſe: an invideret Ciceroni, qui mihi videtur ne Cæſari quidem invidiſſe? Quod ad Ser. Galbam & C. Lælium attinet, & ſi quos alios antiquorum agitare non deſiſtit, non exigit defenſorem, cùm fatear quædam eloquentiæ eorum, ut naſcenti adhuc, nec ſatis adultæ, defuiſſe.

XXVI. CETERUM ſi, omiſſo optimo illo, & perfectiſſimo genere eloquentiæ, eligenda ſit forma dicendi, malim hercule C. Gracchi impetum, aut L. Craſſi maturitatem, quàm calamiſtros Mæcenatis, aut tinnitus Gallionis: adeò melius eſt oratorem vel hirtâ togâ induere, quàm fucatis & meretriciis veſtibus inſignire. Neque enim oratorius iſte, immo, hercule, ne virilis quidem cultus eſt, quo plerique temporum noſtrorum actores ita utuntur,

ut laſciviâ verborum, & levitate ſententiarum, & licentiâ compoſitionis, hiſtrionales modos exprimant: quodque vix auditu fas eſſe debeat, laudis, & gloriæ, & ingenii loco plerique jactant, cantari ſaltarique commentarios ſuos. Unde oritur illa fœda & præpoſtera, ſed tamen frequens quibuſdam exclamatio, ut oratores noſtri tenerè dicere, hiſtriones diſertè ſaltare dicantur. Equidem non negaverim Caſſium Severum, quem ſolum Aper noſter nominare auſus eſt, ſi his comparetur, qui poſtea fuerunt, poſſe oratorem vocari, quamquam in magnâ parte librorum ſuorum plus vis habeat, quàm ſanguinis. Primus enim, contempto ordine rerum, omiſsâ modeſtiâ, ac pudore verborum, ipſis etiam, quibus utitur, armis incompoſitus, & ſtudio feriendi plerumque detectus, non pugnat, ſed rixatur. Ceterùm, ut dixi, ſequentibus comparatus, & varietate eruditionis, & lepore urbanitatis, & ipſarum virium robore, multùm ceteros ſuperat: quorum neminem Aper nominare, & velut in aciem educere ſuſtinuit. Ego autem exſpectabam, ut incuſato Aſinio, & Cœlio, & Calvo, aliud novum agmen produceret, pluresque, vel certè totidem nominaret, ex quibus alium Ciceroni, alium Cæſari, ſingulis demum ſingulos opponeremus. Nunc detrectaſſe nominatim antiquos oratores contentus, neminem ſequentium laudare auſus eſt, niſi in publicum & in commune. Veri-

tus, credo, ne multos offenderet, ſi paucos excerpſiſſet: quotus enim quiſque ſcholaſticorum non hac ſuâ perſuaſione fruitur, ut ſe ante Ciceronem numeret, ſed planè poſt Gabinianum?

XXVII. At ego non verebor nominare ſingulos, quò faciliùs, propoſitis exemplis, appareat, quibus gradibus fracta ſit & deminuta eloquentia. Appropera, inquit *Maternus*, & potiùs exſolve promiſſum: neque enim hoc colligi deſideramus, diſertiores eſſe antiquos, quod apud me equidem in confeſſo eſt, ſed cauſas exquirimus, quas te ſolitum tractare, paullo antè, planè mitiore eloquentiâ, & temporum noſtrorum, miratus, antequam te Aper offenderet majores tuos laceſſendo. Non ſum, *inquit*, offenſus Aprinâ diſputatione; nec vos offendi decebit, ſi quid fortè aures veſtras perſtringet; cùm ſciatis hanc eſſe ejuſmodi ſermonum legem, judicium animi, citra damnum affectûs, proferre. Perge, inquit *Maternus*, & cùm de antiquis loquaris, utere antiquâ libertate, a quâ vel magis degeneravimus, quàm ab eloquentiâ.

XXVIII. Et *Meſſala*, non reconditas, Materne, cauſas requiris, nec aut tibi ipſi, aut huic Secundo, vel huic Apro ignotas, etiamſi mihi partes adſignatis proferendi in medium, quæ omnes ſentimus. Quis enim ignorat & eloquentiam, & ceteras artes, deſciviſſe ab iſtâ vetere gloriâ, non inopiâ homi-

num, ſed deſidiâ juventutis, & negligentiâ parentum, & inſcientiâ præcipientium, & oblivione moris antiqui? quæ mala primùm in Urbe nata, mox per Italiam fuſa, jam in provincias manant: quamquam noſtra nobis notiora ſunt. Ego de Urbe, & his propriis ac vernaculis vitiis loquar, quæ natos ſtatim excipiunt, & per ſingulos ætatis gradus cumulantur; ſi priùs de ſeveritate ac diſciplinâ majorum circa educandos formandoſque liberos pauca prædixero. Jam primùm, ſuus cuique filius, ex caſtâ parente natus, non in cellâ emptæ nutricis, ſed gremio ac ſinu matris educabatur, cujus præcipua laus erat, tueri domum, & inſervire liberis. Eligebatur autem aliqua major natu propinqua, cujus probatis ſpectatiſque moribus omnis ejuſdem familiæ ſoboles committeretur, coram quâ neque dicere fas erat, quod turpe dictu, neque facere, quod inhoneſtum factu videretur. Ac non ſtudia modò curaſque, ſed remiſſiones etiam luſuſque puerorum, ſanctitate quâdam ac verecundiâ temperabat. Sic Corneliam Gracchorum, ſic Aureliam Cæſaris, ſic Atiam Auguſti matrem præfuiſſe educationibus, ac produxiſſe principes liberos accepimus: quæ diſciplina ac ſeveritas eò pertinebat, ut ſincera, & integra, & nullis pravitatibus detorta, uniuſcujuſque natura toto ſtatim pectore arriperet artes honeſtas, & ſive ad rem militarem, ſive ad juris ſcientiam, ſive ad

eloquentiæ ſtudium inclinaſſet, id ſolum ageret, id univerſum hauriret.

XXIX. At nunc natus infans delegatur Græculæ alicui ancillæ, cui adjungitur unus aut alter ex omnibus ſervis, plerumque viliſſimus, nec cuiquam ſerio miniſterio accommodatus. Horum fabulis & erroribus teneri ſtatim & rudes animi imbuuntur. Nec quiſquam in totâ domo penſi habet, quid coram infante domino, aut dicat, aut faciat: quando etiam ipſi parentes nec probitati, neque modeſtiæ, parvulos adſuefaciunt, ſed laſciviæ & libertati; per quæ paullatim impudentia irrepit, & ſuî alienique contemptus. Jam verò propria & peculiaria hujus Urbis vitia pæne in utero matris concipi mihi videntur, hiſtrionalis favor, & gladiatorum equorumque ſtudia: quibus occupatus & obſeſſus animus quantulum loci bonis artibus relinquit? quotum quemque inveneris, qui domi quidquam aliud loquatur? quos alios adoleſcentulorum ſermones excipimus, ſi quando auditoria intravimus? Ne præceptores quidem ullas crebriores cum auditoribus ſuis fabulas habent: colligunt enim diſcipulos non ſeveritate diſciplinæ, nec ingenii experimento, ſed ambitione ſalutantium, & inlecebris adulationis. Tranſeo prima diſcentium elementa, in quibus & ipſis parum elaboratur: nec in auctoribus cognoſcendis, nec in evolvendâ antiquitate, nec in notitiâ vel rerum,

vel hominum, vel temporum, ſatis operæ inſumitur: ſed expetuntur, quos rhetoras vocant: quorum profeſſio quando primùm in hanc Urbem introducta ſit, quamque nullam apud majores noſtros auctoritatem habuerit, ſtatim docuero.

XXX. Referam neceſſe eſt animum ad eam diſciplinam, quâ uſos eſſe eos oratores accepimus, quorum infinitus labor, & quotidiana meditatio, & in omni genere ſtudiorum exercitationes, ipſorum etiam continentur libris. Notus eſt nobis utique Ciceronis liber, qui Brutus inſcribitur, in cujus extremâ parte, (nam prior commemorationem veterùm oratorum habet) ſua initia, ſuos gradus, ſuæ eloquentiæ velut quamdam educationem refert: ſe apud Q. Mucium jus civile didiciſſe; apud Philonem Academicum, apud Diodotum Stoicum omnes philoſophiæ partes penitus hauſiſſe: neque his doctoribus contentum, quorum ei copia in Urbe contigerat, Achaiam quoque & Aſiam peragraſſe, ut omnem omnium artium varietatem complecteretur. Itaque hercule in libris Ciceronis deprehendere licet, non geometriæ, non muſicæ, non grammaticæ, non denique ullius ingenuæ artis ſcientiam ei defuiſſe. Ille dialecticæ ſubtilitatem, ille moralis partis utilitatem, ille rerum motus cauſaſque cognovit: ita enim eſt, optimi viri, ita ex multâ eruditione, ex pluribus artibus, & omnium rerum ſcientiâ, exundat & exu-

berat illa admirabilis eloquentia: neque oratoris vis & facultas, ſicut ceterarum rerum, anguſtis & brevibus terminis cluditur: ſed is eſt orator, qui de omni quæſtione pulchrè, & ornatè, & ad perſuadendum aptè dicere, pro dignitate rerum, ad utilitatem temporum, cum voluptate audientium poſſit.

XXXI. Hæc ſibi illi veteres perſuadebant: ad hæc efficienda intelligebant opus eſſe, non ut rhetorum ſcholis declamarent, nec ut fictis, nec ullo modo ad veritatem accedentibus, controverſiis linguam modò & vocem exercerent, ſed ut his artibus pectus implerent, in quibus de bonis ac malis, de honeſto ac turpi, de juſto & injuſto diſputatur. Hæc enim eſt oratori ſubjecta ad dicendum materia. Nam in judiciis fere de æquitate, in deliberationibus de honeſtate dicimus, ita ut plerumque hæc ipſa invicem miſceantur: de quibus copioſè, & variè, & ornatè nemo dicere poteſt, niſi qui cognovit naturam humanam, & vim virtutum, pravitatemque vitiorum, & intellectum eorum, quæ nec in virtutibus, neque in vitiis numerantur. Ex his fontibus etiam illa profluunt, ut faciliùs iram judicis vel inſtiget, vel leniat, qui ſcit quid ira; promptiùs ad miſerationem impellat, qui ſcit quid ſit miſericordia, & quibus animi motibus concitetur. In his artibus exercitationibuſque verſatus orator, ſive apud infeſtos, ſive apud

cupidos, ſive apud invidentes, ſive apud triſtes, ſive apud timentes dicendum habuerit, tenebit habenas animorum: & prout cujuſque natura poſtulabit, adhibebit manum, & temperabit orationem, parato omni inſtrumento, & ad omnem uſum repoſito. Sunt apud quos adſtrictum, & collectum, & ſingula ſtatim argumenta concludens dicendi genus, plus fidei meretur: apud hos dediſſe operam dialecticæ proficiet. Alios fuſa, & æqualis, & ex communibus ducta ſenſibus oratio, magis delectat: ad hos permovendos mutuabimur a Peripateticis aptos, & in omnem diſputationem paratos jam locos. Dabunt Academici pugnacitatem, Plato altitudinem, Xenophon jucunditatem: ne Epicuri quidem & Metrodori honeſtas quaſdam exclamationes adſumere, hiſque, prout res poſcet, uti, alienum erit oratori: neque enim ſapientem informamus, neque Stoicorum civitatem, ſed eum, qui non quaſdam artes audire, ſed omnes liberaliter debet. Ideoque & juris civilis ſcientiam veteres oratores comprehendebant, & grammaticâ, muſicâ, & geometriâ imbuebantur. Incidunt enim cauſæ plurimæ quidem, ac pæne omnes, quibus juris notitia deſideratur: pleræque autem, in quibus hæ quoque ſcientiæ requiruntur.

XXXII. NEC quiſquam reſpondeat ſufficere ut ad tempus ſimplex quiddam & uniforme doceamur. Primùm enim aliter utimur propriis, aliter

commodatis: longéque intereſſe manifeſtum eſt, poſſideat quis quæ profert, an mutuetur. Deinde ipſa multarum artium ſcientia etiam aliud agentes nos ornat, atque ubi minimè credas, eminet & excellit. Idque non doctus modò & prudens auditor, ſed etiam populus intelligit: ac ſtatim ita laude proſequitur, ut legitimè ſtuduiſſe, ut per omnes eloquentiæ numeros iſſe, ut denique oratorem etiam fateatur: quem non poſſe aliter exſiſtere, nec exſtitiſſe umquam confirmo, niſi eum, qui, tamquam in aciem omnibus armis inſtructus, ſic in forum omnibus artibus armatus exierit: quod adeò negligitur ab horum temporum diſertis, ut in actionibus eorum ſex quoque quotidiani ſermonis, fœda ac pudenda vitia deprehendantur, ut ignorent leges, non teneant ſenatuſconſulta, jus civitatis ultro derideant: ſapientiæ verò ſtudium & præcepta prudentium penitus reformident, in pauciſſimos ſenſus & anguſtas ſententias detrudant eloquentiam, velut expulſam regno ſuo: ut quæ olim omnium artium domina pulcherrimo comitatu pectora implebat, nunc circumciſa & amputata, ſine apparatu, ſine honore, pæne dixerim ſine ingenuitate, quaſi una ex ſordidiſſimis artificiis, diſcatur. Ego hanc primam & præcipuam cauſam arbitror, cur tantum ab eloquentiâ antiquorum oratorum receſſerimus. Si teſtes deſiderantur, quos potiores nominabo,

quàm apud Græcos Demoſthenem? quem ſtudioſiſſimum Platonis auditorem fuiſſe memoriæ proditum eſt. Et Cicero, his, ut opinor, refert verbis, *quidquid in eloquentiâ effecerit, id ſe non rhetorum, ſed Academiæ ſpatiis conſecutum.* Sunt aliæ cauſæ magnæ & graves, quas a vobis aperiri æquum eſt, quoniam quidem ego jam meum munus explevi, &, quod mihi in conſuetudine eſt, ſatis multos offendi: qui ſi fortè hoc audirent, certum habeo dicturos, me, dum juris & philoſophiæ ſcientiam, tamquam oratori neceſſariam, laudo, ineptiis meis plauſiſſe.

XXXIII. ET *Maternus*, mihi quidem, inquit, ſuſceptum a te munus adeò peregiſſe nondum videris, ut inchoaſſe tantùm, & velut veſtigia ac lineamenta quædam oſtendiſſe videaris. Nam quibus inſtrui veteres oratores ſoliti ſint, dixiſti, differentiamque noſtræ deſidiæ & inſcientiæ adversùs acerrima & fecundiſſima eorum ſtudia demonſtraſti: cetera exſpecto, ut, quemadmodum ex te didici quid aut illi ſcirent, aut nos neſciamus, ita hoc quoque cognoſcam, quibus exercitationibus juvenes, jam & forum ingreſſi, confirmare & alere ingenia ſua ſoliti ſint: neque enim arte & ſcientiâ, ſed longè magis facultate eloquentiam contineri, nec tu, puto, abnues, & hi ſignificare vultu videntur. Deinde cùm Aper quoque & Secundus idem annuiſſent, *Meſſala*, quaſi rurſus incipiens: Quoniam initia &

ſemina veteris eloquéntiæ ſatis demonſtraſſe videor, docendo quibus artibus antiqui oratores inſtitui erudirique ſoliti ſint, perſequar nunc exercitationes eorum, quamquam ipſis artibus ineſt exercitatio, nec quiſquam percipere tot reconditas, aut tam varias res poteſt, niſi ut ſcientiæ meditatio, meditationi facultas, facultati vis eloquentiæ accedat: per quæ colligitur eamdem eſſe rationem, & percipiendi, quæ proferas, & proferendi, quæ perceperis: ſed ſi cui obſcuriora hæc videntur, iſque ſcientiam ab exercitatione ſeparat, id certè concedet, inſtructum & plenum his artibus animum, longè paratiorem ad eas exercitationes venturum, quæ propriæ circa oratoriam videntur.

XXXIV. ERGO apud majores noſtros juvenis ille, qui foro & eloquentiæ parabatur, imbutus jam domeſticâ diſciplinâ, refertus honeſtis ſtudiis, deducebatur a patre, vel a propinquis, ad eum oratorem, qui principem in civitate locum obtinebat: hunc ſectari, hunc proſequi, hujus omnibus dictionibus intereſſe, ſive in judiciis, ſive in concionibus adſueſcebat, ita ut altercationes quoque excipere, & jurgiis intereſſe, utque ſic dixerim, pugnare in prœlio diſceret: magnus ex hoc uſus, multum conſtantiæ, plurimum judicii juvenibus ſtatim contingebat, in mediâ luce ſtudentibus, atque inter ipſa diſcrimina, ubi nemo impunè ſtultè aliquid, aut contrariè dicit, quominus & judex reſpuat, &

adverſarius exprobret, ipſi denique advocati aſpernentur. Igitur verâ ſtatim & incorruptâ eloquentiâ imbuebantur: & quamquam unum ſequerentur, tamen omnes ejuſdem ætatis patronos in plurimis & cauſis & judiciis cognoſcebant: habebantque ipſius populi diverſiſſimarum aurium copiam, ex quâ facilè deprehenderent quid in quoque vel probaretur, vel diſpliceret. Ita nec præceptor deerat optimus quidem, & electiſſimus, qui faciem eloquentiæ, non imaginem præſtaret: nec adverſarii & æmuli, ferro, non rudibus dimicantes; ſed auditorium ſemper plenum, ſemper novum, ex invidis & faventibus, ut nec bene dicta diſſimularentur. Scitis enim magnam illam & duraturam eloquentiæ famam non minùs in diverſis ſubſelliis parari, quàm ſuis: quinimmo conſtantiùs ſurgere ibi, fideliùs corroborari. Atque hercule ſub ejuſmodi præceptoribus juvenis ille, de quo loquimur, oratorum diſcipulus, fori auditor, ſectator judiciorum, eruditus & adſuefactus alienis experimentis, cui, quotidie audienti, notæ leges, non novi judicum vultus, frequens in oculis conſuetudo concionum, ſæpe cognitæ populi aures, ſive accuſationem ſuſceperat, ſive defenſionem, ſolus ſtatim & unus cuicumque cauſæ par erat. Nonodecimo ætatis anno L. Craſſus C. Carbonem, uno & viceſimo Cæſar Dolabellam, altero & viceſimo Aſinius Pollio C. Catonem, non multò ætate antecedens Calvus

Vatinium, iis orationibus inſecuti ſunt, quas hodieque cum admiratione legimus.

XXXV. AT nunc adoleſcentuli noſtri deducuntur in ſcenas ſcholaſticorum, qui rhetores vocantur: quos paullo ante Ciceronis tempora exſtitiſſe, nec placuiſſe majoribus noſtris, ex eo manifeſtum eſt, quòd, L. Craſſo & Domitio cenſoribus, cludere, ut ait Cicero, ludum impudentiæ juſſi ſunt. Sed, ut dicere inſtitueram, deducuntur in ſcholas, quibus, non facilè dixerim, utrumne locus ipſe, an condiſcipuli, an genus ſtudiorum plus mali ingeniis afferant. Nam in loco nihil reverentiæ, ſed in quem nemo niſi æquè imperitus intrat. In condiſcipulis nihil profectûs, cùm pueri inter pueros, & adoleſcentuli inter adoleſcentulos, pari ſecuritate & dicant, & audiantur. Ipſæ verò exercitationes magnâ ex parte contrariæ. Nempe enim duo genera materiarum apud rhetores tractantur, ſuaſoriæ, & controverſiæ. Ex iis ſuaſoriæ quidem, etſi tamquam planè leviores & minus prudentiæ exigentes, pueris delegantur; controverſiæ robuſtioribus adſignantur, quales per fidem, & quàm incredibiliter compoſitæ! Sequitur autem ut materiæ, abhorrenti a veritate, declamatio quoque adhibeatur. Sic fit ut tyrannicidarum præmia, aut vitiatarum electiones, aut peſtilentiæ remedia, aut inceſta matrum, aut quidquid in ſcholâ quotidie agitur, in foro vel rarò, vel num-

quam, ingentibus verbis perſequantur: cùm ad veros judices ventum eſt, * * * * rem cogitare, nihil humile, nihil abjectum eloqui poterat.

XXXVI. MAGNA eloquentia, ſicut flamma, materiâ alitur, & motibus excitatur, & urendo clareſcit. Eadem ratio in noſtrâ quoque civitate antiquorum eloquentiam provexit. Nam etſi horum quoque temporum oratores ea conſecuti ſunt, quæ, compoſitâ, & quietâ, & beatâ republicâ, tribui fas erat: tamen iſtâ perturbatione ac licentiâ plura ſibi adſequi videbantur, cùm, mixtis omnibus, & moderatore uno carentibus, tantum quiſque orator ſaperet, quantum erranti populo perſuaderi poterat. Hinc leges aſſiduæ & populare nomen, hinc conciones magiſtratuum pæne pernoctantium in roſtris, hinc accuſationes potentium reorum, & adſignatæ etiam domibus inimicitiæ, hinc procerum factiones, & aſſidua ſenatûs adversùs plebem certamina: quæ ſingula etſi diſtrahebant rempublicam, exercebant tamen illorum temporum eloquentiam, & magnis cumulare præmiis videbantur: quia quantò quiſque plus dicendo poterat, tantò faciliùs honores adſequebatur; tantò magis, in ipſis honoribus, collegas ſuos anteibat; tantò plus apud principes gratiæ, plus auctoritatis apud patres, plus notitiæ ac nominis apud plebem parabat: hi clientelis etiam exterarum nationum redundabant: hos ituri in provincias magiſtratus

reverebantur, hos reverſi colebant: hos & præturæ & conſulatus vocare ultro videbantur: hi ne privati quidem ſine poteſtate erant, cùm & populum, & ſenatum conſilio & auctoritate regerent: quinimmo ſibi ipſi perſuaſerant, neminem ſine eloquentiâ aut adſequi poſſe in civitate, aut tueri conſpicuum & eminentem locum: nec mirum, cùm etiam inviti ad populum producerentur: cùm parum eſſet in ſenatu breviter cenſere, niſi qui ingenio & eloquentiâ ſententiam ſuam tueretur: cùm in aliquam invidiam aut crimen vocati, ſuâ voce reſpondendum haberent, cùm teſtimonia quoque in publicis non abſentes, nec per tabellam dare, ſed coràm & præſentes dicere cogerentur. Ita ad ſumma eloquentiæ præmia magna etiam neceſſitas accedebat, & commoda. Diſertum haberi, pulchrum & glorioſum: ſed contrà mutum & elinguem videri, deforme habebatur. Ergo non minùs rubore, quàm præmiis ſtimulabantur: ne clientelarum loco potiùs, quàm patronorum numerarentur: ne traditæ a majoribus neceſſitudines ad alios tranſirent: ne tamquam inertes, & non ſuffecturi honoribus, aut non impetrarent, aut impetratos malè tuerentur.

XXXVII. NESCIO an venerint in manus veſtras hæc vetera, quæ & in antiquorum bibliothecis adhuc manent, & cùm maximè a Muciano contrahuntur: ac jam undecim, ut opinor, Actorum libris, & tribus Epiſtolarum compoſita, & edita

ſunt. Ex his intelligi poteſt Cn. Pompeium & Marcum Craſſum non viribus modò & armis, ſed ingenio quoque & oratione valuiſſe: Lentulos, & Metellos, & Lucullos, & Curiones, & ceteram procerum manum, multùm in his ſtudiis operæ curæque poſuiſſe: nec quemquam illis temporibus magnam potentiam, ſine eloquentiâ, conſecutum. His accedebat ſplendor rerum, & magnitudo cauſarum, quæ & ipſa plurimum eloquentiæ præſtant. Nam multum intereſt, utrumne de furto, aut formulâ, & interdicto dicendum habeas, an de ambitu comitiórum, expilatis ſociis, & civibus trucidatis: quæ mala ſicut non accidere melius eſt, iſque optimus civitatis ſtatus habendus eſt, quo nihil tale patimur: ita cùm acciderent, ingentem eloquentiæ materiam ſubminiſtrabant. Creſcit enim cum amplitudine rerum vis ingenii, nec quiſquam claram & inluſtrem orationem efficere poteſt, niſi qui cauſam parem invenit. Non, opinor, Demoſthenem orationes inluſtrant, quas adversùs tutores ſuos compoſuit: nec Ciceronem, magnum oratorem P. Quintius defenſus aut Licinius Archias faciunt: Catilina, & Milo, & Verres, & Antonius, hanc illi famam circumdederunt: non, quia tanti fuit reipublicæ malos ferre cives, ut uberem ad dicendum materiam oratores haberent: ſed, ut ſubinde admoneo, quæſtionis meminerimus, ſciamuſque nos de eâ re loqui,

quæ faciliùs turbidis & inquietis temporibus exſtitit. Quis ignorat utilius ac melius eſſe frui pace, quàm bello vexari? Plures tamen bonos prœliatores bella, quàm pax ferunt. Similis eloquentiæ conditio. Nam quò ſæpiùs ſteterit tamquam in acie, quóque plures & intulerit ictus, & exceperit, quò major adverſarius, eò acrior, qui pugnas ſibi aſperas deſumpſerit, tantò altior, & excelſior; & illis nobilitatus criminibus, in ore hominum agit, quorum ea natura eſt, ut ſecura velint.

XXXVIII. TRANSEO ad formam & conſuetudinem veterum judiciorum: quæ etſi nunc aptior eſt veritati, eloquentiam tamen illud forum magis exercebat, in quo nemo intra pauciſſimas horas perorare cogebatur, & liberæ comperendinationes erant, & modum dicendi ſibi quiſque ſumebat, & numerus neque dierum neque patronorum finiebatur. Primus hujuſmodi ſpatia, tertio conſulatu, Cn. Pompeius adſtrinxit, impoſuitque veluti frenos eloquentiæ, ita tamen, ut omnia in foro, omnia legibus, omnia apud prætores gererentur: apud quos quantò majora negotia olim exerceri ſolita ſint, quod majus argumentum eſt, quàm quòd cauſæ centumvirales, quæ nunc primum obtinent locum, adeò ſplendore aliorum judiciorum obruebantur, ut neque Ciceronis, neque Cæſaris, neque Bruti, neque Cœlii, neque Calvi, non denique ullius magni oratoris liber apud centumviros dic-

tus legatur, exceptis orationibus Aſinii, quæ *pro heredibus Urbiniæ* inſcribuntur, ab ipſo tamen Pollione mediis divi Auguſti temporibus habitæ, poſtquam longa temporum quies, & continuum populi otium, & aſſidua ſenatûs tranquillitas, & maximi Principis diſciplina, ipſam quoque eloquentiam, ſicut omnia alia, pacaverat?

XXXIX. Parvum & ridiculum fortaſſe videbitur, quod dicturus ſum, dicam tamen, vel ideo, ut rideatur. Quantum humilitatis putamus eloquentiæ attuliſſe penulas iſtas, quibus adſtricti & velut incluſi cum judicibus fabulamur? quantum virium detraxiſſe orationi auditoria & tabularia credimus, in quibus jam fere plurimæ cauſæ explicantur? Nam quomodo nobiles equos curſus & ſpatia probant; ſic eſt aliquis oratorum campus, per quem niſi liberi & ſoluti ferantur, debilitatur ac frangitur eloquentia. Ipſam quinimmo curam & diligentis ſtyli anxietatem contrariam experimur: quia ſæpe interrogat judex; quando incipias: & ex interrogatione ejus incipiendum eſt. Frequenter probationibus & teſtibus, ſilentium patronus indicit: unus inter hæc dicenti ac alter adſiſtit, & res velut in ſolitudine agitur. Oratori autem clamore plauſuque opus eſt, & velut quodam theatro: qualia quotidie antiquis oratoribus contingebant: cùm tot pariter ac tam nobiles forum coarctarent: cùm clientelæ quoque, & tribus, muni-

cipiorum etiam legationes, ac pars Italiæ periclitantibus adſiſteret: cùm in pleriſque judiciis crederet populus Romanus ſuâ intereſſe quid judicaretur. Satis conſtat C. Cornelium, & M. Scaurum, & T. Milonem, & L. Beſtiam, & P. Vatinium, concurſu totius civitatis & accuſatos & defenſòs: ut frigidiſſimos quoque oratores, ipſa certantis populi ſtudia, excitare & incendere potuerint. Itaque hercule ejuſmodi libri exſtant, ut ipſi quoque, qui egerunt, non aliis magis orationibus cenſeantur.

XL. Jam verò conciones aſſiduæ, & datum jus potentiſſimum quemque vexandi, atque ipſa inimicitiarum gloria, cùm ſe plurimi diſertorum, ne a P. quidem Scipione, aut Sullâ, aut Cn. Pompeio abſtinerent, & ad inceſſendos principes viros, ut eſt natura invidiæ, populi etiam hiſtriones auribus uterentur, quantum ardorem ingeniis, quas oratoribus faces admovebant! Non de otiosâ & quietâ re loquimur, & quæ probitate & modeſtiâ gaudeat: ſed eſt magna illa & notabilis eloquentia, alumna licentiæ, quam ſtulti libertatem vocabant, comes ſeditionum, effrenati populi incitamentum, ſine obſequio, ſine ſervitute, contumax, temeraria, adrogans, quæ in bene conſtitutis civitatibus non oritur. Quem enim oratorem Lacedæmonium, quem Cretenſem ac-

cepimus? quarum civitatum ſeveriſſima diſciplina, & ſeveriſſimæ leges traduntur. Ne Macedonum quidem, ac Perſarum, aut ullius gentis, quæ certo imperio contenta fuerit, eloquentiam novimus. Rhodii quidam, plurimi Athenienſes oratores exſtiterunt, apud quos omnia populus, omnia imperiti, omnia, ut ſic dixerim, omnes poterant. Noſtra quoque civitas, donec erravit, donec ſe partibus, & diſſenſionibus, & diſcordiis confecit, donec nulla fuit in foro pax, nulla in ſenatu concordia, nulla in judiciis moderatio, nulla ſuperiorum reverentia, nullus magiſtratuum modus, tulit ſine dubio valentiorem eloquentiam, ſicuti indomitus ager habet quaſdam herbas lætiores. Sed nec tanti reipublicæ Gracchorum eloquentia fuit, ut pateretur & leges: nec bonæ formam eloquentiæ Cicero tali exitu penſavit.

XLI. Sic quoque, quod ſupereſt ex antiquis oratoribus, forum, non emendatæ, nec uſquam ad votum compoſitæ, civitatis argumentum eſt. Quis enim nos advocat, niſi aut nocens, aut miſer? quod municipium in civitatem noſtram venit, niſi quod aut vicinus populus, aut domeſtica diſcordia agitat? quam provinciam tuemur, niſi ſpoliatam vexatamque? Atqui melius fuiſſet non queri, quàm vindicari. Quòd ſi inveniretur aliqua civitas, in quâ nemo peccaret, ſupervacuus

UNIVERSITY OF MICHIGAN
3 9015 05109 8690

DO NOT REMOVE
OR
CARD